

STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY

NO. 07528

TROYMERS FUN'M GETO

Israel Zangwill

•

THE MAX PALEVSKY
YIDDISH LITERATURE COLLECTION

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS
413 256-4900 | YIDDISH@BIKHER.ORG
WWW.YIDDISHBOOKCENTER.ORG

MAJOR FUNDING FOR THE
STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
WAS PROVIDED BY:

Lloyd E. Cotsen Trust
Arie & Ida Crown Memorial
The Seymour Grubman Family
David and Barbara B. Hirschhorn Foundation
Max Palevsky
Robert Price
Righteous Persons Foundation
Leif D. Rosenblatt
Sarah and Ben Torchinsky
Harry and Jeanette Weinberg Foundation
AND MEMBERS AND FRIENDS OF THE
National Yiddish Book Center

The *goldene pave*, or golden peacock, is a traditional symbol of Yiddish creativity. The inspiration for our colophon comes from a design by the noted artist Yechiel Hadani of Jerusalem, Israel.

The National Yiddish Book Center respects the copyright and intellectual property rights in our books. To the best of our knowledge, this title is either in the public domain or it is an orphan work for which no current copyright holder can be identified.

If you hold an active copyright to this work – or if you know who does – please contact us by phone at 413-256-4900 x153, or by email at digitallibrary@bikher.org

טרוימערס פונ'ם געטאָ

פון
ישראל זאנגוויר

איבערזעצט פון ענגליש פון
מאָרק שווייד

טרוימער באַנד

פאַרלאַג מ. יאַנקאוויטש
181 איסט בראַדוויי, ניו יאָרק
1929

200

מימון דער נאָר און נתן דער חכם

I

צופרידענע בערלינער בירגער אין זייערע זונטאָגדיגע קליידער זיינען מאַסענווייז געגאנגען דורך דעם ראָזענטאַלער טויער אין דער קילקייט פּונ'ם אָזענט אין אויגוסט אויף זייער געווענליכען שפּאַציר אין דער אומגעגענט: זייער ווייניג האָבען פּאַרפּעלט צו באַטער-קען די ליגענדיגע געשטאַלט פּון אַ יונגעמאַן אין שמאַמעס, מיט אַ לאַנגער ברודיגער באָרד, ווי ער האָט געקלאָגט און אויסטערליש געקרוםט זיך נאָנט פּאַר'ן טויער: נאָך ווייניגער האָבען נאָכגע-פּרעגט וואָס עס טוט אים וויי.

ער האָט געענטפּערט אין אַ מאָדנעם געמיש פּון זשאַראַנגען, און האָט אינגאַנצען פּאַרשטעלט דעם זין פּון זיינע רייד מיט שטיק-לעך לשון קודש, אידיש, פּויליש, רוסיש, און האָט עס נאָך דאָ און דאָרט איבערגעריסען מיט אַ פּאַרשטיקטען קרעכצען און זיפּצען. איין גוטע נשמה נאָך דער אַנדערער האָבען זיך הילפּלאָז אָפּגעקערט. די דיקע מגילה פּון לשון קודש'דיגער שריפט וואָס דאָס טונקעלע, אָפּגעלאָזענע באַשעפעניש האָט פּעסמנעהאַלטען אין זיין האַנט איז נאָך ברודיגער געוואָרען פּון טרערען. די זעלנער אויף דער וואַך האָבען אים באַטראַכט מיט פּראָפּעסיאָנעלער פּאַרהאַרטעוועטקייט. בלויז דאָס האַרץ פּון דעם קרומענדיגען קאַלימע אַליין האָט גע-וואוסט זיין אייגענע ביטערקייט, בלויז די טרערען געבעלענדטע אוי-גען האָבען געזען דאָס דערבאַרימליכע בילד ווי אַ נויטבאַדערפּטי-גער איד קעמפט פּאַר בילדונג. ווייל, אויפּגעצויגען אין אַן ענ-גען גלויבען, האָט ער גע'חלומ'ט דעם חלום פּון וויסען. וויסען — וויסען — איז געווען די ליידענשאַפט וואָס האָט אים פּאַרצערט: צו פּאַרשטיין דעם זין פּון לעבען און דעם אורשפּרונג פּון זאַכען. ער האָט זיך ווידער געזען אַלס קינד אין פּוילען, אין צייטען

פון פארהעלטניסמעסיגער שפע, אָנגעטאָן אין זיין אַטלעסען אַנצוגעל, ווי ער האָט איבערראַשט זיין טאַטען מיט אַ קשיא ביי דער סאַמע ערשטער שורה פון תנ"ך, וואָס ער האָט אָנגעהויבען לערנען מיט אים ווען ער איז זעקס יאָר אַלט געוואָרען, און פון וואָס זיין מח האָט דערנאָך נישט איינמאָל באַקומען אָנגעריסען אָן אויער. ער האָט זיך דערמאָנט זיינע ערשטע באַמיוואַנגען נאָכצומאַכען מיט קרייד אָדער ווייכער קויל די האַלדזשניטען פון פייגעל אָדער בלע-טער וואָס ער האָט גליקליכערִוויוו געפונען אויף שער־בלעטער פון אויסגעטריקענטע ספרים. ווי ער פלעגט זיך פאַר'ננב'ענען אין דעם נישט־באוואוינטען, פוסטען פריזישען הויז און נאָכצייכענען די פיגורען פון די טעפּיכער, שטייענדיג אין מיטען ווינטער אַ האַלב־געפרוירענער, דאָס פאַפּיר אין איין האַנט, די בלייפּעדער אין דער אַנדערער. און ווען אָט דער קינסטלערישער ענטוואַזאָם איז שטרענג כאַטש מיט באַוואונדערונג אָפּגעשטעלט געווארען דורך זיין פאַטער, וועלכער האָט בדעה געהאַט צו דערציען א רב, ווי אזוי ער האָט די טרוקענע פּלפּולים פון דער גמרא — וואָס האָבען אזוי געלאַנגט ווייליגט אַ קינד וואָס איז נישט געווען פאַראַינטערעסירט אין גט'ן אָדער אין וויפּיל ווייסע האָר אַ רויטע קו האָט געמעגט האָבען — זיך פאַרלייכטערט דורך דעם וואָס ער פלעגט זיך פאַר'ננב'ענען ביי נאַכט און איבערקוקען אַן אוצר העברייאישע ספרים וועגען וויסענ־שאפט און געשיכטע, וואס ער האָט אַנטדעקט אין אַן אַלטער שאַפּע אין זיין טאַטענס חדר. אין דעם חדר אַרײַן, וואס איז אויך געווען דאָס שלאָפּצימער אין וועלכען דאָס קינד איז געשלאָפּען מיט זיין באַבען, האָבען זיך דעם יונגענמאַנ'ס געדאַנקען אומגעקערט מיט אַ טרויעריגער ביטערקייט, און ביים בילד פון דער אומשולדיגער קליי־נער געשטאַלט איינגעבויען איבער די פאַרשטויבטע ספרים ביים פלעמעלדיגען פייערליכט אין דער שטילקייט פון דער נאַכט, האָט זיך דאָס בינטעל שמאַטעס נאָך קאַנוואַלסיווער געהויבען און גע־זונקען. ווי ליב ער האָט געהאַט צוצולייגען פריש האַלץ נאָכדעם ווי זיין באַבע איז שוין גענאַנגען אין בעט אַרײַן, און זיך פאַר־מעסטען איבער דער אַסטראָנאָמישער אָפּהאַנדלונג, און נישט צו־הערען זיך וואָס עס האָט געמורמעלט די אַלטע פרוי וועלכע איז גע־לעגען אין קעלט ווייל זי האָט זיך גענויטיגט אין אים. אַ, דאָס

איינזאמע אינגעלע איז טאקע געווען אין הימעל, געשפאנט איבער די הימלישע קרויזען — און בגנבה, וואָס דאָס האָט עס נאָך זיסער געמאכט. אָבער דאָס אָרמבאָנד־רייפֿעל וואָס ער האָט זיך אזוי קונציג געמאכט פון געפֿאָכטענע ריטלעך האָט אים פֿאַרראַטען: זיין באַבע, אַ דערשראָקענע איבער דעם קינד'ס אינטערעס אין אַט די מיסטישע געפֿעלכטען, האָט אויסגעגעבען דעם סוד וועגען דעם כּשופֿ'דיגען אינסטרומענט צו זיין פֿאָטער. אַנדערע עפּיזאָדען פון זיין לאַנג יאָגעניש נאָך וויסען — וואס איז אפילו נישט אָפּגעהאל־טען געווארען דורך לערער וואָס האָבען אים געשמיסען, וואָס איז בלויז לייכט אָפּגעלענקט געווארען דורך זיין חתונה צו עלף יאָר — זיינען אים דורכגעגאנגען אין קאָפּ. וואָס פֿאַר אַן אומאויסשפּרעכ־ליכע אַנטציקונג עס האָט אין אים אויפגערייצט דאָס ערשטע לער־נען דעם רמב"ם, דעם „מורה נבוכים", וואס האָט גע־געבען דעם אמת'דיג פֿאַרווירטען יונגענמאַן אורזאָכען פֿאַר דער אַי־דישער אייפּרינקייט, וועלכע האָבען אים באַלויכטען. ווי חשוב עס איז ביי אים געווען דער גרויסער מיטעלאַטערליכער דענקער, וואָס ער האָט אים באַטראַכט אַלס דעם אידעאל פון דער מענשהייט, דעם באַגייסטערסטען פון אַלע לערער. האָט ער דען זיין אייגענעם נאָ־מען נישט געענדערט אויף מימון צו געשטאַלטען זיין לעבען לויט דעם רבינ'ס, אפילו איצט האָט ער בשעת אַ נסיון געהאַט אַ שבועה: „איך שווער ביים כבוד וואָס איך בין שולדיג מיין גרוי־סען רבי'ן, רבי משה בן מימון, דאָס נישט צו טון".

אָבער אפילו דער רמב"ם האָט נישט געקענט איינשטילען זיין דורשט. דער רמב"ם איז געווען אַן אַריסטאָטלער און דער יונגער־מאַן וועט ליבערשט טרינקען פונ'ם הויפט קוואַל. ער איז געגאנגען צופֿום הונדערט און פופציג מייל צו זען אַן אַלט ספֿר אויף לשון קודש וועגען דער אַריסטאָטעלישער פּילאָזאָפּיע. אָבער לשון קודש איז נישט גענוג געווען. דאָס גרויסע קינגרייך פון וויסענשאַפֿט, פון וועלכען ער האָט געהאַט אַ טונקעלע אַנונג, מוז ליגען אין אַנ־דערע שפּראַכען. אָבער לערנען אַן אַנדערע שפּראַך איז געווען טרוי־פֿאַר אַ אידען, און לערנען אַ אידען אַן אַנדער שפּראַך איז געווען טרוי־פֿאַר אַ גוי.

אזוי ווי ער האָט שוין איצטער לייכט פאַרשטאַנען דייטשע און לאַטיינישע ביכער, האָט ער שוין פון לאַנג פאַרגעסען זיינע ערשטע פיינליכע שריט: אין זיין גסיסה האָבען זיי זיך אומגעקערט חוזק צו מאַכען פון אים. ער האָט זיך אויסגעלערענט אַט די אַלפֿאַבעמען פון גרויסע לשון קודש'דיגע ספרים, אין וועלכע ער האָט באַמערקט אַז נאָכדעם ווי דרוקערס האָבען פאַרנוצט די אותיות פונ'ם אַלף־בית צו באַצייכענען זייערע בויגענס, האָבען זיי אָנגעהויבען אַנדערע, פרעמדע אַלף בית'ן. ווי געפרייט ער האָט עס זיך ווען ער האָט אויסגעפונען, אַז דורך דעם וואָס ער האָט געקענט אידיש, האָט ער געקענט אַרויסגראָבען דעם טייטש פון אַ פֿאַר צור־רעסענע בלעטלעך פון אַן אַלט דייטש ביכעל וואָס ער האָט ערגעץ צופֿעליג באַקומען.

דאָס בילד פונ'ם קרעטשמער'ס הייזעל, אין וועלכען ער איז אמאָל געווען דער לערער פון דער משפּחה, איז אים פֿלוצלונג אַריינגעפֿליגען אין קאָפּ — ער האָט זיך געזען ווי ער האָט אויסגע־טייטשט אַ צוריסענעם חומש צו האַלב־נאַקעטע קינדער הינטער אַן אויווען אין אַ פֿאַררויכערטער שטוב פֿול מיט פּויערים, וואָס זיינען געזעסען אויף דער ערד און געזשלאָקעט בראָנפֿען, אָדער ווי שכור'ע רומישע זעלנער זיינען פֿלוצלונג אנגעקומען און האָבען צוהאַקט די בעטען אדער געווארפען גלעזער דעם קרעטשמער און זיין ווייב אין פנים אַרײַן. אַרעמע פּוילישע אידען, פאַרשאַלטען מיט אַרעמקייט און טיראַניי! וועמען האָט מען געקענט עפעס פֿאַרוואַרפען פֿאַר טרייסטען זיך מיט שנאַפּס אין אַזאַ שטוב? אַ חוץ דעם, ווען אַ מענש האָט באַקומען באַצאָלט בלוז פּינף טאַלער, האָט ער זיך געמענט אַליין מכבד זיין מיט אַ שנעפּסעל אָדער צוויי. און דער־נאָך איז אים געקומען אין זכרון אַן אַנדער איין־שטוביגע היים, אין וועלכער אַ יונגערמאַן מיט זיינע אויגען און האָר איז געזעסען אַ גאַנצע נאַכט איבער קבלה־ספרים וואָס דאָס איז געווען זייער אומבאַקוועם פֿאַר דעם רבי'ן וועלכער האָט נישט לאַנג צוריק חתונה געהאַט, און וועלכער האָט איינגעשטימט צו לערנען מיט אים קבלה. ווייל דאָס איז געווען זיין קבלה צייט, ווען ער האָט גע'חלומ'ט פון השבעות און כּשוף און פון ווערען אַ בעל שם. אַ חוזק־שמיכעל האָט געציטערט אין זיינע מויל־ווינקלען ווען ער האָט זיך דערמאָנט

ווי דער אָרעמער רבי און זיין שיין ווייב, האָבען אים נאָך פרוכט-לאָזע אָנצוהערענישען געבאָרגט עטליכע טייערע ספרים פטור צו ווערען פון זיין אויפזיצען גאנצע נעכט, און דער שמייכלע האָט זיך פארהאלטען אביסל לענגער ווען ער האָט זיך דערמאָנט זיינע איי-גענע אומזיסטע פראווען צו באַצווינגען דאָס אומנאָטירליכע דורך קבלה־פּסוקים אדער ניגונים וואָס ער האָט זיך שפּעטער אויסגע-לערענט פון די חסידים.

יא, ער האָט פרי אויסגעפונען אז די אלע קבלה סודות זיינען בלוזי נעווען א פריוו וויסענשאַפטליך אויסצוטייטשען דאָס לעבען, פאָרשלייערט אין מעשות און משלים. נאָר וואָס מער ער האָט דערקלערט אז קבלה איז שכל'דיג, אלץ מער האָט ער אויפגערגענט די אָרטיגע מקובלים, וועלכע האָבען זיך אָפגעזאָגט פון צו האָבען זייער „געטליך וויסען“ פארטייטשט בלוזי אלס „שכל“. און, אן אַנטווישטער האָט ער זיך אויף אזא אופן צוריקגענומען צו „מענש-ליכער וויסענשאַפט“, און זיך אוועקגעלאָזט אין מיטען ווינטער צו באָרגען אַלטע ביכער וועגען אָפטיק און פיזיק, און האָט זיך געמאכט מער שונאים דורך זיין אויפדרינגליכער וויסענשאַפט פון וואָנען טוי איז געקומען און פון וואָנען בליצען האָבען זיך גענומען. ערשט ווען ער האָט זיך אונטערגענומען — מיט'ן כח פון אַנאָטאָמישע טאָבעלען און אַ מעדיציניש ווערטערבוך — צו היילען מענשען, האָט ער אויסגעפונען ווי ווייניג ער ווייסט, און ער האָט דערגרייכט דאָס, אז ער האָט זיך בלוזי אויסגעהיילט פון זיין אייגענער איי-רעדעניש. און דעמאָלס האָט עס דייטשלאַנד אויפגעלויכטען אין זיין פאַנטאַזיע, אַ גרויס וואַנדערליך לאַנד, וואו עס האָט געוואוינט דער אמת, און אידישקייט איז געווען פרייער, ברייטער. יא, ער וועט פאָרען קיין דייטשלאַנד און וועט שטודירען מעדיצין און וועט אַנטלויפען פון דער שטיקענדיגער אַטמאָספּערע.

זיינע זיפען, וואָס האָבען זיך ביסלאַכטווייז איינגעשטילט, האָבען זיך אויפסניי אָנגעהויבען ווען ער האָט זיך דערמאָנט אָן דער שרעק-ליכער ריזע. ערשטענס, די ריזע־קאָסטען קיין קעניגסבערג, וואָס אַ פרויער סוחר האָט אים געגעבען: דאָן די ריזע אויף דער שיף קיין שטעטיץ, פאָר וועלכער עס האָבען באַצאָלט די יונגע אידישע סטודענטען, וועלכע האָבען אָנגעהויבען מיט אָפלאַכען פון זיין לעכער-

ליבען אקצענט ווען ער האָט געלייענט מענדעלסאָנ'ס פּעיראָן — די ליטעראַרישע סענסאַציע פּונ'ם טאָג, וועלכע האָט געפּלעפּט די וואָל-טעריאַנער— זיינען געווען ווי פּון אַ דונער געשלאָגען פּון זיין מאַמענ-טאָנער איבערזעצונג פּון דעם ווערק אין אַ פּיינעם העברעאיש, און האָבען אים אַלע אין איין קול געראַטען צו פּאַרען קיין בערלין. אַ, אָבער וואָס פּאַר אַ רייזע! די געגען-ווינטען, וואָס האָבען פּאַרצויגען די רייזע אויף פינף וואָכען אָנשטאַט צוויי, דער איינציגער אַנדערער פּאַסאַזשיר אַן אַלטע פּרוי, וואָס האָט זיך געטרייסט מיט זינגען גע-בעטלידער, זיין אייגענער דיאַלעקט און דער פּאַמעראַנער דייטש פּון דער מאַנשאַפט, וואָס האָט זיך מיט אים געגענזייטיג נישט פּאַרשטאַנען, זיין געלעגער פּון עטליכע אָנגעשטאַפּט-טע זעק, קיינמאַל קיין ווארים עסען נישט, און מער סטענטיילס די ים-קראַנקהייט. און דערנאָך, ווען ער איז שוין אַ זיכערער אַראָפּ פּון שיף, אָן אַ פעניג, אדער אפילו אַ גאַנצע קעשענע צו האַלטען אַ פעניג, האָט ער אָנגעהויבען צו געהן צו פּום קיין פּראַנקפורט. אַ, דאָס דערשלאָגענע געפיל פּון האַפּנונגסלאָזיקייט, וואָס האָט אים געמאַכט זיך אַראָפּלאָזען אונטער אַ לינדענבוים אין אַן אויסברוך פּון טרערען! פּאַרוואָס האָט ער ווידער אָנגעהויבען האַפּען, פּאַרוואָס האָט ער ווייטער דורכגעמאַכט זיין וועג קיין בערלין, ווען אַזאַ גורל האָט געווארט אויף אים ווען עס איז אים צוגעטיילט גע-וואָרען אַזאַ אויפנאַם? מען זאָל אים אַלס שלעפּער און שווינדלער נישט אַרײַנלאָזען, אַז זיינע ברידער-אידען זאָלען אים אָפּשטויסען, מען זאָל אים אַרויסאַגען פּון זיין גע'חלומ'טער שטאַט דורך דעם אויפזעער פּונ'ם אידישען טויער-הויז!

ווי! ווי! האָט דאָס געזאָלט זיין דער סוף פּון זיין לאַנגער האַפּענונג? מיט אַ וואָך צוריק איז ער געווען אַזוי גליקליך. נאָכדעם ווי ער האָט זיך געשיידט מיט זיין לעצטען באַזיץ, אַן אייזערן לעפעלע, פּאַר אַ גלאָז זויער ביר, איז ער געקומען אין אַ שטאַט אַרײַן, וואו זיין סמיכות הרבנות — וואָס דאָס צו דערנרייכען איז ביי אים געווען אַ קינדערשפּיל — האָט אים פּאַרשאַפט דעם פּוּלשטענדיגען כּביר, וואָס איז אים געקומען לויט זיין שטאַנד, נישט קוקענדיג אויף זיינע שמאַטעס. מען האָט דעם שלעפּער געגעבען דאָס ערשטע אָרט אין שול, און דער רייכער פּרעזידענט האָט אים פּאַרבעטן אויף שבת און אים

אוועקגעזעצט צווישען זיך און זיין טאָכטער, אַ שיינע בתולה פון צוועלף, שוין געקליידט. דורך זיין וויינגלאָז האָט אים די צוקונפט אויסגעזען ראָזע, און זיינע למדנישע רייד האָבען ענטפערדיג גע- גליט, אָבער ער איז נישט געווען צו שכור נישט צו זען ווי דאָס מיידעל האָט אָנגעהויבען צו פאַרקרימען דאָס פנים, און ער איז פּלוצלינג פאַרשטומט געוואָרען פון חרפה ווען ער האָט באַגריפען די אורזאַך. ליגען אויף דעם שטרוי פון קרעטשמע-שטאַלען אין קליידער וואס מען האָט זיבען וואָכען נישט איבערגעביטען, רעקאָמענדירט נישט אפילו אַ רב צו אַ צערטליך מיידעל. דאָס גוטע מזל איז איבערגעריסען גע- וואָרען, און פון דאָמאָלסט אָן האָט דער געלערענטער שלעפּער גאָר- נישט געוואוסט חוץ דערנידעריגונג און הונגער.

דער ציטער פון באַגייסטערונג ווען ער האָט דערזען דאָס טויער פון בערלין איז גיך אוועק ווען ער האָט אַנטדעקט, אַז ער מוז וואוינען אין דעם אָרעם הויז וואָס די אידען האָבען דאָרט אויפגעבויט, ביז די גבאים וועלען אים אונטערזוכען. און דאָרט האָט ער זיך געוואָלגערט אַ נאַנצען טאָג מיט די קראַנקע און קאַליקעס און מיט דעם אומריינעם המון, ביז דער אַווענט האָט געבראַכט די גבאים און זיין וויסען סוף — מען האָט אים פּראָסט אָפּגעזאָגט די דערלויבניש אַריינצוקומען אין שטאָט אַריין און שטודירען מעדיצין.

פאַרוואָס? פאַרוואָס? וואָס האָבען זיי געהאַט צו אים? צווישען זיינע ספּאַזמען האָט ער זיך געפרעגט די קשיא. און פּלוצלינג, ווען ער האָט געהאַלטען אין מיטען דערקלערען זיין צרה צו אַ נייעם פאַרבויגייער, איז אים אַיינגעפאַלען דער ענטפער און האָט זיין אויס- טייטשונג נאָך מער צוטומעלט. יאָ, עס האָט געמוזט זיין דער וואָלף אין רבנישע קליידער, צו וועלכען ער האָט יענעם פרימאָרגען גערעדט אין דעם אָרעמויז! דער צדיק מיט דער רויטער באָרד וואס האָט זיך מיט אַזאַ רחמנות אַיינגעהערט צו דער געשיכטע פון זיין לעבען אין פּוילען, זיין ריזע אהער. ער האָט אַזוי קלוג פאַרשטאַנען זיין פאַר- טייטשונג אויף דעם גרויסען מאַימאָנידעס, דעם „מורה נבוכים“. דער געמיינער שפּיאָן, דער נידעריגער מסור! ער האָט דערציילט די פאַנאַטיקער פון שטאָט וועגען דעם ניי-אָנגעקומענעם אַפיקורסישע געדאַנקען. זיי האָבען אים אויסגעשטויסען, ווי מען שטויסט אויס אַ מגפה.

דאָס איז אלזאָ די פרייע אַטמאָספּערע, דאָס ברייטערע אידענטום נאָך וועלכען ער האָט געבענקט. די שטאַט, וואָס האָט שטאַלצירט מיט דעם ווייט־באַרימטען משה מענדעלסאָן, דעם פּאַרביִלד פון חכמה און טאַלענט, איז געווען אזוי קליינליך אזוי ווי די רבנים־פּאַרפּעס־טעמע שטעמלאַך, וואָס ער האָט זייער שטויב פון זיך אַראָפּגעטריי־סעלט. אַ ווילדער כעס געגען די אידען און דעם מענדעלסאָן האָט אים אויפגעטרייעלט. דאָס איז, הייסט עס, אַליץ וואָס ער האָט געוואונען מיט דעם פּאַרפּאָזען זיין ווייב און קינדער, כדי צו קענען נאָכגיין בלויז דעם אמת!

אפּשר איז אין דעם געלעגען זיין שטראַף. אָבער ניין! ער איז נישט שולדיג געווען אין דעם וואָס מען האָט אים אָנגעזאַטעלט מיט אַ משפּחה. ווען מען האָט חתונה געהאַט צו עלף יאָר, האָט מען עס מיט דער גרעסטער חכמה נישט געקענט אויסטייטשען אַלס אַ טואונג מיט'ן אייגענעם ווילען. ער האָט זיך דערמאָנט די לאַנגע, געמיינע, סענסאַציאָנעלע חתונה־קאַמעדיע, פון וועלכער ער איז געווען דער קרבן. די געוואַלטיגע קאָנקורענץ צווישען די עלטערען פון טעכטער אַרייַנ־צוקריגען פאַר אַן איידעם אַזאַ באַרימטען עלוי, וואָס האָט געקענט רעדען וועגען גאָט־זאָכען אזוי פאַרדרייט, ווי אַ איד מיט אַ גראַעז באַרד. זיין אייגענע אינגלישע נייגונג צו פּעסעלע'ן, דעם רייכען אַרענ־דאָר'ס טאַכטער, איז גראַב באַזייטיגט געוואָרען, ווען איר שוועסטער איז אַראָפּגעפּאַלען אין אַ קעלער און האָט צובראַכען אַ פּוס. שלמה מוז חתונה האָבען מיט דער קאַליקע טאַכטער, איז דער אַרענדאָר באַשטאַנען פאַר דעם עלוי'ס פּאַטער, וועלכער האָט פּונקט אזוי פאַר־עקשנ'ט געענטפּערט: „ניין, איך וויל די שוועסטער מיט די גלייכע פּים“.

דער אַרעמער יונגערמאַן האָט זיך אויפ'ן ניי געקרומט ביים גע־דאַנק פון זיין פּאַטער'ס עקשנות. אמת, רחל האָט אונטערגעהונקען, אָבער ווי ער האָט מיט יאָרען שפּעטער, ווען ער איז געווען אַ שטילער מלמד אין איר משפּחה, אויסגעפונען, אז זי איז געווען אַ ליבליך באַ־שעפעניש, און אזוי ווי איר טאַטע האָט פּאַרנעלייגט צו מאַכען אים פאַר אַ גלייכען יורש צו זיין גרויס פאַרמעג, וואָלט ער געווען אייני־געאַרדענט אויפ'ן לעבען אין רחבות און תורה. אָבער ניין! זיין טאַטע האָט דוקא געוואָלט פּעסעלע'ן, און דערפאַר איז ער, שלמה,

פארבעטלערט געוואָרען דורך זיין טאטענ'ס אויסקלייבערישער עקשנות קעגען אַן אויסגעלענקטען פּוס.

אַבער, וויי, ווי דאָס שליםמזל האָט אים פאַרפאַלגט! אָט אין געווען דער גביר און למדן פון שמיִלִּאָוויטש, וואָס ער האָט זיך פאַר־ליבט אין זיין גוטען נאָמען, און געוואָלט אים פאַר אַן איידעם דורך אַ בריִף, איידער ער האָט אים אפילו ווען עס איז געזען. וואָס פאַר אַ טיפּען בריִף זיין פּאָטער האָט עס צוריקגעשריבען אַלס ענטפּער, אַ געמיש פון שורות פון תנ"ך און גמרא־פּסוקים. די באַדינגונג איינ־צואווייליגען איז געווען פיין דערמאָנט פון „שיר השירים“: „דו, שלמה, מוזט האָבען טויזענט זילבערשטיק, און די וואָס האַלטען די פּרוכטען דערפון צוויי הונדערט!“ אַ גרן פון טויזענט גולדען פאַר דעם חתן, און צוויי הונדערט פאַר דעם פּאָטער! מען האָט אָנגענומען די תנאים, דער פּאָטער האָט געמאַכט די נסיעה קיין שמיִלִּאָוויטש, האָט געזען זיין שנור און האָט געשריבען די תנאים. די צוויי הונדערט גולדען פאַר אים אַליין האָט מען אים גלייך אויסגעצאָלט, און ער איז אפילו באַשטאַנען אויף פיר הונדערט.

אומזיסט. „אָט איז אייער בריִף“, האָט דער למדן גע'טענה'ט, „איהר האָט בלויז פאַרלאָנגט צוויי הונדערט“.

„אמת“, האָט ער געענטפּערט, „אַבער דאָס איז בלויז געווען בריִ נישט קאַליע צו מאַכען דעם שיינעם פּסוק“.

מיט וואָס פאַר אַ שמחה ער האָט עס זיך אומגעקערט אַהיים מיט די פיר הונדערט גולדען פאַר זיך, די התנמתנות פאַר זיין שלמה לען — אַ שוואַרץ סאַמעטען קאַפעל מיט גאַלדענע טאַשמעס, אַ תנ"ך איינגעבונדען אין גרינעם סאַמעט מיט אַ זילבערן שלעסעל, און נאָך אַזעלכע זאַכען.

דער האַרץ־צובראָכענער שלעפּער האָט געזען דאָס אומשולדיגע איינגעל, וואָס איז אַמאָל געווען ער, ווי ער איז פאַר'גאַנגען אַרומגע־נאַנגען אין זיין סאַמעטען קאַפעל און איבערגע'חזר'ט די דרשה, וואָס ער האָט באַדאַרפט האַלטען ביים חופּה־טיש, און שמעקענדיג די לע־קעכען און איינגעמאַכטען וואָס זיין מאַמע האָט צוגעגרייט פאַר דער סעודה, ווען די פּאָטשט האָט געבראַכט די ניים, אַז די כלה איז פּלוצלינג געשטאַרבען פון פּאָקען.

בשעת מעשה האָט ער פּונקט אַזוי ווייניג געטרויערט נאָך זיין

אומגעזענער כלה ווי זיין פאָטער, וועלכער האָט געמאכט דורך זיין זון פיר הונדערט גולדען אויף אַ בכבוד'יגען וועג, און קען איצט האָפּען צו מאַכען נאָך פיר הונדערט. „דאָס קאָפּעל און דער תנ"ך מיט'ן זילבערנעם שלעסעל זיינען שוין מיין", האָט דאָס קינד צו זיך אַליין געזאָגט, „און אַ כלה וועט מיר אויך לאַנג נישט פעלען, און מיין חופּה-דרשה קען איך נאָך נוצען". בלויז די מאַמע האָט מען נישט געקענט טרייסטען, ווייל לעקעכען און איינגעמאכטען קענען קאָליע ווערען, באַזונדערס ווען עס איז נישטאָ קיין אָרט וואו זיי צו באַהאַלטען, אז דער אַנטווישטער חתן זאָל נישט אָנפאַלען אויף זיי. ערשט איצט האָט דער אָרימער מימון פאַרשטאַנען, ווי עס האָט אים געפּעלט די אַמאָ-ליגע גרינגקייט אין לעבען! ווייל ער איז צום סוף אַריינגעפאַלען אין די הענט פון אַן אַלמנה פון נעסוויג, מיט אַ שענק הינטער דער שטאָט און אַן איינציגער טאָכטער. זי איז בלויז געווען נישקש'ה'דיג פאַר מעגליך, אָבער זי האָט געהאַט אומגעוויינליכע אַמביציע, און האָט זיך דערוועגט צו חלומ'ען וועגען אָט דעם באַרימטען וואונדערקינד פאַר איר שר'ן. אַן אָפּזאָג האָט זי נישט אָפּגעשראַקען, און זי האָט נישט אויפּגעהערט צו שדכנ'ען איר טאָכטער, ביז זי האָט, נאָך דעם ווי זי האָט אויספּראָכירט יעדען סאָרט קונץ און מאַנעווערע און ליגען, יעדעס געווער פון געזעץ און אומגעזעצליכקייט, סוף כל סוף אַהיימגעבראַכט דעם אומווייליגען חתן. מיט וואָסערע געוויסענלאָזע מאַנעווערעס זי האָט אים ארויסגעריסען פון זיין לעצטער געלעגענהייט צו עשירות, ווען אַ רייכער סוחר, וואָס האָט צום שלימזל איבערגעגעכטיגט אין איר קרעטשמע און האָט איר באַוויזען אַ תנאים, דורך וועלכע זיין טאָכטער איז געוואָרען דעם באַרימטען שלמה'ס כלה, האָט זי אים געפּאָכט פאַר'ן פנים מיט אַ פריעריגע תנאים! אזוי ווי דעם אינ-געל'ס מוטער איז אַרום דער צייט געשטאַרבען, האָט זיך די אַלמנה נישט אָפּגעשטעלט אַרויסצוקריגען פון געריכט אַ באַשלאָג אויפ'ן מת, וואָס האָט די קבורה אָפּגעהאַלטען, ביז דער פאַל איז דערליידיגט געוואָרען. אומזיסט האָט דער רייכער סוחר אין מיטען דער נאַכט אַריינגע'נטדעט דעם חתן צו זיך אין דער קאַטש, מען האָט דאָס אינגעל נאַכגעיאָגט און געכאַפּט, צו פירען אַ לעבען פון שטענדיגער קריגעריי מיט זיין שוויגער, און זיך איבערוואַרפען מיט טעלער ביים עסען. צו ווערען אַ מלמד אין ווייטע מקומות, און נאָכדעם ווי ער האָט נאָך אַ

פארלויה פון יאָרען געהאט עטליכע קינדער, איז ער אוועקגעפאָרען אלץ ווייטער און ווייטער, און איז ענדליך אינגאנצען פארשוואונדען איבער דער גרעניץ.

אַרעמע שרה! ער האָט איצט געטראַכט וועגען איר מיט צערט-ליכקייט. אַ גאַנץ וואוילע מויד, רירעוויג און שכל'דיג, כאַטש מיט אַ ביסעל פון איר מאַמע'ס עקשנות. קיין צווייפֿעל נישט, אַז זי איז נאָך אלץ דער אלמנה'ס רעכטע האַנט אין שענק. אָ, ווי שיין זי איז געווען יענעם טאַג ווען דער שכור'ער הראַביע ראַדזשיוויל, האָט ביי זיינע משונע'נע שטיק אין קרעטשמע, געקוקט אויף איר מיט גלוסטיגע אויגען: „ווירקליך אַ שיינע פּאַניענקע! נאָר זי דאַרף קריגען אַ ווייס העמדעל.“ ביי דעם איינפאַל האַבען די ניכטערערע אידעללייט פון זיין חברה איר געגעבען אַנצוהערעניש, אַז זי זאָל זיך אָפּטראַגען פון וועג.

איצט, אין זיין פאַרצווייפֿלונג, האָט זיך דער פאַרלוירענער פֿיל-גרים פון וויסענשאַפט מיט בענקשאַפט געווענדט צו איר בילד, האָט מיט שוואַכקייט געוויינט איבער די מיילען וואָס האַבען אים אָפּגע-טיילט פון אַלע די וואָס האַבען אים ליב געהאַט. ווי אַזוי איז דוד אויפגעוואַקסען — זיין קורטשאַווער בכור, דאָס קינד פון זיין פּער-צענטען יאר? ער מוז שוין זיין אַ יאר צען, און אין עטליכע יאָר אַרום וועט ער שוין זיין בר-מצוה. אַ כוואַליע פון זיין אייגענער אַמאָ-לינער פרומקייט איז אים באַפאַלען און געבראַכט אַ לייכטען ריח פון יום-טוב'דיגע כלים און ווייטע ווידערקולות פון שול-ניגונים. נאָר, נאָר, נישט צו זיין צופרידען מיט דעם אמת, וואָס האָט צופרידענגע-שמעלט זיינע אַבות, נישט צו רוען אויף דער ברוסט פון דעם ווייב וואָס גאָט האָט אים געגעבען. אפילו זיין שוויגער איז פאַרצויגען געוואָרען מיט אידעלערע פאַרבען דורך דעם נעפֿל פון טרערען. זי האָט אים ענדליך אָפּגעשעצט, האָט געקעמפט פאַר אים מיט די ציין און מיט די נעגעל, ווען אַט די גראַבע בערלינער! — ער האָט פאַר-מאַכט זיינע פּויסטען פאַר כעס: די גאַנצע קראַפט פון דעם אומד-רעכט איז אים אויפ'ס'ניי קלאַר געוואָרען. זיינע הענט האַבען גע-גליט, אַ ווייטאַג האָט אים כסדר געשלאָגען אין קאָפּ אַריין. ער האָט זיך ווידער פאַרטראַכט וועגען הראַביע ראַדזשיוויל אין יענעם טאַג אין

שענק. ער האָט געזען, ווי דער קאָפּריוונער הערשער האָט מאַרשירט, מיט דעם גאַנצען פּאַמפּ פּון מלחמה, צו באַזוכען אַ דאָרף, וואָס איז געווען קוים פיר מייַל ווייט פון זיין רעזידענץ. צו ערשט זיינע כאַטאַ-ליאַנען פון אינפאַנטעריע, אַרטילעריע און קאוואַלעריע, דערנאָך זיין לייבנוואַרדיע פון וואַלונטירען פון דער אַרעמער אַריסטאָקראַטיע, דער-נאָך זיינע קינד-וואַנאַנען, דערנאָך זיינע אַרקעסטערען, דערנאָך זיין קעניגליכע קאַרעטע אין וועלכער ער האָט געשנאָרַכט, אַן איבער-וועלטיגטער פון דעם אונגאַרישען וויין, און צום סוף זיין צוג פון לאַסייען. דערנאָך האָט ער געזען ווי מען האָט זיין דערלויכטענע מאַיעסטעט אַנידערגעוואָרפּען אויף זיין שוויגער'ס ברודיג בעט, אין די שטיוועל און אין די שפּאַרען. ווייל זיינע איידעללייט האָבען, פאַרבייפּאַרענדיג די קרעטשמע, געטראַכט, אַז די בעסטע זאָך וואָלט געווען ווען מען זאָל אים לאָזען זיך באַקוועמער אויסשלאָפּען. אַן אַרומגערינגעלטער פון לאַסייען און פּאַזשען און נעגערס האָט ער דאָ געשנאָרַכט אַ גאַנצע נאַכט, אין דער צייט וואָס די כוואַטסקע אַלמנה האָט זיך ווי געוויינליך געקאַכט אירע מאָלצייטען און געהאַקט האַלץ אין דער אייגענער שטוב. און דאָ, אין אַ פאַררויכערטער שענק, מיט אויסגעהאַקטע פענסטער, און באַלענס וואָס זיינען אונטערגעהאַלטען פון נישט געהובעלטע פּניאַקעס, אויף אַ בעט וואָס האָט געשוויבעלט פון וואַנצען — האָט זיך דער כראַביע אויפגעכאַפּט, און אויף דאָס מינדסטע נישט איבערראַשט. ווען מען האָט אים די זאָך דערקלערט, האָט ער באַפוילען זיינע באַדינטע צוצוגרייטען אַ באַנקעט גלייך אויפ'ן אָרט.

דעם אָרימען מימונ'ס פאַרטריקענט מויל האָט איצט געוואַסערט ווען ער האָט געטראַכט וועגען דעם משוגע'נעם וואַקבאַנאַלישען באַנקעט פון זעלטענע וויינען און מאַכלים, צו וועלכען גראַפען און פּריצים האָבען זיך אַוועקגעזעצט אויף די שמוציגע בענק פון דער שענק. מען האָט זיך פאַרוועט אויסצוליידיגען בעכערס צום קלאַנג פון האַרמאַטען, און די ריכטער וועלכע האָבען צוגע'פּסקנ'ט דעם פּרייז דעם כראַביע, זיינען פון אים באַשאַנקען געוואָרען מיט מאַיאַנטקעס, וואָס האָבען אַנטהאַלטען הונדערטער פּויערים. מימון האָט אָנגעהויבען אויסצו-שרייען, נאַכמאַכענדיג די האַרמאַטען, אין זיין פּאַנטאָזיע איז ער ווילד אָנגעפּאַלען אויף אַ שול, אַזוי ווי ער האָט אַמאָל געזען דעם כראַביע

טאָן, און האָט צוהאַקט און צובראַכען אַלץ, צוריסען די ספרי תורות פונ'ם אָרון קודש און געטראָמען אויף זיי. יאָ, זיי האָבען עם פאר-דינט די טרוסיגע צבוע-קעם. נידער מיט דעם געזעץ, כאַפט דער שוואַרץ-יאָר די רבנים. אַאָאָ! ער וואָלט צוריען די תפילין אונ-טער זיינע קנאָפּעל — אזוי. און אזוי! און —

די זעלנער האָבען פאַרשטאַנען, אז ער איז אין אַ שרעקליכען פיבער, האָבען זיי צוגערופען דעם אידישען אויפזעער, וועלכער האָט אים צוריק אוועקגעטראָגען אין אַרעמהויז אַרײַן.

2

מימון האָט אויפגעוואַכט צומאָרגענס אין דער פרי מיט אַ קלאָרען און רירעוודיגען קאָפּ, און ער האָט באַלד פאַרשטאַנען, אז ער איז קראַנק. „אַ דאַנק דעם רבונו של עולם“, האָט ער מיט שמחה גע-טראַכט, „איצט וועל איך דאָ בלייבען עטליכע טעג, און נישט נאָך וועל איך אין דער צייט עסען, נאָך איך קען נאָך אפילו האָפען צו ווירקען אויף אימעצען פון די גוט האַרציגע באַזוכער, אז ער זאָל מיך באַשיצען. אפשר ווען איך וואָלט געקענט באַוווּיזען צו שיקען אַ בריִף צו הער מענרעלסאַנ'ען, וואָלט ער זיך איינגעשטעלט פאַר מיר, ווייל אַ תלמיד חכם דאַרף אַלע מאָל רחמנות האָבען אויף אַ תלמיד חכם“.

אַט די רָאָזע דערוואַרטונגען זיינען גראָב פאַרטונקלט געוואָרען: דער אויפזעער האָט אָנגעטאַפט מימון'ס פּולס און זיין שטערען, און נאָכדעם ווי ער האָט אים דערלאַנגט זיין פאַרטייטש אויף דעם „מורה נבוכים“, האָט ער אים העפליך אַרויסבאַגלייט פאַר'ן טויער. מימון האָט זיך מיט קיין וואַרט נישט אַנטקעגענגעשטעלט, ער איז געווען ווי פאַראַליזירט.

„וואָס איצט, אָ, פירער פון די פאַרפירטע?“ האָט ער אויסגע-שריען, און האָט מיט אַ שטייניגען בליק איבערגעקוקט זיין אומגליק-ליכען מאַנסקריפּט. „אָ, משה בן מימון, דו, ביי וועמען איך האָב אזוי אָפּט געשוואַוירען, קענסטו מיר איצטער העלפען? זע, מיינע קעשענעם זיינען אזוי לידיג ווי די קעפּ פון דינע גענערס“.

ער האָט אויסגעקערט זיינע קעשענעס, און זע! עטליכע זילבער-שטיק זיינען אַרויסגעפאַלען און האָבען זיך פּרײַלאַך געקאַלערט איר-

בער'ן טראָטואַר. „א נס!“ האָט ער געשריען. דאָן האָט ער זיך דערמאָנט, אַז די נבאים האָבען אים אַוועקגעשיקט מיט זיי, און ווייל ער איז געווען אַזוי איבערוועלטיגט פון זיין משפט, האָט ער זיי מעכאניש אַוועקגעלייגט. יא, מען האָט אים באַהאַנדעלט ווי אַ פשוט'ן בעטלער. אַ לייכטער רויטל פון חרפה האָט באַפאַרבט זיינע האָריגע באַקען ביי דעם געדאַנק. אמת, ער האָט אָנגענומען נאַסטפריינטליכ-קייט פון פרעמדע, אָבער דאָס איז אים אַלס רבי געקומען, אַזוי ווי די פרייע רייזע קיין קעניגסבערג און שטעטין זיינען געווען אַן אויסדרוק פון אנערקענונג פאַר זיין געלערענטקייט. אינגאַנצען צו שנאָרעריי איז ער קיינמאַל נישט געזונקען. ער האָט געדראָט מיט זיין פויסט צו דער שטאָט. ער וועט נאָך דאָס געלט אַ שלידער טאָן זיי אין פנים אַרײַן — אַמאָל. מיט דער שבועה האָט ער צוריק אַרײַנגעלייגט דאָס געלט אין קעשענע, האָט זיך פאַרקירעוועט אין דער ערשטער גאַס וואָס ער האָט אָנגעטראָפּען, און האָט זיך אינגאַנצען פאַרלאָזט אויף זיין מזל. עס האָט אים הנאה געטאָן, וואָס אין דער אַרעמער קרעטשמע, אין וועלכער ער איז אַרײַן זיך אונטערלענען דאָס האַרץ, האָט ער באַגענעט אַ איד, וואָס איז אויך געגאַנגען אין שמאַטעס אַזוי ווי ער. מימון האָט זיך ביי אים נאָכגעפרעגט וועגען די וועגען און וואָר-היין זיי פירען, און ער איז איבערראַשט געווען אויסצוגעפינען, אַז זיין פריינט איז געווען אַ פראַפעסיאָנעלער שנאָרער.

„און דו ביזט דען נישט?“ האָט אים דער בעטלער געפרעגט, אַזויך מיט איבערראַשונג.

„אודאי נישט!“ האָט מימון ביזי אַזויסגעשריען.

„אַזאַ פאַרשווענדונג פון גוטע שמאַטעס!“ האָט דער בעטלער אויסגערופּען.

„אַזאַ פאַרשווענדונג פון געזונטע מוסקלען“, האָט מימון גע-ענטפּערט. ווייל דער בעטלער איז געווען אַ גרויסער שטאַרקער יונג און געזונט ווי אַן אַייען. „ווען איך וואָלט געהאַט דינע אַקסלען, וואָלט איך מיין קאַפּ געהאַלטען העכער אויף זיי.“

דער שנאָרער האָט אַ צי געטאָן די אַקסלען. „בלויז נאַראַנים אַרבעטען. וואָס האָט דיר אַרבעט געבראַכט? שמאַטעס. דו הויבסט אָן מיט אַרבעט און ענדיגסט מיט שמאַטעס. איך הויב אָן מיט שמאַ-טעס און ענדיג מיט מאַלציימען.“

„אַבער האָסטו נישט קיין שום זעלבסט־רעספעקט?״ האָט מימון אויסגערופען אין דערשטוינונג. „קיין מאָראַל? קיין אמונה?״ „איך האָב אזוי פיל אמונה ווי יעדער שנאָרער אין דרויסען,״ האָט דער בעטלער געענטפערט און זיך אויסגעגלייכט. „איך האָלט שבת.״

„יא, אודאי,״ האָט מימון מיט אַ שמייכעל געזאָגט. „אונזערע חכמים זאָגען, בעסער האָלט דיין שבת פאַר אַ וואַכענטאָג איידער גיין בעטלען. דו זאָגסט: בעסער האָלט דיין וואַכענטאָג פאַר אַ שבת איידער זיין אָפהענגיג אָן זיך אַליין.״ און פאַר זיך אַליין האָט ער געטראַכט: „דאָס איז זייער וויציג, איך מוז דאָס געדענקען צו דער־ציילען לפידות'ן.״ ער האָט זיך געהייסען דערלאַנגען נאָך אַ גלאַז בראַנפּען.

„יא, אָבער אַ סך פון אונזערע חכמים, דאַכט זיך מיר, זיינען אָפהענגיג אָן זייערע ווייבער. איך באַגיי זיך אָן ווייבער. מוז איך מיך דערפאַר אויך באַגיין אָן פּרנסה?״

מימון איז געווען אַמוזירט און איבערראַשט. ער האָט אַוועק־געשטעלט זיין בראַנפּען איידער ער האָט אים פאַרזוכט. „אַבער דער וואָס באַגייט זיך אָן אַ פּרוי לעבט אין זינד. עס איז דעם מאַנ'ס פליכט פאַרצופלאַנצען דעם קומענדיגען דור, צו גרינדען אַ היים, ווייל וואָס איז דען ציוויליזאַציע ווען נישט היים, און וואָס איז היים ווען נישט אמונה?״ דער וואַנדערער האָט גערעדט אין אַן ערנסטען טאָן. ער האָט פאַרגעסען זיינע אייגענע זינד פון אויסמיידונג אין דער קלאַר־קייט מיט וועלכער זיין אינטעלעקט האָט געזען די רעכטע זאַך.

„אַ, דו ביזט פון יענעם סאָרט פּרעדיגער,״ האָט זיך דער שנאָרער אָנגערופען. עס פאַלט מיר אַיין, אַז מיר ביידע וואָלטען געקענט צו־זאַמען טאָן עפעס בעסערס ווי קריגען זיך. וואָס זאָגט איר וועגען אַ שותפות?״

„אין בעטלען?״

„וואס אַנדערש קען איך פאַרשלאָגען? איר זענט אַ נייער מענש אין לאַנד, איר קענט נישט די וועגען, איר האָט נישט קיין געלט.״

„אַנטשולדיגט! איך האָב נאָך אַ טאַלער.״

„ניין, איר האָט נישט. דאָס צאָלט מיר אויס פאַר דעם שותפות.״

דאָס האָט דעם מעטאָפיזישען מימון געקיצעלט. „אָבער וואס געווין איך פאַר מיין טאָלער?“
„מיין ערפאַרונג.“

„אָבער אויב אזוי, געווינט איר גאַרנישט פון מיין שותפות.“
„קודם כל אַ טאָלער. דאָן, פאַרשטייט איר, וועט אייער געלע-
רענטקייט אין מאַראַל ציען, ווען מיר וועלען אויספעלען פּוסקים. אין
קליינע דערפער וועלען מיר גיין צוזאַמען און באשאַפען אַן איינדרוק
פון ווייט־פאַרשפּרייטער נויט. מיר וועלען רעדען וועגען דעם, אַז
אונזער שטאָט איז אַוועק מיט'ן פייער, אַז מען פאַרפּאָלגט אונז, וועגען
וואָס איר ווילט. איין בעטלער קען זיין אַ לינגער. צוויי צוזאַמען
זיינען מאַרטירער.“

„בעטעלט איר אַלזאָ בלויז אין דערפער?“
„אָ, ניין. נאָר אין שטעט וועלען מיר זיך צוטיילען. איר וועט
באַארבעטען איין האַלבע שטאָט, איך די אַנדערע. דערנאָך בייטען
מיר זיך מיט די העלפטען, און מיר וועלען שוין זיין באַלאָדען מיט
וויסען ווער עס זיינען די געבערס אין יעדער העלפט. דאָס מאַטערט
אויס ווייניגער.“

„און די געבערס דאַרפען צוויי מאָל געבען.“
„זיי האָבען אַ טאָפעלטע מצוה. צדקה באשאַפט צדקה.“
„דאָס איז אַ זעלטענער בחור“, האָט מימון געטראַכט. „ווי לפידות
וואָלט עס הנאה געהאַט פון אים! און ער זאָגט דעם אמת. איך
ווייס גאַרנישט פונ'ם לאַנד. ווען איך וועל מיט אים אַ ביסעל אַרומ-
פאַרען, קען איך מיך אַ סך אויסלערנען. און ער קען פון מיר אויך
לערנען. ער האָט אַ גוטען קאַפּ אויף די פלייצעס, און עס וועט מיר
אפשר געלינגען אין אים איינצופלאַנצען בעסערע באַגריפען פון פליכט
און טונענט. אויסער דעם, וואס נאָך קען איך טאָן?“ און קייקלענדיג
אַזוי זיין טאָלער אין דער לופט, האָט ער אויסגערופען: „פאַרטיג!“
דער בעטלער האָט די מטבע פלינג אַ כאַפּ געמאָן. „הער שענקער“,
האָט ער אַ זאָג געמאָן, „נאָך אַ גלאַז פון אייער אויסגעצייכענטען
שנאַפּס!“ און ווען ער האָט עס גענומען צו די ליפען, האָט ער אַ זאָג
געטאָן: „ברודער, דאָס טרינק איך פאַר אונזער שותפות.“
„וואָס־זשע, און איך דאַרף נישט טרינקען?“ האָט מימון אויס-
גערופען, אַ געפאַלענער ביי זיך.

„נישט פריער ווי דו וועסט אויסבעטלען“, האָט דער שנאָרער אונטערגעלאַכט. „דו האָסט געהאַט דיין ערשטע לעקציע. הער שענ- קער, נאָך אַ גלאַז פון אייער אויסגעצייכענטען שנאַפּס!“

און אזוי האָט דער פּילאָזאָף, וואָס זיין מח האָט כּסדר געדרייט און געפּלאַכטען דעם אוניווערו און אים צונומען אויף שטיק, אָנגע- הויבען צו וואַנדערען איבער דייטשלאַנד מיט דעם בעטלער, וואָס זיינע געדאַנקען זיינען געווען באַגרענעצט מיט זיין פעטען בויד. זיי האָבען אויסגענוצט בלוז אַ קליינעם שטח, און מיט ווייניגער ערפּאָלג ווי יעדער פון זיי האָט דערוואַרט. כאַטש פון צייט צו צייט האָבען זיי געהאַט גענוג, האָבען זיי אָבער קיינמאָל נישט געהאַט קיין אמת'דיגען מאָלאַצייט. און נאָנץ אָפּט האָבען זיי זיך געמוזט באַגייין מיט פּאַר- שימעלט ברויט און וואַסער, און ליגען אויף אַלט שטרוי און אפילו אויף דער בלוזער ערד.

„דו שעלטסט נישט גענוג“, האָט דער בעטלער אָפּטמאָל פּראָ- טעסטירט.

„אָבער פאַרוואָס זאָל מען שעלטען אַ מענש דערפאַר וואָס ער זאָגט דיר אָפּ דיין פאַרלאַנג?“ איז דער פּילאָזאָף אלץ באַשטאַנען אויף דאָס זייניגע. „אויסער דעם ווערט ער נאָך פאַרביטערט דער- פאַר, און ער וועט נאָך ניכער אָפּזאָגען.“

„ווער פאַרדאַמט, און פאַשטאָפּ דיין פּילאָזאָפּיע אין אַ פּלעשעל!“ האָט דער בעטלער אויסגעשריען. „ווי אָפּט דאַרף איך דיר דערקלערען, אַז שעלטען ברענגט מענשען אַריין אין שרעק.“

„הויבט זיך גאָרנישט אָן“, האָט מימון געמורמעלט אַ דער- שראָקענער.

„ניין? וואָס איז דעליגייע, אויב נישט שרעק?“

„פאַלשע דעליגייע, אויב דו ווילסט. אָבער אמת'ע דעליגייע, ווי מימונידעס זאָגט, איז די דערגרייכונג פון פּולקאַמענהייט דורך קענען גאָט און דורך נאָכטאָן זיינע טאַטען.“

דאָך, ווען זיי האָבען געבעטעלט צוזאַמען, האָט מימון אַרויס- געבראַכט אַ מין שטום געווענקעל, וואָס האָט געקענט אָנגענומען ווערען פאַר אַ בקשה אָדער אַ קללה. ווען ער האָט געבעטעלט אַליין, זיינען אַלע פיינע עצות וואָס ער האָט געלערענט פונ'ם שנאָרער, פאַר- טרוקענט געוואָרען אויף זיין צונג. אָבער זיין שווייגען האָט מיט מער

רחמנות געבעטען ווי זיין רעדען. ווייל ער איז געווען באַרוועס און כמעט נאָקעט. און דאָך, נישט קוקענדיג אויף די אלע אומגאַנגסטיגע באַדינגונגען, האָט זיין מוח אלץ אָנגעהאַלטען דאָס אומענדליכע פלעכט-טען און דרייען דעם אַניווערו. דער שאַרפער אַנאַליז פאַר וועלכען יאָרהונדערטער פון איבערגעשפּיטקייט האָבען צוגעגרייט דעם פּוילישען איד'ס מוח, און וועלכער איז איצט צום ערשטען מאָל וויסענשאַפּטליך באַנוצט געוואָרען צו דער ווירקליכער וועלט אָנשטאַט פּאַנטאַסטיש צום תנ"ך. און קען זיין, אז טאַקע דאַמאָלסט, ווען ער איז געלעגען אויף דער נאַקעטער ערד, האָט אים דאָס רעמעניש פון עקזיסטענץ, וואָס האָט אזוי אַרויסרופענדיג געפּינקעלט אין די שטערען — אַמשאַרפּסטען געפּייניגט.

אזוי איז אַ האַלב יאָר פאַרביי. מימון האָט זיך נישט אויסגע-לערענט בעטלען, און דער בעטלער האָט זיך נישט אויסגעלערענט די מינדסטע מאָראַל. ווי אָפט דער פּילאָזאָף האָט עס געבענקט נאָך זיין אַלטען פּריינט לפרדות — דעם קברנ'ס איידעם — איבערצושמועסען זאכען מיט אים, אָנשטאַט מיט אָט דעם מגושמ'דיגען אַרומשלעפּער. זיי זיינען געווען אויף גענוג גרויסע צרות אָט די צוויי, אָבער אַ! ווי אַנדערש זיי האָבען זייער לאַגע גענומען. ער האָט זיך דערמאַנט, ווי פּרויבאָך לפרדות האָט צוגעשפּילעט זיין אָפּגעריסענעם אַרבעל צו דער פּלייצע פון זיין דאָק, אויסרופענדיג: „זע איך נישט אויס ווי אַ שליאַכטשיץ?“ און ווי ער האָט זיך ווידער באַרימט מיט די גרויסע לעכער אין זיינע שיד: „זיי קוועטשען מיר נישט אין די פינגער“. ווי זיי פלעגען זיך פאַרשטעלען פאַר ציניקער, ער און דעם קברנ'ס איידעם, אויפגראָבענדיג מיט אַן אומ'רחמנות'דיגער לאַפּעטע די הוילע בינער פון מענשליכער טוגענט. אזוי איבערצייגט ווי שול-גבאים האָבען אין צייט פון מגפות געזוכט די באַהאַלטענע חטאים פון דער קהילה, אזוי האָבען די צוויי געשטרעבט אויפצודעקען די באַהאַלטענע זינדיגקייט פון זעלבסטגענאַרטער רעכטפאַרטיגקייט.

„פאַלשער זעלבסט-אַנאַליז איז דער פונדאַמענט פון צופרידענ-הייט“, לפרדות האָט אין איין שיינעם טאָג געמאַכט דעם סך-הכל, ווען זיי זיינען געלעגען ביי דער שטאַט-וואַנט.

אויף וואס מימון האָט געענטפּערט: „אויב אזוי, מיין פּריינט, פאַרוואָס זשע זיינען מיר אזוי צופרידען צו פאַר'משפּט'ן אַנדערע?׃

לאָמיר זיין גערעכט און משפט'ן זיך אליין. אָבער דאָס הענקערישע לעבען וואָס מיר פירן, איז בלויז דער רעזולטאַט פון פּוילקייט, וועלכע מיר באַגלאַנצען מיט נאָכדענקערייען איבער דער פּוסטקייט פון אלע זאַכען. מיר זיינען צופרידען מיט אונזערע שמאַטעס. פאַרוואָס? ווייל מיר זיינען צו פּויל צו פאַרדינען בעסער. מיר וואַרפען פאָר די אומגעבילדעטע, אַז זיי זיינען פּוסטע מענשען, וואָס גיבען זיך בלויז אָפּ מיט די פאַרגעניגענס פון די חושים. פאַרוואָס? דערפאַר וואָס זיי זיינען נישט געבויט אַזוי ווי איך און דו און זיי לעבען דערפאַר אַנדערש. וואָס איז אונזער העכערקייט, ווען מיר פּאַלגען בלויז נאָך אונזער נייגונג אַזוי ווי זיי פּאַלגען נאָך זייערע? בלויז אין דעם פּאַסט וואָס מיר זיינען מודה דעם דאָזיגען אמת פאַר זיך אליין, אין דער צייט וואָס זיי טענה'ן אַז זיי האַנדלען, נישט צו באַפרידיגען זייערע באַזונדערע באַגערען, נאָר פאַר אַלעמענס נוצליכקייט".

„מיין פּריינט“, האָט לפידות געענטפערט, טיף גערירט, „דו ביזט פּולשטענדיג גערעכט. אויב מיר קענען איצט נישט פאַרריכטען אונזערע פעלערען, לאָמיר זיך וועגען זיי נישט נארען, נאָר ווייניגסטענס האַלטען אָפען דעם וועג פאַר פאַרבעסערונג“.

אַזוי האָבען זיי זיך איינער דעם אַנדערען צוגעגעבען מוט צו זען קלערער און צו לעבען פיינער. און פון אַזאַ חבר'שאַפט צו פּאַלען צו דער חבר'שאַפט פון אַ שנאָרער! אַ, דאָס איז געווען אומערטרעגליך.

אָבער ער האָט עס אַריבערגעטראָגען, ביז דער הערבסט איז אָנגעקומען און געבראַכט מיט זיך די הייליגע צייט פון ראש השנה און יום כפור, און די לאַנגע קילע נעכט. און דאַמאָלסט האָט ער אָנגעדעוויבען צו פילען דעם ציטער פון גלויבען און קעלט.

ווען זיי האָבען זיך צוזאַמען געטוליעט אין הינטערהיזער, וואו דער בעטלער איז זיך רואיג געשלאָפען אין אַ גראַב העמד, און דער פּילאָזאָף האָט געציטערט אין שמאַטעס, האָט מימון געזען זיין אַראָפּ קומעניש קלאָרער ווי שטענדיג. זיי האָבען איצט געווענדט זייערע טריט צו פּוילען, און יעדער טאָג האָט מימונ'ען געבראַכט נענטער צום באַפרייענדיגען אַיינפלוס פון פריהע זכרונות, און איינמאָל ווען ער איז געשלאָפען אינ'ם אידישען הקדש אין פּויען — וואו דער ממונה

הָאָט געמאַכט זיין פֿרנסה בכבוד פֿון שניידעריי — הָאָט מימון ענד־
ליך געפונען כּח צו באַשליסען ביי זיך אָפּצוברעכען. ער וועט זיך
וואַרפען פֿאַר דער טיר פֿון שול און וועט ענטוועדער דאָרט שטאַרבען,
אָדער באַפֿרייט ווערען. ווען זיין חבר איז אויפגעשטאַנען און הָאָט
אָנגעהויבען אויסצופֿלאַנעווען די אַרבייט פֿאַר'ן טאָג, הָאָט ער פעסט
א זאָג געטאָן: „ניין, איך גיב אויף אונזער שותפות“.

„אַבער ווי אזוי וועסטו לעבען, דו לאַ יצֿלחָ?״ הָאָט זיין דער־
שטיינטער חבר געפרעגט. „דו קענסט דאָך אפֿילו נישט בעמלען“.

„גאָט וועט העלפען“, הָאָט מימון מיט בטחון געזאָגט.

„זאָל דיר גאָט העלפען!“ הָאָט זיך דער בעמלער אָנגערופֿען.

מימון איז אוועק אין חדר אריין. דער מלמד איז געווען אוועק און
א טומעלדיגע חברה אינגלעך האָבען אויפגעהערט זייערע שפּילערייען
אָדער זייער לערנען און גענומען פרעגען קשיות ביים שמאַטיק און
חוזק מאַכען פֿון זיין ליטווישען איריש, פֿון זיינע סינ'ס אָנשטאַט שינ'ס.
דאָס הָאָט אים נישט אָפּגעשעמט, דער פּילאָזאָף הָאָט זיך נאָכגעפרעגט
אויף זיינעם אַן אַלטען פֿריינט, אויף וועלכען ער הָאָט זיך ליידער דער־
מאָנט, אַז ער איז אוועק קיין פּוילען צו זיין דער מוכיר ביים רב הכולל.
די נייט, אַז דער רב הכולל הָאָט באַקומען אַן אַנדער שטעל און הָאָט
מיט זיך מיטגענומען דעם מוכיר, הָאָט אים געבראַכט צו פֿאַרצווייפֿ־
לונג. אַ שטראַל פֿון האָפּנונג הָאָט זיך דורכגעבראַכען ווען ער הָאָט
אויסגעפונען, אַז זיין פֿריינט'ס אינגעל איז איבערגעלאָזען געוואָרען
אין פּוילען מיט דאָקטאָר הירש יאַנאָוו, דעם נייעם רב הכולל.

און אפשר הָאָט דאָס אינגעל געקענט ברענגען אויסלייזונג. ער
הָאָט דערקלערט דאָקטאָר הירש יאַנאָוו'ן, אַז אַ גרויסער לַמֶּדֶן און צדיק
איז אַריינגעפֿאַלען אין אַ גרויסער נויט, און אין אַ רגע הָאָט דער
גוט־האַרציגער מענש געשיקט נאָך מימונ'ען, הָאָט אויסגעפֿאַרשט זיין
געלערנטקייט און איינגעפונען, אַז זי איז אַן גרונט, הָאָט צוגעשטימט
צו זיין פֿאַרלאַנג צו פייערען די יום־טובֿים אין פּוילען, הָאָט אים גע־
געבען גענוג געלט אין קעשענע אריין—דער פֿאַרהאַרטעוועטער בעט־
לער הָאָט עס אָנגענומען און איז אפֿילו נישט דויט געוואָרען — הָאָט
אים פֿאַרבעטען צו עסען מיט אים יעדען שבת, און הָאָט מיט אים
מיטגעשיקט דאָס אינגעל צו קריגען פֿאַר אים אַ בכבוד'יגע וואוינונג.
ווען ער הָאָט פֿאַרלאָזט דאָס הויז יענעם נאָכמיטאג, הָאָט מימון

נישט ווילענדיג געהערט די קוויטשענדיגע פאָרוואָרפען פון דער רבי'צין.

„אָט האָסטו דיר! האָסטו שוין ווידער פאַרשווענדט מיין פּרנסה געלט אויף שלעפּערס און בעטלערס. מיר וועלען קיינמאָל נישט אַרויס-קריכען פון אונזערע חובות.“

„שאַ! שאַ!“ האָט דער רבי איידעל געענטפערט. „אויב ער וועט דורך הערען, וועסטו וויי טאָן אַ גרויסען לַמדן. דאָס געלט האָט מען מיר געגעבען צו צוטיילען.“

„די מעשה האָט שוין אַ באַרד“, האָט די רבי'צין גיך צוריק געענטפערט.

„ער איז אַ גרויסער צדיק“, האָט דאָס אינגעל געזאָגט מימנו'ען אויפ'ן וועג. „ער פאַסט יעדען טאָג אין דער וואָך ביז די נאַכט פאַלט צו, און ער עסט נישט קיין פלייש חוץ שבת. זיין פאַרדינסט איז קליין, אָבער יעדער איינער האָט אים ליב. מען רופט אים הרי"ף. מימון איז געווען איינשטימיג מיט דער אַלגעמיינער מיינונג. דער איידעלער אָפּגעצערטער צדיק האָט באַרירט אַלמע קוואַלען פון רעליגיעזע געפילען און האָט אים געבראַכט טרערען פון מער ווי דאַנקבאַרקייט אין די אויגען אַרײַן.“

זיין נשמה האָט אויף אַ רגע געפילט דעם רוף פון יענער אינער-ליכער וועלט, וואָס ישראל'ס האַרץ האָט באַשאַפען, יענע שיינע וועלט פון צערטליכסטער ליבע און שטרענגסטען געזעץ, אין וועלכער דער קודשאַ ברוך הוא (וואס ער האָט אויסגעוויילט ישראל צו פּרעדיגען קדושה צווישען די פעלקער), מיסטיש אַיינגעהילט אין טלית און תפילין טוט תפילה צו זיך אַליין: „זאָל עס זיין מיין ווילען, אַז מיין רחמנות זאָל בייקומען מיין צאָרן.“

און ווי איבערראַשט ער איז געווען ווען ער האָט אויסגעפונען, אַז מען האָט אים באַשטאַט, נישט ערנעץ אין אַן אַרעמען בוידעם, נאָר אין דעם לערענציער פון איינעם פון די ערשטע אידען פון שטאָט. דאָס העכסטע איז ערשט געקומען, ווען ער האָט דערלאָנגט דער בעל-הבית'טע עטליכע גראַשען און זי געבעטען, זי זאָל אים אָפּ-קאָכען אַ ביסעל גריין אויף וועטשערע.

„ניין, ניין“, האָט די בעל-הבית'טע געזאָגט מיט אַ שמייעל, „דער רב הכולל האָט אונז נישט רעקאָמענדירט, אַז מיר זאָלען איך

פארקויפן גריץ. מיין מאן און מיין זון זיינען ביידע למדנים, און אזוי לאנג ווי איר ווילט פארבלייבען אין פויזען, וועט עס זיין א פרייד פאר זיי ווען איר וועט אונז אנטאן דעם כבוד צו זיצען ביי אונז זער טיש".

מימון האָט קוים געקענט גלויבען זיינע אויערען. עס איז אָבער געווען אַ רייכע וועטשערע און מען האָט זי נישט געקענט צוריקווייזן. און נאָכדעם האָט מען אים געפירט אין אַ ריין בעט אַרין! אַ, דער רייכער ווייטאָג פון אויסשטרעקען זיך די צובראָכענע ביינער אויף ווייכע פּעדערען! די טוליענדיגע פרייד פון פיינשמעקענדיגע ליילאַ-כער נאָך אַ האַלב יאָר אַרומואַלגערען זיך!

דאָס איז געווען דאָס העכסטע גליק אין זיין לעבען. ער איז נאָך קיינמאָל נישט געלעגן אין אַזאַ כּוואַליע פון גליק, און ער וועט עס קיינמאָל ווידער נישט האָבען. פּלאַכקע־מוזען פּלאַפּלען, האָט ער צו זיך אַליין געזאָגט, אָבער וועלכעס פּאַרגעניגען פּונ'ם שכל קען זיך ווען עס איז פּאַרגלייכען מיט דעם פּאַרגעניגען פון די חושים? וואָלט עס אים דען אפילו פּאַרשאַפט אַזוי פיל פּאַרגעניגען אויסצופירען זיין פּריערען מימונ'דישען אידעאַל — די דערגרייכונג פון פּאַלקאָמענ-הייט? און טראַכטענדיג איבער דעם פּראָבלעם איז דער פּילאָזאָף זיס איינגעשלאָפּען.

שפעט, זייער שפעט צומאָרגענס אין דער פּרי האָט ער זיך אַרויס-געשעלעפט פון זיין זיס געלענער און איז אַוועק זען דעם רבי'ן, וועל-כער האָט אים געלאָזט רופּען.

„אַלזאָ, ווי געפּעלט אייך אייער דירה?“, האָט אים דער איידעלער רבי געפּרעגט.

מימון האָט אויסגעבראָכען אין טרערען. „איך בין געשלאָפּען אין אַ בעט“, האָט ער געקלאָגט, „איך בין געשלאָפּען אין אַ בעט!“ צוויי טעג שפעטער, אָנגעמאָן — פון דער רבי'צינס פּרנסה-געלט — אין זיינע פּולשטענדיגע רבני'שע קליידער, מיט רייכע אונז-טערוועש, האָט דער פּאַרוואַנדעלטער מימון, מיט אַ פּרייליך פנים און אַ פּרום אויסזען, זיך געשטעלט אין הקדש פאַר אַרעמע לייט, וואו דער שניידער מיט זיין ווייב, און זיין אַמאָליגער חבר, אַלע וויסענדיג פון זיין מזל, האָבען אים אָפּגעוואַרט מיט אומגעדולד. ווען זיי האָבען אים דערזען, זיינען זיי אויסער זיך געווארען. די אַרעמע מאַמע האָט

גענומען איר קינד אין די הענט אַרײַן און מיט טרערען אין די אויגען האָט זי געבעטען דעם רבינ'ס ברכה. דער בעטעלער האָט אים געבעטען מחילה פאר זיין רױער באַהאַנדלונג, און געבעטען א נדבה. מימון האָט געבענשט דאָס קינד, און דעם בעטלער אָפּגעגעבען אַלץ וואָס ער האָט געהאַט אין קעשענע, און איז צוריקגעגאַנגען טיף גערױרט.

דערווייל האָט זיך זיין נאָמען פאַרשפּרייט. אַלע למדנים פון שטאָט זיינען אים געקומען זען און איבערשמועסען תורה מיט אָט דעם גרויסען רבי'ן, וואָס איז דורכגעפאַרען. ער איז געוואָרען אַ לערער אין אַ רייכער משפּחה. זיין קענטעניש האָט מען געהאַלטען פאַר איבערמענשליך, און אים אַליין פאַר כמעט געמליך. אַ צווייפּעל, וואָס ער האָט אויסגעדריקט איבער דעם געזונט פון אַ קינד וואָס האָט אויס־געזען שווינדזיכטיג, האָט אים ביים קינד'ס טױט געבראַכט דעם כבוד פון אַ נביא. עס איז געווען נוצלאָז פאַר אים עס אָפּצולייקענען: אַ נײַער נביא איז אויפגעשטאַנען ביי אידען.

אַזוי זיינען צוויי גליקליכע יאָר פאַרביי — גענוג בכבוד'יג, סײַדען מען זאָל דעם פּילאָזאָפּ'ס פאַרגעסליכקייט צו זיין משפּחה רעכענען געגען אים. נאָר ביסלאַכווייז האָבען זיין אומרואיגער מח און קער־פער אָנגעהויבען מיד ווערען פון דער אבערגלויבישער אומגעבונג. עס האָט אָנגעהויבען אויסרינען, אַז ער איז אן אפיקורס. מען האָט באַמערקט זיין זעלטען באַווייזען זיך אין שול. מען האָט זיך שטיל געשושקעט איבער זיינע געוואַנטע ווערטלאַך. פאַרפּאָלונג האָט זיך אָנגעהויבען נעמען צום געווער.

מימון'ס נאַכלעסיגקייט ווידער איז פאַרשאַרפט געוואָרען. ביים אַרײַנגאַנג צום פּאָלקס־זאַל אין פּויען איז פון אַלע מאָל געווען אַ הירשהאָרן אַרײַנגעמויערט אין דער וואַנט, און פון אַלע מאָל אָן האָבען אויך די אידען געגלויבט, אז ווער עס רירט אים אָן, דער שטאַרבט אויפ'ן אָרט. מימון'ען, וועלכער האָט חוזק געמאַכט פון דעם, האָט מען באַוואָרפען מיט מעשות אים צו איבערצייגען אין דעם. און פאַרביי־גייענדיג איינמאָל דעם הירשהאָרן, האָט ער אויסגערופען צו זיינע חברים: „איר פּויער נאַראַנים, מײַנט איר, אַז ווער עס רירט אָן דעם האָרן, דער שטאַרבט אויפ'ן אָרט? זעט, איך דערוועג מיך אים אָנצורירען!“

זייערע אויגען, צושפרייטע פון שרעק, האָבען נאָכגעפּאָלגט זיין גאָטסלעסטערישע האַנט. זיי האָבען געוואַרט, אַז זיין קערפּער זאָל אומפּאלען. מימון איז זיך ווייטער גענאַנגען מיט אַ שמייכלע.

וואָס האָט ער זיי איבערצייגט? בלויז אַז ער איז געווען אַ פאַרהאַטער אַפיקורס, אַ פאַרשוואַכער פון הייליגקייטען.

דער פאַרוואַנדעטער פאַנאַטיזם, וואָס האָט אים איצט באַשאַד־טענט מיט זיין האַס, האָט אים אַרויסגערופען צו ענטפּערען עקסצעסען. דאָס איבערבלייבאַכץ פון רעליגיע, וואָס האָט נאָך, געגען זיין ווילען, זיך געהאַלטען אָן זיין נשמה, האָט אים אויפגערייצט. וואָלט אים נישט אַ ווייטערדיגע אַנטוויקלונג באַפרייט פון דעם דרוק? זיין חלום פון בערלין האָט אויפגעלעבט. אמת, די היפּאָקריסטישע האָט דאָרט אויך געבליט, אָבער די קולטור איז זיך גענאַנגען איר רואיגען וועג. מענדעלסאָנ'ס רום און איינפלוס האָבען געהאַלטען אין וואַקסען און זיינען איצט געווען אויפ'ן העכסטען פונקט, ווייל לעסינג האָט גע־שריבען „נתן דער חכם" און אין דעם שטורעם וואָס איז געקומען נאָך דער אויפפירונג, און נישט קוקענדיג אויף דעם וואָס דאָס שטיק און דער פאַרפאַסער זיינען אַריינגעלעגט געוואָרען אין חרם, אי אין קאַ־טוילישע, אי אין פּראָטעסטאַנטישע לענדער, האָבען די פאַנטאַסטישע קריסטליכע שונאים פון דעם דרייטען פּריילאָנץ נישט געקענט שרייען, אַז דער כאַראַקטער איז אוממעגליך.

ווייל דאָרט אין דער סאַמע הויפטשטאָט האָט געלעבט דער חכם אַליין, דער דוד צום דראַמאַטורג'ס יהונתן, דער מיטגליד פונ'ם קאַפּע־הויז פון די געלערענטע, דער פּריינט פון פּרינץ ליפּע־שאַומבערג, דעם קעניג'ס אייגענער באַשיצער איד, וואָס לאַוואַטער איז כּסדר באַ־שטאַנען אויף דעם, אַז יעדער פּרענאַלאָניסט אָן פּאַראַורטייל קען לעזען אין זיין פנים די נשמה פון סאָקראַטעס'ן.

און ער, מימון, וואָס ער איז נישט ווייניגער געבענשט מיט געניצ־לײַטעט, וואָס האָט ער אויפגעטאָן, צו שלאָפּען אַזוי לאַנג אויף די ווייכע בעטען פון פּאַראַורטייל און באַרבאַריזם, טויב צו יענעם פּריהען רוף פון אמת, דעם יוגענטליכען חלום פון וויסען? יאָ, ער וועט צוריק גיין קיין בערלין, ער וועט אַפּטרויסלען פון זיך די קלעפּענדיגע נעפּלען

פונ'ם געטאָ, ער וועט זיין דער פיאָנער פון זיין פאָלקס באַפרייאונג. זיינע בעלי-בתים זיינען כסדר געבליבען שטארקע פאַרערער פון זיין גייסט. אָבער נישט קוקענדיג אויף יעדען פראָמעסט האָט ער זיך אָפגעזעגענט מיט זיי, זיך פון זיין קליין אַפּשפּאַרעניש געקויפט אַ זיץ אין דער פראַנקפורטער פּאָטשט און איז אַרויסגעפאַרען קיין בערלין. קיין קאָמיטעטען פון בעטלער האָבען נישט אָפּגעוואַרט דעם ריזיגען פּאַסאַזשיר, און ווען די קאָטש איז דורכגעפאַרען דאָס ראָזענטאַלער טויער, האָט דער בראַווער שאַל פּונ'ם האָרן געקלונגען מימונ'ען צו-זאַמען ווי אַ טראַמפּיט פון זיג איבער בערלין און ווי אַן אַרויסרוף צו אַבערגלויבען און אומוויסענהייט.

3.

אָבער די פּערד פון אַבערגלויבען און אומוויסענהייט זיינען נאָך נישט געווען אויסגעשפּאַנט. די אידישע פּאָליצייניקעס, כאָטש זיי האָבען דערלויבט קאָטש-איידעללייט אַרוונצוגיין און פאַרנעמען זייערע פּלעצער וואו עס האָט זיך זיי געגלוסט, האָבען זיי אָבער נישט פאַר-פּעלט אַריינצוקריבען אין זייערע געשעפטען צומאָרגענס, צוליב צוויי אורזאַכען, פאַר דער באַשיצונג פון דער אידישער קהילה געגען צוויי-דייטיגע אַריינדריינגער, און אין אַיינקלאַנג מיט איר פאַראַנטוואָרט-ליכקייט צום שטאַט.

אין זיין באַשיידענער וואוינונג אויפ'ן נייעם מאַרק, האָט מימון געמוזט אויסשטיין די פאַרדעכטיגע אויספאַרשונג פון דעם מורא'דיג-סטען פון די אַלע שפּיאָנען. עס איז פאַר אים געווען אַ רעמעניש און עס האָט אים אויפגערייצט דער גלויבען, אַז ער האָט אים פריער ערגעץ געזען. „הפּנים קוקענדיג אויף מיר“, ווי מימון האָט עס שפּע-טער דערלערט, „ווי אַ קאָמעט וואס קומט נענטער צו דער ערד דאָס צווייטע מאָל ווי דאָס ערשטע, און מאַכט דערפאַר די געפאַר מער דראָענדיג“.

פּלוצלינג האָט זיין פּוקס-אוינגער שפּיאָן דערזען אַ העברעאישע לאַגיק פון מימונידעס, מיט באַמערקונגען פון מענדעלסאָנ'ען. „יאָ! יאָ!“ האָט ער אויסגעשריען. „דאָס זיינען ביכער פאַר מיר!“ און מיט אַ סטראַשענדיגען בליק אויף דעם פּילאָזאָף האָט ער אַ זאָג גע-טאָן: „פּאַס דיר, פּאַס דיר אַרויס פון בערלין אַזוי גיך ווי דו קענסט,

אויב דו ווילסט נישט, אז מען זאל דיך ארויספירען מיט'ן נאנצען כבוד".

מימון איז ווידער געווען אין א פארצווייפעלטער לאגע. זיין געלט איז שוין געווען כמעט אויסגעשעפט פון דער רייזע, און עס איז אים ווידער פאָרגעשטאנען צו געפינען זיך פון דרויסען פון דעם ראָזענטאלער טויער. אלע זיינע צרות האָבען אים נאָרנישט געהאָלפען: ער האָט זיך כמעט געפונען צוריק דאָרט, וואו ער האָט אָנגעהויבען. אָבער דאָס מוזל איז גוט צו נאָראַנים. אין אַ לאַנדסמאן, וואָס האָט זיך באַזעצט אין בערלין, האָט ער געפונען אַ באַשיצער. אַ הויז האָבען אים אנדרע פאַרערער פון טאַלאַנט און וויסען אויפגעהאַלטען מיט דירה און עסען. דער וועג איז איצט קלאָר געווען פאַר קולטור. אַ צופאַל האָט באַשטימט דעם וועג וואוהין צו גיין. מימון האָט געראַטעוועט וואָלפֿ'ס, "מעטאָפיזיק" פון אַ פוטערמאַן פאַר צוויי גראָד שעה. ער האָט געוואוסט, אז וואָלף איז געווען דער ליבלינגס-פּילאָזאָף פונ'ם טאַג. מענדעלסאָן אליין איז געווען באַגייסטערט פון אים — דער גרויסער ברודער-איד, מיט וועלכען ער קען נאָך אמאָל האָפען צו רעדען פנים אל פנים.

מימון איז געווען גליקליך מיט זיין נייעם אוצר — אזא מאַטעראַל מאַטישע אויסטייטשונג, אַזעלכע געדיכט צוזאַמענגעדריקטע סילאָד-גיומען — ביז עס איז געקומען צו טעאָלאָגיע. "דער פּרינציפּ פון גענוגענדען שכל" — יא, דאָס איז געווען אַ וואונדערליכע אַנטדעקונג. אָבער האָט דאָס באַוויזען, אז עס איז דאָ אַ גאָט? ניין, פאַר דעם איז נישט געווען גענוג שכל. און מימון האָט אויך נישט געקענט האַרמאַ-ניזירען אָט די נייע לערעס מיט זיין מיימונידעם אָדער זיין אַריסטאָטעל. אַ גליקליכער געדאַנק! ער וועט פאַרשרייבען זיינע ספּקות אין העברעאיש און ער וועט אַוועקשיקען דעם מאַנוסקריפּט צו הער מענדעלסאָן. אַן איבערראַשטער פון דער האָפענונג זיך צו באַקענען מיט דעם גרויסען מאַן, האָט ער האַסטיג געשריבען און אַוועקגעשיקט דעם מאַנוסקריפּט.

ער האָט פאַרבאָכט אַ שלאָפּלאָזע נאַכט.

וועט דער לייב פון בערלין גאָר זיך אומקוען אויף אַן אומבאַ-קאַנטען פּוילישען איד? מימון האָט לאַנג נישט באַדאַרפט טראַכטען. מענדעלסאָן האָט מיט דער צווייטער פּאַסט געענטפערט. ער האָט

צווגעגעבען די גערעכטיגקייט פון זיין קאָרעספּאָנדענט'ס ספקות, נאָר ער האָט אים געבעטען נישט צו זיין אַנטוישט פון זיי, נאָר זיך ווייטער אָפּצוגעבען מיט זיינע שטודיען מיט נישט געמינערטער אייפּרינגקייט. אַ, שופּט בישראל! באמת, אַ „נתן דער חכם“.

אן אָנגעצונדענער מיט אַזאָ דערמוטיגונג האָט זיך מימון אַ וואָרף געטאָן אויף אַ העברעאישער אָפּהאַנדלונג, וואָס זאָל צוטרייסלען די אַלע טעטאָלאָגישע שפינוועבען, וואָס זאָל דורך אַ פאַר'עקשנ'טער וויר סענשאַפּט פון ווירקליכקייט אַריינוואַרפּען אין צווייפּעל די יסודות פון אַנטפּלעקטער און פון נאַטירליכער טעאָלאָגיע. דאָס איז געווען אַ גע-וואַנטע זאָך צו טאָן, ווייל צייט ער איז געקומען קיין בערלין און האָט געלייענט מער פון זיינע ביכער, האָט ער פאַרשטאַנען, אַז מענדעלסאָן האָט זיך נאָך געהאַלטען אָן דער אַרטאָדאָקסישער אידישקייט. פאַר מימונ'ען איז דאָס געווען אַ פאַראַדאָקס, און ווען ער האָט דאָס צום ערשטען מאָל דערהערט, האָט ער פּראָסט גע'טענה'ט, אַז דאָס איז אוממעגליך. אַ מענש וואָס האָט זיך געקענט פאַרמעסטען מיט די שטאַרקסטע טשעמפּיאָנען פון קרויסטענטום, וואָס זיין דייטשע פּראָזע איז געווען קלאַסיש, וועלכער האָט געקענט פּילאָזאָפּירען אין סאָקראַט טישען דיאָלאָג אויף פּלאַטאָנ'ס שטייגער — אַזאָ מאַן אַ באַשעפעניש פונ'ם געטאָ! מסתמא האָט ער גענומען זיין אידישקייט אויף עפעס אַ פּלאַטאָנישען שטייגער. עס איז געווען אוממעגליך זיך פאַרצור-שטעלען אים אַלס אַ בוכשטעבליכען שקלאַף פון די קליינינקע צערע-מאַניעס, אַרומוויקלענדיג תּפּילין אויף זיין לינקער האַנט, אָדער זיך שאַקלענדיג אין אַ טלית. יעדענפאַלס דאָ — אין אַ לאָגישען קלאָרען העברעאיש — זיינען געווען מימונ'ס ספקות און קשיות. אויב מענדעלסאָן איז אויפּריכטיג, זאָל ער זיי דערקלערען און פאַרדינען די ברכות פון אַן אמת אידישער נשמה. אויב ער קען זיי נישט ענט-פערען, זאָל ער אויפגעבען זיין אַרטאָדאָקסיע, אָדער באַוויזען ווערען אַלס אַ שווינדלער און צייט-שקלאַף. מיר האָבען ליב מענדעלסאָנ'ען, נאָר נאָך מער האָבען מיר ליב דעם אמת.

עס איז ווירקליך געווען עפעס אין דעם גרויסען דייטש'ס האַלטונג, וואָס האָט דעם פּוילישען איד אויפגערעגט. אין יענעם האַלטונג איז ווי געווען אַ פאַרוואָרף פאַר אים אַליין. בלויז אַ פּלאַכער דענקער,

האָט ער געפילט, קען קאָמבינירען קולטור און גייסטיגע באַקוועמליכ־
 קייט, שוין נישט רעדענדיג פון וועלטליכען ערפֿאָלג. ער האָט געלעזען
 דעם פּיל־געלויבטען „פּעדאָן“, וועלכען דאָס לומעראנישע דייטשלאַנד
 האָט אויפגענומען אַלס אַ געגענקלאַפּ צו דער טרויעריג באַרימטער
 „בערלינער רעליגיע“, צוריקברענגענדיג דעם גלויבען צו אַ דערשלאַג־
 גענער וועלט, וואָס איז אויסגע'חוזק'ט געוואָרען פון אירע קריסט־
 ליכע האַפענונגען דורך די מאַדישע פראַנצויזישע סאַטיריקער און
 מאַטעריאַליסטען אונטער דער פאַרדאַרבליכער אינספּיראַציע פון וואָל־
 טער'ן, וועלכען דייטשלאַנד'ס אייגענער פּרידריך האָט דערהויבט אין
 זיין הויף. אָבער וואָס פאַר אַ טשיקאַווער אַיינפאַל דאָס איז פון אַ
 אידישען דענקער אָנצונעמען, אַז אונזערע האַנדלונגען אויף דער וועלט
 האָבען קיין שום זין ניט, סיידען מיר זיינען אומשטערבליך! דער האָט ער,
 מימון, ניט געפירט אזא גייסטיג־הויך לעבען אין דער יאָגד נאָך דעם
 אמת, זיינע ברייף צו לאַוואַטער'ן זיינען געווען גענוג שטאַרק, עס איז
 וואָלט דאָך שכל געווען אַ חלום, וואָס יופּיטער האָט אונז געשיקט,
 אַז מיר זאָלען פאַרגעסען אונזערע צרות. און מיר וואָלטען געווען
 ווי חיות, בלויז זוכען עסען און שטאַרבען. אומזין! שיינע רייד!
 אמת, זיינע ברייף צו לאַוואַטער'ן זיינען געווען גענוג שטאַרק, עס איז
 געווען מוט אין זיין עפענטליכען אָפּזאָגען זיך פון קריסטענטום, אַן
 איידעלקייט אין זיין געפיל, וואָס ער האָט פאַרגעצויגען צו פאַרשעמען
 אַנטיסעמיטישען פאַראורטייל דורך כאַראַקטער איידער דורך דעבאַטען.
 ער, מימון, וואָלט עס בעסער פאַרשעמט דורך ביידען. אָבער דעם
 מענדעלסאָנ'ס „ירושלים“! קען מען דעם געדאַנק פון דעם בוך באַמת
 אונטערשטיצען? אידישקייט האָט נישט געלעגט קיין יאָך אויף
 גלויבען, נאָר בלויז אויף אויפפירונג? איז נישט געווען קיין דאָגמע
 וואָס האָט צורייט דעם שכל? בלויז אַן אַנטפּלעקטע געזעצגעבונג?
 אַ איר האָט געגעבען זיין לעבען צו דער תורה און זיין האַרץ צו דייטש־
 לאַנד! אָדער פראַנקרייך, אָדער האַלאַנד, אָדער בראַזיל, ווי דער פאַל
 קען זיין? פאַלעסטינע מוז פאַרגעסען ווערען. מילאַ, דאָס אַלץ איז
 געווען גענוג געוואַנט און קלוג, אָבער איז דאָס געווען מער ווי האַלב־
 וועגס זיך צו אַסימילירען מיט די פעלקער? יעדענפאַלס איז דאָ
 געווען אַ פּוילישען ברודער'ס אַרטילעריע צו באַגעגענען — מער שוויט־
 ליך פון לאַוואַטער'ס אָדער פון די דומע קריסטען.

און ווידער, נאָר מיט פארשארפטער אננסט, האָט ער אָפגעווארט
מענדעלסאָנ'ס ענטפער.

ער איז געקומען — אָן איינלאָדונג אויף דעם קומענדיגען שבת
נאָכמיטאָג. אַהאָ! די אויסערדיגע פעסטונג איז געשטורעמט. דער
גרויסער מענש האָט אנערקענט אין אים אַ ווירדיגען שונא, אַ נשמה
ברודער. דאָנקבאַרקיט און אייטעלקייט האָבען געמאַכט דעם באַזוך
פאַר אַן אנגענעמער דערוואַרטונג. וואָס פאַר אַ קאַמף פון שאַרפּזין
דאָס וועט זיין! ווי ער וועט עס קאָמאָנדעווען מיט זיינע שיינקלינג-
גענדיגע עפיגראַמען! ווען לפידות וואָלט נאָר דאָרט געווען דאָס
צו הערען!

ווען דער דינער האָט ברייט געעפענט די טיר פאַר אים, אַנט-
פּלעקענדיג פאַר אים אַ וואוינונג פון פרעכטיגע צימערען און אַ פינע
געזעלשאַפט פון איידעללייט, מענער אין געפודערטע פאַרוקען און
דאָמען אין עלעגאַנטע טואלעמען, האָט מימון זיך אַ צי געטאָן צוריק
אין אַ פּיינליכער איבערראַשונג. אַ הינטער-באַוואוסטזיין פון פאַר-
בלאָטיגטע שטיוועל און אַן אומגעלומפערטער אויבערמאַנטעל, האָט זיך
פיינליך אויסגעמישט מיט דעם איינדרוק פון שיינע, פאַרפּומירטע
פרויען און די קלאַפּעריי פון צונגען און קאַפּע-שאַלען. ער איז גע-
שטאַנען צוגעוואַרצעלט צו דער שוועל אין אַ פּלוצליכען ביטערען באַ-
גרייפּען, אַז די גרויסע וועלט זאָרגט זיך נאָרנישט וועגען מעטאַפיזיק.
גרינגקייט, פינע מעבעל, אַן אָרט אין דער וועלט — דאָס זיינען די
זאַכען וואָס רעכענען זיך. פאַרוואָס האָט אים זיין גאַנצע געניאַליטעט
נישט געבראַכט קיין איינע פון די זאַכען? אָן ווייב, אָן קינד, אָן
געלט, איז ער געווען אַן איינזאַמע נשמה, וואָס האָט געקעמפט מיט
פּראָבלעמען. ווי אזוי איז מענדעלסאָנ'ען געלונגען צו באַקומען אַלץ?
ער האָט אָן שום צווייפעל געהאַט אַ בעסערען אָנהויב, אַ רייכען פּאָר-
טער, אַן אוניווערזיטעט-בילדונג. זיין צאָרן געגען דעם פאַרמעגליכען
פּילאָזאָף האָט זיך אויפּסניי אָנגעצונדען. ער האָט זיך צוריקגעצויגען
און פאַרמאַכט די טיר. אָבער מען האָט זי גלייך ווידער געעפענט פון
אינוועניג. אַ קליינער הויקער מיט פינקלענדיגע אויגען האָט זיך צו-
געאַילט צו אים.

„הער מימון?“, האָט ער אַ פרעג געטאָן און אויסגעשטרעקט זיין
האַנט מיט אַ גאַסטפּריינטליכען שמייכעל.

א פארוואנדעטער האָט מימון אָן שום רייד אַריינגעלעגט זיין האַנט אין דער פריינטליכער האַנטפלאַך. איז דאָס אַלזאָ דער מענש, וועלכען ער האָט מקנא געווען. קיינער האָט אים קיינמאָל נישט גע- זאָגט, אז „נתן דער חכם" האָט געהאט אזא אומגליק אויף זיך. בלויז אַלס אַ נשמה האָט ער אַפּעלירט צו דער פּאַנטאַזיע פון דער וועלט. אפילו וואולגאַרע פליאָטקעס האָבען געשוויגען וועגען זיין קערפּער. אָבער ווי די פאַרקריפּלונג מוז עס פאַרביטערען זיין ערפּאָלג.

מענדעלסאָן האָט אים צוגערעדט אַריינצוגיין, און אים באַשאַטען מיט קאָמפּלימענטען פאַר זיין שרייבען: ער איז זייער גוט באַקאַנט מיט די האַלב-שעמעוודיגע, האַלב-אַגרעסיווע יונגע פּאָליאַקען, וואָס זייערע מוחות האָבען שיר געפּלאַצט פון אַפיקורסישע אידעען און קראַנקע פּאַנטאַזיעס. אָט די „ירושלימ'ער ווערטער" האָבען אים פאַר'מיאוס'ט פאַר זיינע אַרטאָדאָקסישע ברידער, אָבער ווער זאָל אומגיין מיט זיי, אויב נישט ער, וואָס פאַרשטייט זיי, וואָס קען זיך מיט זיי איידעל אומגיין? דאָס וואָס איז פאַר מימונ'ען געווען אַ זעלטענער עפּיזאָד איז פאַר זיין באַגאַסטער געווען אַ טעגליכע ער- פאַרונג.

מענדעלסאָן האָט צוגעפירט מימונ'ען צו אַ פענסטער: ער האָט אים געבראַכט דערפרישונגען — וואָס דער יונגערמאַן האָט אָן צערע- מאַניעס פאַרשלאָנגען. ער האָט פאַרנאַבלעסיגט זיינע פיינע געסט, וואָס זייער אומאויפהערליכע פּראַנציוזישע פּלאַפּערדיי האָט באַוויזען, אז זיי זיינען פייאָג אָנצוגיין מיט זיך אַליין, כדי אַריינצוקוקען אין דעם באַנאַבטען יונגעמאַנ'ס נשמה. ער האָט באַטראַכט יעדען נייעם מענש אַלס אַ קאָמפּליצירט שטיק מעכאַניזם, וואָס דער קלוגער מענש האָט באַדאַרפט פאַרשטיין און נישט אין כעס ווערען אויף דעם. נאָר נאָכדעם ווי מען האָט געכאַפט דעם סוד פּונ'ם מעכאַניזם, איז עס געווען אַ מענשענ'ס פליכט אים אויסצובעסערען לויט דעם מעכאַניזם'ס אייגענע מעגליכקייטען.

„אייער אָפּהאַנדלונג ווייזט אַרויס אַן אויסערגעוויינליכע שאַרפּ- זינגיקייט, הער מימונ', האָט ער זיך אָנגערופען. „פאַרשטייט זיך, איר ליידיט נאָך פון דער גמרא-מעטאָדע, אָדער בעסער געזאָגט, פון דעם וואָס איר האָט קיין מעטאָדע נישט. אבער איר האָט אַן אַמת'ן אַריינבליק אין מעטאָפיזישע פּראָבלעמען. און דאָך האָט איר בלויז

געלייענט וואָלפֿן! איר זיינט נישט קיין „חמור נושא ספרים“. ער האָט באַנוצט דאָס העברעאישע שפּריכוואָרט צו מאַכען דעם יונגענמאַן זיך פּילען היימיש, און אַ האַלבער שמייכעל האָט געשוועבט אַרום זיינע סענסיטיווע ליפּען. אפילו זיין דייטש האָט אָנגענומען דעם חנ'עוו-דיגען קאָליר פון זשאַרגאָן אין וואָרט און אַקצענט, כאָטש צו דער-הרג'ענען דעם זשאַרגאָן איז געווען איינער פון זיינע לעבענס-אידעאַלען. „ניין, הער מענדעלסאָן“, האָט מימון באשיידען געענטפערט. „איר דאַרפט נישט פאַרגעסען דעם „מורה נבוכים“. דאָס איז געווען די באַגרייטערונג פון מיינע יונגע יאָרען!“

„טאַקע?“ האָט מענדעלסאָן מיט פּרייד אויסגערופּען. „און מיינע אויך? פאַקטיש זאָג איך די בערלינער, אז מימונידעס איז פאַר-אַנטוואָרטליך פאַר מיין הויקער, און טייל גלויבען באמת, אז איך האָב אים באַקומען פון זיצען געבויגען איבער אים.“

דאָס וואָס ער האָט אזוי חנ'עוודיג אָנגענומען זיין אומגליק, האָט געדריט דעם געפּילפולען מימון און האָט אים מער געמאַכט זיך פּילען היימיש איידער אפילו די לויבגעזאַנגען איבער זיין שרייבען און דאָס היימישע לשון. „אין מיין לאַנד“, האָט ער געזאָגט, „ווערט אַ פּול-קאָמענער קערפּער גערעכענט פאַר דעם נאַר פון דער משפּחה. מען גלויבט דאָרט, אז די פיינסטע נשמות ווילען בעסער וואוינען אין אומפּולקאַמע דירות.“

מענדעלסאָן האָט זיך לאַכענדיג פאַרנוינט. „אַן אויסגעצייכענטער קאָמפּלימענט! אויף אַזאַ מין אופן וועט איר אין ניכען גלאַנצען אין אונזער בערלינער פיינער געזעלשאַפּט. און ווי לאַנג זיינט איר אַוועק פון פּוילען?“

„אַ! איך בין שוין אַוועק פון פּוילען מער ווי איין מאָל. איך וואָלט געהאַט דעם כבוד און דאָס גליק זיך פריער צו באַקענען מיט אייך, ווען מען וואָלט מיך מיט דריי יאָר צוריק נישט אָפּגעשמעלט ביים ראָזענטאַלער טויער.“

„ביים ראָזענטאַלער טויער! ווען איך וואָלט עס נאָר געוואוסט!“ טרערען האָבען זיך געשמעלט אין מימוני'ס אויגען — טרערען פון דאַנקבאַרקייט, פון זעלבסט-רחמנות, פון באַדויער פאַר די פאַר-לוינדענע יאָרען. ער האָט געפּילט, אז איצט איז ער אויף די פּיס, און זיינע פּיס זיינען געווען אויפֿן ריכטיגען וועג. ער האָט ענדליך

געפונען א מעכטיגען באשיצער. „שטעלט איך פֿאַר מיין אַנטוישונג“, האָט ער מיט אַ ציטער געזאָגט, „נאָכדעם ווי איך האָב דורכגערייזט דעם לאַנגען וועג פֿון פּוילען“.

„יאָ, איך ווייס. מען האָט מיך אַליין שיר אָפּגעשטעלט ביים טויער“, האָט מענדעלסאָן נאָכדענקליך געזאָגט.
„איך?“

„יאָ, ווען איך בין געווען אַ אינגעל“.

„זענט איר, הייסט עס, נישט קיין געבוירענער אין בערלין?“
„ניין, איך בין געבוירען געווארען אין דעסאָ. נישט אזוי ווייט צו קריכען צופֿוס ווי פֿון פּוילען. אבער אַ גענוג שיינער מהלך. עס האָט מיר גענומען פינף טעג — איך בין נישט אזא ריז ווי איר, — און ווען עס וואָלט מיר נישט געלונגען ארויסצושטאַמלען, אז איך וויל מיך פאַרשרייבען צווישען דאָקטאָר פּרענסעל'ס שילער, דעם נייעם רב הכולל פֿון שטאָדט, וואָלט דער וויסטער זשאַנאָרם מיר פאַרקלאַפט דאָס טויער פאַר'ן פנים. מיין מול איז געווען, וואָס פּרענסעל איז געקומען פֿון דעסאָ און איז געהאט געווען מיין לערער. איך גערענט ווי איך בין געשטאַנען אויף אַ בערגעל און געוויינט, ווען ער איז אַוועק-געפאַרען קיין בערלין, און ער האָט מיך גענומען אין זיינע אַרעמס און מיר געזאָגט, אז איך וועל אויך אַמאָל פאַרען קיין בערלין. אזוי אז ווען איך בין אָנגעקומען, האָט ער זיך נישט געקענט העלפען און מיך געמוזט אויפנעמען“.

„האָט איר אַלזאָ גאָרנישט געהאַט פֿון אייערע עלטערען?“
„בלויז אַ שיינע האַנטשריפט פֿון מיין פֿאַטער, וואָס דאָס האָט מיר געבראַכט אַרבעט איבערצושרייבען פאַר עטליכע גראָשען, די האַנטשריפט וואָס איז איצט אַ פרייד פאַר דרוקערס. ער איז געווען אַ סופּר, דאַרפט איר וויסען, און האָט געשריבען ספּרי תּורת. אָבער ער האָט געוואָלט, אז איך זאָל ווערען אַ הענדלער“.

„אַ הענדלער!“ האָט מימון אויסגערופֿען מיט צועפענטע אויגען.
„יאָ. איר פאַרשטייט, געלט וואָלט דאָך גלייך אַריינגעקומען. איך האָב געהאַט אַ נישקשה'דיגען קאַמף אים איבערצוצייגען, אז איך וועל בעסער מאַכען אַלס אַ רב. איך האָב מורא, אז איך בין געווען זייער אַ ווילדער און אומגעדולדיגער בחור. ער האָט נישט אָנגעהויבען גלויבען אין מיין רבנישער צוקונפט. און נאָך אַלעס איז ער געווען

גערעכט. ווייל איך האָב קיינמאָל ניט געהערט צו קיין געלערענטער
חברה — אַריש אָדער גוי'איש".

"האַט איר, הייסט עס, געהאַט אַ שווערע צייט, ווען איר זיינט
געקומען קיין בערלין?" האָט מימון מיט רחמנות געזאגט.

מענדעלסאָנ'ס אויגען האָבען אויף אַ רגע געהאַט אַן אינערליכען
בליק, דערנאָך האָט ער איידעל ציטירט: „ברויט מיט זאַלץ זאָלסטו
עסען, וואַסער פון אַ מאָס זאָלסטו טרינקען, אויף דער האַרטער ערד
זאָלסטו שלאָפען, און אַ לעבען פון אַנגסטען זאָלסטו לעבען, און זאָלסט
אַרבעטען און לערנען די תורה!"

מימון האָט אויפגעציטערט ביי די ווערטער. דאָס פיינע מעבעל
און די פיינע געזעלשאַפט זיינען פאַר אים פאַרשוואַונדען, און ער
האַט בלויז געזען די נשמה פון אַ חבֿר-אידעאליסט, פאַר וועלכען די
זאַכען זיינען בלויז געזען אומבאַמערקטער הינטערגרונט.

"אַ, יאָ", האָט מענדעלסאָן ווייטער גערעדט. „איר טראַכט, אַז
איך זע נישט אויס ווי קיין מענש וואָס האָט אַמאָל געשניטען זיין
ברויט אויף פענעצלאַך, כדי נישט אויפצועסען צופיל אין איין טאָג.
מילא, טרייסט איך מיט דעם געדאַנק, אַז אויף איך וואַרט אויך אַ
באַקוועמע היים אין בערלין".

דער אָרימער מימון האָט גע'גנב'עט אַ בליק אויף דער שיינער,
בלויז-אויגיגער פרוי, וועלכע האָט אַזוי גראַציעז צוגעטיילט כּיבוד איר
בער'ן סאַלאָן, און צוויי שיינענדיגע פּריילינים אין פאַריזער טואַלעטען
האַבען איר אַרויסגעהאַלפּען, אפּנים אירע טעכטער — און ער האָט אַ
קרעכץ געטאָן ביים געדאַנק פון זיין פּויעריש ווייב און זיינע אומ-
געלומפערטע קינדער אויפגעכאַוועט אין אַבערגלויבען: ער מוז זיכער
געבען שרה'ן אַ גט.

"איך קען מיר נישט אָפּמאַרען מיט אַזעלכע טאָג-חלומות", האָט
ער האָפּונגסלאָז אַ זאָג געטאָן.

"וואַרט! וואַרט! אַזוי לאַנג ווי איר חלומ'ט נישט אייערע
טעג אַוועק. דאָס איז די געפאַר מיט איך, קלוגע, יונגע פּאָליאַקען, —
איר זיינט אַזעלכע טרוימערס. אַלץ אין אונזער לעבען הענגט אָפּ פון
באַשטענדיגקייט און געדולד. ווען מיר האָבען צום ערשטען מאָל
באַשלאָסען — מיין ווייב פּרומעט און איך — צו ווערען גאַסטפּריינט-
פיר, האָבען מיר באַדאַרפט ציילען די ראָזשינקעס מיט די מאַנדלען

פאר'ן כיבוד. איר פארשטייט, מיר האָבען אָנגעהויבען מיט בלוז אַ קליין הייוועל און אַ גאַרטען הינטער דער שטאָרט, און אונזער הויפט־מעבעל איז באַשטאַנען — האָט ער געזאָגט און זיך צולאָכט פון דער עראינערונג — פון צוואַנציג פּאַרצעלייענע מאַלפעס, מענשענדרויס." "צוואַנציג פּאַרצעלייענע מאַלפעס?"

"יא, ווי יעדער אידישער חתן, האָב איך געמוזט קויפּען אַ צאָל פּאַרצעליי צו אונטערשטיצען די אַרטיגע פּאַבריק, און דאָס איז מיר אויסגעפּאַלען. אָ, מיין פריינט, וואָס דאַרפען די אידען פון דייטש־לאַנד ניט אונטערשטיצען! מיר האָבען נאָך אַלץ די שטייערען, אָבער דאָס רשעות — און ער האָט ווידער פּאַרטרויליך געשמייכעלט ביים אידיש־העברעאישען וואָרט — ווערט ווייניגער מיט יעדען טאָג. וואָס ווייסט איר, אַ איד האָט דאָך נישט געקענט גיין איבער די בערלינער גאַסען, אַז מען זאָל אים נישט נאַכשרייען און באַלידיגען, און מיינע קליינע פּלעגען מיך פרעגען: 'טאַטע, איז עס אַ זינד צו זיין אַ איד?' איך דאַנק דעם אויבערשטען, וואָס ביים סוף פון מיינע טעג האָב איך דערלעבט צו זען די אידישע פּראַגע דעהויבען צו אַ העכערער מדרגה." "איך דאַרף בעסער אַ ייך דאַנקען", האָט מימון אויסגערופּען מיט סקעפטישען ענטוואַרט.

"מיר?", האָט מענדעלסאָן אַ זאָג געטאָן מיט דער נישט גע־מאַכטער באַשיידענקייט פון אַ מענש וואָס זיין יעדער עפענטליכער אויסדרוק איז פון אים אַרויסגעשליעפּט געוואָרען דורך אויסערליכען דראַנג, און ער האַלט זיך דאָך ביי זיין איינגעבוירענער שעמעווידיקייט און ווייסט אַליין נישט זיין אייגענעם איינפלוס. "ניין, ניין, דאָס איז מאָנטעסקיו, דאָס איז דאָהם, דאָס איז מיין טייערער לעסינג. אַ רחמנות אויף אים. די קריסטליכע היפּאָקריטען האָבען זיך איצט אַרויפגעכאַפּט אויף אים ווי אַ מגפה פון שטעכיגע פליגען. איך וויינט מיר כמעט, הלוואי וואָלט ער בעסער נישט געשריבען, 'נתן דער חכם'." עס טוט מיר הנאה צו טראַכטען, אַז איך האָב אים נישט באַאיינפלוסט דערצו. ניין, וואָס ער האָט אפילו געשריבען אַ פיעסע לטובת די אידען איידער מיר האָבען זיך באַקענט."

"ווי אזוי האָט איר זיך באַקענט מיט אים?"

"איך געדענק עס אפילו נישט. ער האָט אַלע מאָל ליב געהאַט אויסגעשטיסענע — אַן אמת'ער קינסטלערישער טעמפּעראַמענט, וואָס

האַט פאַרגעצויגען צו פאַרברענגען מיט שווישפילער און זעלנער איידער מיט דעם בירטרינקענדיגען בערלינער מיטעללאַס. אָ, יאָ, מיר דאַכט זיך, אַז מיר האָבען זיך באַגעגענט ביי אַ שאַך־שפּיל. דאַן האָבען מיר צוזאַמען געשריבען אַן עסעיַ איבער פּאַפּ'ן. טייערער גאַטהאַלד! וואָס בין איך אים נישט שולדיג? מיין שטעלונג אין בערלין, מיין געפיל פאַר ליטעראַטור — ווייל מיר אידען האָבען אינגאַנצען דער־שטיקט אונזער ליבע פאַר דעם שיינעם און מיר זיינען געוואָרען טויט צו פּאַעזיע."

"אַבער וואָס איז אַ פּאַעט אַ חוץ אַ לינגער?"

"אָ, מיין טייערער הער מימון, איר וועט אַרויסוואַקסען פון דעם. איך מוז אייך באַרגען האַמער'ן. אינטעלעקטועלע שפּעקולאַציע איז נישט אַלץ. וואָס אַנבאַלאַנגט מיר, האָב איך קיינמאָל נישט באַ־דויערט, וואָס איך האָב אַ טייל פון מיין ליבע אַוועקגענומען פון דער ווירדיגער מאַטראָנע פּילאָזאָפּיע, כדי צו באַשענקען מיט איר איר דינסטמויד בעלעטריסטיק. עס טוט מיר לייד, וואָס איך באַנוץ אַ פּראַנצויזיש וואָרט, אָבער דאָס מאָל האָב איך נישט קיין בעסערס. איר שמייכלט, וואָס איר זעט אַ איד וואָס איז מער דיימש ווי די דייטשען!"

"ניין, איך שמייכלע דערפון, וואָס אַלץ אַרום קלינגט מיר פּראַנ־צויזיש! איך דערמאן מיך, אַז איך האָב געלייענט אין אייערע „פּילאָזאָפּישע שמועסען" אייער אַפּעלירונג צו די דייטשען, נישט אויסצובייטען זייער אייגען גאָלד פאַר דעם פּאַלשען גאָלד פון זייערע שכנים!"

"יאָ, אָבער וואָס קען מען טאָן? עס איז אַ בערלינער מאַניע. און, איר ווייסט, דער קעניג אַליין... אונזערע אידישע מיידלאַך האָבען עס צוערשט אויפגעכאַפט זיך דורכצושמועסען מיט די יונגע פּראַנטען, וואָס זיינען געקומען צו זייערע טאַטעס באַרגען געלט, אָבער דער אייני־פּלוס פון מיינע ליבע מעכטער — די שיינע דאָרט איז דאָראַטעא די עלטסטע, און די אַנדערע דאָרט. וואָס איז מער ענליך צו מיר, איז הענריעטע — זייער איינפלוס טוט אויף אַ סך געגענצואווירקען דער כּוואַליע פון לייכטזיניגקייט און מאַטעריאַליזם. אָבער שטעלט אייך פאַר, אַז אימציער זאָל נאָך אַיצט ליענען מיינע „פּילאָזאָפּישע שמועסען" — מיין לער־אַרבעט. איך האָב עס גאַרנישט אין זין געהאַט

צו דרוקען. איך האָב געבאָרגט דעם מאַנוסקריפט לעסינג'ן און האָב באַמערקט מיט אַ שפּאַס, אַז איך קען אויך אזוי שרייבען ווי שאַפּטס־בערי, דער ענגלענדער. און שטעלט אייך פּאָר, דאָס נעכסטע מאָל וואָס מיר האָבען זיך באַגעגענט, האָט ער מיר דערלאָנגט די קאָרעקטורען. דער ליבער גאָטהאַלד."

"איז עס אמת, אַז דער קעניג — ?"

"האָט געשיקט נאָך מיר קיין פּאַסטראָם מיך אויסצווידלען? איר האָט אין זין אַן אַנדער זאך. דאָס איז געווען אין מיינע ערשטע יאָרן." ער האָט אַ שמייכל געטאָן און גענומען רעדען שטילער. "איך האָב מיך דערוועגט צו געבען אָנצוהערעניש אין אַ רעצענזיע, אַז זיין מאַיעסטעט'ס פּראַנצווזישע לידער — און לאָמיד אייך זאָגען, עס פרייט מיך, וואָס ער האָט דערלעבט צו שרייבען טייל לידער געגען וואָלטער'ן — זיינען נישט די פּולקאָמענהייט. איך האָב געמיינט, אַז מײן מיינונג איז געווען אזוי איינגעוויקעלט, אַז זיין מאַיעסטעט וועט זי נישט באַגרייפּען. אָבער אַ בייזוויליגער הויפּלינג, דער פּרע־דינער יוסטי, האָט מיך פאַרדאמט אַלס אַ איד, וואָס האָט פאַרוואַרפּען יעדען רעספּעקט פאַר דער הייליגער פּערזענליכקייט פון זיין מאַיעס־טעט. מען האָט מיך גערופּען קיין סאַן־סוסי און — נאָך מיט אַ ביסל רשעות — אום שבת. איך האָב אויסגעפירט צו זיין דאָרט און נישט מחלל שבת זיין."

"האַלט ער יאָ שבת!" האָט מימון אין דערשטוינונג אַ טראַכט

געטאָן.

"אָבער איר קענט זיך לייכט פאַרשטעלען, אַז איך בין נישט געווען אזוי גליקליך ווי אַ בער מיט האָניג. אָבער איך האָב גע'טענה'ט, אַז דער וואָס שרייבט לידער, דער שפּילט אין קעגלשפּיל, און דער וואָס שפּילט אין קעגלשפּיל, מעג ער זיין אַ מאַנאַרך אָדער אַ פּויער, מוז ער זיין צופּרידען מיט דעם אורטייל פונ'ם אינגעל וואָס גיט אַכטונג אויף די קעגלען."

"און איר לעבט נאָך!"

"און אַ סך קענען דאָס נישט פאַרטראָגען. איך שטעל מיר פּאָר, אַז זיין מאַיעסטעט האָט זיך געשעמט מיך צו באַשטראַפּען פאַר די פּראַנצווזישע ציניקער פון זיין הויף, און איך ווייס פון אַ זיכערען קוואַל, אַז ערשט נאָכדעם ווי דער מאַרקיז ד'אַרזשאַן איז דערשטוינט

געוואָרען אויסצוגעפינען, אז די פּאָליציי האָט מיך יעדען מאָמענט געקענט אַרויסטרייבען פון בערלין, האָט מיך דער קעניג געמאַכט פאַר זיין באַשיצטען איד. בין איך נאָך אלעם דאָך עפעס שולדיג די פּראַנצוויען. מיינע פּריינט האָבען מיך שוין לאַנג צוגערעדט צו זוכען שוין, נאָר איך האָב געדענקט, ווי איך דענק נאָך איצט, אז מען דאַרף נישט בעטען קיין רעכט, וואָס יעדער אַרימסטער איד קען נישט האָבען, אָבער אַ קעניג'ס געשאַנק-פּערד דאַרף מען נישט קוקען אין די ציין אַרײַן. און איצט מוזט איר ווערען מיין באַשיצטער איד.“ מימונ'ס האַרץ האָט געקלאַפט מיט דאַנקבאַרקיט. „און די פּראַגע איז, וואָס האָט איר אין זינען צו טאָן אין בערלין? וואָס פאַר אַ קאַריערע דאַרף עס איך ברענגען אַ שלאָס און אַ פּרינצעסין?“

„גוט. דאָס איז די איינציגע פּראַפעסיע, וואָס אַ איד מעג דאָ אויפנעמען. כאַטש, איר מוזט וויסען, אז וואָס פאַר אַ גרויסע פּראַקטיק איר זאָלט נישט דערגרייכען — אפילו צווישען קריסטען — וועלען זיי קיינמאָל נישט דרוקען אייער נאָמען אין דער מעדיצינישער ליסטע. מיר דאַרפען אָבער דאַנקבאַר זיין פאַר קליינע טובות. אין פּראַנק-פורט זיינען די אידישע דאָקטוירים באַגרעניצט אויף פיר, אין אַנדערע שטעט טאָר אינגאַנצען קיין אידישער דאָקטאָר נישט זיין. מיר מוזען אייך איבערגעבען צו דאָקטאָר הערצ'ן — אָט דער מאַן דאָרט וואָס לאַכט אזוי שטאַרק, מסתמא איבער איינעם פון זיינע אייגענע גוטע וויצען, — דאָס איז דאָקטאָר הערץ, און דאָס שיינע באַשעפעניש איז זיין ווייב הענריעטע, וועלכע גרינדעט אַ געטע-סאַלאָן. זי און מיינע מעכטער צושיידען זיך קיינמאָל נישט — אַ אידישע דרייאייניגקייט. און אזוי, הער דאָקטאָר, שטרעק איך אייך אויס די האַרציגע גראַטיר-לירונג פון אַ בוכהאַלטער.“

„אָבער איר זיינט דאָך נישט קיין בוכהאַלטער!“

„נישט איצט, אָבער אַלס אַזעלכער האָב איך אָנגעהויבען, אָדער בעסער געזאָגט, אין דעם בין איך אַרײַן, ווייל איך בין געווען אַ גמרא-מלמד אין דער פּאַמיליע, ווען מיין טייערער הער בערנהארדט האָט עס מיר פּאַרגעשלאָגען. און איך באַדויער עס נישט. ווייל עס האָט מיר איבערגעלאָזט גענוג צייט צו לערנען לאַטיין און גריכיש און מאַטע-מאַטיק, און עס האָט מיר ענדליך געבראַכט אַ שותפות. דאָך בין איך

אלע מאָל געווען אַ לױד־פּערד באַלאָדען מיט אַ פּאַק, לײדער! אײך מיין נישט מיין הױקער, אָבער די פּאַבריק גנב'עט נאָך אַלץ בײַ מיר אַ סך צײט און מי, און ווען אײך זאָל נישט אויפשטיין פּינאָ אזײגער — אָבער איר האָט מיך געמאַכט נאַנץ ענגאַאיסטיש, די ענליכקײט פון אײערע יונגע יאָרען האָט עס אויפגערודערט דעם קוואַל פון עראַינע־רונגען. אָבער קומט! לאָמיך אײך פּאַרשטעלען פאַר מיין פּרוי און מיין זון אַברהם. אָ, זעט, מיין ליבע פּרומעט רופּט מיך שוין. זי איז מיר צו פּירען דעם קאַמף אײנע אַלײן. וואָלט איר זיך נישט געוואָלט באַקענען מיט מוסיע מיראַבאַ? אָדער לאָמיך אײך פּאַר־שטעלען פאַר וועסעל'ין — ער וועט מיט אײך רעדען העברעאיש. וועסעל'י איז עס דער וואָס טוט די גאַנצע ארבעט, פאַר וועלכער אײך ווער געלױבט — ער איז דער, וואָס דערהױבט אונזערע ברײדער, מיט וועלכע אײך האָב נישט דאָס האַרץ און נישט דעם מוט צו קעמפען. אָדער אַט איז ניקאַלאַי, דער גרינדער פון דער „ביבליאָטעק פאַר שײנער קונסט“, צו וועלכער, — האָט ער מיט אַ כּיטרע שמייעכעל צוגעגעבען, — אײך האָף, איר וועט נאָך אױך בײשטייערען. אפשר וועט אײך פּרױל'ין ראַימאַרוס באַקערען, די רײצענדיגע יונגע דאַמע, וואָס רעדט דאָרט מיט איר שוואַנגער — ער איז אַ דענישער שטאַטסראַט. זי איז לע־סינג'ס בעסטער פּרײנט — ווי אײך לעב, אַט קומט לעסינג אַלײן. אײך בין זיכער, אַז עס וועט אים זײן אַ פּאַרגעניגען זיך צו באַקענען מיט אײך.”

„ווייל ער האָט ליב אויסגעשטויסענע? נײן, נײן, נאָך נישט.“ און מימון, וואס זײן שטימונג איז אים ווידער פאַרטונקעלט געווארען, האָט זיך צוריקגעצויגען אַ דערשראָקענער פון די גרויסע נעמען. יאָ, ער איז אַ טרויער און אַ נאַר, און מענדעלסאָן איז אַודאי אַ חכם. אין זײן ביטערקײט האָט ער אפילו נישט געטרויט זײן אײגענער דײִ סערטאַציע, זײן אומקאַמפּראַמיסליכער לאַגיק, וואָס האָט צושטערט יעדע טעאָלאָגיע. מענדעלסאָן איז אפשר גערעכט: אפשר האָט ער באַמת געלײזט דאָס אײדישע פּראָבלעם. צו זײן אַ איר צווישען דײטשען און אַ דײטש צווישען אידען. צו פאַרײניגען דעם אַלמען גלױבן מיט קולטור. צו האַלטען הױך דעם קאַפּ און זיך אַרויסשטעלען אַלס אַן ערנאַפּטען עלעמענט אין דער נאַציע. איז אַט די קאַטאָלישע געזעלשאַפט נישט קײן באַוײן, אַזאַ אַזאַ אידעאַל איז מעגליך?

גראַדער שכל! וואָס פאַר אַן אמת'ע זעלבסט־אָפּשאַצונג און שאַרפֿ־זין עס ליגט אין דעם חכמ'ס באַרימטען ענטפּער צום חוצפה'דיגען דייטשען אָפיצער, וואָס האָט אים געפרעגט מיט וואָס פאַר אַ סחורה ער האַנדעלט. „מיט אַזאַ, וואָס איר דאַרפט, ווייט אויס, נויטיג — גראַדען שכל.“ מימון האָט זיך אנגעשטרענגט צוצוהערען דעם שמועס. עס איז איבערגעגאַנגען אויף דייטש אונטער'ן איינפלוס פון מענדעל־סאַנ'ען, וועלכע האָט פון זיין שופּט'ס שטול קאָנטראָלירט דאָס גע־שפרעך, מיט אַ וואונק פון אויג, מיט'ן קאָפּ אָדער מיט דער האַנט. און ווען מ'האַט אפּעלירט צו אים, האָט ער געוויינליך באַוויזען, אז ביידע צדדים האָבען זיך געקריגט איבער ווערטער, נישט זאכען. מימון האָט באַמערקט פון זיין באַהאַלטענעם ווינקעל, אז דער שמועס איז געוואָרען ערנסטער, צוזאַמענגעבונדענער, האָט באַרירט פּראָבלעמען. ער האָט געזען, אז פאַר מענדעל'סאַנ'ען, פונקט ווי פאַר אים, האָט קיין זאַך ווירקליך נישט עקזיסטירט הויך די גרויסע פּראָגען. לייכטע אונטער־ברעכונגען האָט דער חכם אינגאַנצען אינגאַרירט, און אויב די פּראָגע איז צוקראַכען געוואָרען אויף זאכען וואָס האָבען נישט געהאַט צו טאָן מיט'ן ענין, איז ער שטיל געבליבען. מימון האָט שטודירט דעם איידעלען בויג פון זיין שטערען, די פעסטע נאָז, די גרויסע ליפּען, אינ'ם ליכט פון הער לאַוואַטער'ס טעאַריעס. לעסינג האָט גערעדט ווייניג, ער האָט אויסגעזען ווי אַ צובראָכענער מענש. דאָס גלענצענדע לעבען פונ'ם קולטור־קעמפּער האָט געהאַלטען ביי אַ טונקעלען סוף — ווייב, קינד, געזונט, געלט, כמעט זיין נאָמען, פאַרגאַנגען: דער גרעסטער לויז פאַר אַ געניע.

ביי איין פונקט האָט אַ דאַמע געוואָלט ציען די אויפּמערקזאַמקייט אויף זיך דורך באַשולדיגען זיך אין פעלערען פון כאַראַקטער. אפילו מימון האָט פאַרשטאַנען אז זי האָט געפּישט נאָך קאָמפּלימענטען. אָבער מענדעל'סאַן האָט איר ערנסט באַפוילען אויסצובעסערען אירע פעלערען, און מימון האָט געזען ווי לעסינג'ס פאַרזאָרגטע אויגען האָבען צום ערשטען מאל אויפגעלויכטען מיט אַ פונק פון הומאָר. דאָן האָט דער דיכטער, ווי מען וואָלט אים אויפגעוועקט צו עראַינע־רונגען, אַרויסגענומען אַ פאַפּיר: „איך האָב כמעט פאַרגעסען אייך צוריקצוגעבען קאַנט'ס בריף“, האָט ער געזאָגט. „מען דאַרף אייך ווירקליך גראַטולירען.“

מענדעלסאָן איז רויט געוואָרען ווי אַ אינגעל, און האָט געוואַלט אַ כאַפּ טאָן דעם בריה, נאָר לעסינג איז אין שפּאַס צוגעשטאַנען אים איבערצולעזען פאַר דער געזעלשאַפּט.

„איך באַטראַכט, אַז אין אייער „ירושלים“ איז אייך געלונגען צו פאַראייניגען אונזער גלויבען מיט אַזאַ גראַד פּרייהייט פון געוויסען, ווי מען האָט זיך קיינמאָל נישט געקענט פאַרשטעלען פאַר מעגליך, און מיט וואָס קיין אַנדער גלויבען קען זיך נישט באַרימען. איר האָט אין דער אייגענער צייט אַזוי גרינטליך און אַזוי קלאָר דעמאָנטרירט די נויטווענדיגקייט פון פּרייהייט פון געוויסען, אַז סוף כל סוף וועט אונזער קירך אייך געבראַכט ווערען צו באַטראַכטען ווי אַזוי צו באַזייטיגען פון זיך יעדע זאַך וואָס שטערט און דריקט דאָס געוויסען, וועלכעס וועט צום סוף פאַראייניגען אַלע מענשען אין זייער בליק אויף די הויפט־פּונקטען פֿון רעליגיע.“

אַ מורמעל פון באַשמעטיגונג איז דורכגעגאַנגען די געזעלשאַפּט. „אַזאַ בריה וואַלט מיך באַלוינט פאַר אַ סך מער פאַרדרוסען ווי מיינע שריפּטען האַבען מיר געבראַכט“, האָט מענדעלסאָן געזאָגט. „און אַ טראַכט צו טאָן“, האָט ער לאַכענדיג געזאָגט, „אַז איך האָב אַמאָל געוואונען איבער קאַנט'ן אַ קאַנטעסט. אַ באַווייזן פון דער קראַפּט פון קלאָרען אויסדרוק איבער טיפען געדאַנק. און דאָס האָב איך צו פאַרדאַנקען אייער דערפרישונג, לעסינג.“

דער דיכטער האָט געמאַכט אַ גרימאַסע. „איר באַשולדיגט מיך אין דערפרישען אויבער־פּלעכליקייט.“
ס'איז געוואָרען אַ געלעכטער.

„ניין, איך האָב געמיינט, אַז איר האָט אַוועקגעריסען די דערנער פון די רויזען פון פּילאָזאָפּיע! ווען קאַנט וואַלט נאָר געשריבען אַזוי ווי איר —“

„וואַלט ער זיך אַליין פאַרשטאַנען“, האָט אַ בליז געטאָן די שיינע הענריעטע הערץ.

„און פאַרלוירען זיינע שילער“, האָט איר מאַן צוגעגעבען. „דאָס איז ווירקליך די אורזאַך, הער מענדעלסאָן, פאַרוואָס מיר פרומע אידען זיינען אַזוי אין כעס אויף אייער דייטשער איבערזעצונג פון דער ביבעל — איר מאַכט די ביבעל פאַרשטענדליך.“
„יא, זיי האַבען געטאָן דאָס בעסטע צו פאַרקריפּלען זי“, האָט

מענדעלסאָן אָפגעזיפצט. „אָבער דער צאָרן וואָס מיין איבערזעצונג רופט ארויס צווישען די אזויגערופענע קלוגע לייט פון אונזער צייט, איז דער בעסטער באַווייז, אז זי איז נויטיג. ווען איך האָב צוערשט גערטראַכט פון אַרויסברענגען אַן איינפאַכע ביבעל אין גוטען דייטש, האָב איך בלוז אין זינען געהאט די גויט פון מינע אייגענע קינדער, דערנאָך האָב איך מיר ערלויבט איינצורעדען, אז עס וועט אפשר אויך גוט זיין פאר דער מאַסע. איצטער זע איך, אז מער פון אַלע דארפן זי די רבנים. אָבער יאָרהונדערטע פון פאַרקריפעלטען דענקען האָבען זיי אָפגעטויט פון די שיינקייטען פון דער ביבעל. זיי האָבען זי געלאָזט הינטער זיך אַלס עלעמענטאַר, ווען זיי האָבען זי נישט אַליין באַרעקט מיט פאַרפלאַנטערנישען. פאַרפיינטע שלעכטע אויסטייטשונג איז אַלץ, אַ שיינער פּסוק — גאַרנישט. און היינט די פאַרקריפעלטע שפּראַך זייערע — וואָס קיין זאָך קען מער נישט פאַרקריפלען אַ פּאַלקס. זיי האָבען דאָך באַמט אַריינגעלעגט אַ הייליגקייט אין דעם אידיש-דייטש, און איך בין אַ וואָלף אין אַ שעפּסענער פעל דערפאַר, וואָס איך האָב אוועקגעלעגט גוט דייטש מיט העברעאישע אותיות. אפילו די פּראַנצויזישע אידען, זאָגט מיר סערף בער, האַלטען שלעכט דייטש פאַר הייליג. שוין נישט רעדענדיג פון עסטרייך“.

„וואַרט, וואַרט!“ האָט אַ נייגעריגער מענש זיך אָנגערופען, „די געזעצען פון קייזער יאָזעף וועלען דאָס אַלץ ענדערען. אויב די אידען פון ווין וועלען נאָר זיין געצוואונגען צו גיין אין שול אַריין און לערנען וויסענשאַפט, וועלען זיי ווערען אַ גערטער עלעמענט פון דער נאַציע.“ מענדעלסאָן האָט געשאַקעלט מיט זיין וועלמליך-קלוגען קאַפּ. „נישט אזוי שנעל, מיין ליבער וועסעלי, נישט אזוי שנעל. אייער העב-רייאישע אָדע צום עסטרייכישען קייזער איז ריינע פּאָעזיע, נאָר איך האָב מורא, צו זעריש אַלס געשיכטע. ווער ווייסט צי דאָס איז מער ווי אַ צייטווייליגער פּאָליטישער שריט?“

„און מיר פרומע אידען“, האָט זיך דאָקטאָר הערץ אָנגערופען מיט אַ שמייעל, „איר פאַרגעסט, הער וועסעלי, אז אונז שולט מען נישט אזוי גרינג. מיר האָבען קיינמאָל נישט פאַרגעבען אונזער מענ-דעלסאָנען פאַר זאָגען, אז אונזער הערליכער גלויבען האָט אָנגע-זאַמעלט שפינוועבס. דאָס שפינוועבס טאַקע האָבען מיר ליב, נישט דעם ווין“.

„יא, געוויס“, האָט זיך מימון אריינגעריסען, אזוי פאראינטער-רעסירט, אז ער האָט פארגעסען זיין אייגענעם זשארגאָן, און זיינע קליידער אַודאי. „ווען איך בין געווען אין פּוילען, בין איך פּיין אַרייַן געקראָכען אין אַ בלאָטע, דורך דעם וואָס איך האָב אָנגעוווּזען, אז זיי דאַרפֿען זיך נישט ווענדען מיט די פּנימ'ער צו מזרח ביים דאוונען, ווייל ירושלים, וואָס לויט דער גמרא האָבען זיי עס זיך אַהין געווענדט, האָט נישט געקענט זיין מזרח פֿון אומעטום. פּאַקטיש זיינען מיר געווען צפֿון-מערב, אזוי אז זיי האָבען זיך באַדאַרפֿט ווענדען“ — זיינע גראָבע פינגער האָבען זיך אָנגעהויבען דרייען און זיין קול האָט אָנגענומען אַ גמרא-ניגון — „דרום-מזרח. איך האָב זיי געזאָגט, אז עס איז געווען גרינג אין יעדער שטאָט אויסצורעכענען די פינקטליכע ווענדונג, דורך ווינקלען און קרייזען —“

„דורך קיילעכארטיגער טריגאָנאָמעטריע, געוויס“, האָט מענדעל-סאָן ליבליך געזאָגט. מימון, וויסענדיג, אז מען האָט אים קאָרע-גירט, איז ער רויט געוואָרען און האָט פּלוצלינג דערזען, אז ער געפינט זיך אין צענטער פֿון באַאָכטונג. זיין באַנאַסטער האָט גיך צוגע-געבען: „איר דערמאָנט מיך אין דעם האַס וואָס איך האָב אַרויס-גערופֿען, ווען איך האָב אַיינגעשטימט מיט דעם הערצאָג פֿון מעקלענ-בורג-שווערינגענ'ס באַפעל, אז מיר זאָלען נישט באַגראָבען אונזערע מתים פֿאַר'ן דריטען טאָג. און דאָס אפילו נישט קוקענדיג אויף מיינע באַוווּיזען פֿון דער גמרא! אוי, מיינע ליבע, ווען די רבנים וואָלטען נאָר אזוי גרייט געווען צו באַגראָבען טויטע אידעען ווי טויטע קער-פּערס!“ אלע האָבען געשמייכעלט, נאָר מימון האָט זיך דרייסט אָנגערופֿען:

„איך מיין, אז איר באַהאַנדעלט זיי ווייט צו טאַלעראַנט.“
 „וואָס, הער מימון“, און מענדעלסאָן האָט געשמייכעלט דעם האַלכ־טרויעריגען שמייכעל פֿונ'ם חכם, וועלכער האָט געזען די קאַפֿ-ריזען פֿונ'ם מענשליכען ספּעקטאַקל און זיך אַליין אַלס טייל פֿון אים, „וואָלט איר געוואָלט, אז איך זאָל צוריקשטויסען אומטאַלעראַנט דורך אומטאַלעראַנט? איך וועל צוגעבען, אז ווען איך בין געווען אין אייערע יאָרען — און געהאַט נאָך אפילו אַ הייסערען טעמפּעראַמענט — האָב איך געקענט ווערען אַ גוטער פּאַרפֿאַלגער. אין יענע צייטען האָב איך געשריבען פֿאַר איינעם פֿון די מילדעסטע בלעטלאַך, „דער

מאָראַל-פרעדיגער", האָבען מיר חברה עם גערופען. נאָך דערפאַר, ווייל עם האָט נישט געשמעקט פון רעליגיע האָבען די פרומע לייט פון יעדען זייטעל אַרויסגעשמעקט גאָטלאָזיגקייט. איך וואָלט געקענט שמייסען די דומקעפּ אָדער וויינען פון צרות. איצט זע איך, אז אומ-טאָלעראַנץ איז אַ באַווייז פון ערנסטקייט פונקט ווי פון דומהייט. מענשען דארפען טאָקע זיין אויף דער וואַך קעגען דעם מינדסטען רוען אָטעם אויף די בלימען פון דעם גלויבען וואָס זיי האַלטען טייער. די איינציגע קריטיק וואָס האָט נאָך די מאַכט מיך אויפצורענען, איז די קריטיק פון די שרעקעדיגע, וואָס האָבען מורא, אז ווען אַ איד קומט אַרויס מיט לשון, רופט ער אַרויס פאַרפאַלגונגען אויף זיך. אָבער וואָס אנבאַלאַנגט די איבעריגע, איז געגנערשאַפט דער שמעליך-פרואווי פון נייע אידעען. איך טו מיין חלק אין דער וועלט, און אַנדערע דאַרפען טאָן זייערס. אזוי גיך ווי איך האָב איבערגעגעבען מיין איד-בערזעצונג צו פריינט דובנאָ אַפצודרוקען, האָב איך מיך אָנגענומען מיט כת, האָב אויפגעהויבען מייע אַויגען צו די בערג און געווענדט דעם רוקען צו די פאַרפאַלגערס. דאָך פאַרדריסט עם מיך, וואָס גראַד דער רבי פון פּויען איז דער, וואָס לאָזט אַרויס די אַלטפרענקישע געוואַלטען געגען דעם טייטש-חומש פון משה פון דעסאָן, ווייל פאַר דעם תלמודיסט און מאַטעמאַטיקער הערש יאַנאָוו האָב איך דעם גרעסטען רעספעקט. נישט אומזיסט רופט מען אים דער חריף און לויט איך הער איז ער באַמת אַן אויסגעצייכענטער מענש."

"אַ צדיק!", האָט מימון מיט באַגייסטערונג אויסגעשריגען, ווידער פאַרגעסענדיג זיין שעמעוודיגקייט. זיין קול האָט געציטערט ווען ער האָט אויסגערופען אַ פייערדיג לויבעזאָנג אויף זיין אַמאָליגען גוטסטוער און האָט אים אויסגעמאָלען ווי ער האַלט ביים שטאַרבען אין די בעסטע יאָרען פון לעבען, אַן אויסגעמאַטערטער פון וואַכעכט און תשובות. אין אַ ווידערגעפיל האָט אַ נייע אויפּוודערונג פון צווייפּעל אין דער מענדעלסאַנישער לייזונג גערייצט זיין נשמה. כאָטש ער האָט נאָך וואס פאַרדאַמט די פאַנאַטיקער, האָט ער אבער געפילט אַ מאַדנע סימפּאַטיע מיט דעם ליבליכען אַסקעט, וואָס האָט געפאַסט יעדען טאָג, וועלכער האָט אַלצאיינס געפייניגט זיינע פּסוקים און זיך, אַט דעם האַפּנונגסלאָזען מיסטיקער, פאַר וועלכען עם האָט נישט געקענט זיין קיין בריק צום מאַדערנעם געדאַנק. דער נאַצער פּוילישער

איד אין אים האָט איראַציאָנאַל רעוואָלטירט געגען דעם דייטשען ראַציאָנאַליזם. ניין, ניין, ניין, עס מוז זיין אַלץ אָדער גאַרנישט. מען האָט נישט געמאַרט אויפ'ן אָרט פון אידישען קאטאָליציזם ברענגען אידישען פראָטעסטאַנטיזם. די פאטעטישע פאַנאַטיקער, וואָס האָבען פאַרצווייפעלט געקעלעפט צו דער פאַרנאַנגענהייט, האָבען געהאַט אַ טיפערען אינסטינקט, אַן אמת'ערע פאַראויסזעאונג פון דער צוקונפט, אידער דער קולטורעלער פילאָזאָף.

„יא, דאָס וואָס איר דערציילט מיר פון הירש יאַנאָוו איז אין אַינקלאַנג מיט אַלעס וואָס איך האָב געהערט“, האָט מענדעלסאָן רואינגעזאָגט. „אָבער איך האָב צוטרוי אין דער צייט און אין דעם נייעם דור. איך וועל וועטען, אַז די איבערזעצונג וואָס איך האָב געמאַכט פאַר מיינע קינדער, וועלען זיינע קינדער לעזען.“

מימון האָט צופעליג געקוקט איבער מענדעלסאָנ'ס אַקסעל אויף זיינע חנ'עוודיגע טעכטער אין זייערע פאַרזיידער טואלעמען. ער האָט געזען אַז זיי האָבען זיך איבערגעקוקט מיט אַ נייגעריגען בליק, וואָס האָט סקעפטיש אויפגעהויבען זייערע ברעמען. אין אַן אויפלוויכט פון איינזיכט האָט ער געכאַפט זייער באַטייט. מענדעלסאָן האָט זוכענדיג אַן עפיגראַם אַריינגעבלאָנקעט אין אַ צווייפעהאַפּטער חכמה. „די איבערזעצונג וואָס איך האָב געמאַכט פאַר מיינע קינדער, וועלען זיינע קינדער לעזען.“

זיינע, אפשר.

אָבער מיינע אייגענע?

מימון האָט אויפגעציטערט מיט אַן אָנונג פון טראַגעדיע. אפשר זיין דיסערטאַציע וועלען מענדעלסאָנ'ס קינדער לייענען. ער האָט זיך פלוצלינג דערמאַנט, אַז מענדעלסאָן האָט קיין וואָרט נישט געזאָגט וועגען דער צושמעטערענדיגער לאַגיק פון זיין דיסערטאַציע. ווען ער האָט זיך געזעגענט, האָט ער די פראַגע געשטעלט גאַנץ

אַפען: „וואָס האָט איר צו זאָגען וועגען מיינע אַרגומענטען?“

„איר זענט איצט נישט אויפ'ן ריכטיגען וועג“, האָט מענדעלסאָן געזאָגט, פריינטליך האַלטענדיג זיין האַנט, „אָבער דער וועג פון אייערע פאַרשונוגען דאַרף נישט אָפגעשטעלט ווערען. צווייפעל, ווי דעקאַרט ווייזט ריכטיג אָן, איז דער אָנהויב פון פילאָזאָפישער שפּע-קולאַציע.“

ער האָט געלאָזט דעם פּוילישען פּילאָזאָף אויף דער שוועל,
אַ טיף געריטען דורך אַ געמיש פון געפילען.

4.

אַט די געמישטע באַציאָנונג פון מימון דעם נאָר צו נתן דעם
חכם האָט אָנגעהאַלטען ביז דעם חכמ'ס טויט האָט אַריינגעוואָרפֿען
בערלין אין טרויער, און דעם נאָר אין אומזיסטען באַדויער פאַר זיינע
אַנפאַלען פון אומרעספּעקט צו איינעם, וואָס די גרויסע אויסגעליניען
פון זיין כאַראַקטער זיינען געשטאַנען אויף אייביג איינגעקריצט דורך
דעם קריצמעסער פון טויט.

„וואָס פאַר אַ שאַנד, אָדער טרויער אזוי ווייניג, פאַר אַ האַרץ
וואָס איז אונטן אזוי ליב.“ — האָט ער געשריבען אין זיין אויטאָ-
ביאָגראַפֿיע.

צו אָפּט איז ער אַרויס מיט זיין טעמפּעראַמענט — באַזונדערס
ווען עס האָט זיך געהאַנדעלט וועגען שפּינאָזא, — און ער האָט שיר
נישט באַשולדיגט מענדעלסאָנ'ען אין אומערליכקייט. איז דער אמת
נישט געווען דער העכסטער אידעאַל? און איז שפּינאָזא נישט געווען
אַזוי אומאָפּלייקענבאַר ווי עקליד? וואָס! האָט דער עמאַנציפּירטער
אינטעלעקט ווירקליך געקענט אָפּלייקענען דעם וואונדערליכען דענקער,
וועלכער איז נאָך אַ יאָרהונדערט פון ביישפּיללאָזען פאַרוואורף, געווען
דער אנערקענטע נביא פון גאָט פון דער צוקונפט, דער באַגייסטערער
פון געטע'ן און אַלדעם בעסטען אין מאָדערנעם געדאַנק! אָבער ניין,
מענדעלסאָן האָט זיך פאַר'עקשנ'ט געהאַלטען אין זיין אייגענער לעבענס
סיסטעם, האָט קיינמאָל נישט צוגעגעבען, אַז זיין לאַנג גייסטיג גליק
איז געווען געבויט אויף אַ ליגען. עס איז געווען זייער אומ'שכל'דיג
און ערגערדיג פון אים, און זיין פאַרמולע צו פאַרענדיגען אַ דיסקוסיע,
„מיר מוזען זיך האַלטען פעסט נישט אָן ווערטער, נאָר אָן די זאַכען
וואָס זיי באַטייטען“, האָט מען נאָך זיכער געקענט ענטפּערען. ווי
מאָדע, אַז נאָכדעם ווי דער אומרויאַגער מימון האָט אַליין אויפֿ-
געגעבען שפּינאָזא'ן, זאָלען דעם חכמ'ס לעצטע יאָרען האָבען געווען
אַזוי פאַרוואַלקענט דורך דעם כלומר'שטען שפּינאָזאַאיזם פון זיין
טייערען טויטען לעסינג.

אָבער אַצינד ווען דער חכם אַליין איז געווען טויט, האָט זיך דער
נאָר דערמאָנט זיין אומענדליכע געדולד — נישט די געדולד פון בלוט-

לאַזינקייט, נאָר פון אַ ליידענשאַפטליכער נשמה, וואָס האָט זיך אַליין באַזינט — וואָס איז נישט פאַרזויערט געוואָרען דורך אַ נאַר'ס אַנ־טוישענדיגער קאַריערע, און אפילו נישט דורך זיינע אויסברוכען פון אויסגעלאַסענקייט.

ווייל מימונ'ס לעבען האָט נאָך געהאַט אַ סך ענדערונגען, נאָר די פּראָפעסיע פון מעדיצין איז נישט אַריין אין זיי. „איך פּאָדער פון יעדען מענשען מיט אַ געזונטען פאַרשטאַנד, אז ער זאָל זיך אַליין אויסלעגען אַ פּלאַן פון טעטיגקייט“, האָט דער פּילאָזאָף געזאָגט, און האָט אַוועקגעוואַנדערט קיין ברעסלאָו, קיין אמסטערדאַם, קיין פּאַרעס-דאַם, אַלס פאַראַזיט פֿון באַשיצערס, אַ וואָלוועלער שמירער פאַר פאַר-לעגערס, פאַר רעוואָלטירער פון מאַנירען, דער גייסטרייכער און גע-ערטער מעטאָפיזיקער. ווען קאַנט האָט ערקלערט, אז ער איז געווען דער איינציגער פון זיינע קריטיקער, וואָס האָט פאַרשטאַנען, די קריי-טיק פון ריינער פאַרנונפט“, האָט זיך מימון צוריקגעקערט קיין בערלין זיך אָפּצוגעבען מיט דער פּילאָזאָפּישער אַרבעט, וואָס האָט אים שפּעטער אַוועקגעשטעלט אויף אַ באַזונדערען באַרג צווישען די קאַנטיסטען. געטע און שילער האָבען אים געמאַכט קאָמפּלימענטען. בערלינער געזעלשאַפט איז געווען ביי זיינע פּיס. אָבער ער איז גע-בליבען ביז'ן סוף היילפּלאַז און מאַכטלאַז, אומבאַנעמליך און אומ-פּירליך און נישט זעלטען ווען די קרעטשמעס וואָס ער האָט באַזוכט זיינען געווען פאַרמאַכט, האָט ער בגילופינ'דיג געוואַנדערט דורך די שלאָפּענדיגע נאַסען, טראַכטענדיג פון זעלבסטמאָרד, אָדער דיסקוטיר-דענדיג מעטאָפיזיק מיט שטרענגע וועכטערס.

מיט זיין גאַנצער מאַטעמאַטיק“, האָט אַ פּריינט געזאָגט וועגען אים, „ווייזט אויס, דענקט ער גאָרנישט וועגען דעם אונטערשיד צווישן שען פֿלום און מינוס אין געלט-זאַכען“. „מענשען ווי דו לוינט זיך נישט צו העלפּען“, האָט אַן אַנדערער געזאָגט, שוין אַ מידער, ווען מימון האָט געבעטען בלוז עמליכע קופּער-גראַשען. דאָך איז ער אָבער קיינמאָל נישט אַריינגעפאלען אין דעם בעטלער'ס אונטערטעניגקייט, ניין, ער איז נאָך אָפּטמאָל אַליין געווען דער באַשיצער פון עפעס אַן אַרעמערען נאָכשלעפּער, פאַר וועלכען ער פֿלעגט מקריב זיין לעצט גלאַז ביר. דוי אין זיינע מאַנירען, האָט ער קיינמאָל נישט געצויגען דאָס היטעל, אָדער זיך קאַלטבלוט'יג אַרומגענומען מיט זיינע באַקענטע.

און ער האָט קיין פאַרוק נישט געטראָגען. בלויז ריינע פאַרנופּט דאַרף הערשען.

אַזוי אָנגעטאָן אין אַן אַלץ-באַהאַלטענדיגען אויבערמאַנטעל, האָט מען דעם אומראַזירטען פּילאָזאָף געקענט זען אין אַ קאַפּע-הויז אָדער אויף אַ באַנק אין שענק, שרייבענדיג אין פּרייע מאַמענטען זיינע טיפּע עסייען איבער טראַנסצענדענטאַלער פּילאָזאָפּיע, און די בלעטער זיינען אַרומגעפּלויגען און פאַרלירען געגאַנגען, און די געדאַנקען אויך אַזוי שלעכט אַראַנזשירט, ווייל די גמרא-מאַניר האָט נאָך אַלץ גע-קלעפּט צו זיינע דייטשע שריפטען און זיינע שמועסען, אַזוי אַז זיין קערפּער האָט זיך ריטמיש געשאַקעלט, זיין גראַבער פינגער האָט גע-אַרבעט און זיין קול האָט אויסגעזונגען מיט אַ פּרום געזאַנג די אידעען וואָס וואַלטען פאַראַליזירט די תּלמודישע שול. פּונקט אַזוי ווען ער האָט פאַרלירען אַ פאַרטיע שאַך, אָדער ווען ער האָט זיך צוהיצט אין אַ יוכת, איז זיין אַלטער אידיש-פּוילישער מוטער-זשאַרגאַן צוריק געקומען צו אים. זיין אַלטען גלויבען האָט ער אינגאַנצען אויסגעטאָן פּון זיך, אָבער אַ ניגון פּון שול האָט אים נאָך אַלץ געקענט דירען ביז טרערען. טיילמאָל האָט מען אים געקענט זען אין טעאַטער, ווי ער האָט היסטעריש געוויינט ביי טראַגעדיעס, אָדער הויך און ברייט גע-לאַכט ביי קאָמעדיעס, ווייל ער האָט זיך שוין פּון לאַנג אויסגעלערענט ליב צו האַבען האַמער'ן און די ליבליכע קונסטען, כאַטש אין אָנהויב פּלעגט ער אַלץ טענה'ן, אַז קיין שטאַרקער ליטעראַרישער אויסדרוק קען בשום אופן נישט אַריבערשטייגען זיין שוויגער'ס קללות. כאַטש ער האָט זי קיינמאָל מער נישט געזען. זיין ווייב און עלטסטער זון האַבען אים נאָכגעשפּירט קיין ברעסלוי, אָבער זיי האַבען בלויז גע-זוכט ביי אים געלט און אַ גט. דאָס לעצטע האָט מימון נאָכגעגעבען נאָך אַ לעגאַלער פּלאַפּלעריי. אָבער ער האָט נישט אויסגענוצט זיין פּרויהייט. קיין אייגענע היים האָט ער קיינמאָל נישט געהאַט, אויסער טיילמאָל אַ בוידעם-שטוב, וואו ער האָט געאַרבעט ביי אַ הינקענדיגען טיש, — וואָס אונטער איין פּוס איז געוויינליך געווען אונטערגע-שפּאַרט אַ גרויס בוך, — אַרומגערינגעלט מיט קעץ און הינט, מיט וועלכע ער האָט זיך אַרומגערינגעלט פאַר אַ טרייסט. און אפּילו ווען ער האָט געוואוינט אין אַן איידעלמאַנ'ס פּאַלאַץ, איז זיין אומגעבונג אויך נישט געווען ריינער. אין אַמסטערדאַם האָט ער די האַלענדער

געבראכט צו פארצווייפלונג : אפילו דייטשע בעל-הכית'טעם האָבען אים געמוזט מאַכען פּאַרוואָרף. אָבער דער חזן פון זיין קאָנווערזאַציע, זיין פינקעלדיגער אינטעלעקט, האָבען אים אַלע מאָל אַרומגערינגעלט מיט פריינט. און דאָס מזל וואָס איז גוט צו נאַראַנים, האָט אַכטונג געגעבען אויף זיינע לעצטע יאָרען, און האָט געשיקט זיין פּאַרערער, גראַף קאַלקרויט, אַן אינטעלעקטועלען שלעזיער נאָבעלמאַן, אויסצו-גראַבען אים פון זיין אומגליקליכער וואוינונג און ברענגען אים אין זיין אייגען שלאָס נעבען פריישטאַט.

ליגענדיג אויף זיין רייכען טויטענבעט אין דעם חושב'דיגען נאָר-וועמבער פּאַרנאַכט, שטאַרבענדיג ביי זעקס און פּערציג פון אַ פּאַר-נאַכלעסיגטען לונגען-פעלער, האָט אַ ווירדיגער קאַטוילישער גלח גע-פּראַווט אים צו ברענגען צו אַ מער קריסטליכען באַגריף.

„וואָס מאַכט עס אויס?“ האָט דער קראַנקער פּראָטעסטירט.

„ווען איד בין טויט, בין איד מער נישטאָ.“

„קענט איר דאָס זאָגען, ליבער פריינט?“ האָט דער גלח גע-ענטפּערט טיף גערירט. „ווי? אייער געדאַנק, וועלכער האָט אַלע מאָל אין די אומגינסטיגע אומשטענדען געשטרעבט צו העכערע דער-גרייכונגען, וועלכער האָט געבראַכט אַזעלכע שיינע בלומען און פּרוכ-טען, זאָל צוטראַטען ווערען אין שטויב צוזאַמען מיט דעם אַרעמען גוף, אין וועלכען ער איז געווען באַקליידט? פילט איר נישט אין דעם מאַמענט, אַז עס איז דאָ עפעס אין אייך, וואָס איז נישט קער-פּער, נישט שטאַף, עפעס וואָס איז נישט אָפהענגיג פון די באַדינגונגען פון רוים און צייט?“

„אָ“, האָט מימון געענטפּערט, „עס זיינען דאָ שיינע חלומות און האַפּנונגען —“

„וואָס וועלען זיכער פּאַרווירקליכט ווערען. וואָלט איר נישט גע-וואָלט ווידער קומען אין דער געזעלשאַפט פון מענדעלסאָנ'ען?“

מימון האָט געשוויגען.

פּלוצלינג האָט דער גוסס אויסגעשריען : „וויי איז מיר! איד בין געווען אַ נאַר, דער נאַרישסטער צווישען די נאַרישסטע.“

דער געדאַנק וועגען נתן דעם חכם איז באמת געווען ווי אַ פייער-דיגער קאַנטשיק. צו שפּעט איז אים קלאָר געוואָרען, אַז די לידענ-שאַפט פּאַר'ן אמת האָט אים אומגעבראַכט. וויסען אַליין איז נישט

גענוג געווען פאר'ן לעבען. דער ווילען און געפילען האָבען געפאָדערט זייער נאָרונג און איבונג, פונקט ווי דער אינטעלעקט. דער מענש איז נישט באַשאַפֿען געוואָרען בלויז צו יאָגען זיך נאָך אַן אַכסטראַקט-טער פאָרמעל, דעם בלייבען גייסט פֿון לעבעדיגע ווירקליכקייטען.

„זוכען דעם אמת“ — יאָ, דאָס איז געווען איין אידעאַל. אָבער עס איז נאָך געבליבען — ווי עס האָט געזאָגט דער פֿסוק, וועלכען מענדעלסאָנ'ס תלמידים האָבען אויסגעקליבען פֿאַר זייער מאַטאָ: „ליב צו האָבען דאָס שיינע, צו באַנערען דאָס גוטע, צו טאָן דאָס בעסטע.“ מענדעלסאָן מיט זיין איינגעאָרדעטען פֿלאַן פֿון האַרמאָן-נישען לעבען, מיט זיין טאָפֿעלטען באַגריף פֿון געדאַנק און לעבען, וואָס ער האָט שכל'דיג באַלאַנסירט צווישען פֿילאָזאָפֿיע און ליטע-ראַטור, שטודיום און געשעפט, לויט אזוי פֿיל פֿאַר העלעניזם, און דאָך נישט פֿאַרלירענדיג זיין גריף אויף העברעאיזם, און צופֿאַסענדיג זיך מיט אַלצאייניגען שכל צו די פֿאַדערונגען פֿונ'ם געמאָ און די פֿאַ-דערונגען פֿון דער קולטור, מענדעלסאָן האָט געלויבטען פֿאַר מימונ'ס שטאַרבענדיגע אויגען, ווי באַמת דער חכם.

דער דענקער האָט געהאַט אַ לעצטען אויפֿלייכט פֿון צופֿרידענ-הייט, ווען ער האָט אזוי דורכזיכטיג געזען די קוואַלען פֿון זיין דורכ-פֿאַל אַלס מענשליך באַשעפעניש. גליק איז דאָס קינד פֿון באַ-שטימטקייט — אין מיינונגען, אין רוים. נשמה און קערפֿער נויטיגען זיך אין אַ צענטער, אַן אויסגאַנגס-פֿונקט, אַ היים.

ער איז נאָכגעגאַנגען דעם זויס פֿון אמת ביז צום הוּזק'דיגען האַריוואָנט. ער האָט אין דער ריי פֿאַנאַטיש אָנגענומען יעדע פֿילאָ-זאָפֿישע סיסטעם, פֿעריפֿאַטעטישע, שפּינאַזיסטישע, לייבנאַזיסטישע, לייבניציסטישע, קאַנטישע — און וואָס האָט ער געוואוסט איצט, ווען ער האָט באַדאַרפט אַוועק הינטער'ן האַריוואָנט ? גאַרנישט. ער האָט זיך געוואונען אַ פֿלאַץ צווישען די דענקערס פֿון דייטשלאַנד. נאָך ווען ער וואָלט נאָך געקענט האָבען זיין אָפּגעשטויסענעם זון צו פֿאַר-מאַכען אים זיינע שטאַרבענדיגע אויגען, און ווען ער וואָלט נאָך געד-קענט גלויבען אין די תּפֿילות וואָס זיין דוד וואָלט אַרויסגעזיפּצט, ווי גערנוויליג וואָלט ער צוגעשטימט אויסגעמעקט צו ווערען פֿון דעם בוך פֿון באַרימטקייט. אַ פּסח'דיגער ניגון האָט געשזומעט אין זיין מח, טרויעריגע, זיסע טרערען זיינען אים געקומען אין די אויגען אַרין —

יא, זיין נשמה האָט געפונען מער צופרידענהייט אין אן אומבאַטייט'דיגן פּאָל מיט ציטעריגע זכרונות פון די קינדעריאָרען, ווי אין אַלע פּילאָזאָפּיעס.

אַ טרויעריגער ניגון פון שול האָט געציטערט אויף זיינע ליפּען, זיין נשמה האָט זיך מיט בענקשאַפט געווענדט צו אָט די אַסקעטען און מיסטיקער, וואָס זייער לעבען איז געווען אַ ווילקירליכע מאַר-טירעריי פאַר אַ מיספּאַרשטאַנענער רעכטפּאַרטיגקייט, אַ ליידענ-שאַפּטליך אָפּפּערען זיך פאַר אַ נאַאיווען באַגריף פּונ'ם קאַסמאַס. דער אומענדליכער פּאַטאַם פון זייערע לעבענס האָט אים גערירט ביז צום פאַרגעסען זיין אייגענע נוצלאָזיגקייט. זיין נשמה איז אויסגע-גאַנגען צו זיי, נאָר זיין מה האָט אים אָפּגעזאָגט די טרייסט פון זייערע אילוזיעס.

ער האָט פאַרביסען די ציין און געוואַרט אויפ'ן טויט.

דער גלח האָט ווידער גערעדט: „יא, איר זענט געווען נאַריש. אָבער דאָס וואָס איר זאָגט עס איצט באַווייזט, אַז אייער נשמה איז נאָך נישט קיין פאַרפּאַלענע. קריסטוס איז אַלע מאָל אויף דער שוועל.“ מימון האָט געמאַכט אַן אומגעדולדיגע באַוועגונג. „איר האָט מיך געפּרעגט צי איך וואָלט נישט געוואָלט נאָכאַמאָל זען מענדעל-סאָנ'ען. ווי מיינט איר, וואָלט איך אים געקענט קוקען אין פנים אַרײַן, ווען איך וואָלט געוואָרען אַ קריסט?“

„איר פאַרגעסט, מיין ליבער מימון, אַז ער קען שוין דעם אמת. דאַרף עס נישט זיין אַ פּרייד פאַר אים, וואָס זיינע טעכטער רוען איצט אויפן בוזעם פון דער קירך?“

מימון האָט זיך אויפגעזעצט אין בעט מיט אַ פּלעצליכען קלאַפּ פון עראינערונג, פון וועלכען ער האָט זיך פאַרהוסט. „דאָראַמטאַ, אָבער נישט הענריעטאַ“, האָט ער פּיינליך געסאָפּעט. „הענריעטאַ אויך. האָט איר עס נישט געוואוסט? און אַברהם מענדעלסאָן האָט אויך נאָרוואָס אָפּגע'שמד'ט זיין אינגעל פעליקס — מען זאָגט מיר, אַ וואונדערקינד אין מוזיק.“

מימון איז צוריקגעפאַלען אויף זיין קישען, אַן איבערוועלטטיגטער פון געפילען און געדאַנקען. די טראַגעדיע וואָס איז געווען פאַרבאַר-גען אין דעם שמייכעל פון די שוועסטערן האָט זיך אַנטוויקעלט. ער האָט שוין פון לאַנג פאַרלוירען זיין באַריר מיט בערלין, האָט

זיך אויפגעהערט צו אינטערעסירען מיט אידישקייט, איר קליינליכע פאָליטיק, אָבער איצט האָט זיין געדאַנק לעבהאַפטיג צונויפגעשטוקעט וועט אַלץ וואָס האָט דערגרייכט צו אים פון די אַנטוויקלונגען פון דער אידישער פראַגע פון מענדעלסאָנ'ס טויט אָן: דער קאַמף פון אַלט און ניי, וואָס איז געוואָרען אַזוי ווילד, אַז די פרומע האָבען אָפגעזע- זאָגט די רעפאָרמירטע אידישע קבורה; יונגעלייט האָבען פאַרהאַסט זייערע פאָטערס און געשריען „קולטור, קולטור, נידער מיט דעם געטאָ.“ אַ סך זיינען אין דער רעאַקציע פון דעם דריי טויזענט יאָריגען יאָך אַריינגעפאַלען אין אַ פלאַפּלערישער אויסגעלאָסענהייט, און נאָך מער זיינען אַריין אינ'ם מאָדישען קריסטענטום. און די פרוי פון נייעם דור נישט ווייניגער אָפּטרייניג, הענריעטאַ הערץ האָט געבראַכט שיינע אידישע טעכטער אונטער'ן צויבער פון גאַלאַנטע דייטשען און דער דאָמאַנטישער באַוועגונג, אַזוי אַז מענדעלסאָנ'ס אייגענע טאָכטער דאָראַטעאַ האָט פאַרלאָזט איר מאַן און קינדער צו לעבען מיט שלענגלען, און די אייביגע צניעות פון דער אידישער טאָכטער איז אונטערגעגראָ- בען געוואָרען. און אַנשטאָט דער ערנהאַפטיגער אָפּשאַצונג פון זיין פאָלק, פאַר וועלכער מענדעלסאָן האָט געאַרבעט, איז געקומען אַ ווילדע רעאַקציע געגען די אידען, וואָס גייסטיג האָט זי שליווערמאַכער אויפ- געבורעט מיט זיין „טראַנסצענדענטאַלער קריסטליכקייט“, און פאָליר- טיש גענטז מיט זיין געשריי „אַ קריסטליך דייטשלאַנד“. ביידע מענער זיינען געווען לייבען פונ'ם אידיש-קריסטליכען סאַלאָן, וועלכען מענדעלסאָן האָט מעגליך געמאַכט. און די איינציגע אידישקייט וואָס איז געשטאַנען פעסט אינמיטען דעם שטראַם, איז געווען דער אַל- טער פעלז פון ראַביניזם, וועלכען ער האָט געזוכט אַרויסצושטויסען, און די אַמסטערדאַמער אידען האָבען אים אפילו אָפּגעזאָגט די געוויינליכע רעכט פאַר וועלכע ער האָט געקעמפּט.

„אַרעמער מענדעלסאָן!“ האָט דער שטאַרבענדיגער מימון גע- טראַכט. „ווער איז געווען דער טרוימער נאָך אַלעם, ער צי איך? וואויל צו אים, אפּשר, וואָס זיין „פּעדאָן“ איז פאַלש, וואָס ער וועט עס קיינמאָל נישט וויסען.“

דער אָפּגרונט צווישען זיי ביידן איז פאַרשוואַנדען, און אין אַ לעצטען אויפלייכט פון אומ'רחמנות'דיגער איינזיכט האָט ער זיך

געזען צוזאמען מיט מענדעלסאָנ'ען אין דער געמיינשאפטליכער איראָ-
ניע פון מענשליכען שיקזאל.

ער האָט געמורמעלט: „און ווי שטאַרבט דער חכם ? אזוי ווי
דער נאַר“.

„וואָס זאָגט איר ?“ האָט דער גלח געפרעגט.

„דאָס איז אַ שורה פון דער ביבעל“.

„זענט איר אַלזאָ אין פרידען ?“

„איך בין אין פרידען“.

פון א מאטראצען קבר

[„איך בין א איד, איך בין א קריסט. איך בין טראגעדיע, איך בין קאמעדיע — העראקליט און דעמאקריט אינאיינעם: א גריך, א איד. א פארגעשערער פון דעספאטיזם ווי עס שמעלט אים מיט זיך פאר נאפאלעאן. א באוואונדערער פון קאמוניזם ווי ער ווערט פארקערפערט אין פרודאנ'ען. א רויטער, א מעטאנער; א תיה, א טיוועל, א גאט".

„גאט'ס תוזק ליגט שווער אויף מיר. דער גרויסער פארפאסער פונ'ם אוניווערז, דער אריסטאפאנעס פון הימעל, איז געווען גענויגט צו באווייזען מיט א פארניכטענדיגער מאכט מיר, דעם קלוינעם ערדישען אזויגערופענעם דיומשען אריסטאפאנעס, ווי אזוי מיינע געוויכטיגסטע סארקאזמען זייגען בלויז געבאדיגע פרואווען צו מאכען שפאס אין פארגלייך מיט זיינע, און ווי קלעגליך איך בין אונטער אים אין הומאָר, אין קאלאסאלען תוזק".]

די קארעמע האָט זיך אָפגעשמעלט און דער קומטשער אָן א שפרענג קעלע אויף זיך איז אַראָפגעשפרונגען און געפרענגט: „מוסיע היינע?"

די הויזהאלטערין האָט, שטריקענדיג ביים טויער, א קוק געמאָן אויף אים, א קוק געמאָן אויף דער גלאַנצענדיגער קארעמע און אויף דער גראַנדאַמע וואָס איז געזעסען אין איר און זיך באַשירעמט מיט א פאַראַסאָל פון דער גלאַריע פונ'ם פאַריזער זונליכט. דערנאָך האָט זי אַ שאַקעל געמאָן מיט'ן קאָפּ אויף ניין.

„אָבער דאָס איז דאָך נומער דריי אַוועניו מאַטיניאָן?"

„יא, אָבער מוסיע נעמט בלויז אויף זיינע אַלמע פריינט. ער שטאַרבט".

„די מאַדאַם ווייסט. נעמט אַרויף איר נאָמען".

די הויזהאלטערין האָט א בליק געמאָן אויף דעם עלעגאַנטען קאַרטעל. זי האָט געזען „לעדוי" — וואָס זי האָט זיך פאַרגעשטעלט, אַז אין ענגליש מיינט דאָס גרעפּין — און ווערטער דאַרויף אָנגעשרייי בעלט מיט בלייפּען.

„ס'איז אויפ'ן פינפטען", האָט זי געזאָגט מיט א זיפּין.

„איך וועל עס ארויפנעמען“.

איידער ער איז צוריקגעקומען, איז די מאדאם אראָפּגעגאָנגען און איבערגעגאָנגען פון דער פינקלענדיגער זון אין דער טונקעל־הייט פונ'ם טויער, מיט אַ מעלאַנכאָליש באַוואוסטזיין פונ'ם סימבאָלישען. ווייל אויך איר גייסט האָט געהאַט זיינע פּאָעטישע אינטואַיציעס און אַיינדריןגליכקייטען און איז געווען דערצויגען דורך פּריינטשאַפט מיט אַיינער פון די וויציגסטע און צערטליכסטע פּרויען פון איר צייט צו עפעס מער ווי אַ געוויינליך באַגרייפּען דעם גרעסערען גייסט, צו וועמענס לעבעדיגען קבר זי איז איצט געקומען בעמען. זי האָט געהאַט אַ פּיין פנים, וואָס האָט געטראָגען די דרייפאַכע אַריסטאָקראַטיע פון שיינהייט, געבורט און ליטעראַטור. איר הויט איז געווען מאַטער עלפּענבין, די שוואַרצע האָר געוויקעלט אַרום און אַרום. די שטאַט־ליכטייט פון איר פיגור האָט פאַרפּולקאַמט דעם אַיינדרוק פון אַ רוי־מישער מאַטראָנע.

„מאָסיע היינע בעט, אז אייער גנעדיגקייט זאָל אים אָנטאָן די ערע אַרויפּצוגיין, און אים פאַרגעבען די פינף שטאַק פאַר דער שיינער אויסזיכט“.

איר גנעדיגקייט'ס טרועריריקייט איז באַפאַרנט געוואָרען מיט אַ שוואַכען שמייכל ווען זי האָט דערהערט דאָס שליוות, וואָס דער קוטשער האָט איבערגעגעבען, נישט פאַרדעכטענדיג, אז די אויסזיכט וועגען וועלכער עס האָט זיך געהאַנדעלט, איז געווען די אויסזיכט אויף היינע'ן אַליין. דער פּיינער קוטשער איז אָבער געבאָך נישט געווען אזוי אַלזיימיג באַקאַנט מיט היינע'ס שריפטען. זי איז דורכגעגאַנגען דעם ליידיגען שטייניגען הויף און איז אַרויף אויף די געדרייטע פינף שטאַק שטיגען, און איר געדאַנק איז פול געווען מיט בילדער און איבערלעבונגען.

זי האָט אָנגעסקריבעלט אויף איר קאַרטעל אַ דערמאָנונג ווער זי איז אָבער וועט ער געדענקען, נאָך די אַלע יאָרען און אין זיין שוידער־ליכער קראַנקהייט דאָס קליינע על־היעריגע מיידעלע, וואָס איז געזעסען געבען אים אין בולאָן ביים מיטאַנטיש ? איר אַליין איז איצט טיילמאַל שווער געווען צו באַגרייפּען, אז דאָס דיקע, גוטמוטיגע, קורצזיכטיגע מענשעלע מיט'ן גרויסען וויסען שטערען, וואָס פלעגט זיצען מיט איר יעדען טאָג ביים עס פונ'ם היער און איר דערצוילאָ מעשות, איז

געווען דער שאַרפּווינגטסער שיינגייסט אין איראָפּע, דער דייטשער אַריסטאָפּאָנעס; און אז יענע קינדער-געשיכטען, וואָס זיינען געווען אזוי גראַטעס פּול מיט ים-פּרויען, וואַסער-גייסטער און אַ קאָמישען אַלמען פּראַנציוזישען פּידלער מיט אַ פּודעל, וואָס האָט פּלייסיג זיך געבאָדען דריי מאָל אַ טאָג, זיינען געווען די לוסטיגע אימפּראָוויזאָציעס פון אפּשער דעם גרעסטען לירישען דיכטער פון זיין צייט. זי האָט זיך דערמאָנט זייער צושיידונג: „ווען דו וועסט צוריקפּאַרען קיין ענגלאַנד, מענסטו דערציילען דייע פּריינט, אז דו האָסט געזען הענריך היינע!“

אויף וואָס דאָס מיידלעלע האָט געפּרעגט: „און ווער איז הענריך היינע?“

אַ פּראַגע, וואס האָט געמאַכט דאָס בלוי-אויגיגע מענשעלע שטור-מען מיט געלעכטער.

די זאַכען שטייען נאָך ווי לעבעדיג פאַר אירע אויגען: זיי האָבען באַפּאַרבעט אַלץ וואָס זי האָט פון דאָמאָלסט אָן געלייענט פון זיין כּשופּ'דיגער פּען — די וואונדערליכע פּאַעמען וואָס האָבען מיט גלייכע כּשוף איבערגעגעבען די ראָמאַנטישקייט פון פּרעמדע לענדער און צייטען, אָדער די מאָדערנע נשמה, נאַקעט און אומבאַשעמט, ווי באַ-קליידט אין איר אייגענער קאָמפּליצירטקייט. די טראַגיקאָמישע פּראַגען וועגען דעם אונטערן, די אויסגעצייכענטע רייע בילדער און פּאַנטאַזיעס, די קלאַרע קריטיק אויף קונסט, פּאָליטיק און פּילאָזאָפּיע, איבערגעגעבען מיט בייזוויליגער חכמה, פינקלענדיג מיט פּאַעזיע און שאַרפּזין. אָבער וואָס אַנבאַלאַנגט אים, האָט זי שוין מיט איר נאַ-איווער פּראַגע אָן צווייפעל לאַנג פּאַרבלייבט פון זיין רושיג לעבען. דער גערוך פונ'ם קראַנקען-צימער האָט זי דערמאָנט אָן דער אומ-אַנגענעמער געגענוואַרט. אין דעם סומנע ליכט האָט זי זיך אָנגע-שטויסען אָן אַ ווענטעל וואָס איז געווען באַדעקט מיט פּאַפּיר געמאַלט אויסצווען ווי לאַקיר-אַרבעט, און ווען די אָפּגעלאָזטע אַלמע קראַנקען-זעכטערין אין איר טשופּיק האָט איר צוגעווינקען צוצוקומען, האָט זי געהאַט אַ מרה-שחורה'דיג געפּיל פון אַן איינשטייהווי, אַ באַלעבאַטישע פּוסטקייט באַפּוצט מיט צוויי ראַדירונגען נאָך לעאָפּאַלד ראָבערט, דערדריקליך פּרעמד פון דער פּאַרפיינטער בודואַר אַטמאָספּערע פון דעם קינסטלער-לעבען וואָס זי האָט געקענט.

אָבער דער דריקענדיגער איינדרוק איז פארשלאנגען געוואָרען אין דער גרויסער טראַגעדיע הינטער'ן ווענטעל. אויף אַ באַרג מאַטראַצען אָנגעלעגט אויף דער ערד איז געלעגען דער פּאָעט. ער האָט זיך אַ ביסעל אויפגעהויבען אויף זיינע קישענס, אויף וועלכע מען האָט געד קענט זען אַ לענגליך, שפיציג, ווייס פנים מיט הויכע באַקענביינער, אַ גריכישע נאָז און אַ גרויס בלייך מויל, אויסגעצערט פון דער זינד ליכקייט, וואָס האָט זי דערמאָנט אָן אַ מאָדנער קריסטוסדיגער שיינקייט. די ליניעס פון דעם איינגעשרומפענעם קערפער הינטער דער דעק האָבען אויסגעזען ווי פון אַ צען־יעריג קינד און די פיס האָבען אויסגעוויזען מאָדנע צונויפגעדרייט. איין דין הענטעל, ווי פון דורכ־זיכטיגען וואַקס, צערמליך קינסטלעריש, האָט אָפּען געהאַלטען אַ פּאַראַ ליזירטע אויגענברעם, דורך וועלכער ער האָט געקוקט אויף איר.

„לוסי ליבכען!“ האָט ער מיט פרייד אַרויסגעפיפטשעט. „האַסטו אַלזאָ אויסגעפונען, ווער הענריך היינע איז?“

ער האָט באַנוצט דעם דייטשען „דו“. פאַר אים איז זי נאָך אַלץ געווען זיין קליינער פרוינט. אָבער פאַר איר איז דער מאָמענט געווען צו שאַרף פאַר רייד. די שרעקליכע שורות אין די לעצטע שריפטען פון דעם גרעסטען פון אַלע אויטאָביאָגראַפּען, וועלכע זי האָט געהאַפּט, זיינען פּאָעטיש באַפאַרבט, זיינען אַלזאָ געווען פּינליך, פּראָזאָאיש אמת.

„קען עס זיין, אַז איך עקזיסטיר נאָך ווירקליך? מײן קערפער איז אַזוי איינגעשרומפען, אַז עס איז כמעט גאַרנישט געבליבען פון מיר חוץ מײן שטים, און מײן בעט דערמאָנט מיך אָן דעם שפּילענדיגען קבר פון דעם ציובערער מערלין, וואָס געפינט זיך אינ'ם וואַלד פון בראַסעליאַנד אין דער ברעטאַניע, אונטער הויכע דעמבעס, וואָס זייערע קעפּ ליכטען ווי גרינע פּלאַמען צום הימעל. אַ, איך בין דיך מקנא פאַר יענע בוימער, ברודער מערלין, און פאַר זייער פּרישען וועען. זוייל איבער מײן מאַטראַצען קבר דאָ אין פאַריז שורשען נישט קיין גרינע בלעטער, און פרי און שפעט הער איך קיין זאך נישט אויסער די קלאַפּעריי פון וועגענער, האַמערען, זידלען און צימבלעריי פון פּאַרטע־פּיאַנען. אַ קבר אָן רו, טויט אָן די פּריווילעגיעס פון געשטאַרבּענע, וועלכע דאַרפען מער נישט פאַרשווענדען קיין געלט, אָדער שרייבען בריף, אָדער פאַרפּאַסען ביכער...“

און דאָן האָט זי געטראַכט פון דעם שוידערליכען פאַרגלייך צווישען אים און דעם אוראַלטען דייטשען זינגער — דעם אָרימען באַ-אַממען פון דער לימבורגער כראָניק — וואָס זיינע זיסע לידער האָט מען געזונגען און געפייפט פון פרי ביז נאַכט דורך גאַנץ דייטשלאַנד. אין דער צייט וואָס דער מינעזינגער אַליין, געשלאָגען מיט קרעציגקייט, אין אַ הויב און אַ מאַנטעל, מיט אַ לאַזאַרוס-קלאַפער אין דער האַנט, איז געגאַנגען דורך דער אויפגעשוידערטער שטאָט. גאָט'ס חוּזק איז באַמת געלעגען שווער אויף אים. זי האָט שווייגענדיג אויסגעשטרעקט איר האַנט, און ער האָט איר געגעבען זיינע בלוטלאָזע פינגער. זי האָט אָנגערירט זיין מאָדנע אַטלעסענע הויט, און זי האָט געפילט דאָס פיכער אונטער איר.

„דאָס קען נישט זיין מיין קליינע לוס'י, האָט ער געזאָגט מיט פאַרוואַרף. „זי פלעגט מיך קושען. אָבער אפילו לוס'ים קוש קען נישט באַלעבען מייע פאַראַליזירטע ליפען“.

זי האָט זיך אַיינגעבויגען און אַ קוש געטאָן זיינע ליפען. זיין קליין בערדעל איז געווען ווייך און שוואַך ווי די האָר פון אַ קליין קינד. „אָ, איך האָב שוין געמאַכט שלום מיט דער וועלט און מיט גאָט. איצט שיקט ער מיר זיין מלאַך המות“.

זי האָט געקעמפט מיט די טרערען אין איר האַלז. „איר מוזט זיכער זיין אַ קרבן פון אילוזיעס, ווען איר פאַרבייט אַן ענגלענדערין פאַר אַראַעל“.

„אָך, פאַרוואָס בין איך געווען אַזוי פאַרביטערט געגען ענגלאַנד ? איך בין בלוזי איין מאָל געווען אין ענגלאַנד, מיט יאָרען צוריק. איך האָב קיינעם נישט געקענט, און לאַנדאָן האָט מיר אויסגעזען אַזוי פול מיט געפעל און ענגלענדער. איצט האָט ענגלאַנד שוין נקמה גענומען. עס שיקט מיר אייך. אַנדערע קלעמערען אויך אַרויף די הונדערט און פינף טרעפּ. איך בין אַ צולאָג צו דער פאַריזער אויסשטעלונג. דאָס איבערבלייבאַכץ פון הענריך היינע. אַן אמת'ער פילגרימאָוש פון דער קעניגליכער אונטערוועלט ! אַ רוסישע פרינצעסין ברענגט דעם פאַר-האַסטען גערוד פון איר ליולקע“, האָט ער געזאָגט מיט פאַרעכטליכער צופרידענהייט, „אַן איטאַליענישע פרינצעסין פלאַפעלט פון איר וויי-טאָג און פּוין, גלייך זי וואַלט קאָנקורירט מיט מייע. אָבער איך בין זיכער, אַז מיינע נערווען וואַלטען באַקומען דעם גאַלדענעם מע-“

דאל, ווען מען וואָלט זיי געקענט זען אויף דער אויסשטעלונג. ניין, ניין, וויינט נישט. איך האָב געוואָלט איר זאָלט לאַכען. טראַכט נישט וועגען מיר ווי איר זעט מיך איצט. מאַכט זיך פאַר מיר גלייך איך בין ווי ווען איר האָט מיך צום ערשטען מאַל געקענט. אָבער ווי פּיין און שייַן איר זענט אויסגעוואַקסען. אפילו פאַר מיין שטיקעל אויג, וואָס זעט דאָס זונליכט ווי דורך שוואַרצע גאַזע. זיך פאַרצור-שמעלען, אז די קליינע לויט האָט אַ מאַן. אַ מאַן — און דער פּודעל באַדט זיך נאָך אַלץ דרייַ מאַל אַ טאַג. זענט איר גליקליך, טייערע, זענט איר גליקליך?"

זי האָט אַ שאַקעל געטאָן יאָ. עס האָט אויסגעזען ווי אַ פאַר-שוועכונג צוצוגעבען, אז זי איז גליקליך.

„דאָס איזט שעחן! יאָ, איר זיינט אַלע מאַל געווען אזוי פּריי-לאַך. גאָט צו דאַנקען! ווי דערפּרישענדיג עס איז צו געפּינען איין פּרוי מיט אַ האַרץ, און דאָס איר מאַנ'ס. דאָ האָבען די פּרויען אַ מעטראָנאָם הינטער זייערע קאַרסעטען, וואָס קלאַפּט אויס טאַקט, אָבער נישט מוזיק. הימעל! וואָס פאַר אַ זוינטעל פון מיין יוגענט איר ברענגט מיר! גייט נאָך דער ים אַלץ גרין ביים עק פון בולאָניער פּיער, און די מעוועס פליען נאָך אַלץ? אין דער צייט וואָס איך ליג דאָ, אַ פּאַריזער פּראָמעטעאוס, צוגעשמידט אין קייטען צו מיין בעט. אָ, ווען איך וואָלט כאַטש געווען געבענשט מיט אַ פעלז, מיט דעם הימעל איבער מיר! אָבער איך טאָר מיך נישט באַקלאָגען. ווייל זעקס יאָר איידער איך האָב מיך אַריינגעצויגען אַהער, האָב איך בלוז געהאַט אַ באַלקען איבער זיך אַרויסצופאַדערען. איצט גייט מיין באַלקאָן אַרויס אין דער זייט אויף די שאַנז עליזע, און טיילמאָל דער-ווען איך זיך צו ליגען אין דרויסען אויף אַ סאָפּע און קוקען אויף דעם שיינעם, שיינעם פּאַרזיז, ווי עס שיקט אַרויף איר נשמה אין פינקלענ-דיגע פּאַנטאַנען, און פאַרקערפּערט זיך אין שיינע פּרויען, וואָס גייען לייכט ווי טאַנץ-מוזיק. זעט!"

אים צו באַפּרידיגען איז זי צוגעגאַנגען צו אַ פענסטער און געזען, אויף דעם שמאַלען, אייזערנעם באַלקאָן, אַ ביידעל פון געשטרייפּטען שיני, ווי דער דאַך פון אַ קאַפּעהויז, געבויט אויף אַ לייכטער אייזער-נער ראַם. אירע אויגען זיינען געווען פאַרנעפעלט פון נישט פאַר-נאָסענע טרערען, און זי האָט גיכער געפּילט ווי געזען די ווייט אויס-

געשטרעקטע אוועניו, וואָס האָט פּולסירט מיט דעם פיבערהאַפּטען לעבען פּונ'ם יאָר פּון דער גרויסער אויסשטעלונג. די פּאַר'שכּוּר'ענ-דינגע זון, די קאַשטאַן-בויםער, וואָס האָבען באַשפּרענקעלט מיט שאַטען די בלעטערדיגע טראַטואַרען, דער ווייסער פּאַנטאַן-שפּריי און די פּלאַ-מענדיגע בלומען-בייטען פּונ'ם ראַנד פּוען, דער בליציגער, פּלאַקער-דינגער שטראָם קאַרעטען וואָס האָט זיך געצויגען צום בוא מיט זייער פּראַכט פּון שיינקייט און רייכקייט און פּרעכער זינד.

„דאָס ערשטע מאָל וואָס איך האָב אַרויסגעקוקט פּון דעם פענ-סטער“, האָט ער געזאָגט, „האָב איך מיר אויסגעזען ווי דאַנטע בייים סוף פּון דער געטליכער קאַמעדיע, ווען ער האָט ווידער דערזען די שטערען. איר קענט נישט וויסען, וואָס איך האָב געפּילט ווען איך האָב נאָך אַזויפיל יאָרען ווידער דערזען די וועלט צום ערשטען מאָל, מיט אַ האַלב אויג, כאַטש אַ קליין שטיקעלע. איך האָב געהאַט מיינ ווייב'ס לאַרנעט אין דער האַנט און איך האָב געזען מיט אַן אומאויס-דריקליכען פּאַרגעניגען אַ יונגען פּאַרקויפּער פּון לעקער, וואָס האָט פּאַרגעלעגט זיין סחורה פּאַר צוויי דאַמען אין קרינאָלינעס, מיט אַ קליין הינטעל. איך האָב פּאַרמאַכט דעם לאַרנעט. איך האָב מער נישט געקענט זען, ווייל איך האָב מקנא געווען דאָס הינטעל. די וועכטערין האָט מיך צוריקגעטראָגען אין בעט אַריין און מיר געגעבען מאָ'פּיום. יענעם טאַג האָב איך מער נישט געקוקט. פּאַר מיר איז די געטליכע קאַמעדיע געווען ווייט פּון געענדיגט. דער געטליכער הומאָריסט האָט זיך אפילו אַראַפּגעלאָזט צו אַ וואַרטשפּיל. מען רעדט וועגען מאַכטער'ס טרונע. איך ליג צווישען צוויי שאַנזעליזעס, איינע וואו דאָס וואַרימע לעבען פּולסירט, און דאָס אַנדערע, וואו די בליכע גייסטער פּלאַטערען אַרום.“

איז עס אַלזאָ נישט געווען קיין מאַמענטאַנע פּאַנטאַזיע פּון דער פּעדער, נאָר אַ שטענדיגע שטימונג, וואָס האָט כּסדר געלעסטערט דעם „אַריסטאָפּאַנעס פּון הימעל“. איז עס דען נישט אייגענטליך אַלע מאָל געלאָפּען דורך זיינע ווערק, אָט דער באַגריף פּון הומאָר אין די גראַטעסקערייען פּון דער געשיכטע, „דער חלום פּון אַ פּאַר'שכּוּר'טער גאַטהייט“? אָבער דאָס אַמוזירען זיך דערמיט איז געווען גייסטרייך. „זוי אַ משונע'נער אַרלעקין“, האָט ער געשריבען וועגען בייאָאָנען, דעם מאַן צו וועלכען ער האָט זיך געפּילט אַם מייסטען פּאַרוואַנדט,

„ער שטעכט אריין א שטילעט אין זיין אייגען הארץ, צו באשפריצען חוזה'דיג מיט דעם שפריצענדיגען שווארצען בלוט די דאמען און הערען ארום... מיין בלוט איז נישט אזוי פארביטערט שווארץ. מיין ביטער-ניש קומט בלויז פון די נאל-עפעל פון מיין טינט.“ אָבער איצט, האָט זי געטראַכט, דער ביטערער טרונק אַלע מאָל ביי זיינע ליפען האָט זיך ענדליך אַריינגעאַרבעט אין זיין בלוט.

„זענט איר אבסאָלוט אומהיילבאַר?“ האָט זי צערטליך געזאָגט, ווען זי איז צוריקגעקומען פונ'ם פענסטער און זיך אוועקגעזעצט ביי זיין מאַטראַצען קבר.

„ניין, איר וועל אַמאָל שטאַרבען. גרובי זאָגט גאָר אייניכען. אָבער דאָקטוירים זיינען אזוי אומקאָנסעקווענט. פאַרגאַנגענע וואָך, זוען איר האָב געהאַט אַ שרעקליכען אַטאַק פון קרעמפּפּען אין האַלז און אין דער ברוסט, האָט ער מיך געפּרעגט: קענט איר פּייען? ניין, אפילו נישט ביי סקריב'ס אַ קאָמעדיע, האָב איר געענטפּערט. קענט איר זיך פאַרשטעלען ווי שלעכט עס איז מיר געווען. אָבער אפילו דאָס, האָט ער געזאָגט, וועט נישט ברענגען נישט דעם סוף, און איר וועל ווייטער לעבען אומענדליך! איר האָב אים געמוזט זאָרענען, ער זאָל עס נישט זאָגען מיין ווייב. אַרעמע מאַטילדע! עס נעמט מיר אומגעהויער לאַנג צו שטאַרבען. דערנאָך קערט ער זיך אום צו מיר און הייסט מיר באַשטעלען מיין טרונע. גאָר איר האָב מורא, נישט קוקענדיג אויף זיין לעצטען אָנזאָג, וועל איר נאָך אָנ-האַלמען אַ געוויסע צייט און פאַרגרעסערען מיין וויסען איבער רוקען-קראַנקהייט. איר האָב געלייענט אַלע ביכער וועגען דעם און געמאַכט פּראַקטישע עקספּערימענטען אויך. וואָסערע קלינישע לעקציעס איר זועל עס געבען אין הימעל און באַווייזען, ווי אומוויסענדיג עס זיינען די דאָקטוירים!“

עס האָט זי געפרייט צו באַמערקען דעם לעבאַהאַפּטען ניואַנס פון חוזה. אָפּלאַכעריי האָט געציטערט כמעט אין די טענער פון זיין שטים, וואָס איז געוואָרען קלאָר און דורכדרינגליך אונטער'ן דער-פרישענדיגען אַיינפלוס פון איר אנוועזענהייט, אָבער עס איז אויס-געגאַנגען אין צערטליכקייט, און די סאַרקאַסטישע קנייטשען זיינען פאַרשוואַנדען פון זיינע מויל-ווינקלען ווען ער האָט געמאַכט דעם פאַטעטישען שפּאַס וועגען זיין ווייב.

„לעזט איר און שרייבט“, האָט זי געזאָגט.
 „אָ, נאָר דע זשיכלינסקי, אַ פיינער יונגער פליכטלינג, טוט פאַר
 מיר מייסטענס ביידע זאַכען. מײן מוטער, גוטע אַלטע נשמה, האָט
 נישט לאַנג צוריק געשריבען אויסצוגעפינען, פאַרוואָס איך האָב בלויז
 אונטערגעשריבען מיינע בריוו, האָב איך איר געמוזט זאָגען, אַז מיינע
 אויגען טוען מיר וויי, וואָס דאָס איז געווען ווייניגער נישט-ראַמת ווי
 דאָס איבעריגע פונ'ם בריוו.“

„וויסט זי נישט?“

„וויסט זי נישט? גוטע נשמה, געוויס נישט. טייערע אַל-
 טימטשע, וואָס חלומ'ט זיך אזוי גליקליך ביים דאַמטויער, צו אַלט
 און קלוג צו ליענען צייטונגען. ניין, זי וויסט נישט, אַז זי האָט אַ
 שטאַרבענדיגען זון, זי וויסט נאָר אַז זי האָט אַן אומשטערבליכען!
 נישט וואָר?“

ער האָט זי אָנגעקוקט אַ ביסעל אָנגסטליך. די טראַגישע אָנסט-
 ליכקייט פון דעם וועטעראַן קינסטלער, וואָס דערשמעקט פון דער-
 זוויטען די אָשפעטערייען פון די נייע קריטיקער איבער זיין לעבענס-
 ווערק און שווער באַוואוסטזיניג איבער זיינע מחנות שונאים.

„אזוי לאַנג ווי די דייטשע שפראַך לעבט.“

„דאָס ליבע אַלטע דייטשלאַנד“, האָט ער אַ צופרידענער געזאָגט.
 „יאָ, ווי איך האָב אייך געשריבען, ווייל איר זיינט עס די ליבע
 קלײנע פונ'ם ליד:

דערמאנט מען די בעסטע נעמען,

ווערט דאַמאַלס אויך מיינער דערמאנט.“

זי האָט זיך געפילט געשמייכלט, נאָר זי האָט אומעטיגלאַך גע-
 טראַכט פון וויטערדיגע צוויי שורות:

„דערמאנט מען די ערגסטע שמערצען,

ווערט דאַמאַלס אויך מיינער דערמאנט.“

ווען ער האָט וויטער גערעדט: —

„דערפאַר האָב איך מיך נישט געוואַלט נאַטוראַליזירען דאָ, כאָטש
 די דייטשע צענזור האָט פאַרבאָטען אָדער געשניטען מיין יעדעס בוך,
 וואָס איז געווען ווי אַריינשטעכען שפּילקעס אין מיין נשמה. פאַריז
 איז געווען מיין ניי ירושלים, און איך בין אַריבערגעגאַנגען מיין ירדן
 ביים ריין. אָבער אַלס אַ פּראַנצוזישער בירגער וואַלט איך געווען

ווי יענע צווייקעפיגע פארזעענישן וואָס מען ווייזט אויף די ירד'ן.
 חוץ דעם, האָט איך פראַנצויזישע פּאָעזיע. וואָס פאַר אַ געמאַס-
 טענער גלאַנץ! כאָטש דייַטשע פּאָעזיע איז פאַר מיר אַלעמאַל גע-
 ווען נישט מער ווי אַ געמליכער שפּילצייג. אַ לאָרבערקראַנץ אויף
 מיין קבר, צי מען וועט אים אַוועקלייגען צי נישט אַרט מיך נישט.
 אָבער ליינט אויף מיין טרונע אַ שווערט, ווייל איך בין געווען אַזאַ
 בראַווער זעלנער ווי אייער קעניג אין דעם באַפרייאונגס-קריג פון דער
 מענשהייט. אָבער מיין דרייסיג יעריגער קריג איז אַריבער, און איך
 שטאַרב, מיט דער שווערט נישט צובראָכן און אַ צובראָכן האַרץ.
 זיין קאַפּ איז צוריקגעפאַלען אין אומאויסשפּרעכליכער האַפּנונגסלאַך-
 זינקייט. „אַ,“ האָט ער געמורמעלט, איך האָב אַלעמאַל געבעטן,
 גאַט, לאָז מיין קערפּער אַלט ווערן, נאָר זאָל מיין נשמה בלייבן
 יונג, זאָל מיין שטים ציטערן און זיך איבעררייסן, אָבער קיינמאַל
 נישט מיין האַפּנונג. און אַט דאָס איז מיין סוף.“

„אָבער אייער אַרבעט איז נישט געענדיגט. אייער קאַמף איז
 נישט געווען אומזיסט. איר זענט דער באַנייטערער פּונ'ם יונגען
 דייַטשלאַנד. און איר ווערט געלויבט און פאַרנעמערט פון דער גאַנ-
 צער וועלט. איז דאָס נישט קיין פאַרגעניגען?“

„ניין, איך בין נישט „דער ליבער גאַט!“ ער האָט אונטער-
 געלאַכט און ער האָט אויפגעלעבט פון דעם אפיקורסישן ווערטל. „אַ,
 וואָס פאַר אַ שיקזאַל! פאַרערט צו ווערן נאָר פון די נאַראַנים, אַ
 מין קוזין פּונ'ם הימלישן זינגער. איין קאַמפּלימענט פון העגלען
 אַצינד מוז זיין זיסער ווי אַ פולע קירך מיט פּסאַלמען.“ אַ שרעק-
 ליכער אַנפאַל פון הוסט האָט אונטערגעבראַכן די ווייטערדיגע אויס-
 אַרבעטונג פון דער גאַט-לעסטערישער פאַנטאַזיע. פינף מינוט האָט
 עס אים געטרייכלט און געריסן, און די וועכטערין האָט זיך אומזיסט
 געבויען איבער אים. נאָר ביים ערנסטען האָט ער געמאַכט אַ
 צייכען צו זיין גאַסט נישט אַוועקצוגיין, און ווען ער האָט זיך ענד-
 ליך באַראַויגט, האָט ער ווייטער רואיג גערעדט „דאָניצעטי האָט
 געענדיגט מיט מ'שונעת אין אויסגעפּוזטע קליידער, אָבער איך ענ-
 דיג ווייניגסטענס מיט גענוג שכל הנאה צו האָבען פּונ'ם שפּאַס —
 אַביסעל צופיל צווייגען און נישט אינגאַנצען אַריגינעל, אָבער פּול

מיט גייסטרייכער איראָניע. די קליינע לױס זעט אױס איבערראַשט, אָבער אײך דענס טײַלמאַל, קליינע לױס, אז די מיסאכטונג קומט נײַ כער פון די זיסע פרומע מענשען, וואס אין דער צײט װאָס זײ לױבען זײער גאָט'ס שטאַרקײט און זײנגען לױבלידער צו זײן גוטסקײט, װײַזען זײ נישט קײן שום אנערקענונג פאר זײן הומאָר. דאָך אײך װער געלױבט אַלס װײצקאָפּ װײ אַלס פּאָעט. װען אײך װאָלט געקענט געדען מײן בעט און ארומגײן, װאָלט אײך געפרעדיגט אַ נײַ גאָטעס־דינסט — דאָס גאָטעס־דינסט פון דעם ערצה־הומאָריסט. אײך װאָלט פאַרפאַסט אַ רײטזאַל פאַר דעם לעכערליכען. דרײַ מאָל אַ טאַג, װען דער מועזײן װאָלט גערופען פונ'ם בערעז־דאָך, װאָלטען אַלע געטרייע געמוזט לאַכען איבער דעם גינאַנטישען װײַז פונ'ם קאַסמאַס. װײ דערהאַבען, דאָס אױנוווערסאַלע געלעכטער! בײ זונאַױפנאַנג, מיטאַנג און זונאַונטערנאַנג. די װאָס האָבען נישט געלאַכט װאָלטן פאַר־פּאָלנט געװאָרן. זײ װאָלטן געמוזט לאַכן, אפילו װען אױף דער פּאַל־שער זײט פונ'ם מױל. אױסגעצײכענט! אַזױ װײ מערסטע מענשען האָבען נישט קײן זײן פאַר הומאָר, װעלען זײ אײנשלינגען דעם שול־קאַטעכײז פונ'ם קאַמישען אַזױ נאַריש װײ זײ שלײנגען אײצט אײן דעם גײסטיגען. יא, אײך זע, אַז אײר װעט נישט לאַכען. אָבער פאַרוואָס טאָר אײך נישט באַשענקען מײן גאָטהײט — װײ יעדער טוט עס — מיט דער קװאַליטעט װאָס אײך פאַרמאַג אָדער באַװאונ־דער אַממײסטען? "

זי האָט געפילט אַ געװײסען אמת אין זײן פאַרטיידיגונג. ער האָט חוזה געמאַכט נישט פון גאָט, נאָר פון דעם פאַרגרעסערטען מענש אינ'ם פּאָלקס־גלױבען. פאַר אױס אײז עס בלױז געװען אַן אײנטע־לעקטועלע שפּילמאַרקע מיט װעלכער זײן שאַרפזײן האָט געשפּילט, פאַרגעסענדיג דעם הײליגען שײן װאָס האָט זײך געהאַלטען ארום דעם באַגריף פאַר דעם גרעסטען טײל פון דער װעלט. אפילו זײן באַ־דימט בילד פון דעם שטאַרבענדיגען יעהאָװאַ, אָדער זײן באַמערקונג אז „דיזער פאַרװעזנוי דעם הימעלס" אײז אפּשר געװען אײן כעס אױפ'ן אײדישן פּאָלק פאַר דערמאָנען אױס זײנע אַמאָליגע פאַרגעסענע נאַ־צײאַנאַלע פאַרוואַנדשאַפטען — װאָס אײז דאָס דען געװען אױסער אַ לױסטיג איבערגעבען פון דעם װאָס די דײטשע פּילאָזאָפּען האָבען גע־זאַגט אַזױ אומלעזבאַר װעגען דער אַנטװיקלונג פונ'ם גאָט־געדאַנק?

אָבער זי האָט אויך געפילט אז עם וואָלט געווען פיינער אַריבער צוטראַגען אָן אַ שמייכל דעם שמייכללעכען שיקזאַל. נישט אַרויפ צודרינגען מיט דעם געקלאַנג פון פוסטען געלעכטער אויף דער גרוי סער אומבאַרירליכקייט. זי האָט צערטליך געענטפערט, „איר רעדט אומזין“.

„איך האָב אַלעמאָל גערעדט אומזין צו איר, קליינע לוס, ווייל

מיין האַרץ איז קלוג און ווייניג,
און עם בלוטיגט אין מיין ברוסט.“

וויילט איר הערען זיין מעלאָדישען טריף-טריף, מיין לעצט ליד? — מיין מאַנסקריפט, קאָטערינע. און דערנאָך קענסטו גיין און זיך צולענען. איך בין זיכער, אז איך האָב דיר געגעבען ווייניג רו נעכטען ביינאַכט“.

די אַלטע פרוי האָט אים געבראַכט עטליכע גרויסע בלעטער באַשריבען מיט גרויסע פאַטעטיש צושפּרייטע בוכשטאַבען, און ווען זי איז אַוועק זיך צולייגען, האָט ער אָנגעהויבען —

„ווי לאַנגזאַם קריכט זי עם אַוועק
די צייט, אַ שוידערהאַפּטער קריכוואָרם...?“

זיין שטים איז ווייטער אָנגעגאַנגען, נאָר נאָך די ערשטע שורות איז דער צוהערערינ'ס מוח געווען צו פאַרזאָרגט זיך איינצוהערען. זי איז געווען אויפגערודערט מיט ווירבעלדיגע ערינערונגען פון יענע פריערע אויסרופען, וואָס האָבען פולסירט מיט דער לידענשאַפט פון לעבען, פלאַמענדיגע פאַרצייכענישען פון די טעג ווען יעדע רגע האָט אַנטהאַלטען נישט אַן אייביגקייט פון לאַנגווייל, נאָר פון עמפּפּינד-ליכקייט. רויט לעבן קאָכט אין מיינע אָדערן... יעדע פרוי איז פאַר מיר די מתנה פון אַ וועלט... איך הער טויענט נאַכטיגאַלען... איך וואָלט געקענט אויפּעסען אַלע עלפאַנטען פון הינדוסטאַן און זיך אויסשטעכען מיינע ציין מיט'ן שפיץ פון דער שטראַסבורגער קאַטעד-ראַל... דאָס לעבען איז די גרעסטע ברכה און טויט די ערגסטע קללה...“ אָבער דער פּאָעט האָט נאָך אַלץ געלייענט — זי האָט זיך געצוואונגען צו הערן.

„מיין קאָפּ קען זיין איז פול מיט היידגעשטאַלמען,
פאַרבלייכטע געטער, וואָס וואַרטען איך זאָל שטאַרבען,
און האָבען פאַר די אומהייליגסטע נוצען
זיך אויסדערוויילט אַ טויטען דיכטער'ס שאַרבען.“

ער האָט פּלוצלונג אָפּגעהאַקט. „ניין, דאָס איז צו טרויעריג.
אַ געשריי אין דער נאַכט פון אַ מענש וואָס איז לעבעדיג באַגראָ-
בען. אַ ניער טאָן אין דער דייטשער פּאָעזיע — וואָס זאָגע איך?
— אין דער פּאָעזיע פון דער וועלט. קיין פּאָעט האָט נאָך קיינ-
מאָל נישט געהאַט אזאַ גליקליכע געלעגנהייט — זעט איר — אַ
בערצולעבען זיין אייגענעם טויט, כאָטש אַ סך האָבען איבערגעלעבט
זייער אייגענע אומשטערבליכקייט. מען דאַרף קיין מענש נישט
רופּען אומגליקליך אידער ער שטאַרבט. נישט פּריער ווי די
רייזע איז פאַרביי קען מען זען די אַמת'ע פּערספּעקטיוו און די
קברים פון אייגענע האָפּענונגען און אילוזיעס וואָס באַצייכענען די
מידע מיילען. נישט פּריער ווי אַ מענש איז טויט קען אויפגיין
דער טאָג פונ'ם משפּט. און ווען אַ מענש איז טויט קען ער אינ-
גאַנצען נישט זען אדער משפּט'ן. אַ פּרעכטיגע איראָניע. ניכט
וואָר? די טויטע אינ'ם מאָרג, וואָסערע מעשות זיי וואָלטן גע-
קענט דערציילען! אָבער טויטע דערציילען קיין מעשות נישט. ווי
לאַנג עס איז דאָ לעבען איז דאָ האָפּענונג. און אזוי זיינען די
ערגסטע ציניזמען קיינמאָל נישט אַרויסגערעדט געווארען. נאָר
איך — איך אַליין — האָב אַויסגעמיטען דעם שיקזאַל. איך בין
דער טויט'לעבעדיגער, דער לעבעדיג טויטער. איך שוועב איבער
מיין צושטערטען קערפּער ווי אַ גייסט, און איך עקזיסטיר אין אַ
צווישענוועלט. און אזוי בין איך דער ערשטער שטערבליכער אין
אַ לאַגע צו פּאָדערען אַ דערקלערונג. זאָגט מיר נישט, אז איך האָב
געזינדיגט און בין אין גהינם. מערסטע זינד זיינען זינד וואָס
ווערען קלאַסיפּיצירט דורך היפּאָקרימען און שוואַכע דענקער. ווער
קען לעבען און נישט זינדיגען, אדער זינדיגען און נישט לעבען?
קאַנט'ן איז זער וואויל צו זאָגען: 'האַנדעלט אזוי אַז אייער
אויפּפירונג זאָל זיין אַ געזעץ פאַר אַלע מענשען אונטער ענליכע
באַדינגונגען.' אָבער קאַנט האָט פאַרזען, אַז איר אַליין זענט אַ

טייל פון די באדינגונגען. און ווען איר זענט א היינע, מענט איר זייער וואויל צוגעבען אז צוקונפטיגע היינעס זאלען האנדלען פונקט אזוי. עס איז זיך זייער גרינג צו זיין טוגענטהאפטטיג, ווען מען איז א פראפעסאָר פון ריינער פארנונפט, א רעגולערער, פינקטליכער מעכאניזם, א זאך לויט וועלכער די קעניגסבערגער בירגער זאלען זיך אָנשמעלען זייערע זייגערס. נאָר אויב איר זענט צופעליג איינער פון יענע לייט צו וועמען אלע רויזען נויגען זיך און אלע שטערען ווינקען... איך בין פאר שעלינג'ס פרינציפ. די העכסטע גייס-טער זיינען אַריבער דעם געזעץ. ניין, ניין, דעם פאסטאָר'ס דער-קלערונג איז נישט גענוג. אפשר געפינען זיך אין הימעל פאר שידענע דערקלערונגען, אין פארשידענע גראַדען צו שטייגענדיגע אינטעלעקטען, פון פאסטאָרס און העכער. משה לומפ קען זיין צו-פרידען מיט א גאָלדענער שטול און מיט'ן געזאָנג פון די מלאכים 'קדוש! קדוש! קדוש! און ווייטער קיין קשיות נישט פרעגען. אַבדולא בען אַסמאַנ'ס מויל וועט פארמאכט ווערען מיט די קושן פון הורים. קריסטוס וועט דאָך זיכער נישט אַנטוישען דער אָרי-מער אַלטער באַכע'ס פאַנטאַזיע פון דעם גאָלדענעם ירושלים וואָס זי זעט דורך טרערען-פאַרטונקעלטע ברילען ווען זי זיצט און שטאַרט איבער דער פאַמיליען-ביבעל. ער וועט זי באַגעגענען ביים טויער פון טויט מיט א וואונדערליכען שמייכל פון ליבע. און אזוי ווי זי גייט איבער דעם הימלישען ירדן'ס נאַנציגע ווא-סערען, האַנט אין האַנט מיט אים אַליין, וועט זי זען איר אַמאָליג אייגענדיגעלע פנים אָפגעשפיגעלט פונ'ם וואסער מיט דער שיינ-קייט פון א מלאך. אָ, אָבער אריינצוקריגען א יאָהאן וואָלפגאַנג געטע אָדער א גאָטהאַלד אפרים לעסינג — דאָס הייסט א נסיון פאר דעם הימלישען פראַפעסאָר פון אַפאָלאָגעטיק אפשר דאָס מיינט עס טאַקע די ביבעל — בלוז ווען מיר ווערען קליינע קינדער קענען מיר אריינקומען אין קיניגרייך פון הימעל. איך האָב געכטען געזאָגט מיין קליינער קוואַטער-טאַכטער, אז דער הימעל איז אזוי ריין און הערליך אז מען עסט דאָרט לעקער א גאַנצען טאָג — עס איז בלוז דאָס וואָס דער פאסטאָר זאָגט איבערגעזעצט אויף קינדער-שפראַך — און אז די קליינע מלאכימלאך, ווישען זיך אָפ זייערע מוילער מיט זייערע ווייסע פליגעל. „דאָס איז זייער שמר

ציג", האָט דאָס קינד געזאָגט. „איך האָב מורא, אז סיידיען איך ווער אַליין אַ קינד, וועל איך האָבען שטרענגערע קריטיק אויסצוזעצן געגען די מלאַכים. אָ, גאָט", האָט ער פֿלוצלינג אָפֿגעהאַקט און געלאָזט פֿאַלען די בלעטער פֿונ'ם מאַנוסקריפֿט און אויסגעשטרעקט זיינע הענט אין אַ תּפֿילה, „מאָך מיר ווידער פֿאַר אַ קינד, כאָטש איידער איך שטאַרב. ניב מיר צוריק דעם איינפֿאַכען גלויבען, דאָס קלאָרע זען פֿון אַ קינד, וואָס האַלט דעם טאַטענ'ס האַנט. אָ, קליינע לויס, טייל-מאַל כאַפֿט עס מיר אָן אַזוי און איך מוז וויינען נאָך רחמנות. נישט לאַנג צוריק ביינאַכט האָב איך גע'חלומ'ט, אז איך בין אַ קינד, און האָב ווידער געזען מיין טייערען פֿאַטער. ער האָט געהאַלטען אין אָנ-טאָן זיין פֿאַרוק, און איך האָב אים געזען ווי דורך אַ וואַלקען פֿון אַ דינעם שטויב. איך בין מיט פֿרייד צוגעלאָפֿען אים אַרונטערנעמען. נאָר ווי איך בין צוגעגאַנגען, האָט זיך יעדע זאַך אַזוי ווי געביטען אין דעם נעפעל. איך האָב געוואַלט קושען זיינע הענט, נאָר איך האָב מיר איינגעקאָרטשעט אין טויטליכער קעלט. די פינגער זיינען געווען פֿאַרווייאַנעטע צווייגען, מיין פֿאַטער אַליין איז געווען אַ בוים אָן בלע-טער, וועלכען דער ווינטער האָט באַדעקט מיט ווייסען פֿראַסט. אָ, לויס, לויס, מיין מוז איז פֿול מיט משוגעת און מיין האַרץ מיט טרויער. זינג מיר דאָס ליד פֿון דער דאַמע, וואָס האָט גענומען בלוזי איין לעפעל גערשטענשליים, אַזוי רייך מיט צוקער און געווירצען“.

דערשטוינט פֿון זיין זכרון האָט זי איבערגעזונגען דאָס ליד פֿון לעדי אַלים און נאָילס קאַלינס, און דער דיכטער האָט אומעטיג געלאַכט ביז כּיים סוף,

„דער פֿאַסטאַר האָט שוין אויפֿגעלעקט די רעשט“,

ווען ער האָט זיך אָנגעשטרענגט איבערצו'חזר'ן די שורה, וואָס האָט אים אַזוי געפֿרייט, איז ער צוריקגעפֿאַלען אין אַ שרעקליכען ספֿאַזם, וואָס האָט אים געריסען און געדרייט ביז זיין קינדישער קערפֿער איז געלעגען איינגעדרייט ווי אַ בויגען. אירע טרערען זיינען גערונען ווען זי האָט דאָס געזען.

„האָט נישט אויף מיר צופֿיל רחמנות“, האָט ער געסאַפֿעט און געפרוּאוּוט שמייכלען מיט די אויגען. „איך בויג מיר, אָבער איך ברעך מיר נישט איבער“.

אָבער זי, אַ דערשראָקענע, האָט געקלונגען דאָס גלעסעל נאָך הילף.

א פרוי מיט א לוסטיג פנים — הויך און מיט א פיינער פיגור — איז אריינגעקומען און געהאלטען א העמד וואָס זי האָט גענייט. אירע אויגען און האָר זיינען געווען שוואַרץ, און איר אַוואַל פנים האָט גע- האָט די רויטע פאַרב פֿון געזונט. זי האָט אַריינגעבראַכט אין דעם טויטענצימער דעם פרישען ריח פֿון אָזאַן און עפעס פֿון טראַגישער נישט פּאַסיגקייט. מיט אַ ליבליכען פּאַרנויג פאַר דעם גאַסט, איז זי שנעל צו צום בעט און האָט אַרויפגעלעגט איר האַנט אויף דעם שטערען, וואָס האָט געשוויצט מיט גסיסה.

„מאַטילד“, האָט ער געזאָגט, ווען זיין ספּאַזם האָט זיך איינגע- שטילט, „דאָס איז די קליינע לויס, פֿון וועלכער איך האָב דיר קיינ- מאָל נישט דערציילט, און וואָס איך האָב צו איר געשריבען אַ ליד וועגען אירע טונקעלברוינע אויגען, וואָס דו האָסט קיינמאָל נישט געלייענט.“

„ניין, איך האָב עס קיינמאָל נישט געלייענט“, האָט זי שפּאַסיג געזאָגט. „מען זאָגט מיר, אַז היינע איז זייער אַ קלוגער מענש און ער שרייבט זייער פיינע ביכער. אָבער איך ווייס גאַרנישט וועגען דעם, און איך מוז מיך באַנוגענען מיט געטרויען זייער וואָרט.“

„איז זי נישט וואונדערליך?“ האָט היינע אַ גליקליכער אויס- גערופען. „איך האָב בלויז צוויי טרייסטען וואָס זיצען ביי מיין בעט, מיין פּראַנצויזש ווייב און מיין דייטשע מוזע, און זיי רעדען נישט איינע מיט דער אַנדערער. אָבער דאָס האָט אויך זיינע מעלות, ווייל זי קען אויך נישט לעזען וואָס מיינע שונאים אין דייטשלאַנד זאָגען וועגען מיר, און אזוי ליבט זי מיך כּסדר.“

„ווי קען ער האָבען שונאים?“ האָט מאַטילד געזאָגט, צוגלעמענ- דיג אירע האָר. „ער איז אזוי גוט צו יעדען איינעם. ער האָט בלויז צוויי געדאַנקען — צו באַהאַלטען זיין קראַנקהייט פֿון זיין מוטער און צו פאַרדינען גענוג פאַר מיין צוקונפּט. און ווי קען עס זיין, אַז ער זאָל האָבען שונאים אין דייטשלאַנד, ווען ער איז אזוי גוט צו יעדען אַרעמען דייטש, וואָס פּאַרט דורך פּאַריז?“

די צוהערערין איז געריט געוואָרען ביז טרערען פֿון דער ווייב- ליכער געטריישטפּאַט. דער הייליגער וואָס איז געלענען הינטער זיין מעפיסטאָפּעליש פנים האָט דאָך זיכער אויך געמוזט האָבען אַ ווירק-

ליכע עקזיסטענץ, אויב די פרוי, וועלכע האָט אים בלויז געקענט אַלס מאן, נישט פאַרבלענדט פונ'ם גלאַנץ פון זיין רום, נישט פאַרמאַטערט פון זיין לאַנגער קראַנקהייט, האָט אים געהאַלטען פאַר אזוי אַן אַ פּלעק אָדער אַ פּעלער.

„זיס באַשעפּעניש“, האָט היינע ליבליך געזאָגט. „נישט נאָר האַלט זי מיך פאַר גוט, נאָר זי דענקט, אַז גוטסקייט היט אָפּ פון שונאים. וואָס פאַר אַ לעבענס־אומוויסענהייט זי פאַקט עס אַרײַן אין עטליכע ווערטער. וואָס אמבאַלאַנגט מיינע אָרעמע לאַנדסלייט, זיינען זיי גראָד די מענשען, וואָס טראָגען צוריק קיין דייטשלאַנד די אַלע שרעקליכע מעשות וועגען דעם וואָס איך טו דאָ. איר וויסט, ס'איז געווען אַמאָל עפעס אַן אָרעמער מוזיקער, וואָס האָט פאַרפאַסט מוזיק צו מײַן „צוויי גרענאָדירען“, און וואָס איך האָב אים געגעבען אַ סך הילף און עצות, ווען ער האָט געוואָלט מאַכען אַן אָפּערע פון דער לעגענדע פון דעם פליענדען האַלענדער, וואָס איך האָב באַהאַנדלעט אין איינעם פון מיינע ביכער. איצטער שעלט ער מיך מיט אַלע אידען צוזאַמען, און זיין נאָמען איז ריכאַרד וואַנגער.“

מאַטילד האָט אומבאַשטימט געשמייכעלט. „דו וועסט עסען די קאָטלעמען“, האָט זי מיט פאַרוואָרף געזאָגט.

„אָ, איך בין שוין מיד געוואָרען פון דעם געהאַקטען גראָז וואָס די קעכין רופט שפינאַט. איך וויל נישט האָבען קיין זיבען יאָר פון נבוכדנצרטום.“

„די קעכין איז ביז ווען דו עסט נישט אירע זאַכען, טייערער. עס איז מיר שווער אָנצוגיין מיט איר צייט דו האָסט געלויבט איר פיינעם סטיל. מען קען נאָך מיינען, אַז זי איז די באַלעבאַסטע און איך די דינסט.“

„אָ, נאָנאַט, דו פאַרשטייסט נישט דעם קינסטלערישען טעמפּע־ראַמענט“. דאָן איז אַ צוק אַריבער זיין פנים. „דו מוזט מיר געבען אַ טאָפּעלטע פאַרציע מאָרפּיום היינט ביינאַכט, טייערע.“

„ניין, ניין, דער דאָקטאָר פאַרביט עס.“

„מען קען נאָך מיינען, אַז איך בין אָנגעשטעלט ביי אים, נישט ער ביי מיר“, האָט ער מיט אַ שמייכעל אונטערגעבורטשעט. „אַבער מסתמא איז ער גערעכט. איך גיב שוין אויס 500 פראַנק אַ יאָר

אויף מאָרפּיוס. איך מוז ווירקליך איינשפּאַרען. לויף זשע צוועק, טייערע, איך האָב דאָ אַ גוטען פּריינט מיך צו דערהאַלטען."

זי האָט זיך איינגעבויגען און אים אַ קוש געטאָן.

"אַ, מאַדאַם", האָט זי געזאָגט, "עס איז זער גוט פון אייך צו קומען און אים דערהאַלטען. פאַר מיר איז עס אזוי גוט ווי אַ ניי קלייד, צו זען אַ ניי פנים אַריינקומען, ווייל די אַלטע הויבען אָן אָפּ-צופאַלען. נישט די קליידער, די פּריינט", האָט זי לוסטיג צוגעגעבען און איז פאַרשוואונדען.

"איז זי נישט געטליך?" האָט היינע ענטוואַסמיש אויסגעשריען.

"עס פּרייט מיך, וואָס איר ליבט זי", האָט זיין גאַסט געענטפערט

איינפאַך.

"איר מיינט איר זענט ערשטוינט. ליבע? וואָס איז ליבע?"

איך האָב קיינמאָל נישט געליבט."

"איר!" און די אַלע מעשות וואָס זיינע לאַנדסלייט האָבען

פאַרשפּרייט אין אויסלאַנד, אַלע זיינע אייגענע ליבעס-לידער זיינען

געווען אין דעם אויסרוף.

"ניין, קיינמאָל נישט קיין שטערבליכע פרוי. בלויז סטאַמען

און די שיינע טייטע טרויס-פרויען, וואָס זיינען פאַרשוואונדען מיט

דעם פאַרזאָרגיגען שניי. וואָס האָט עס אויסגעמאַכט מיט וועמען איך

האָב חתונה געהאַט? מעגליך, איר וואָלט מיך געוואָלט זען שטרעבען

העכער ווי צו אַ קאַקאָט? צו אַ הענדלער'ס טאַכטער? אָדער אַ

מאַדמואַזעל אין געזעלשאַפט? ערקלערען מיין לאַגע?' — די לאַגע

פון אַן אַרעמען פאַרטריבענעם — צו אַ בורזשואַזען פּאַפּא מיט אַ

טאַפּעלעטען גוידער, וועלכער קען בלויז זען, אַז מיינע ביכער זיינען

ווערט פונקט צוויי טויזענט מאַרק אין באַנק. יאָ, דאָס איז דאָס מער-

סטע וואָס איך קען אַרויסקוועטשען פון די זשוליקעס אין דעם בייזען

האַמבורג. און בלויז אַ טראַכט צו טאָן, אַז ווען איך וואָלט מיין

שרייבעריי געטאָן אין קאַנטאַ-ביכער, וואָלט אפּשר דאָס לעראינגעל

מיליאָנער געוואָרען אַ מייסטער מיליאָנער, נישט פאַרביטערט דורך

פעטערשע עצות און קנאַפע טשעקס. אַ, טייערסטע לוס, איר קענט

קיינמאָל נישט פאַרשטיין וואָס מיר אַנדערע ליידען — איר, וואָס גע-

בראַטענע פּויגעלאַך פליען אייך גלייך אין מויל אַרײַן. האָב איך באַ-

דאַרפט חתונה האָבען מיט הויכער געזעלשאַפט און דערשטיקט ווערען?

אָדער מיט געלט, אז מען זאָל אויף מיר רחמנות האָבען ? און פאַר-
 לירען דאָס זיסע פאַרגעניגען פון אַרבעטען צו קויפען מיין ווייב נייע
 קליידער און שמאַכטעס ? נאָך אלעם, מאַטילד איז פונקט אזוי אינ-
 טעליגענט ווי יעדע אַנדערע טאַכטער חוה'ס, וואָס איר ערשטער גע-
 דאַנק ווי נאָר זי איז געקומען צום באַוואוסטזיין איז געווען אַ ניי
 קלייד. אַלע גרויסע מענשען זענען אָן אַ לעבענס־הבר, בלויז אין
 זייערע אייגענע ריפען פאַרליבען זיי זיך. אַ קולטורעלע פרוי וואָלט
 מיך בלויז פּרעטענציעזער מיספאַרשטאַנען. מינט נישט, אז איך האָב
 נישט געפּראַווט אין אַ שוואַכערען מאַמענט איר צוצוגעבען אַ ביסעל
 גלאַנץ. איך האָב זי געשיקט אין אַ פּאַנסיאָן אַרײַן, זי זאָל זיך אויס-
 לערנען לעזען און שרייבען. מיין נאַטור־קינד צווישען די אַלע שול-
 מיידעלאַך — האַ! האַ! האַ! — און איך פלעג זי בלויז באַזוכען
 זונטאָגס, און זי האָט געקענט געבען אַ רעכען אויס די עגיפטישע
 קעניגען בעסער פון מיר, און איינמאָל האָט זי מיר דערציילט מיט
 גרויס אויפּרעגונג די געשיכטע פון לוקרעציאַן, וועלכע זי האָט גע-
 האַט געהערט צום ערשטען מאָל. טייערע נאָנאַט! איר האָט זי
 באַראַפּט זען טאַנצען ביים באַל פון דער שול, אזוי גראַציעז און
 מיידליש ווי דאָס קלענסטע פון זיי. וואָס פאַר אַ לוסטיג האַרץ!
 וואָס פאַר אַ געמיטליכקייט! וואָס פאַר אַן איינגעבוירענער שכל!
 און אזא געטרירער חבר! אָ, די פּראַנצויזישע פּרויען זיינען וואונ-
 דערליך. מיר זיינען שוין פאַרהייראַט פּופּצען יאָר, און נאָך אַלע,
 יעדעס מאָל ווען איך הער איר געלעכטער קומען דורך יענער טיר,
 ווענדט זיך מיין נשמה אַוועק פון די טויערען פון טויט און דערמאַנט
 זיך אָן דער זון. אָ, ווי איך האָב ליב זי צו זען אַוועקגיין יעדען אינ-
 דערפרי אין קירך אַרײַן מיט איר טאַלעט פיין אין אַרדנונג און איר
 פיין געבעטבוך אין דער ניט באַהענטשקעטער האַנט, ווייל זי איז פּרעכ-
 טיג רעליגיעז, מיין קליינע נאָנאַט. איר זעט אויס איבערראַשט. איר
 האָט אַרדאָי געמיינט, אז רעליגיעזע מענשען רעגען מיך אויף!"

זי האָט אַ שמייעכעל געמאָן. „אָבער איר זי רענט נישט אויף?"

„ווען מען גיט מיר די גאַנצע וועלט וואָלט איך נישט אַרויסגע-
 רעדט קיין לעסטערונג, וואָס זי וואָלט געקענט פאַרשטיין. דענקט
 איר, אז שעקספּיר האָט זיך ערקלערט צו ען האַטעאועי ? אָבער זי האָט

אָן צווייפּעל געדינט גוט גענוג אַלס קינסטלער'ס מאָדעל. רױער מאַט-
טעריאַל צום אויסאַרבעטען אימאַגענעס און ראָזאַלינדעס. וואונדער-
ליכע באַשעפּענישען! ווי אזוי פון אייך געפּעלדיגע אינזעל-מענשען
האַט עס געקענט געבוירען ווערען שעקספּיר! דאָס וואונדער פון
וואונדער. און סטוירן! אָבער ניין, אַן אירלענדער ווי סױפּט —
לאַזט זיך ערקלערען. סטוירנ'ען לעזט מען?
„ניין, ער איז בלוז אַ קלאַסיקער“.

„באַרבאַרען! האָט איר געליענט מיין בוך איבער שעקספּיר'ס
פרויען? עס איז גוט, ניכט וואַר?“

„אויסגעצייכענט“.

„פאַרוואָס זשע זאָלט איר עס נישט איבערוועצען אין ענגליש?“
„עס איז אַ אידעע“.

„עס איז אַן אינספּיראַציע. ניין, פאַרוואָס זאָלט איר נישט איר-
בערעצען אַלע מיינע ביכער? איר דאַרפט, איר מוזט. איר וויסט
ווי מיין פראַנצויזישע אויסגאַבע האָט געמאַכט אַ פּוראַר. פראַנצויזיש,
דאָס איז די אייראָפּעאישע גאָלד-פּראָבע, ווייל פאַריז איז אַטען.
אָבער ענגליש וועט מיינען באַרימטקייט אין דער ווייטסטער ווייט. די
אינזלען פון ים, ווי די ביבעל זאָגט. עס איז נישט צוליב די גאָלד-
שטיק, כאָטש גאָט וויסט, אַז מאַטילד דאַרף מער פריינט, ווי מיר
רופּען זיי — אפּשר דערפאַר ווייל זיי פאַרלאָזען אונז אזוי גיך. איך
האָב מורא, אַז זי באַהאַנדעלט זיי נישט מיט גענוג איינזען, דער ליכט-
זיניגער קאַפּ. גאָט זאָל אייך אָפהיטען פון דער איראַניע, אַז איר
זאָלט דאַרפען פאַרדינען אייער ברויט אויפ'ן טויטענבעט! אַ, מיין
אַרויסגעבער קאַמפּע האָט זיך אויפגעבויט אַ נייע געביידע. וואָס פאַר
אַ מאָנומענט פאַר מיר! פאַרוואָס זאָל מיר נישט עפעס אַן ענגלישער
פאַרלעגער אויפבויען אַ מאָנומענט אין לאַנדאָן? דעם איד'ס ביכער,
אזוי ווי דער איד אַליין, דאַרפען פאַרשפּרייט ווערען איבער דער וועלט,
אזוי אַז אַלע פעלקער פון דער ערד זאָלען געבענשט ווערען מיט זיי,
ווייל דער איד האַנדעלט נישט נאָר מיט אַלטע קליידער, נאָר אויך מיט
נייע אידעען. איך האָב אָנגעהויבען מיין לעבען — דערציילט עס
נישט אין גת — אַלס אַ קאָמיסיאָנאַגענט פאַר ענגלישע סחורות.
און איך ענדיג אַלס פאַרמיטלער צווישען פראַנקרייך און דייטשלאַנד,
פּראָבירענדיג צו מאַכען אַז צוויי גרויסע פעלקער זאָלען זיך פאַרשטיין

איינס דאָס אנדערע. צו דעם נישט אומווירדיגען צוועק איז מיין נאנצע אַרבעט לעצטענס געווידמעט."

"באטראכט איר אייך נאָך ווירקליך אַלץ פאַר אַ איר?"
 "מיין גאָט! בין איר דען ווען עס איז געווען עפעס אנדערש ווי אַ שונא פון די פלשתיים?"

זי האָט געשמייכעלט. "יא, אָבער רעליגיעז?"
 "רעליגיעז! וואָס איז געווען מיין נאנצער קאמף אויפצואוועקען האדושען פון זיין טויזענטיעריגען שלאָף אין זיין לאָך? צו וואָס האָב איר דעראַגירט אַ צייטונג, און זיך געפלאָגט מיט אונזער צייט און אירע אינטערעסען? געטע האָט באשאַפען וואונדערליכע גריכישע סטאַטוען, אָבער קיין סטאַטוען קענען נישט האָבען קיין סינדער. מייע ווערטער דאַרפֿען געפינען יורשים אין טאַטען. רעכענט מיך בעסער צוזאַמען מיט דעם אַרעמען לעסינג. איר בין נישט קיין אמת'ער העלעניסט. קען זיין, איר האָב געכאַפט פאַרגעניגען, אָבער זעלבסט אָפּפערונג האָט אַלע מאָל גערופֿען צו מיין טיפּסטער טיפּעניש. אזוי ווי מיין עלטערזיידע דוד המלך, בין איר נישט בלויז געווען אַ זינגער, איר האָב געשליידערט מייע גלאַטע שטיינדלאַך צו גליח'עם שמערען."

"יא, אָבער זענט איר נישט געוואָרען קיין קאַמאַליק?"
 "קאַמאַליק!" האָט ער אַ רעווע געטאָן ווי אַן אויפגעוועקטער לייב, "מען זאָגט דאָס שוין ווידער? איז שוין די לעגענדע וועגען שמד אויפ'ן טויטענבעט אַנטשטאַנען וועגען מיר? ווי די דומקעפּ גיבען זיך עס אַ כאַפּ אָן אָן דער אידעע, אַז אַ מענש קומט צו זייערע איבערצייגונגען ווען זיין מאַרד ווערט שוואַך!"

"ניין, נישט שמד אויפ'ן טויטענבעט. דאָס איז שוין אַ נאַני אַלטע געשיכטע. מען האָט מיר פאַרזיכערט, אַז איר האָט חתונה געהאַט אין אַ קאַטוילישער קירך."

"צופרידענצושטעלען מאַטירען. אָן דעם וואָלט זיך דאָס אַרעמע שפעלע נישט באַטראַכט פאַרהייראַט אויף אַן אופן וואָס זאָל גענוג צופרידענשמעלען גאָט. עס איז אמת, אַז מיר האָבען געלעבט צו-זאַמען אָן אַ שום בענטשעניש פון דער קירך, אָבער וואָס ווילט איר? פרויען זענען שוין אזוי. ווען איר וואָלט נישט געמוזט גיין אויף אַ דויל, וואָלט איר געווען צופרידען אַנצוגיין ווייטער ווי מיר האָבען געלעבט. איר פאַרשטיי אַ ווייב אַלס עפעס איידעלער ווי אַ פאַרדיר"

ראטע פרוי, וואָס איז צוגעשמירט צו מיר דורך געלט־מעקלערס און פאסטמאָרס, און איך האָב געהאַלטען מיין פאַלשע הייראַט פאַר ווייט זיכערער ווי אַ סך, אמת'ע' הייראַטען. אָבער אַז איך האָב שוין באַדאַרפֿט חתונה האָבען, האָב איך שוין נישט געקאָנט איבער־לאָזען מיין געליבטע נאָנאַט אַלס אַ צווייפּעלהאַפטע אַלמנה. מיר האָבען אפילו פאַרבעטען עטליכע באַהעמישע פּאַרלאַך צו דער חתונה־מאַלצייט, און מיר האָבען זיי געבעטען נאָכטאָן אונזער ביישפּיל און וואַנען דעם סאַמע לעצטען שריט. האַ! האַ! איר פאַרשטייט, עס איז נישטאָ קיין זאַך ווי אַ משומד'ס פרומקייט. אָבער אַ משומד צו קאַמפּליצירן, דאָס איז שוין אַן אַנדערע פּאַר אַרבעל. אויב דיין רעכט אויג זינדיגט, רייס עס אַרויס. אויב דיין רעכטע האַנט זינדיגט, שנייד זי אָפּ. און אויב דיין שכל זינדיגט, ווער אַ קאַמפּליק. ניין, ניין, לויט, איך האָב אפּשר געבעטען צו דער מאַדאַנע אין לידער, ווייל ווי קען אַ פּאַעט זיין אומפּילבאַר צו דער שיינקייט פון קאַטוילישען סימבאָל און ריטואַל? אָבער אַ איר בין איך אַלע מאָל געווען."

„כאַטש איר האָט אייך גע'שמד'ט?"

דער קראַנקער האָט אַ קרעכץ געטאָן, אָבער נישט פון פיזישען ווייטאָג.

„אַ, גרויזאַמע קליינע לויט, דערמאָן מיך נישט מיין יוגענטליכע נאַרישקייט. דאַנק דיין גורל וואָס דו ביזט געבוירען געוואָרען אַן ענגלענדערין. איך בין געבוירען געוואָרען אונטער דער שוידערליכער פאַראייניגונג פון קריסטליכער היפּאָקריטסטווע מיט אידישער, אין דער אידענגאַס. אין מיין וויגעל איז געלעגען מיין לעבענסוועג אָנ־געצייכענט פאַר מיר פונ'ם אָנהויב ביז'ן סוף. מיין גאָט, וואָס פאַר אַ לעבען! איר וויסט ווי דייטשלאַנד האָט באַהאַנדעלט אירע אידען—אזוי ווי אויסגעשטויסענע און ווילדע חיות. אין פּראַנקפּאָרט האָט יאַרהונדערטער דורכאַנאַנד דער בכבוד'נסטער רב געמוזט אַראַפּעמען זיין הוט אויב דאָס קלענסטע גאַסענאַיגעל האָט אַ געשריי געטאָן: איר, מאַך מאָרעס!' איך בין אַליין געווען פאַרצכט אין יענעם געטאָ. מער ווי איין מאָל האָב איך אַליין צוגעזען אַן אָנפאַל אויף אידען אין האַמבורג. אַ, אידישקייט איז נישט קיין גלויבען, נאָר אַן אומגליק. און נאָך געבוירען ווערען אַ איר און אַ געניע! וואָס פאַר אַ

טאָפּעלמע קללה! גלויב מיר, לױס, אַ שמד־צעמעל איז געווען אַ נויטיגע אײַנטריטסקארט צו דער אײַראָפּעאישער קולטור. נישט מיין מאַמע און נישט מיין אָנקעל געלטזאַס האָבען סימפּאַטײַזירט מיט מיין ציטערדיגער צוריקגעהאַלטענקייט דורכצוגיין דורך דעם הייליגען וואַסער צו מיין דאָקטאָר־טימל. און דאָך, אַזוי גיך ווי איך האָב מיך נאָר אונטערגעטונקען, איז מיך אַ שרעק באַפּאַלען. אַ סך מאָל האָב איך מיך אױפּגעכאַפּט בײַנאַכט און געקוקט אין שפּיגעל אַרײַן און זיך געשאַלטען פּאַרוואָס עס פּעלט מיר דוקענבײַן! לײדער! מײַנע קללות זענען געווען מעכטיגער ווי יענע פּון די רבנים געגען שפּײַנאַזאַן, און אָט די קראַנקהייט איז מיר צוגעשיקט געוואָרען צו צושטערען דאָס ביסעל דוקענבײַן וואָס איך האָב געהאַט. קײן וואונדער נישט, וואָס די דאָקטוירים פּאַרשטייען עס נישט. איך האָב געלערענט אײַנ'ם געטאָ, אַז אױב איך וועל נישט אַרומוויקלען די תּפּײַלן אַרום מיין האַנט, וועט מען געפּינען שלאַנגען אַרומגעדרײַט אַרום דער האַנט פּון מיין טױטען קערפּער. ווי! שלאַנגען האָבען זיך אַלע מאָל געוויקעלט אַרום מײַנע זינד. די אײַנשוויציע וואָלט מיך נישט געקענט מער פּײַניגען, ווען איך וואָלט געווען אַ איד פּון שפּאַניע. ווען איך וואָלט געוואוסט ווי גרינגער עס איז אַריבערצוטראָגען מאָראַלישען ווייטאַג אײדער פּיזישען, וואָלט איך מיר אײַנגעשפּאַרט מײַנע קללות פּאַר מײַנע שונאים, און וואָלט שלום געמאַכט מיט מיין פּלאַגענדיג געוויסען. אָ, אײער געטליכער שעקספּיר האָט געזאָגט דעם אמת, אַז דער קלוג־סטער פּילאָזאָף איז נישט פּאַרזוכערט געגען אַ צאָנווייטאַג. ווען איז אַ ספּאַנס פּון פּאַרגעניגען אַזוי באַשטענדיג ווי ווייטאַג? פּון מײַנע אַנאַטאָמיע־ביכער לערען איך, אַז געוויסע בײַנער אונזערע ווײַזען בלױז אַרום זײער עקזיסטענץ ווען זײ ווערען פּאַרוואונדעט. גליקליך זענען די בײַנער וואָס האָבען נישט קײן געשיכטע. אױף! ווי מײַנע קריכען דורך די הויט, ווי מײַאוס'ער אמת דורך שײַנעם ראָמאַנס. איך וועל מיך דאַרפּען אַנטשולדיגען פּאַר די ווערים דערפּאַר וואָס איך גיב זײ גאָרנישט אױסער בײַנער. ווי, ווי מײַאוס ביטער עס איז צו שטאַרבען. ווי זײס און וואַרעם מיר קענען לעבען אין דעם אַנגענעמען זיסען נעסט פּון דער ערד. וואָס פּאַר אַ פּײַנע ווערטער. איך מוז אָנהויבען אַ ליד מיט זײ. יאָ, אײדער שטאַרבען וואָלט איך בעסער נאָכאַמאָל אײַבערגעלעבט מײַנע אומגליקליכע אײַנגעליאָרען אין מיין

פעטער סאָלמאָנ'ס קאָנטאָר, צודרייענדיג די רעכענונגען אין זיינע ביכער ווי אַ טריניטאָרער, אין דער צייט וואָס איך האָב געסקריבעלט לידער פאַר דעם „האַמבורגער וועכטער“. יאָ, איך וואָלט בעסער נאָכ-אַמאָל געלערענט לאַטיין אין פראַנצישקאַנער קלויסטער און געזוברעט געזעץ אין געטינגען. ווייל נאָך אַלעם, וועל איך דאָך נישט דאַרפֿען אַרבעטען זייער שווער. אַ שוין מיידעל גייט פאַרביי, און צום טייוועל מיט די געזעצביכער! אָ, יענע ווילדע טעג אין אוניווערזיטעט, ווען מיר פֿלעגען גיין עסען אין „לאַנדוווער“, און די יונגע בליענדיגע קעל-נערין, וואָס האָט אונז געבראַכט אונזער קאַטשקע מיט עפֿעלקאַמפּאַט, האָט מיך דעם איינציגען געקושט פֿון אַלע הערען שטודענטען, ווייל איך בין געווען אַ דיכטער און שוין אזוי באַרימט ווי די פּראָפּעסאָרען. און דאָ, איידער איך וואָלט צוריק אוועק אין דאָרף אַרײַן פֿון געטינגען, וואָלט איך ווידער געהאַט בערלין, און די ליבע רחל לעווין מיט איר סאַלאָן, און די דינסטאָנס ביי עליזע פּאַן האָהענהאַוזען (וואו איך וואָלט געלייענט מײַן ליריש אינטערמעצאָ), און די ווילדע ליטעראַ-רישע נעכט מיט די פּאַעטען אין דער בערענשטראַס. און באַלען, טעאַטערס, אָפּערעס, מאַסקעראַדען — וועל איך ווען עס איז פאַר געסען דעם באַל ווען סער וואָלטער סקאַט'ס זון איז געקומען אַלס אַ שאַטלענדישער הויכלענדער, פֿונקט אין דער צייט ווען גאַנץ בערלין איז געווען משוגע פאַר די אַווערלי ראַמאַנען! איך וואָלט זיי אויך נאָך אַמאָל איבערגעלייענט צום ערשטען מאַל, די וואונדערליכע ראַ-מאַנען. יאָ, און איך וואָלט ווידער געשריבען מינע אייגענע ערשטע ביכער — אָ, די געמליכע פֿרייד פֿון יוגענטליכער שאַפֿונג! — און איך וואָלט ווידער מיט אַ קלאַפענדיג האַרץ אוועק אויף מײַן האַרץ-רייזע. און די פֿרעמיערע פֿון „פֿריישיץ“ וואָלט ווידער געקומען, און איך וואָלט געפֿיפט די „יונגפֿערן“ און וואָלט געזופֿט פֿונש אין דער קאַסינאָ, און לאַטען וואָלט מיר אָנגעגאַסען מײַן גלאַז“. פֿון זיינע אויגען זענען גערונען טרערען און פֿלוצלינג האָט ער אויסגעשטרעקט זיינע אַרעמס און אָנגעכאַפט איר האַנט און זי ווילד געדריקט. זיין פֿנים און קערפּער האָבען געציטערט, זיינע פּאַראַליזירטע אויגענ-דעקלאַך האָבען זיך פאַרמאַכט. „ניין, ניין“, האָט ער זיך געבעטען מיט אַ הייזעריגער, הוילער שטים, ווען זי האָט זיך באַמיט די האַנט אַרויסצוציען. „איך הער די טריט פֿונ'ם טויט, איך מוז מיך האַלטען

ביים לעבען. איך מון, איך מון. אָ, די וואַרעמקייט און דער ריח פון דער האַנט!"

זי האָט אויפגעציטערט. אויף אַ מאַמענט האָט ער אויסגעזען ווי אַ וואַמפיר מיט פאַרמאַכטע אויגען, וואָס האָט אויסגעזויגען איר לעבענסבלוט, כדי צו דערהאַלטען זיינס. און ווען די שרעקליכע פאַר-טאָזיע איז פאַרביי, איז געבליבען די געוואַלטיגע טראַגעדיע פון אַ טויטען מענשען, וואָס האָט געלעכצט נאָך לעבען. נישט דער גייסט, וואָס איז, ווי בערליאָז האָט עס אויסגעדריקט, געשטאַנען ביים פענ-סטער פון זיין קבר, באַטראַכטענדיג מיט חוזק די וועלט, אין וועלכער ער האָט מער קיין טייל נישט געהאַט. אָבער זיין ווילדקייט איז פאַר-שוואַנדען, ער איז צוריקגעפאַלען ווי אין אַ פאַרטעמפּטקייט און איז געלענען שטיף, דאָס בלינדע פנים האָט כסדר אויפגעצוקט.

זי האָט זיך אַיינגעבויען איבער אים, שרעקליך דערשלאָגען. זאָל זי אַוועקגיין? זאָל זי ווידער אָנקלינגען? אָבער באַלד זיינען פון צייט צו צייט געקומען ווערטער פון זיינע ליפּען, אָפּגעהאַקט, אָן צור-זאַמענהאַנג, און באַלד אַ וויסט געלעכטער, און באַלד אַ זיפּץ פון טרערען. און דערנאָך איז ער געוואָרען אַ סטודענט וואָס האָט זיך אונטערגעזונגען:

"Gaudemus igitur, juvenes dum Sumus"

און זיין טויטענמאַסקע האָט אויפגעלויכטען מיט די ווילדע פריידען פון לעבען. און דאָן נאָך פריערע עראינערונגען — פון זיין קינדהייט אין דיסעלדאָרף — זיינען אַזוי ווי דורכגעפלאָסען זיין לעטאַרגישען מח. זיין מוטער און ברידער און שוועסטער. דער טאַנץ-לערער, וועלכען ער האָט אַרויסגעוואָרפען דורכ'ן פענסטער. די באַפרייאונג פון די אידען דורך די פראַנצויזישע זיגער. דער פריילאָכער הויסקער, וואָס האָט אים געלערענט פראַנצויזיש. נאַפּאָלעאָן איז פאַרבייגע-ריטען אויף זיין ווייסען פערד. זיין אַטעאיסטישער שול-קאָלעגע, מיט וועלכען ער האָט שטודירט שפינאָזא'ן באַהאַלטענערהייט. און די לאַנדיונגען, פון וועלכע ער האָט געקויפט פייגעל, בלויז זיי פרייד-צולאָזען. און די כלוט-רויטע האָר פונ'ם תליונ'ס פלימעניצע, וועלכע האָט אים געזונגען פּאָלעס-לידער. און פּלוצלינג איז ער געקומען צו זיך, האָט מיט זיין פּאָדער-פינגער געעפענט זיין ברעם און געקוקט אויף איר.

„קאמפליק!“ האָט ער ביזן אויסגעשריען. „איך האָב מיך קיינ-
מאָל נישט אומגעקערט צו אירישקייט, ווייל איך האָב עס קיינמאָל
נישט פארלאָזט. מיין שמד איז געווען בלויז אַ באַנעצען זיך. איך
האָב קיינמאָל נישט אויפגעשריבען היינריך — נאָר בלויז ה — אויף
מינע ביכער, און איך האָב קיינמאָל נישט אויפגעהערט שרייבען
העררי' צו מיין מוטער. כאַטש די אידען האַסען מיך מער פון די
קריסטען, בין איך דאָך אַלע מאָל געווען אויף דער זייט פון מינע
ברידער.“

„איך ווייס, איך ווייס“, האָט זי טרייסטענדיג געזאָגט. „עס טוט
מיר לייך, וואָס איך טו אייך וויי. איך געדענק גוט דעם זאָץ וואו
איר זאָגט, אַז אייער ווערען אַ קריסט איז געווען די שולד פון די
זאָסען, וואָס האָבען פּלוצלינג געביטען זייערע זייטען אין ליפּציג.
אָדער פון נאַפּאָלעאָנען, וועלכער האָט נישט באַדאַרפט גיין קיין רוס-
לאַנד. אָדער קען זיין פון זיין שול-לערער, וועלכער האָט אים געלע-
רענט געאַנראַפּיע אין בריען און האָט אים נישט געזאָגט, אַז אין
מאָסקווע איז זייער קאַלט אין ווינטער.“

„נו, גוט“, האָט ער געזאָגט אַ באַרואיגטער. „און זאָלען זיי
אויך נישט זאָגען, אַז איך בין געוואָרען אַ איד אויפ'ן טויטענבעט.
האָט מיין ערשט ליד נישט געשטאַמט פון אַ ליד אין דער הגדה? איז
מיין ערשטע טראַגעדיע, אַלמנור', נישט געווען ווירקליך די טראַג-
געדיע פון געראַטענעם ישראל, די גרויסע ראַסע, וואָס האָט געוואוסט
פון די חורבות פון זיין צווייטען בית המקדש אַרויסצוראַטעווען, נישט
דאָס גאָלד און די טייערע דימענטען, נאָר זיין אמת'ן אוצר, די ביבעל
— אַ מתנה צו דער וועלט, וואָס וואָלט געמאַכט יעדען טוריסט אַריבער-
פאַרען ימ'ען זען אַ איד, ווען עס וואָלט בלויז איינער געבליבען לעבען.
דאָס איינציגע פאַלק, וואָס האָט אויפגעהאַלטען די פרייהייט פון גע-
דאַנק אין מיטעלאַטער, דאַרפען זיי איצטער אויפהאַלטען נאָט געגען
דעם פרייען געדאַנק פון דער מאָדערנער וועלט. מיר זענען די שוויי-
צערישע גוואַרדיע פון דעאיזם. גאָט איז אַלע מאָל געווען דער אָנהויב
און דער סוף פון מיין געדאַנק. ווען איך הער, אַז מען צווייפעלט אין
זיין עקזיסטענץ, פיל איך, ווי איך האָב אַמאָל געפילט אין אייער בעד-
לאַם, ווען איך האָב פאַרלוירען מיין פֿירער, אַ שוידערליכע פאַרלוירענ-
קייט אין אַ משוגע'נער וועלט. איז נישט מיין בעסטע אַרבעט, דער

דבי פון באכראַך, געווידמעט אויסצורדיקען, דעם גרויסען אידישען טרויער, ווי בערנע רופט עס?

„אָבער איר האָט עס דאָך קיינמאָל נישט געענדיגט?“

„איך בין געווען אַ נאַר, וואָס איך האָב מיר געלאָזט איינרעדען פון מאָזער'ן. צי איז עס געווען גאַנז? אָ, איך האָף, אַז יעהאָוזא וועט עס מיר רעכענען פאַר רעכטפאַרטיגקייט, יענע נייירושלים ברור דערשאַפט מיט זיי אין די צייטען ווען איך האָב גע'חלומ'ט צו פאַר- אייניגען איד און גריך — די גוטסקייט פון שיינקייט מיט דער שיינ- קייט פון גוטסקייט! אָ, יענע טעג פון יונגענליכע חלומות, וואָס זייערע ווינטערס זיינען וואַרימער ווי די זומערס פון די שפעטערע יאָרען. ווי זיי האָבען געפרואווט אונז צו דערדריקען, די רבנים און דער שטאַט צוזאַמען! אָ, דער מוטיגער מאָזער, מיט זיין הויכער נשמה און ריין האַרץ, וועלכער איז איבערגעגאַנגען פון קאַנטאָר אין דער לאַבאָראַטאָריע, און האָט שטודירט סאַנסקריט פאַר אַ צייטפאַר- טרייב, פון מיין טויטענכעט באַגריס איך דיך. און דו אויך, מאַרקוס, מיט דיין קערפער פון אַ אינגעל, און דיין בליס פון אַן אַלטען מאַן, און דיין ענציקלאָפּעדישער, אונאַרגאַנישער מח. און דו, אָ, גאַנז, מיט דיין צו-אַרגאַנישען העגעלישען האָקוס פּאַקוס. יאָ, די רבנים זיינען געווען גערעכט, און דאָס טויפּוואַסער האָט אונז צום סוף גע- פאַסט. אָבער גאָט רעכענט דאָך זיכער דעם ווילען צו טאָן און איז מער צופרידען מיט גרויסהאַרציגע חלומות, ווי מיט די טאַטען פון די ווייסהאַרציגע בירגער פון טוגענד, וואָס זייער גוטסקייט איז די עסענץ פון זשאַנדאַרמערע. און ווירקליך וואו — אויב נישט אין יודאָאיזם, פאַרברייטערט דורך העלעניזם — קען מען געפינען די רעליגיע פון דער צוקונפט? יעדענפאַלס, מענט איר זיין זיכער, אַז נאָר אַ איד וועט זי געפינען. מיר האָבען די מתנה פון רעליגיע, די חכמה פון די יאָרהונדערטער. איר אַנדערע — יונגע ראַסען פריש פון באַפּלעקען אייגערע קערפערס מיט ווייד — זענט נאָך קיינמאָל נישט געקומען אַפילו צו משה'ן. משה — די רייזע געשטאַלט — וואָס מאַכט דעם באַרג סיני אויסזען קליינטשיק ווען ער שטייט אויף אים, דער גרויסער קינסטלער אין לעבען, וועלכער, ווי איך ווייז אָן אין מיין, ודווי' האָט געבויט מענשליכע פיראַמידען, וועלכער האָט באַשאַפען ישׂראל'ן, וועלכער האָט גענומען אַן אַרעמע פאַסטוך משפּחה

און באשאפען א פאלק פון איר — א גרויס, אייביג, הייליג פאלק, א פאלק פון גאט, וועמען עס איז באשערט איבערצולעבען די יארהונדערטען און דינען אלס א מוסטער פאר אלע אנדערע פעלקער — א שטאטסמאן, נישט א טרוימער, וועלכער האט נישט פארליקענט די וועלט און דעם קערפער, נאר האט זיי געהייליגט. גליק, איז דאס דען נישט דאס אייגענע ווי די קריסטליכע האפענונג אויף גליק נאך דער וועלט? און דאך, דער מאן משה איז געווען זייער מילד. דער אונטערטעניגסטער און ליבליכסטער מענש. ער איז אויך — כאטש מען פארנעסט עס אלע מאָל — געווען גרייט צו שטארבען פאר די זינד פון אנדערע, בעטענדיג, ווען זיין פאלק האט געזינדיגט, אז זיין נאָמען זאל בעסער אויסגעמעקט ווערען אָנשטאָט זייערע. און כאַטש גאָט האָט געוואָלט מאַכען פון אים א גרויס פאלק, האָט ער דאָך פאַר געצויגען די גרויסקייט פון זיין פאלק. ער האָט זיי געפירט קיין ארץ ישראל, אבער זיין אייגענער פוס האָט קיינמאָל נישט אָנגערירט דאָס צוגעזאָגטע לאַנד. וואָס פאַר אַ הערליכע, געטליכע געשטאַלט, און דאָך אזוי גענייגט צו צאָרן און טעות, אזוי ליבליך מענשליך. ווי מאָדעלירט ער איז אַרום און אַרום, ווי אַ רעמבראַנט — אין דער צייט וואָס אייערע אויסגעהונגערטע מאָנאַכען האָבען געמאַכט פון אייער קריסטום בלוז אַ דעקאָראַטיווע פיגור מיט אַ גאָלדענעם שיין. אַ, משה רבנו, באמת אונזער רבי! נין, קריסטום איז נישט געווען דער ערשטער און נישט דער לעצטער פון אונזער פאלק, וואָס האָט געמאַרעט אַ קרוין פון דערנער. וואָס איז שפינגאָזא געווען ווען נישט קריסטום אינ'ם שליסעל פון נאָכדענקליכקייט?"

„אומעטום וואו א גרויסע נשמה רעדט ארויס אירע געדאנקען, דאָרט איז גאַנגאַטאָ", האָט די צוהערערין ציטירט.

„א, איר ווייסט יעדעס וואָרט וואָס איך האָב געשריבען", האָט ער געזאָגט, סינדיש צופרידען. „אומבאַדינגט, איר טוזט מיך איבער זעצען. איר דארפט זיין מיין אפּאָסטאָל צום געצענדיגער. איר זענט גוטע אפּאָסטאָלען, איר ענגלענדער. איר זענט געווארען אידען אונטער קראַמוועל', און אייערע מיסיאָנערען פאַרפלאַנצען איצט אונזער פאַלעסטינער לערע אין די דרום־ים'ען, אָדער צווישען די כינעזישע אפּגעטער און פאַנגאַראַס פונ'ם מזרח, און אייערע יונגעלייט קאָלאָ-

ניזירען אומבאקאנטע קאנטינענטען אויפ'ן גרונט פון משה'ס צען געבאָט. איר גרינדעט אַ וועלט־פאַרשפּרייטע פּאַלעסטינע. די תורה גייט אַרויס פון ציון, נאָך דורך ליווערפּול און סאַוטהעמפּטאָן. קען זיין איר זענט ווירקליך די פאַרלויבענע צען שבּטים."

"וואָלט איר מיך אויך געמאַכט פאַר אַ אידיש קינד", האָט זי געלאַכט.

"אידיש צי גריביש, עס זענען בלויז דאָ צוויי רעליגיעזע מעגליכ־קיטען — אָפּגאַט־טעניז און דראָרלענדיגע דערווישען רעכענען זיך נישט — דער רענעסאַנס האָט געמיינט די אויפֿלעבונג פון אָט די צוויי איינפלוסען, און פון זעכצענטען יאָרהונדערט אָן האַלטען זיי זיך ביידע אין איין פאַרגרעסערען. לוטער איז געווען אַ קינד פון אַלטען טעסטאַמענט. פון דער צייט פון גלות אָן האָט די פּרייהייט אַלע מאָל גערעדט מיט אַ אידישען אַקצענט. קריסטענטום איז אידענטום, וואָס איז געטליך משונע געוואָרען, אַ רעליגיע אָן אַן אויסטרוקונגס סיסטעם, אַ שיינער חלום אָפּגעשניטען פון לעבען, אַ נשמה אָפּגעשניטען פונ'ם קערפּער, וואָס שוועבט אַרום אין הימעל צווישען די מתיים, ווען ער קען אין בעסטען פאַל בלויז זיין אַ געפאַנגענער באַלאָן. אין דער זעלבער צייט נעמט נישט אייער באַגריף וועגען אידענטום פון די אידען. בלויז אַן אָפּאָסטאָלישע פּאָלגעראַפּט פון גרויסע נשמות פאַרשטייט עפעס אין דער וועלט. די אידישע מיסיע וועט קיינמאָל נישט זיין פאַרביי ביז די קריסטען וועלען נישט באַקערט ווערען צו קריסטום'עס רעליגיע. לאַסאַל איז אַ בעסערער תלמיד פון קריסטוס'ן ווי די גלחים וואָס פאַרדאַמען סאַציאַליזם. איר האָט זיך באַקענט מיט לאַסאַל'ן! ניין? איר מוזט זיך מיט אים דאָ אַמאָל באַקענען. אַ וואונדער. איך פלום ווילען. ער ווייסט יעדע זאַך, פילט יעדע זאַך און דאָך איז ער אַ שמידהאַמער צו טאָן זאַכען. ער קען נאָך זיין דער משיח פון ניינצענטען יאָרהונדערט. אַ, ווען יעדער מענש וואָלט גע־ווען אַ שפינאַז און וואָלט געטאָן גוטס אויס ליבע צו גוטס, ווען די וועלט זאָל געפירט ווטרען דורך גערעכטיגקייט און ברודערשאַפט, שכל און הומאַר, דאַמאָלט מעגען די אידען פאַרמאַכען זייער קראַם, ווייל עס וועט זיין שבת. האָט איר באַמערקט, לויט, וואָס איך האָב געזאָגט, שכל און הומאַר? קיין זאַך וועט אין פאַרלויה פון צייט נישט איבערלעבען, חוץ דאָס וואָס באַפרידיגט דעם זין פון לאַגיאַס און דעם

חוש פאר הומאָר. לאָגיק און געלעכטער — די צוויי טרומפייטערס פון שיקמאָל! פאַרלאָזט אייך נישט אויף פּרינצען — די אמת גרויסע מענשען פון דער ערד זיינען אלע מאָל איינפאַך. פּאַמפּ און צערע-מאַניאַל, פּוּפּסטען און קעניגען, זיינען שפּילעכלאָך פאַר קינדער. קריסטוס האָט געריטען אויף אַן אַייזעל, איצט רייט דאָס אייזעל אויף קריסטוס'ן."

"און ווי לאַנג וועלען אייערע טרומפייטערס טרומפייטערען איי-דער די גליקליכע צייט וועט אויפגיין?" האָט די "קליינע לוי" גע-זאָגט, זיך פּילענדיג מאָדנע אלט און ציניש נעבען דעם אומפאַרבע-סערליכען אידעאָליסט.

"ווער ווייט, אפשר בין איך בלויז נאָך אַ טרוימער פּונ'ם געמאָ, אפשר האָב איך געקעמפט אומזיסט. אַ אידישע פּרוי איז אַמאָל געקומען וויינענדיג צו איר רבי'ן מיט איר זון, און האָט זיך באַ-קלאָגט, אַז דאָס אינגעל, אָנשטאַט צו גיין אַנשטענדיג אין אַ געשעפט אַרדיין ווי זיינע זיידעס, האָט ער זיך אַריינגעלאָזט אין תּורה, און וויל נאָר ווערען אַ רבי. צי וויל אים נישט דער רבי אויסרעדען? 'אַבער', האָט זיך דער רבי פאַרדראָסיג אָנגערופען, פאַרוואָס זאָגט איר זיך אזוי וועגען דעם? בין איך נישט אַ רבי?' יאָ, האָט די פּרוי געענטפערט, אָבער מיין קליינער שוטה נעמט עס ערנסט'. אָ, פון צייט צו צייט שטייט אויף אַ טרוימער, וואָס נעמט די וועלט'ס פּרעפעל-גלויבען ערנסט, און די וועלט טרעט אויף נאָך אַ נאַר. אפשר איז נישטאָ קיין תּחית חמתים פאַר דער מענשהייט. אויב אזוי, אויב עס קומט נישט קיין וועלט'ס דערלייזער מיט דער באַן, לאָמיר האַלטען די געשטאַלט פון דעם געטליכען טרוימער וואָס זיין בלוט איז באַל-זאַם פאַר די אַרעמע און די ליידענדיגע."

פאַרוואַנדערט איבער זיין געדאַנקליכער קלאַרקייט, איבער דער גויסטיגער הויכקייט פון זיין געביטענער שטימונג, האָט זיין גאַסט געוואָלט אַוועקגיין פון אים מיט זיין בילד אין איר זכרון. נאָר פּונקט דאַמאָלט איז אַ האַלב פאַראַליזירט אידעל מיט אַ גראַעך באָרד אַרייני-געקומען, און ווייל היינע האָט אים גלייך אַוועקגעשיקט איר צוליב, איז איר שווער געווען נישט צו פאַרבלייבען אַ ביסעל לענגער.

"מיין פּאַרצייט-שעה", האָט ער שמייכלענדיג געזאָגט. "ער לעבט פון פיר און איך לעב פון זיינע רעפּאָרטען פון דער גרויסער וועלט."

ער דערציילט מיר וואָס מיינע שונאים גייען טאָן. אָבער איך האָב זיי דאָרט, און ער האָט אָנגעוויזען אויף אַן עבאָן שאַכטעל אויף אַ קאָמאָדע, און האָט זי געבעטען זי זאָל עס אים דערלאַנגען.

„אַנטשולדיגט מיר איידער איך פאַרנעם“, האָט ער געזאָגט. און כאַפּענדיג אַ בליישיפט ווי אַ שטילעט האָט ער אָנגעשריבען אַ צו-שפּרייטע נאָטיץ און גיפטיג געלאַכט. „דאָ האָב איך זיי“, האָט ער איבערגע'חזר'ט. „זיי וועלען פּרואווען אָפּצושטעלען די דערשיינונג פֿון מיינע „מעמואַרען“, אָבער איך וועל זיי נאָך אָפּטאָן. איך האַלט זיי! טויט אָדער לעבעדיג, זיי וועלען פֿון מיר נישט אַנטרינען. ווי צו דעם, וואָס וועט לייענען די שורות, אויב ער האָט זיך דערוועגט מיך צו אַטאַקירען. היינע שטאַרבט נישט ווי דער ערשטער בעסטער. דעם טיגער'ס קלויען וועלען איבערלעבען דעם טיגער. ווען איך וועל שטאַרבען, וועט עס פאַר זיי זיין דער יום הדין“.

דאָס איז געווען אַ דערמאָנונג אָן דעם לאַנגען קאַמפּס-לעבען פֿון דעם פּריוואַטן, און די אַלע געשיכטעס וואָס זי האָט געהערט וועגען זיינע געמיינע קריגערייען, וועגען זיין אַרויספּרעסען געלט פֿון זיינע קרובים, און אַרויסקריגען אַלץ פֿון זיין אָנקעל. זי האָט זיך אַליין גע-פרעגט זיין אייגענע פּראָגע: „איז געניאַליטעט ווי די פּערל אינ'ם אויסטער, בלויז אַ הערליכע קראַנקהייט?“

הויך האָט זי געזאָגט: „איך האָף, אז איר זענט פאַרטיג מיט בערנע'ן!“

„בערנע?“, האָט ער געזאָגט ווייכער. „אָ, וואָס האָב איך געגען בערנע'ן? צוויי גע'שמד'טע דייטשע אירען פאַרטריבענע אין פאַריז דאַרפֿען זיך מוחל זיין ביים טויט. מיין בוך איז נישט פאַרשטאַנען געוואָרען. הלואי וואָלט איך עס נישט געשריבען. איך האָב אַלע מאָל פאַרערט בערנע'ן, אפילו ווען איך האָב נישט געקענט אָנהאַלטען די אייפּעריגקייט פֿון מיינע סענטסימאָנישע צייטען, ווען מיין גייס-טיגע געהייסעקערטערין איז געווען רחל פּאָן וואַרנהאַגען. איך האָב פאַרבראַכט דריי שיינע טעג מיט אים אין פּראַנקפורט, ווען ער איז געווען פֿול מיט אידישען ווייץ, און איז נאָך נישט איינגעשרומפּען געוואָרען אויף בלויז אַ פּאָליטיקער. ער איז געווען אַ מוטיגער זעל-נער פאַר דער מענשהייט, אָבער ער האָט נישט געהאַט קיין זין פאַר קונסט, און איך האָב נישט געקענט פאַרטראַגען די שמוציגע מאַסע

ארום אים מיט איר אטמאספערע פון שמוציגען דייטשען טאכאק און וואלנארע לאנגע רייד געגען טיראנען. דאָס לעצטע מאָל וואָס איך האָב אים געזען איז ער געווען כמעט טוב, און אויסגעצערט ווי אַ סקעלעט פון שווינדזוכט. ער איז אַרומגעגאַנגען אין אַ ריזיגען העלען זיידענעם שלאַפּראַק און האָט געזאָגט, אַז ווען אַ קייסער וואָלט אים געדריקט זיין האַנט, וואָלט ער זי אָפּגעשניטען. איך האָב געזאָגט, אַז ווען אַן אַרבעטער וואָלט געדריקט מיינע, וואָלט איך זי אָפּגעוואָשען. און אזוי זיינען מיר זיך צוגאַנגען. און ער האָט מיך אָנגעהויבען צו פאַרדאַמען אַלס אַ פאַררעטער און אַ הונד-מאַכער, וועלכער וואָלט געפּרעדיגט מאָנאַרכיע אָדער רעפּובליק, לויט דעם וואָס עס וועט בעסער קלינגען אינ'ם זאַץ. אָרעמער לייב ברוך! קען זיין, ער איז געווען קלינגער פון מיר אין זיין געדאַנק, אַז זיינע ברידער אידען זאָלען זיך פאַרזינקען אין די פעלקער. יא, ער איז דאָך געבוירען געווארען אין דעם אייגענעם יאָר, ווען דער אַלטער מענדעלסאָן איז געשטאַרבען. וואָס פאַר אַן איראַניע! אָבער עס פאַרדריסט מיך פאַר די אינסיי-נואַציעס געגען מאַראַם שטראַוס. איך האָב זיי אַרויסגענומען פון דער גייער אויסגאַבע, כאַטש זוי איר ווייסט אפּשר, איך האָב שוין באַד-פּרידיגט איר מאַנ'ס זין פאַר גערעכטיגקייט ווען איך האָב אים ער-לויבט צו שיסען אויף מיר, אין דער צייט וואָס איך האָב אויסגעשאַסען אין דער לופט. וואָס נאָך קען איך טאָן?"

„עס פרייט מיר. וואָס איר האָט זיי אַרויסגענומען“, האָט זי גע-זאָגט גערירט.

„יא, איר פאַרשטייט, איך האָב נישט נאַפּאָלעאָנ'ס שטאַרקע האַנט. א שטיקעל קאָנווענציאָנעל געוויסען ליגט נאָך אין מיר.“

„דערפאַר האָב איך קיינמאָל נישט געקענט פאַרשטיין אייער פאַרערונג פאַר נאַפּאָלעאָנ'ען.“

„דאָס רעדט די ענגלענדערין. איר, פאַרזיער — פאַרגיט מיר — פאַרשטייט נישט קיין גרויסע מענשען. איר מיט אייער וועלינגטאָן! נאַפּאָלעאָן איז נישט געמאַכט געווארען פון דעם האַלץ, פון וועלכען קעניגען ווערען געמאַכט, נאָר פון דעם מאַרמאָר פון געטער. לאַזט מיר אייך זאָגען, דער נאַפּאָלעאָנישער קאָדעקס האָט געטראָגען ליכט נישט נאָר אין די געמאַס אַרײַן, נאָר אין אַ סך עקעלהאַפטע שפּינדלומפּערס פון פעַדאַליאָים. די וועלט וויל ערדציטערנישען און דונערשטורעמס,

אז נישט ווערט זי קארופט און איינגעשטאנען. דאָס פאָרז דאַרף אַ שטראַף פֿון גאָט, און דעם מאַמענט וואָס פראַנקרייך וועט געבען דייטשלאַנד אָן אויסרייד, וועלען זיין זעס מיט אַש, אָדער נבואה איז אָפגעשטאַרבען אין ישראל".

"ווער עס וועט לעבען, וועט זען", האָט זיך ביי איר אַרויסגע-
כאַפט. דאָן האָט זי מיט אַ פיינליכער רויטקייט געזאָגט: "אַבער
ווי פאַרגעמערט איר נאַפאַלעאָנען און משה'ן אין איין אָטעם?"
"א, מיין טייערע לוי, ווען אייער נשמה וואָלט געווען ווי אַן
אַלאַדינ'ס פאַלאַץ, מיט טויזענט פּענסטער וואָס נייען אַרויס אויפ'ן
מענשליכען ספּעקטאַקעל! זעלבסט-ווידערשפּרעכונג רופּען עס די
נאַראַנים, אויב איר ווילט נישט פאַרמאַכען די אויגען אויף אַ האַלבען
ספּעקטאַקעל. איך האָב ליב דאָס פּאַלק, נאָר איך האָס זייער דומהייט
און מוסטרוי זייערע פירער. איך האָס די אַריסטאָקראַטען, דאָך האָב
איך ליב די ליליעס וואָס אַרבעטען נישט, און שפּיגען נישט, און טייל-
מאָל ברענגען זיי זייער ריח און זייערע ווייסע קליידער אין אַ קראַנקען
מענש'ס צימער אַרײַן. ווער וויל עס פאַרהאַרטעווען מיט אַרבעט
קאַריסאַנדע'ס ווייסע פינגער, אָדער אָפּפּערען איין שורשע פון לאַ-
לאַזש'ס זיידענע קליידער? זאָלען די אַרעמע פאַרהונגערען. איך
וויל נישט קיין קאַרטאָפּעל אויפ'ן פאַרנאַס. מיין סאַציאַליזם איז
נישט באַריקאַדען און שוואַרץ ברויט, נאָר פּורפּורנע קליידער, מוזיק
און קאָמעדיעס.

"יא, איך בין געבוירען געוואָרען פאַר אַ פֿאַראַדאָס. אַ דייטשער
פאַריזער, אַ אידישער דייטש, אַ געהאַסטער פּאַליטישער פאַרשיקטער
וואָס בענקט נאָך דעם ליבען הימישען אַלטען דייטשלאַנד, אַ סקעפֿ-
טישער ליידענדער מיט אַ קריסטליכער געדולד, אַ ראַמאַנטישער דיכ-
טער וואָס דריקט אויס אין קלאַסישער פאַרם דעם מאַדערנעם גייסט,
אַ איד און אַרעם — דענקט איר נישט, אז איך זע זיך אזוי קלאַר ווי
איך זע די וועלט? מיין געדאַנק איז פאַר מיר אַ קעניגרייך, האָט
אייער אַלטער דיכטער געזונגען. מייער איז אַ רעפּובליק און אַלע
שטימונגען זיינען פריי, גלייך און ברידערליך, ווי עס פאַסט פאַר אַ
קינד פון ליכט. אָדער אויב עס איז פאַראַן אַ דעספּאָט, איז עס דעם
קעניג'ס ליץ, וועלכער לאַכט פון די קעניגען און פון אַלע זייערע אונ-
טערטאַנען. אָבער בין איך נישט נענטער צום אמת דערפאַר וואָס

איך בין נישט פארשפארט אין א גלויבען אָדער א קלאַן? ווער וואַנט
 עס צו גלויבען, אז אמת איז פארפרוירען — אויף דעם פאַנטאַסמאַ-
 נאַרישען פלאַנעט, וואָס ווירבעלט פון אַנפאַנגלעזע צייטען דורך ענד-
 לעזען רויס! לאַמיר גלויבען, פאַר דעם כבוד פון גאָט, אז די ווידער-
 שפּרעכליכע גלויבענס פאַר וועלכע מענשען זיינען געשטאַרבן, זיינען
 אַלע אמת. קען זיין אז הומאָר — אייער ריכטיגער העגעלישער פּראָ-
 בירשטיין, אויף וועלכען יעדע זאך גיט אויף איר פאַרבאָרגענע פאַר-
 נייגונג, איבערגייענדיג צו איר אייגענעם ווידערשפּרוך, גיט אמת'ערע
 ליכטער און שאַטענס, ווי אייער פּעדאַנטישער פּיליסטיניזם. איז דער
 אמת ווירקליך אין דעם קאלטען ווייסען ליכט, אָדער אין דעם שימע-
 רירענדיגען דורכאַנאַנדערשפּיל פון די רעגענבויגען-פאַרבן, וואָס
 מיניען אין אים? ווייס איך! אייער פּיליסטערישער קריטיקער וועט
 מיך אָפשעצען נאָך מיין טויט מיט א פּראַזע. אָדער ער וועט צונעמען
 מיין כאַראַקטער אויף שטיקלאַך און וועט באַוווּיען ווי זיי ווידער-
 שפּרעכען זיך איינס דאָס אַנדערע, און וועט מיך אָפּפּסק'נען, ווי אַ
 שול-לערער, אזוי פיל גוטע באַצייכנונגען פאַר דער מעשה, און אזוי פיל
 שלעכטע באַצייכנונגען פאַר יענער. ביאַגראַפּען וועלען מיך קרעמעריש
 אָפּוועגען, אזוי ווי קאַנט האָט געוואויגען די נאַטהייט. פו! איר
 קענט נאָר גע'פּסק'נט ווערען דורך די וואס זיינען גלייך מיט אייך
 אָדער דורך די וואָס זיינען העכער פון אייך, דורך די גייסטער וואָס
 שרענקען איין אייערען, נישט דורך יענע וואָס זיינען קלענער פון
 אייער גייסט. איך זאָג אייך, אז ווען זיי וועלען האַבן געשריבען
 דריי טאַנען וועגען מיר, וועלען זיי מיך פונקט אזוי ווייניג פאַרשטיין
 ווי דעם קאַסמאָס, וועלכען איך שפּיגעל אָפּ. ווידערשפּרעכט די סאַסנע
 די רויז אָדער דאָס לאַטוסלאַנד דעם אייזבערג? איך בין שפּאַניע,
 איך בין פּערזיע, איך בין די נאָרדזע, איך בין די שיינע געטער פון
 דעם אַלטען גריכענלאַנד, איך בין בראַמאַ וואָס יצט איבער די זוניגע
 לענדער, איך בין עגיפּטען, איך בין די ספינקס. אָבער, אַ טייערע
 לויס, די טראַגעדיע פון דער מאַדערנער אַלץ-אָפּשפּיגלענדיגער באַ-
 וואוסטיזינגקייט וואָס דערוועגט זיך צו קוקען אויף גאָט פנים אל פנים,
 נישט צופרידען, אזוי ווי משה, צו זען די הינטערטיילען. און אויך
 נישט אזוי ווי די אידען, צו קוקען אויף משה'ן. אַ, פאַרוואס בין איך
 נישט געמאַכט געוואָרען פירעקעדיג אזוי ווי משה מענדעלסאָן, אָדער

געטליך איינזייטיג ווי סאוואָנאַראָלאָ. איך וואָלט אויך געקענט שטאַר-
בען אויסצולייזען די מענשהייט, ווען איך וואָלט אין דער אייגענער
צייט נישט פאַרדעכטיגט, אז די מענשהייט איז נישט ווערט אז מען
זאָל זי אויסלייזען. צו זיין דאָן קיכאַט און סאַנטשאָ פאַנזא אינאיי-
נעם, וואָס פאַר אַ טראַגעדיע! ניין, אייערע באַגרענעצטע אינטער-
לעקטען זיינען גליקליכער. יענע וואָס זעען דאָס לעבען אין אַ וואַסער
איין הויכען וועג, און אין אייניגקייט געפינען קראַפט. אודאי וואָלט
איך געוואָלט זיין אַ מילטאָן — ווי איינער פון אייערע ענגלישע קאַ-
טעדראַלען, שטרענג, אַטעמענדיג הייליגע עראינערונגען, אַפּקלינגענדיג
מיט דעם קלאַנג פון אַ גרויסען אָרגאַן, מיט געמאַלענע פענסטער, אויף
וועלכע די שאַטענס פון די גרינע צווייגען אינדרויסען פאַליען זיך און
פלאַטערען, און דערמאָנען בלוז די נאַטור. אָדער איינער פון אייערע
אַריסטאָקראַטען מיט אַ שטאַטליכער היים אויפ'ן לאַנד, און הינט
און פּערד, און אַ שיין ווייב. קורץ, איך וואָלט געוואָלט זיין אייער
מאַן. און ווען נישט דאָס, האָב איך מיין אייגען ווייב, אַן איינפאַך,
ליבליך באַשעפעניש, וואָס איר באַגריף פון קולטור איז קרויט. אַ,
פאַרוואָס איז מיין נשמה געווען ברייטער ווי דאָס געמאַ, אין וועלכען
איך בין געבוירען געווארען? פאַרוואָס האָב איך מיך נישט געפּאָרט
מיט מיין אייגענעם מין? " ער איז זיך פאַרגאַנגען אין אַ הוסט,
און די „קליינע לוי" האָט זיך פּלוצלינג דערמאַנט אָן דער מעשה,
אז זיין גאַנצער לעבענס-טרויער און לידער-טרויער איז געקומען פון
דעם, וואָס עפעס אַ אידיש מיידעל פון זיין אייגענער משפּחה האָט
זיך אים אָפּגעזאָגט.

„איך מאַטער אייך אויס", האָט זי געזאָגט. „רעדט נישט צו
מיר. איך וועל נאָך דאָ זיצען אַביסעל".

„ניין, איך האָב אַיך אויסגעמאַטערט. אָבער איך האָב אייך
געמוזט דערציילען מיינע געדאַנקען. ווייל איר זענט אין דער איי-
גענער צייט אַ קינד וואָס ליבט און אַ פרוי וואָס פאַרשטייט מיר. און
פאַרשטאַנען צו ווערען איז זעלטענער ווי געליבט צו ווערען. אפילו
מיינע עלטערען האָבען מיך קיינמאַל נישט פאַרשטאַנען. ניין, זענען
זיי געווען מיינע עלטערען — דער מילדער געשעפטס-מענש, די קלוגע
האַלענדער פרוי, געבענשט זאָל זי זיין, מיט איר קלאָרען קאַפּ און

פארזאכטונג צו ראָמאַנטישקייט? ניין, מיין פּאָטער איז געווען דייטש לאַנד, מיין מוטער איז געווען דאָס געמאַ. דער חלומ'דיגסטער גייסט פון ישראל אָטעמט דורך מיר, וועלכער האָט דערצויגען דעם צארטען הומאָר פון אירע חכמים, די הימלישע פּאַנטאַזיעס פון אירע צדיקים. אפשר וואָלט איך געווען גליקליכער ווען איך וואָלט חתונה געהאַט מיט דער ערשטער שוואַרצאוויגיגער אידישער טאָכטער, וואָס איר פּאָטער וואָלט צוגעשטימט צו אַ פּאָעט אָן אַ גראַשען. איך וואָלט מסתמא געהאַלטען אַ קיך מיט צווייערליי כלים און וואָלט געקייט מצות אום פסח. יעדען פרייטאָג צו נאַכטס וואָלט איך אַהיים גע'קומען פון דער אַרבעט פון דער גאַנצער וואָך און וואָלט געפונען דאָס טישטוך שיינענדיג ווי מיין ווייב'ס פנים, און די שבת'דיגע ליכט וואָלטען געברענט, און די מלאכי השלום וואָלטען געזעסען באַהאַלטען אונטער זייערע גרויסע אומגעזעענע פליגעל, און מיין ווייב, מיט אַ פרום באַוואוסטזיין וואָס זי האָט אַ שטיק פונ'ם חלה'טייג געוואָרפען אין פייער, וואָלט מיר צערטליך אַ קוש געמאַן, און איך וואָלט מיט אַן אוראַלטען ניגון אויסגעזונגען: אַשת חיל מי ימצא ורחוק מפנינים מכרה'. עס וואָלטען געווען קינדערלאַך מיט גרויסע אויפריכטיגע אויגען, וואָס איך וואָלט אויף זייערע אומשולדיגע קעפּלאַך אַרויפגע'לעגט מייע הענט זיי צו בענטשען, און געבעטען גאָט זיי צו מאַכען ווי אפרים און מנשה, רחל און לאה — מענשען פון צווייפּעלהאַפטער ביישפּילהאַפטיגקייט — און שבת וואָלטען מיר זיך אַוועקגעזעצט עסען טשאַלענט, וואָס איז דער געמליכסטער מאַכל אין דער וועלט, חוץ דער לויט, וואָס וואַרט אויף די געבענטשטע ביי משיח'ס טיש. און אָב'שטאַט צו זינגען פון קאָקאָטען און נימפען, וואָלט איך געזונגען, ווי יהודה הלוי, פון דער מרת רבי, ירושלים. אפשר — ווער ווייסט? — וואָלטען מייע העברעאישע שירים אַריינגענומען געוואָרען אין די יום-טוב'דיגע תפילות, און פּרומע אַלטע לייט וואָלטען זיי אויף גיך אויסגעפּאָנפּעט דורך די נעזער. די אותיות פון מיין נאָמען וואָלטען געלאָפּען אין אַקראַסטיך אַראָפּ די שורות, און די לעצטע שורה וואָלט באַניסטערט דעם חזן זיך התלהבות'דיג צו גאַרגלען אָדער טרעמאָלירען ווייגעשרייען אין דער צייט וואָס דער כאָר מאַכט פּאָם'. און אַ סך אידישע באַנקירען, וואָס מייע איצטיגע לידער אַפּעלירען צו זיי אַזוי ווייניג, וואָלטען נאָך אפשר געוויינט און זיך געקלאַפּט אין האַרצען

און געשמעקט טאכאט פון די ווערטער. און איך וואָלט כבבוד באַ-
גראָבען געוואָרען אויפ'ן, בית היים' און מיין זון וואָלט געזאָגט קדיש.
וויי איז מיר, עס איז דאָך נאָך אַלעס אַזויפיל בעסער צו זיין דום און
גיין אין די אַלטע אויסגעלעגטע, גוט-געהאַלטענע וועגען, איידער
נאָכצואוואַנדערען נאָך די באַגערען פון דיין אייגען האַרץ און דייע
אייגענע אויגען אין די בלויע בערג. אמת, עס זענען דאָ וואונדער-
ליכע אויסזיכטען אויסצופאַרשען, און שטראָמען פון לעבעדיגען זילבער
זיך צו באַדען אין זיי, און ווילדע פערד אָנצוכאַפען ביי דער גרינוע,
אַבער דו ביזט דאָך אין אַ נישט אויסגעפאַרשט לאַנד אָן שמערען און
אָן אַ קאַמפּאַס. איין פאַלשער שריט און דו ביזט אין אָפּגרונט אָדער
ביז'ן האַלז אין אַ זומפּ. אָ, עס איז געפערליך אוועקצואוואַרפען די
אַלטע פעלדמעסטערס. איך זע משה בן עמרם, מיט זיין מעסטקייט
און זיינע גראַב-כלים, אָנצייכענענדיג אויף זיינע שטיינערנע לוחות
די טיפּסטע אָפּגרונטען און די בלאַטיגסטע זומפען. ווען איך האָב
געהאַלטען חזירים מיט די העגעלער, פלעג איך זאָגען, אָדער בעסער,
איך זאָג נאָך איצט, ווייל איך קען לידער נישט אונטערדריקען וואָס
איך האָב שוין געלאָזט אָפּדרוקען: לערענט דעם מענטשען, אַז ער
איז געטליך. דאָס באַוואוסטזיין פון זיין געטליכקייט וועט אים באַ-
גייסטערען זי אַרויסצואווייזען. לידער זע איך איצט, אַז אונזער
גַעטליכקייט איז ווי דעם אַלטען יופיטער'ס, וועלכער האָט געמאַכט
אַ חיה פון זיך אזוי גיך ווי ער האָט דערזען די שיינע עראָפּע. איך בעט
נאָט, הלוואי וואָלט איך געקענט אָפּמעקען מיין גאַנץ בוך איבער דיין
משער פּילאָזאָפּיע! ניין, ניין, די מענטשהייט איז צו שוואַך און
צו אומגליקליך. מיר מוזען האָבען גלויבען, מיר קענען נישט לעבען
אָן גלויבען אין די אַלטע איינפאַכע זאַכען, דעם פּערזענליכען נאָט, די
ליבע אַלטע ביבעל, אַ לעבען אויף יענער זייט קבר."

פאַר'כשוּפּט פון זיינע רייד, וועלכע האָבען אַזוי ווי געשפּילט ווי
בליצען אַרום אַ פעלז אין מיטען נאַכט, אַנטפּלעקענדיג נישט נאָר
הויכען אָן אַ מאָס און טיפען אָן אַ גרונט, נאָר די פאַרפעצטע פּאַקד
פאַפּירען און ליידיגע פּלעשלאַך פון אַ פּיקניק, האָט די צוהערערין
געהאַט דאָס געפּיל, אַז היינע'ס פאַרשטאַנד האָט ווירקליך, ווי ער האָט
באַהויפּט, אָפּגעשפּיגעלט, אָדער בעסער, אָפּגעשטראַלט דאָס אַל. אָבער
נישט הערליך פאַרשוואומען ווי אין שפּינגאַזאָן, נאָר ספּעציפּיש, גע-

פארבט און אומענדליך דורכאנאנדער פארוואנדט, אזוי אז ער קען איבערניין פונ'ם געטליכען צום לעכערליכען מיט א גלייכען זין פון דעם ווערט דערפון אין דער קאסמישער סכעמע. דאָס איז געווען דעם אידישען קינסטלער'ס פראָקלאַמאַציע פון דער איינקייט, דעם הומאָ-דיסט'ס „שמע ישראל“.

„וועט ער זיך קיינמאָל נישט ענדיגען, אָט דער קאמף פֿון איד און גריך?“ האָט ער געזאָגט, האַלב צו זיך, אזוי אז זי האָט נישט געוואוסט, צי ער האָט עס געמיינט פערזענליך, צי אין אַלגעמיין. דאָן, ווי זי האָט זיך אוועקגעריסען, האָט ער צערטליך אַ זאָג געטאָן: „איך האָב מורא, איך האָב אייך צורודערט. אָבער איין זאך האָב איך קיינמאָל נישט געלעסטערט — דאָס לעבען. איז נישט פרייד אַ שטילע תפילה, אַ פאַרבאָרגענע ברכה? נאָך אַלעס איז דאָך גאָט אונזער פאָטער, נישט אונזער דרילמייסטער. ער איז נישט אזוי טעמפ און פייערליך ווי די גלחים טייטשען אים אויס. ער האָט גערמאַכט דאָס קעצעל זאָל זיך יאָגען נאָכ'ן אייגענעם עקעל און מיין נאָנאָט צו לאַכען און טאַנצען. קומט ווידער, טייער קינד, ווייל מיינע פריינט זענען שוין צוגעוואוינט געוואָרען צו מיין שטאָרבען, און זיי דערוואַרטען אז איך זאָל אייביג שטאַרבען — אַ פאַרקערטע אומ-שטערבליכקייט. אָבער אין איין שיינעם טאָג וועלען זיי געפינען דאָס מאַריאַנעטענשפּיל פאַרמאַכט און דער קלאָון איינגעפאַקט אין זיין קעסטעל. אַדיע, גאָט זאָל איך בענטשען, קליינע לוס, גאָט זאָל איך בענטשען“.

דאָס מאַריאַנעטענשפּיל האָט זיך פאַרמאַכט ניכער ווי ער האָט דערוואַרט. נאָר דער קלאָון האָט געהאַלטען דאָס וואונדערליכסטע ווערטעל זיינס אויפ'ן סוף.

„גאָט וועט מיר מוחל זיין“, האָט ער געזאָגט. „דאָס איז זיין פאָך“.

דער פאלקס־דערלייזער

1.

„מיר גייען אויף דעם דרויסמען וועג,
וואו ס'האט געפירט לאסאל“.

דאס איז די מארסעליעזע, וואס די סאציאל־דעמאקראטען פון
דייטשלאנד זינגען, ארויסמארשירענדיג ווען די פאליציי צוטרייבט
זייערע פארזאמלונגען.

אָט דער לאסאל, אויף וועמען זיי באהויפטען, אז זיי פאלגען נאך
זיין דרויסטע פירערשאפט, ליגט אין רו אויפ'ן אידישען בית־עולם
פון זיין הימשטאָט ברעסלוי, אונטער דער איינפאכער מצבה־אויפ־
שריפט „דענקער און קעמפער“, און ביי זיין טויט האָבען די אויסער־
געוויינליכע מאניפעסטאציעס פונ'ם פאלק אזוי ווי אָנגעהויבען דעם
קולט פון א מאָדערנעם משיח — דעם פאלקס־דערלייזער.

2.

אָבער קיין מענש איז נישט קיין העלד ביי זיין דינער אָדער זיינע
קרובים, און אין דעם פריילינג אין דער פרי ווען לאסאל איז געשטאנען
ביים שידוועג — וואו דעם דענקער'ס וועג האָט ארויסגעפירט אויפ'ן
״ימפער'ס — האָט זיין שוואַגער פון פראַג, זייענדיג אין בערלין צו־
ליב געשעפט, אויסגענוצט די געלעגענהייט אים אויסצו־מוסר'ן.
„איך קען נישט פארשטיין וואָס דו מיינסט מיט אזעלכע שריפ־
טען“, האָט ער אויסגעשריען און אָן אויפגערגוטער געפאָכעט מיט
עטליכע פאמפלעטען.

„דאָס איז נישט מוין שולד, מוין ליבער פרידלאַנד“, האָט לאסאל
מילד געזאָגט. מען דארף אַ ביסעל מאַרד כאַטש צו פארשטיין
וואָס איך האָב אזוי קלאָר אויסגעדריקט. וואָס האָסטו דאָרט ?“

„די לעקציעס צו די האנטווערקער, פאר וועלכע דו דארפסט גיין אין טורמע אריין אויף פיר חדשים“, האָט זיך אָנגערופען די באַליי- דיגטע צירונג פון דער פראנער געזעלשאַפט, וועלכע ער האָט באַ- לויכטען און באַצירט, ווייל ער האָט פאַקטיש געהאַט דעם גאַזאַקאַנ- טראַקט פון שטאָט.

„נישט אזוי שנעל. איך האָב נאָך אַפּעלירט צום קאַמערנעריכט. און ניב אַכטונג, אַז דו זאָלסט נישט פריער זיין אין טורמע. דער פאַמפלעט איז ענטוועדער פון די אונטערדריקטע אויסגאַבען, אָדער ער איז אַריינגעשמוגעלט געוואָרען פון ציריך, וואָס דאָס אַליין איז אַ באַווייז פון יענעם נעגאַטיווען באַגריף פונ'ם שטאַט, וועלכען דער פאַמפלעט צילט צו צושטערען. דיין שטאַט איז בלויז אַ נאַכטוועכ- טער — ער באַשיצט דעם בירגער, אָבער ער טוט גאַרנישט אים צו באַשאַפען. ער וואַרפט אָפּ אידעען, אָבער ער האָט נישט קיין שום אייגענע. אָבער דער שטאַט, ווי פריינט בעק דערקלערט עס, דאַרף זיין די אינסטיטוציע, אין וועלכער די גאַנצע טונגענד פון דער מענטשהייט פאַרווירקליכט זיך. ער דאַרף זיין דער סך-הכל פון מענטשליכער ער- פאַרונג און חכמה, און דאַרף פאַרמירען זיינע מיטגלידער אין איינ- קלאַנג מיט דעם וואָס איז געשיכטע, אויב נישט בלויז די געשיכטע פון דעם מענטשענ'ם קאַמף מיט דער נאַטור? און וואָס איז אַ שטאַט אויב נישט בלויז די פאַרגעזעלשאַפטיכונג פון אַט דעם קאַמף, אַז די שטאַרקערע זאָלען העלפען די שוואַכערע?“

„אומזין! פאַרוואָס זאָלען מיר העלפען די נידעריגערע קלאַסען?“
 „אַנטשולדיג מיר“, האָט לאַסאַל געזאָגט, „זיי זיינען דאָס די וואָס העלפען אונז. מיר זענען די שוואַכערע, זיי זענען די שטאַרקערע. דאָס איז דער פונקט פונ'ם צווייטען פאַמפלעט וואָס דו האָסט דאַרט, ער מאַכט קלאָר וואָס עס איז אַ קאָנסטיטוציע.“

„דו פּרואו נישט אויס דינע לעגאַלע דריידלאַך אויף מיר.“
 „לעגאַלע דריידלאַך! ווען דער סאַמע צוועק פון מיין פאַמפלעט איז צו אינגאַרייען מינדליכע אויסטייטשונגען. אַ קאָנסטיטוציע איז דאָס פון וואָס זי באַשטייט, און ווייל דער אַרבעטער-קלאַס איז ניין- צענטעל פון דער באַפעלקערונג מוז ער זיין ניין-צענטעל פון דער דייטשער קאָנסטיטוציע.“

„איז עס אַלואָ אמת וואָס מען זאָגט, אַז דו ווילסט פירען אַ רע-“

וואָלוציע! "האָט פרידלאַנד אויסגערופען, אויפהויבענדיג זיינע רויע פינקלענדיגע הענט אין שרעק.

"נאָכפאלגען אַ רעוואָלוציע, מיינסטו", האָט לאַסאַל געזאָגט. "דאָ וואַרף איך ווידער אַוועק פּוסטע רייד. אמת'ע רעוואָלוציעס מאַך כען זיך אַליין, און מיר קריגען בלויז דאָס באַוואוסטזיין, אַז זיי זענען דאָ. דאָס איינפירען מאַשינעריע איז געווען אַ גרעסערע רעוואָלוציע ווי די פּראַנציוזישע, וואָס דערפאַר ווייל זי האָט נישט אויסגעדריקט קיין אידעאָלען, וועלכע זענען ווירקליך געווען ביי דער מאַסע, האָט געמוזט נאָך איר ווידעראַמאָל קומען דאָס אַלטע. און טיילמאָל, ווי איך האָב באַוווּזען אין "פּראַנץ פּאַן סיקינגען" (מיין דראַמע פּונ'ם פּויערד קריג פון זעכצענטען יאָרהונדערט) קען אפילו אַ רעוואָלוציע זיין רע-אַקציאָנער, אַ פּראַוווּ איינצושטעלען אַן אָרדנונג פון זאַכען, וועלכע איז האַפּנונגסלאָז פּאַרביי. דערפאַר זיינען גאָר די ינע געפילען רעוואָלוציאָנער."

פרידלאַנד'ס פנים האָט געהאַט די בייזע הילפלאַזיגקייט פון אַן עדות אין די הענט פון אַ קלוגען אַרוואַקאָסט. "אַ שיינער סאָציאַליסט ביזט דו!" האָט ער אויסגעשריען מיט אַן אויסציאָנער'ס האַנט-באוועגונג איבער דער לוקסוסדיגער ווילא אין דער בעלווישוטראַס. "פאַרוואָס רופסטו נישט אַריין דעם ערשטען קערער פון דער גאַס און גיסט אים אָן דיין שאַמפּאַניער?"

"מיין ליבער פרידלאַנד! מיט פאַרגעניגען. נעם גיס דיר אָן", האָט לאַסאַל געענטפערט אומגעשטערט.

דער פּראַגער איידעלמאַן איז רויט געוואָרען.

"דו רופסט דיין שוועסטער'ס מאַן אַ קערער?"

"אַנטשולדיג מיר. איך האָב באַדאַרפּט זאָגען אַ גאָז מעכאַניק."

"און ווער ביזטו?" האָט פרידלאַנד אַ געשריי געמאָן. "דו

טורמע-פּוויגעל!"

"די ערע פון גיין אין טורמע אַריין פאַר אמת און גערעכטיגקייט

וועסטו קיינמאָל נישט האָבען, מיין ליבער שוואַגער."

כאָטש ער איז געווען קוים העכער פון דעם בויכגען פאַרוועניו,

וועלכער האָט חתונה געהאַט מיט זיין איינציגער שוועסטער, האָט

זיין דאַרע געשטאַלט אַזוי ווי געטורעמט איבער אים אין לייכטער

עלעגאַנץ. אַן אַריסטאָקראַטישע נאַכלעסיגקייט און אינטעליגענץ האָט

ארויסגעשטראלט פון דעם שיינעם פנים, פאר וועלכען אזויפיל פרויען האבען נישט געקענט ביישטיין; ווייל עס האט פאראייניגט אין זיך דריי אלטליכע טיפן פון שיינקייט — דעם אידישען, דעם אלט-גריכישען, און דעם גערמאנישען. דער אריענט האט געגעבען הויט און פייער, די נאז איז געווען גריכיש, די פאָרם פונ'ם קאָפּ נישט אומ-ענלאַך צו געטע'ס. דער גייסט פונ'ם קערפער, וועלכער ווייסט נישט פון קיין שרעק, האָט אַרויסגעלויכטען פון זיינע טרויעריגע בלויע אויגען. דאָס צימער אליין — לאַסאַל'ס קאַבינעט — האָט מיט זיין איינ-פאכען לוקסוס אזוי ווי פאַרשאַרפט דעם אונטערשיד צווישען די צוויי מענער און דעם פאַרוועני'ס חוּק. דאָס איז נישט געווען קיין גרויס צימער, מיט אַ גרויסען אַרבעטס-טיש דיק באלענט מיט פאַפּירען, און אַ באַקוועמער שרייב-שטול, וואָס אויף איר אָנלען האָט לאַסאַל'ס ווייסע נערוועזע האַנט זאָרגלאָז גערוט. די ווענט זיינען געווען אַ מאַסע פון ביכער-שענק, וואָס האָבען געפינקעלט מיט קאַלכס-לעדער און מאַראַקאָ, און אָנגעשטאַפט מיט דער ליטעראַטור פון אַ סך צייטען און ראַסען. קאַסטבאַרע פּאָליאַנטען האָבען באַוויזען, אז ער איז אַ בוך-ליב-האַבער, אוראַטע פאַפּירוסען — אז ער איז אַן אַנטיקוואַר. עס איז געווען די ביבליאָטעק פון איינעם וואָס האָט געזוכט די ענציקלאָפּעדישע קול-טור פון דייטשלאַנד פון יענער צייט. דער איינציגער לייכטערער שטריך אין דעם צימער איז געווען אַ קליינער פּאָרטעט פון אַ יונגער פרוי פון זעלטענער שיינקייט און איידעלקייט. אָבער אָט דער ניכ-טערער קאַבינעט איז אַריינגעגאַנגען אין אַ טערקיש צימער — אַ דיוואַן באַדעקט מיט רייכע אַריענטאַלישע זיידענס, אינטאַרסיע-צאַצקעס, בענקלאַך, פיינע טישלאַך, אַלע באַלאָדען מיט קאַסטבאַרע נאַרגילעס, ציבוקעס, און אַפּיוס-ליולקעס מיט ריזיגע בורשטינענע שפּיצלאַך, דאַמאַסקישע שטילעמען, קאַכלעס, און אַנדערע קוריאָזען, וואָס ער האָט צוריק געבראַכט מיט זיך פון אַריענט — און הינטער דעם צימער האָט מען געקענט באַפען אַ בליק אויף אַ קליינעם ווינטער-גאַרטען פול מיט שיינע פּלאַנצען.

„אמת און גערעכטיגקייט!“ האָט פּרידלאַנד ביזן איבערגע'חזר'ט. „אומזין! אַ משונע'נער פאַרלאַנג אז מען זאָל רעדען וועגען דיר. דאָס איז דער אמת. און וואָס אמבאַלאַנגט גערעכטיגקייט — נו, דאָס האָט מען דיר געגעבען.“

„פרייסישע גערעכטיגקייט!“ לאסאל'ס חאנט האָט זיך דראָן מאַטיש אויפגעהויבען צום הימעל. זיין שטערען איז פאַרפינסטערט געוואָרען און זיין שטים האָט געציטערט מיט דער וויברירונג פונ'ם גרויסען אַראַטאָר אָדער גרויסען שוישפילער. „ווען איך טראַכט וועגען אָט דעם טעגליכען געזעצליכען מאָרד פון צען לאַנגע יאָרען וואָס איך בין דורכגעגאַנגען, פיל איך ווי כוואַליעס בלוט ציטערען מיר פאַר מינע אויגען, און עס זעט מיר אויס ווי אַ ים פון בלוט וואָלט מיך געשטימט. שקלאַפען אויפ'ן ים ווייזען זיך מיר אויס ווי זער בכבוד'ע מענשען אין פאַרגלייך מיט אונזערע ריכטער. וואָס אמבאַלאַנגט אונז זער אַזויגערופענע ליבעראַלע פרעסע, איז זי אַ הור וואָס גייט אַרום מאַסקירט אַלס די געטין פון פרייהייט.“

„און אַלס וואָס גייסטו אַרום מאַסקירט?“ האָט פרידלאַנד גע-
ענטפערט. „ווען דו וואָלסט עס ווירקליך געמיינט ערנסט, וואָלסטו דו
געטוילט מיט אַלע דינע פיינע זאַכען מיט שמוציגע אַרבעטער, און
וואָלסט געוואָרען איינער פון זיי, אָנשטאַט צו גיין צו זייערע פאַר-
זאַמלונגען אין לאַקירטע שיך.“

„ניין, מיין ליבער, אָט טאַקע צו באַווייזען דעם שמוציגען אַרבעד-
טער, וואָס עס פעלט אים, קום איך עס צו אים אין מינע לאַקירטע שיך.
אונטערטעניגקייט, צופרידענקייט, מעג זיין אַ קריסטליכע טוגענט,
אָבער אין עקאָנאָמיע איז עס אַ טויטליכע זינד. וואָס איז דאָס
גרעסטע אומגליק פאַר אַ פּאָלק ? נישט צו האָבען קיין באַדערפנישען,
אַרומצוקריכען פּויל אין דער זון. אָבער צו האָבען די גרעסטע צאָל
באַדערפנישען און זיי ערליך צופרידענשטעלען, איז די טוגענט פון
היינט, פון דער צייט פון פּאָליטישער עקאָנאָמיע. איך בין אַלע מאָל
געווען זאָרגפעלטיג מיט מינע קליידער, ווייל עס איז אונזער פליכט
צו געבען פאַרנעניגען צו אַנדערע מענשען. ווען איך זאָל גיין צו
מינע אַרבעטער אין אַ שמוציג העמד, וואָלמען זיי די ערשטע געזאָגט
אויף מיר, אַז איך פאַראַכט זיי. און וועגען ווערען אַן אַרבעטער,
געפעלט מיר צו זיין אַן אַרבעטער אין יענעם קרייז אין וועלכען איך
דענק איך קען טאָן אממייסטען גוט, און איך האַלט מיין איינקונפט
אַז איך זאָל דאָס קענען טאָן. ווייניגסטענס האָב איך עס ערליך
פאַרדינט.“

„ערליך פארדינט!“ האָט פּרירלענד מיט חוזק אַ לאַך געמאַן.
 „דאָס איז דאָס ערשטע מאָל וואָס איך האָב עס געהערט אזוי באַ-
 שרייבען.“ און ער האָט מיט אַ וואונק אַ קוק געמאַן אויף דעם שיינעם
 פּאַרטעט.

איך ווייס גאַנץ גוט, אז דו האָסט נישט די פּריווילעגיע צו קענען
 רעדען מיט מיינע פּריינט,“ האָט לאַסאַל געענטפערט, פּאַרלירענדיג
 צום ערשטען מאָל זיין רואיגקייט. „איך ווייס, אז איך ווער אויסגער-
 האַלטען פון מיין מערעס די גרעפּין האַטצפּעלד. אז אַלע לאַנגע יאָרען,
 אַלע בעסטע יאָרען פון מיין לעבען, האָב איך ריטערליך געאַפּפּערט
 צו פּאַרטיידיגען אַן אונטערדריקטע גרעפּין אומזיסט און עס איז אומ-
 ווירדיג פאַר מיר אָנצונעמען אַ קליינעם פּראָצענט פון די ריזיגע גיטער
 וואָס איך האָב פאַר איר צוריקגעוואונען פון איר ברוטאַלען מאַן!
 מיין איינפאַכע באַלוינונג אַלס אַדוואָקאַט וואָלט דאָך באַטראָפּען צוויי
 מאָל אזויפיל. אָבער ווייס איך! צו וואָס רעד איך מיט דיר?“
 ער האָט אָנגעהויבען אומצוגיין איבער'ן צימער. „דער פּאַקט וואָס
 איך האָב אזאַ פּרעכטיגע היים צו פאַרבייטען אויף אַ טורמע, דאַרף
 זיין גראַד דאָס וואָס דאַרף דיך מאַכען גלויבען אין מיין אויפריכטיג-
 קייט. ניין, מיין רעספּעקטירטער שוואָגער — און ער האָט פּלוצלינג
 געמאַכט אַ טעאַטראַלישע באַוועגונג, און זיין שטים האָט אָנגעהויבען
 ברומען — „פאַרשטיי, אז איך וועל ווייטער פירען מיין לעבענס-
 מיסיע אזוי ווי איך האָב מיר אויסדערוויילט, און איך וועל קיינמאָל,
 קיינמאָל נישט טראָגען דאָס אייזעל צופּרידענצושטעלען יעדען נאַר.“
 זיין שטים איז אַראָפּגעפּאַלען. „דו קענסט די פּאַכעל.“

„דיין מיסיע! דער פּראָקוראַר איז גערעכט געווען, ווען ער האָט
 געזאָגט, אז דו האָסט עס געמאַן אויפצורודערען דעם נישט-באַזיצענ-
 דיגען קלאַם געגען דעם באַזיצענדיגען קלאַם.“

„גערעכט. איך לעב בלויז צו באַווייזען דעם אַרבעטסמענטש,
 אז ער ווערט עקספּלאַטירט פון קאַפיטאַליסטען ווי דו.“

„און צו רואינירען דיין אייגענע שוועסטער!“

„הא! הא! האָסטו מורא, אז עס וועט זיך מיר אַיינגעבען.
 גוט!“ זיינע בלויע אויגען האָבען אויפגעפלאַמט. ער איז שטיל
 געשטאַנען, אַ פּאַרקערונג פון זיגרייכען ווילען.

„עס וועט זיך דיר בלויז איינגעבען צו פארשענדען דין פאמיליע“,
האָט פרידלאַנד מיט פארדרום אַ זאָג געטאָן.

זיין שוואַגער האָט אויסגעשאַסען אין אַ האָמערישען געלעכטער.
„הא, הא!“ האָט ער געשריען. „איצט זע איך. האָסט מורא, אז
איך וועל קומען קיין פראג, אז איך וועל דיך באזוכען און אויסשרייען
צו דיין עלעגאנטען קרוין: איך, פערדינאנד לאסאל, דער פאָר-
דארבליכער דעמאָנאָג פֿון אלע צייערע זשורנאלען, רעגירונגס און
פראַגרעסיווע אלצאיינס, דער גנב פונ'ם צירונגסקעסטעלפאל, דער
אידי-פאָררעטער, דער טורמע-פויגעל, איך בין דער שוואַגער פֿון אייער
פרידלאַנד!“ ביזטו אַלזאָ געקומען צולויפען קיין בערלין איבערצור-
דייסען מיט מיר. האָ, האָ, האָ!“

פרידלאַנד האָט אים געגעבען אַ פינסטערען בליק און איז אַרויס
גיך פונ'ם צימער. לאַסאל האָט ווייטער געלאַכט, און ווי נישט באַ-
מערקט, אז ער איז אַרויס. זיין מח איז געווען פארנומען מיט דער
קאָמישער סצענע, וואָס ווייל ער האָט זי דערמאָנט, איז זיין שונא
אנטלאָפֿען. אויף זיין איבערפאָר פֿון בערלין קיין פראג, וון ער האָט
באקומען דעם גאָקאָנטראַקט, האָט פרידלאַנד, דורך צושפילען ברייט
זיין גאָסטפריינטליכקייט און דורך פאָרזיכטיג באַהאַלטען זיין אידישע
אַפּשטאַמונג, זיך אַרײַנגעדרייט צווישען וויכטיגע פאמיליעס, און
ענדליך אויך אַרײַן אין די העכערע רעגירונגס-קרויזען. איינמאָל אין
אַן אַווענט איידער ער האָט געגעבען אַ דינער פאר דעם אַדעל אין פראג,
איז לאַסאל'ס אַלטער פאָטער צופעליג אָנגעקומען מיט אַ וויזיט צו
זיין טאָכטער און איידעם. יעדער פֿון זיי האָט אים באַזונדער גע-
בעטען אויף גיך נישט צו לאָזען פאלען, אז זיי זענען אידען. דעם
אַלטען האָט דאָס אויפגערעגט, נאָר ער האָט נישט געענטפערט. ווען
אַלע געסט זענען שוין געווען באַזעצט, איז דער אַלטער לאַסאל אויפ-
געשטאַנען צו רעדען, און ווען עס איז שטיל געוואָרען, האָט ער
געפרעגט צי זיי ווייסען, אז זיי זיצען ביי אַ אידענ'ס טיש. „איך האַלט
עס פאר מיין פליכט צו לאָזען אייך ווייסען“, האָט ער געזאָגט, „אז
איך בין אַ איד, אז מיין טאָכטער איז אַ אידיש קינד, און מיין איידעם
אַ איד. איך וועל נישט קויפען מיט אָפּנארעריי דעם כבוד צו עסען
מיט אייך ביים טיש.“ די גוט-דערצויגענע געסט האָבען הויך באַ-

גריסט דעם אלטען, נאָר דער איידעם איז געווען טויט בלייך פון צור
טומעלטקייט, און האָט אים קיינמאָל נישט פארגעבען.

3

אָבער לאַסאַל'ס געלעכטער האָט גיך אויפגעהערט. אַן אַנדער
עראינערונג האָט אים אַ שטאָך געטאָן צום שווייגען. דער אַלטער איז
געווען טויט — דער שיינער, לוסטיגער אַלטער. זיינע בלויע אויגען
וועלען קיינמאָל מער נישט קוקען מיט שטאָלצער צערטליכקייט אויף
זיין טייער אומגעוויינליך פיאיג אינגעל. נאָך מיט עטליכע חדשים
צוריק האָט ער אויסגעזען ווי דאָס סאַמע בילד פון געזונטער אַלטער.
ווי צערטליך ער האָט געוואַכט איבער זיין צובראָכען אַלט ווייב נעכאָך,
זי אונטערגעהאַלטען ביים גיין, פאַר איר געשניטען די שפייז ביים עסען
און אָנגעפילט אירע אויגען מיט דעם ליכט פון ליבשאַפט, נישט
קוקענדיג אויף איר ווייטאָג און שוואַכקייט. און איצט האָט נעכאָך אָט
דאָס טויבע אַיינגשרומפּענע מאַמעלע געמוזט זיך אומוואַקלען אַליין.
„פאַטער, וואָס האָסטו היינט צו טאָן?“ האָט ער זיך דערמאַנט ווי
ער האָט אים אַמאָל געפרעגט. „בלויז דיך ליב צו האָבען, מיין סינר“,
האָט דער אַלטער מיט פרייד געענטפערט, אַרויפגעענדיג זיין האַנט
אויפ'ן זונ'ס אַקסעל.

יא, ער האָט אים באמת ליב געהאַט. וואָס פאַר אַ לאַנגע געדולד
פון זיין סינדהייט אָן, געדולד מיט דעם פאַר'עקשנ'טען העזה'דיגען
אינגעל, וועלכער איז געווען אַ געזעץ פאַר זיך אַליין אפילו מיט זיין
פעלשען די עלטערענ'ס אונטערשריפט צו זיינע שול'צעמעלעך, און
מיט זיין פלאַנעווען זעלבסטמאָרד, נאָכדעם ווי זיין פאַטער האָט אים
געשלאָגען פאַר פאָדערען עלעגאַנטע קליידער. געדולד מיט דעם טעמ'ר
פּעראַמענטפולען וואַלקאַנישען יונגענמאַן, וואָס פאַר זיין גרויסער
נשמה האָט אַ סינאָד פון פאַרוואַרפענדיגע פּראָפּעסאָרען אויסגעוויזען
ווי אומריינע קראָען און ראָבען וואָס פּיקען אַ געפאַלענעם אָדלער,
וועלכער האָט בלוז באַדאַרפט אויפהויבען זיינע ציטערדיגע פליגעל
צו פליען צו דער זון. געדולד מיט זיין אָפּזאָגען זיך אָנצוהויבען אַ
קאָמערציעלע קאַריערע, און ווייטער פירען דאָס ערפאַלגרייכע זייד'ר
געשעפט. געדולד אפילו מיט זיין אָפּזאָגען זיך צו שטודירען יודי

און מעדיצין. „אָבער וואָס דען ווילסטו שטודירען, מין זון ? ביי זעכצען מוז מען זיך באַשליסען און אויסקלויבען“.

„די גרעסטע שטודיע אין דער וועלט, דאָס וואָס איז זמענגסטען פאַרבונדען מיט די הייליגסטע אינטערעסען פון דער מעלטהייט — געשיכטע“.

„אָבער פון וואָס וועסטו לעבען ? דו ביזט דאָך אַ איד אדו קענסט נישט באַקומען קיין שטעל אָדער פּראָפּעסור אין פּרייסען“.

„אַ, איך וועל שוין ווי עס איז לעבען“.

„אָבער פאַרוואָס ווילסטו נישט שטודירען קיין מעדיצין אָדער יורי ?“

„דאָקטוירים, אַדוואָקאַטען, און אפילו געלערטע, מאַכען אַ מורה פון זייער וויסענשאַפט. איך וועל נישט האָבען קיין זאך פונ'ם אַיען.“

איך וועל שטודירען צוליב וויסען און טעטיגקייט“.

„מיינסטו, אַז דו ביזט אַ פּאָעט ?“

„ניין, איך וויל מיך אָפּגעבען מיט עפענטליכע אַנגעלעגנהייטן. די צייט קומט אָן, ווען מען דארף קעמפען פאַר די הייליגסטע צילן פון דער מענטשהייט. ביז צום סוף פון לעצטען יאָרהונדערט איז ז וועלט געהאַלטען געוואָרען אין שקלאַפּעריי פון דומסטען פאַראורטייל דאן, אויף דעם מעכטיגען רוה פונ'ם אינטעלעקט, איז אויפגעשטאַנען אַ מאַטעריעלע קראַפט, וואָס האָט צובלאָזען די אַלטע אָרדנונג אויף בלוטיגע שטיקלאך. אינטעלעקטועל גייט יענע רעוואָלוציע אָן פון דאַמאָלסט אָן כסדר. ביי יעדען פּאָלק זיינען אויפגעשטאַנען מענשען וואָס האָבען געקעמפט דורכ'ן וואָרט און זענען געפאלען אָדער האָבען געזיגט. בערנע זאָגט, אַז קיין אייראָפּעאישער קעניג איז נישט בלינד גענוג צו גלויבען, אַז זיין אייניקעל וועט האָבען אַ טראָן צו זיצען אויף אים. הלואי וואָלט איך אזוי געקענט גלויבען. וואָס אמבאַלאַנגט מיר, פּאָטער, גלויב איך, אַז די צייט פון קראַפט מוז ווידער קומען, ווייל די מענטשען אויפ'ן טראָן וועלען עס אנדערש נישט וועלען. אָבער אין דעם מאַמענט דאַרפען מיר נישט מאַכען דעם פּאָלק'ס אויפשטאַנד, נאָר מיר דאַרפען עס אויפקלערען און דערהויבען“.

„וואָס דו זאָגסט, קען זיין איז נישט אינגאַנצען פאַלש, אָבער פאַרוואָס זאָלסטו זיין אַ מאַרטירער, — דו, אונזער האָפּענונג, אונזער שטיצונג ? האָב רחמנות אויף אונז. איין מענטשליך באַשעפעניש

קען נאָרניש ענדערען אין דער וועלט־אָרדנונג. זאָלען יענע קעמפען, וואָס האָבע נישט קיין עלטערענ'ס הערצער צו צוברעכען".

"יאָ, אָבער ווען יעדער זאָל אזוי רעדען! פאַרוואָס איך זאָל מיך

אָפּפּערען־אַלס אַ מאַרטירער? ווייל נאָט האָט מיר אַרײַנגעגעבען אין מיין ברסט אַ קול וואָס רופט מיך צו קאַמף, האָט מיר געגעבען די קראַפּט וואָס מאַכט קעמפּערס. ווייל איך קען קעמפען און לײדען פאַר זײַ, הױכען צײַל. ווייל איך ווײל נישט אנטוישען נאָט'ס צוטרוי, וועלכער האָט מיר געגעבען די קראַפּט פאַר זײַן באַשטימטען צוועק. קורץ ווייל איך קען אַנדערש נישט טאָן".

יאָ, צוריקקוקענדיג האָט ער געזען, אז ער האָט אַנדערש נישט געענט טאָן, כאָטש פאַר יענעם אַלמען קול פון נאָט אין זײַן האַרצען האָט ער אײַצט גײַסטיג אַרײַנגעשטעלט דעם העגלישען באַגריף פון דער אַדע, וועלכע האָט געפרוּאוּוט זיך פאַרווירקליכען דורך אים, שעקס' ר'ס, „נביא'ישע נשמה פון דער ברייטער וועלט, וואָס חלומ'ט פון אַכען וואָס דאַרפען ערשט קומען". גאָט'ס ווילען איז געווען דער ווילען פונ'ם צײַטגײַסט, און וואָס עס איז געווען אמת פאַר דער צײַט, איז געווען דאָס וואָס אירע גרעסטע גײַסטער האָבען איר געקענט באַ- ווײזען דורך פאַרשטאַנד און געשיכטע. די וועלט האָט שוין געהאַט גענוג פון בלוז פּאָעטישע נביאים, דער מאַדערנער פּאָעט האָט באַ- דאַרפט דערהיצען מיט זײַן פּײער די קאַנאַנען פון לָאָגיק און וויסענ- שאַפט. ער מוז זײַן אַ דענקער צווישען נביאים און אַ נביא צווישען דענקער. די וואָס ער קען נישט באַגײסטערען דורך געפיל, מוזען געפירט ווערען דורך פאַרשטאַנד. עס טאָר נישט זײַן קיין אײַנציגער שוואַכער רינג אין דער ענגער קײט פון אידעען. און ווער קען צווייפ- לען, אז דאָס פאַרוואָס דער צײַטגײַסט אַרבעט צווישען די דײַטשען — דאָס אויסדערווילטע פּאָלק אין דעם אײביגען פּלאַן פונ'ם אוניווערס פאַר אַט דעם נייעם שריט אין מענטשליכער אַנטוויקלונג — איז דער פונדאַמענט פון אַן אמת'ן קעניגרייך פון דעכט, אַ קעניגרייך פון פּרײהײט און גלײכהײט, אַ שטאַט וואָס דאַרף שטײן פאַר גערעכטיג- קײט אויף דער ערד, און מאַטעריעלער און גײַסטיגער געבענטשטקײט פאַר אַלע? אָבער זײַן פּאָטער איז נישט געווען אומגערעכט וואָס ער האָט זיך באַקלאָגט. פאַרוואָס זאָל ער זײַן אויסדערווילט פאַר דעם

מאן — דעם מאַרטירער — דורך וועלכען די אידעע האָט זיך געזוכט צו פאַרווירקליכען? עס איז געווען אַ שרעקליכער גורל צו זיין משה, צו זיין פּראָמעטעאוס. קיין צווייטעל נישט, אז דאָס בילד פון זיך אליין, וואָס ער האָט געלעזען אין די פּנימ'ער פון זיינע פּריינט, און אין די ליבענדיגע אויגען פון דער גרעפּין האַצפּעלד — דאָס הערליכע וואונדערמיידעל באַשאַנקען גלייך מיט געניאַליטעט און שיינקייט — דאַרף אויסזען ווערט מקנא צו זיין, אָבער פאַר זיין אייגען האַרץ, ווי קאַלט איז עס געווען אָט די איינזאַמע גרויסקייט. און די יונגענט אליין האָט געהאַלטען אין פאַרבייגיין — איז שוין כמעט פאַרביי געגאַנגען.

.4

אָבער ער האָט אָפּגעטרייסעלט פון זיך די זעלטענע פינסטערע שטימונג און האָט ערוואַכט צום פּולשטענדיגען באַוואוסטזיין, אז פּרידלאַנד איז אַנטלאָפּען. מילא, בעסער אַזוי. דער אידיאָט וועט נאָר איינגיכען צוריקקומען. און היינט, ווען ער האָט ערוואַרט צו מיטאַג פּרינץ פּוקלער־מוסקאו, באַראָן קאַרף, גענעראַל דע פּפּיעל און פּאַן בילאָוו דעם פּיאַניסט, און אפּשר נאָך וואַנגער, אויב ער וועט קענען ענדיגען זיין פּראָבע פון „לאָהענגריין“ אין צייט, האָט ער נישט באַ דויערט צו זען, אז זיין טיש וועט באַפּרייט ווערען פון דעם לאַנג־ווייליגען פּאַמפּ און דעם פינקלענדיגען קייט און זייגער פון דעם זייל פון דער פּראַגער געזעלשאַפּט. ווי קליינליך עס איז פון איינעם צו באַהאַלטען זיין אידישקייט! וואָס פאַר אַ לאַסט עס איז צו געהערען צו אַזאַ פּאַלק, דעגענערירטע זין פון אַ גרויסער אָבער לאַנג־פאַר־שוואונדענער פאַרגאַנגענהייט, אומפּיאַיג צו פאַרזינקען די שקלאַפּען־שפורען וואָס זענען איינגעוואַקסען פון יאָרהונדערטער פון שקלאַפּעריי! און ווען ער איז געווען אַ אינגעל, האָט ער דאָך אַזוי געשטרעבט אָפּ־צוטרייסלען דעם יאָך פון די פעלקער, פּונקט ווי ער אליין האָט אָפּ־געטרייסעלט פון זיך דעם יאָך פון משה'ס תּורה. יאָ, אפּילו אויף דער תּליה וואָלט ער מיט פּרייד געגאַנגען, ווען ער וואָלט נאָר געקענט די אידען מאַכען פאַר אַ געאַכטעטע פּאַלק. ווי די פאַרפּאָלגונג פון די אידען אין דמשק האָט אים אָנגעצונדען ווען ער איז געווען אַ אינגעל פון פּופּצען! אַ פּאַלק וואָס האָט פאַרטראָגען אַזעלכע זאַכען איז געווען

עקעלהאפט. זאלען זיי ליידען אָדער נעמען נסמה. אפילו די קריסטען האָבען געשמוינט איבער זייער פאַמעלעכדיג בלוט, וואָס זיי האָבען נישט פאַרגעצויגן אַ ניכען טויט אויפ'ן שלאַכטפעלד צו דער לאַנגער מאַטערניש. איז דען די אונטערדריקונג אַנטקעגען וועלכער די שוויי-צער האָבען רעבעלירט, געווען אַ האָר גרעסער? אַ שרעקעדיג פּאַלק! עס האָט נישט פאַרדינט קיין בעסערען גורל. און ער האָט זיך דער-מאנט ווי אזוי ער האָט פאַרשריבען ביי זיך אין טאַגבוך, ווען די לעבערליכע מעשה, אַז אירען באַנוצען קריסטליך בלוט איז ווידער אויפגעשוואומען אין ראָדעס און לעמנאָס, אַז די אלגעמיינע באַשוּל-דינג איז געווען אַ באַווייז, אַז די צייט איז נאָנט, ווען די אירען וועלען זיך אויף אַן אמת העלפען מיט קריסטליך בלוט. „העלף דיר אליין, וועט דיר דער הימעל העלפען.“ און אלע מאָל אין זיין אינגעלשער פאַנטאַזיע האָט ער זיך געזען פאַראויס פון אַ באַוואַפּענט פּאַלק, ווי ער האָט עס באַפרייט פון שקלאַפּעריי און האָט רעגירט איבער אַ פריי פּאַלק. אָבער די חלומות זיינען פאַרביי מיט דער קינדהייט. ער האָט געפונען אַ גרעסערע, אַ ווירדיגערע זאַך, דאָס געדריקטע דייטשע פּאַלק, וואָס איז געדריקט געוואָרען צו דער ערד דורך קאַפיטאַליסטען און דעם אייזערנעם געזעץ פון לוי, און אלץ וואָס זיין אידישקייט האָט אים געבראַכט, איז געווען אַ פאַראורטייל וואָס איז געווען נאָך שטאַרקער געגען אים, אַ ביליג געשריי פון איד-דעמאָנאָג, צו שטערען זיין גרעסערען קאַמף פאַר דער מענטשהייט. און דאָך, איז עס נישט געווען מאָדנע? זיי זענען אלע געווען אידען, זיינע פריינט און באַגייסטערער. היינע און בערנע אין זיין יוגענט, און איצט, אין זיינע מאַנסיאָרען, קאַרל מאַרקס. איז עס אפשר געווען זייער געפיל פון דער גרויסער געמאַטראַגעדיע, וואָס האָט האַסטיגער געמאַכט זייע צאָרן געגען יעדען אומרעכט?

„מענשליכע אומגערעכטיגקייט האָט זיך אַלזאָ ענדליך דערנעג-טערט צו איר סוף. דאָס הימלישע קעניגרייך אויף דער ערד האָט זיך אָנגעהויבען באַווייזען דורך צייכענס און שלעכטע סימנים. דער גלויבען פון דער צוקונפט האָט אָנגעהויבען אויפגיין — די קירך פונ'ם פּאַלק. אָ, פּאַטער, פּאַטער!“ האָט ער אויסגערופען, „ווען דו וואַלסט געלעבט צו זען מיין זיג!“

5.

מען האָט אָנגעקלאַפּט אין דער טיר.

זיין מענטש איז אַריינגעקומען, נאָר אָנשטאַט אָנצוזאָגן, אַז די גרעפּין האַצפּעלד איז געקומען, אַזוי ווי לאַסאַל'ס פּנים האָט ערוואַרט, האָט ער אים דערלאָנגט אַ בריף.

לאַסאַל'ס פּנים האָט זיך ווידער געביטען, און דער געדאַנק פון דער גרעפּין איז אַראָפּפאַרשווינדען פון אים, ווען ער האָט דערזען די גראַציעזע האַנטשריפט פון סאַפּיע דע סאַלומצעוו. וואָסערע עראינע-רונגען דאָס האָט אים צוריקגעבראַכט פון דער ערשטער אמת'ער ליידענשאַפט פון זיין לעבען, ווען נאָכדעם ווי אַן אומדערוואַרטער שטראָם האָט אים אומגעוואָרפען, אַ באַצויבערטער און דאָך ערשטויני-טער וואָס ער איז נישט מער דער לייכטער זיגער, וואָס וואַרפט צו קרישעלאַך פון ליבע צו פּלאַטערדיגע פרויען נעבאָך, האָט ער געבעטען דאָס רוסישע מיידעל צו טיילען מיט אים זיין קאַמף און זיינע זיגען. אַז ער זאָל וועלען מיט איר חתונה האָבען איז געווען פאַר אים פונקט אַזוי דערשטויניך ווי דאָס וואָס זי האָט אים אָפּגעוואָגט. וואָסערע געשפּרעכען זיי האָבען געהאַט טאַקע דאָ אין דעם צימער, ווען זי איז דורכגעפאַרען בערלין מיט איר קראַנקען פּאַטער! וויפיל ער האָט געליטען פון דעם וואָס זי האָט אָפּגעלעגט צו באַשליסען, וואָס ער האָט פּאַראַויסגעזען, און וואָס האָט אים דאָך נישט ווייניגער דער-שלאָגען. ער האָט געמוזט אנערקענען, אַז די דערשלאָגענקייט איז אין דער אמת'ן געווען אַ סטימולירונג. אין דער רעאַקציע געגען זיין אַרימקייט און דעם פיינעם פאַרגעניגען פון אַ נסיון וואָס איז אים געגען זיין ווילען אַנטרונען, און אין דעם צוריקגעווינען די פרייהייט צו אַרבעטען פאַר זיינע גרויסע אידעאַלען, איז ער צום ערשטען מאָל אַריין אין פּאָליטישער אַגיטאַציע. דער עפיזאָד האָט אים געמאַכט זיך נאָכאַמאָל באַטראַכטען ווי אַ גרויסע קראַנקהייט אָדער אַ שווערער פאַרלוסט. עס האָט אים געוויזען, אַז דאָס לעבען רוקט זיך אַוועק, אַז דער פאַרנאַכט קומט אָן, אַז אין עטליכע יאָר אַרום וועט ער זיין פּערצייג, אַז דאָס וואַונדערקינד, ווי הומבאָלדט האָט אים גערופּען, איז דערוואַקסען צו אַ רייפּען מאַן, און אַז דער גאַנצער אויסגאַנג וואָס ער האָט דערווייל געפונען פאַר זיינע גרויסע באַגאַבונגען איז געווען

א רייע סקאנדאליעזע פראצעסען און א געהיימער באנד פון דער פילאָזאָפיע פון העראַקליט'ן דעם טונקעלען. און איצט, קומענדיג צו אים אין מיטען פון זיין פלוצימדיגער צרה, האָט דער בריף פון דער שטילערער וועלט פון פאַרדרייִיאָרען — כאָטש ער אליין האָט זי אַרויסגערופען — אויסגעוויזען ווי כמעט פון טרוימלאַנד. די פלעצ־ליכע וואַרימקייט פון דעם בריף האָט אין אים אָנגעצונדען עפעס פון דעם אַלטען גלי. בריסע! איז זי אַלזאָ ווידער געווען אין מערב־איראָפּע? יאָ, זי האָט נאָך אַלץ געהאַט דעם היינע בריף, וועלכען ער האָט געוואָלט. נאָר איר פּאָטער האָט אים געהאַט און זי האָט געשריבען צו אים קיין רוסלאַנד, ער זאָל אים איר שיקען. איר שווייגען האָט זיך גענומען פון איר ברוגז איבער דעם באַדינג וואָס לאַסאַל האָט איר געשטעלט איידער ער האָט אָנגענומען די בלויע פריינטשאַפט, וואָס זי האָט פּאַרגעלעגט, נעמליך, אז אזוי ווי אַלע זיינע פריינט, מוז זי אים שרייבען צוויי בריף צו זיין איינעם. „גרוי־זאַם באַשעפענישעל!“ האָט ער געטראַכט מיט אַ שמייכלעך, אָבער האַלב אין כעס. אָבער כאָטש זי האָט פאַר אים איצט געהאַט בלוז דעם אינטערעס, וועלכען מען פאַרלירט ניט געוויינליך אינגאַנצען פאַר דער פרוי, וועלכע האָט אַמאָל אָפּגעזאָגט, האָט זי ווידער אין אים אויפגערודערט זיין געפיל פון דער נאַרישער פוסטקייט פון אַ לעבען אָן ליבע. זיין גלענצענדע רעפּוטאַציע אַלס געלערטער און אַראַטאַר און פּאָטענציעלער פירער פון מענטשען, זיין פּערזענליכער רייז, גע־וועבט פון שיינקייט, שאַרפּזין, עלעגאַנץ, און אַ גלאַריע פון זיג, וואָס האָט אים געמאַכט פאַר דעם לייב פון יעדער געזעלשאַפטליכער פאַר־זאַמלונג, און זיינע קליינע באַנקעטלאַך פאַר די גרויסע מענטשען פון בערלין — פון וועלכע די שטאַדט האָט גערעדט — וואָס פאַר אַ פּוס־טער פאַרס דאָס איז אַלץ געווען! און זיינע געדאַנקען זיינען גע־פּלויגען נישט צו סאָפּיען, נאָר צו דער נייער אויסשטראַלונג וואָס האָט געשוועבט איבער זיין לעבען. ער האָט אַרויסגערופען דאָס פאַר־גייענדיגע בילד פון דער גלענצענדער העלענע פּאָן דעניגעס, וועלכע ער האָט באַגעגענט מיט אַ יאָר צוריק ביי די הירסעמענדעלס. ער האָט ווידער איבערגעלעבט יענעם וואַונדערליכען אַזווענט, דעם כמעט זיד־ליכען עפּיואָד פון געגענזייטיגער ליבע ביים ערשטען בליק. ער האָט זיך געזען ווי ער האָט געהאַלטען דעם סאַלאָן באַצויבערט

מיט זיין וואונדערליכער קאָנווערסאציע. א זילבער-קול זאָגט פלוצ-לינג: „ניין, איך בין מיט אייך נישט איינשטימיג.“ ער דרייט אויס זיין קאָפּ אין ערשטוינונג. אָ, די פיקאנטע, גאָלדהאַריגע שיינהייט, באוואונדערליך ווייס און פיין, די בלענדענדיגע אַקסלען, דאָס קאָקער טישע שפּיל מיט'ן לאָרנעט, דער ווייץ, די געוואנטקייט, די טיילוולישקייט. „איז עס אַלזאָ אַ ניין, אַ ווידערשפרוך, דאָס ערשטע וואָרט וואָס איך הער פון אייך. דאָס אַלזאָ זיינט איר. יא, יא, פונקט אזוי האָב איך מיר אייך פאַרגעשטעלט.“ זי שטייט אויף און בעט די הויזווירטין, זי זאָל זיי פאַרשטעלען, אָבער ער לעגט צערטליך אַרויף זיין האַנט אויף איר אָרעם. „צו וואָס? מיר קענען זיך. איר ווייסט ווער איך בין, און איר זענט ברונהילדע אדריען קארדאוויל פונ'ם 'וואנדערענ-דיגען איד', די גאָלדענע קאשטאַן-האַר, פון וועלכע קאפיטאַן קאַרף האָט מיר דערציילט, מיט איין וואָרט — העלענע!“ דער גאַנצער סאַלאָן קוקט אויף זיי, אָבער וואָס זענען דען די אנדערע אויסער דאָס געהער ריגע פובליקום פאַר דער גלענצענדער פאַר וואָס נעמט דעם צענטער פון דער בינע דורך דעם געטליכען רעכט פון אַ ליבע וואָס איז צו גרויס פאַר סאַלאָן-קאָנווענציאָנעלקייטען, וואָס נויטיגט זיך כמעט אין אַר-קעסטער באַגלייטונג פון פריינט וואַגנער! ער רעדט נישט מער חוץ צו איר, ער עסט מיט איר, ער איז באַגייסטערט ווי אַ אינגעל איבער איר געשמאַק אין וויין. און ווען, פיר אַזויגער פאַרטאָג, ער וואַרפט איר מאַנטעל איבער אירע אַקסלען און טראָגט זי אַראָפּ דריי שטאַק שטיגען צו איר קאַרעטע, האָט עס אפילו איר נאַאיווער קוויז און באַ-גלייטער אָנגענומען ווי בלווי אַ נאַטירליכע מאַניר מיט וועלכע דער העלד נעמט איבער זיין הימעל-געבוירענע כלה.

זיין פלוצימדיג פאַרגעסען זיך אין אַט דער אַלמער עראינערונג האָט אים אזוי אויפגעריסען זיין שלאָפענדיגע ליידענשאַפט, אַז ער איז איצט צוגעגאַנגן צו אַ שופלאָד און דאָרט געגריבעלט נאָך איר פאַטאָגראַפיע. נאָכדעם ווי דער באַראָן, איר פאַטער, דער העכסט רעספּעקטאַבעלער בייערישער דיפּלאָמאַט, האָט זי ניט געוואָלט הערען רעדען פון דעם איד-דעמאָנאָג האָט לאַסאַל זי געבעטען צו שיקען אים איר בילד, ווייל ער האָט געפלאַנט צו בויען אַ הויז באַצירט מיט פרעסקען, און דער קינסטלער האָט באַדאַרפט זוכען אין איר די באַ-גייסטערונג פאַר זיין ברונהילדע. אין דער טומעלדיגקייט פון זיין

לעבען איז אי דער פראיעקט אי איר בילד פארנאכלעסיגט געוואָרען. ער האָט זי געלאָזט גיין אָן פיל אָנשטרענגונג — אין אַ געוויסען זין האָט ער זי נאָך אַלץ באַטראַכט פאַר זיינער, ווייל די געגנערשאַפט איז נישט געקומען פון איר. אָבער האָט ער געטאָן קלוג, וואָס ער האָט צוגעלאָזט אָט דאָס צושיידען זיך? גרויסע פּאָליטישע געשעע-נישען קענען טאקע אָנקומען, אָבער וויי, ווי פּאַמעליך, און עס איז אַלע מאָל געווען די שטענדיגע געפאַר פון איר, „מאָרישען פּרינץ“ — דער יונגער וואַלאַכישער סטודענט, יאַנקאָ פּאָן ראַקאוויצא, דער „דראַכען וואָס היט מיין אוצר“, ווי ער האָט אים אַמאָל גערופּען, און וועלכער, כאַטש ער איז געווען איר חתן, איז געווען דער שקלאַף פון אירע קאפּריווען, גרייט זיך צו אָפּפּערען אויב זי האָט אַן אַנדערען מער געליבט, אַ צאַרט, בויניג באַשעפּעניש, וואס לאַסאל האָט קוים גע-קענט פאַרשטיין, באַזונדערס ווען מען האָט גענומען אין אַמבאַטראַכט זיין פּרינצליך בלוט.

ווען ער האָט ענדליך געפונען די פּאָטאָגראַפיע, האָט ער זיך מיט אַ ציטער דערמאָנט, אַז באַלד איז איר געבורטסטאָג. אין אַ טאָג צוויי אַרום וועט זי ווערען פּויליעריג, וועט מער נישט זיין קיין ליאַלסע אין איר פּאָטער'ס ווילען.

.6

ווען מען האָט אים אַביסעל שפּעטער אָנגעזאָגט, אַז די גרעפּין האַצפּעלד איז דאָ, האָט ער פאַרגעסען, אַז ער האָט זי ערוואַרט. ער האָט צוריק אַריינגערוקט די פּאָטאָגראַפיע צווישען די פּאַפירען, און איז איר גיך אַנטקענענגעלאָפּען צו באַגעגענען.

איר פנים איז געווען דאָס פנים פון דעם שיינעם פּאָרטרעט אויף דער וואַנט, וואָס איז צוויי מאָל אַזוי אַלט געוואָרען, אָבער מיט די שטריכען פון שיינהייט נאָך אַלץ קלאָר אונטער דעם אומנויטיגען לייכטען רוזש, אַזוי אַז טיילמאָל, נישט קוקענדיג אויף אירע באַ-פּראַסטיגטע האָר, האָט מען זיך געקענט פּאַרשטעלען איר לעבען אין איר פּרילינגס-צייט. דאָס איז געווען אַזוי באַזונדערס ווען דאָס זון-ליכט האָט זיך אַריינגעריסען אין אירע אויגען. אָבער ביי איר עלטסטען אויסזען איז איר אַלץ געבליבען די ווירדיגקייט פון אַן אייני-

געבוירענער פרינצעסין, דער חן פון דער פרוי מיט א רירעוודיגען אינטעלעקט און גרויסער געזעלשאפטליכער ערפארונג.

„עפעס זיינט איר באזארגט“, האָט זי געזאָגט.

ער האָט פּאַרטרויליך געשמייכעלט. „מײן שוואַגער פון פּראַג האָט זיך אַרײַנגעכאַפּט. ער האָט מיר געהאַלטען אַ דרשה“.

„וועגען דעם וואָלט איר זיך נישט געזאָרגט, פּערדינאַנד“.

לאַסאַל האָט געשוויגען.

„איר האָט ווידער געהערט פון דער סאַפּיע דע סאַלוצעוו!“

„נבואה! נאָך דריי יאָר! גרעפּין, איר זיינט אַזוי וואונדערליך, ווי שטענדיג“.

דער קאָמפּלימענט האָט נישט לייכטער געמאַכט איר פּאַרזאָרגט פּנים. זי האָט אויסגעזען אָפּגעצערט, כמעט אירע אמת'ע יאָרען.

„דאָס איז נישט דער מאָמענט פאַר אונטערקליידלאַך — מיט אייער לעבענסגעלעגענהייט פאַר אייך און ווען חדשים פון טורמע הענגען איבער אייער קאָפּ“.

„אַ, איך בין זיכער, אַז מײן אַפּעלירונג וועט מיך אַרויסנעמען מיט העכסטענס אַ שטראַף. איר דאַרפט געדענקען, גרעפּין, אַז בלוז איין מאָל אין מײן לעבען, כאַטש זיי האָבען אַלע מאָל אָנגעשמעלט אויף מיר פּאַנגנעצען, האָבען מיך די יענערס אויף אַן אמת געכאַפּט אין שטייג אַרײַן. און אפילו דאַמאַלסט האָט מען מיך אַרויסגעלאָזט יעדעס מאָל, ווען איך האָב באַדאַרפט גיין פאַר אייך אין געריכט. דאָס איז געווען גאַנץ אומלעגאַל“, און ער האָט געלאַכט, ווען ער האָט זיך דערמאָנט די פיל נסים וואָס זיין שיינריידעריי האָט, טיילמאָל מיט אינסינואירונג, טיילמאָל מיט דראָאונג, דערגרייכט. „יא, איר זיינט וואונדערליך“.

„איך וואונדער מיך איבער זיך אַלײן“.

„לאָזט מיך זען אייער נייע עפען דרך סעזאַמע! איז עס פאַרטיג?“

„ניין, ניין, סאַפּיע“, האָט ער שפּאַסיג געזאָגט. „איר ווייסט דאָך,

אַז איר מיינט איר ווילט זען דעם בריף פון דער וואָס טראָגט דעם אייגענעם נאָמען וואָס איר“.

„דאָס גייט מיך נישט אָן“.

„אַ, גרעפּין“. ער האָט איר דערלאָנגט דעם בריף.

„הם“, האָט זי געזאָגט מיט אַ שנעלען בליק אויפֿן בריִה. „האָט איר איר געשריבען צו ערשט?“

„ווייל מען האָט באַדאַרפט דעם בריִה צו דער נייער אויסגאַבע פֿון היינע, און איך האָב נישט געהאַט קיין קאַפּיע פֿון אים.“
„אַבער איך האָב אַ קאַפּיע.“

„איר? וואו?“

„אין מיין האַרץ, מיין ליב קינד. פֿאַרוואָס זאָל איך נישט גע-
דענקען דעם גרויסען דיכטער'ס ווערטער? טייערסטער ברודער אין
קאַמף, קיינמאָל האָב איך אין קיינעם אויסער אין דיר נישט געפֿונען
אַזויפיל ליידענשאַפט פֿאַראייניגט מיט אַזויפיל העלזערישקייט אין
האַנדלונג. איר האָט ווירקליך דאָס געמליכע רעכט פֿון אויטאָקראַטיע.
איך פיל מיך בלוזי ווי אַ קליינע פֿליג...“ זי האָט געוואַרט אַ ווייל
און געשמייכלט צו אים. „איר זעט?“

„אויסגעצייכענט“, האָט אויסגערופֿען לאַסאַל, וועלכער האָט זיך
העפֿליך צוגעהערט. אָבער עס איז נישט יענער בריִה. דער רעקאָ-
מענדאַציאָנס-בריִה, וואָס ער האָט מיר געגעבען צו וואַרנהאַנען פֿאַן
ענוע, ווען איך בין געווען אַ אינגעל פֿון צוואַנציג — אין דעם יאָר
ווען מיר האָבען זיך באַקענט.“

„ווי זאָל איך דאָס נישט געדענקען? איז דאָס נישט געווען
דאָס ערשטע וואָס איר האָט מיר געוויזען?“

אַ זיפֿן האָט זיך ביי איר אַרויסגעכאַפט. אין יענעם יאָר ווען
ער האָט געוואונען איר ליבע, איז זי געווען פֿונקט צוויי מאָל אַזוי
אַלט ווי ער. איצט, טראָץ דער אַריפֿמעטיק, האָט זי זיך געפֿילט
דריי מאָל אַזוי אַלט ווי ער.

„איך וועל אים אייך דיקטירען“, האָט זי ווייטער גערעדט. „און
איר קענט אים אַוועקשיקען צום אַרויסגעבער און זיין פֿאַרטיג דער-
מיט.“

„מיין וואונדערליכע גרעפֿין, מיין מער ווי מוטער“, האָט ער גע-
זאָגט גערירט, „און איר האָט דאָס געטראָגען אין אייער טייערען,
קלוגען קאַפּ.“

„מיין פֿריינט, הער לאַסאַל, דער איבערבֿענגער פֿון דעם בריִה,
איז אַ יונגערמאַן מיט אויסערגעוויינליכען טאַלאַנט. מיט דער טיפֿ-

סטער בילדונג און גרעסטער באַאָבאַכטונגס־קראַפט און רייכסטער באַ־
גאַכונג פון אויסדרוק, פאַרמאָגט ער נאָך — "
"שטייט נישט דאָרט אויך, וועלכען איך האָב ווען עס איז באַ־
געגענט'?"

"יא, יא, מײן קאָפּ הױבט מיך אָן פאַרלאָזען. שטעלט עס אַרײַן
נאָך, באַאָבאַכטונגס־קראַפט. פאַרמאָגט ער נאָך אַן ענערגיע פון ווילען
און אַ חשק צו טעטיגקײט וואָס וואַרפט מיך אַרײַן אין אַ דער־
שטױנונג'."

"זעט איר," האָט לאַסאַל אונטערבראַכען און אַרױפגעקוקט. "הײַר
נע האָט גלײַך געזען דעם אונטערשײד צווישען מיר און קאַרל מאַרקס.
מאַרקס, איז נאָך אַלעמען אַ סטודענט, און זײַן אײַצױגער אַדרעס איז
פאַקטיש דער בריטישער מוזעאום. אין בלוזען וויסען פּרעטענדיר איך
נישט אים אײבערצושטױגען. וועלכע שפּראַך, וועלכע קונסט, וועלכע
וויסענשאַפט איז אים אומבאַקאַנט? אָבער ער איז שוין כמעט אײַנ־
גאַנצען מת. ער אַרבעט אױס זײַנע געדאַנקען אַמבעסטען אין מאַטע־
מאַטיק — דער שפּײַנאַזא פון סאַציאַליזם. אָבער שטעלט אײך פּאָר,
ווי שפּײַנאַזא פירט אַ פּאָלק. און אפילו שפּײַנאַזא האָט געהאַט מער
פּײַער. ווען איך בין אים געגאַנגען זען אין לאַנדאָן ווײַנטער בעטען
אים ער זאָל זיך שטעלען מיט מיר אן שפּײַץ פון דער באַוועגונג, איז
אים נישט געפּעלען מײַן פּראַזעאַלאַגיע, און ער האָט קאַלטבלוטײַג צו־
גלידערט מײַנע קאַמפּס־רופען. אײך פּרעדיג סאַציאַליזם אַלס אַ רע־
ליגיע, די קירך פונ'ם פּאָלק — ער וועט אפילו נישט שרױען 'אַמת און
גערעכטיגקײט!' ער וועט אײך בלוזי וויסענשאַפטליך אײבערצױגען,
אַז די אילוזיע פון די מאַסען, אַז מען גיט זײ נישט זײער רעכט וועט
זײ אַנשטױסען אויסצודריקען זײער מאַכט. און זײַנע רעדעס! אָפֿ־
האַנדלונגען, נישט קײן טראַמפּײטערס! אײַנמאָל נאָך אײַנער פון
זײַנע רעדעס אין געפאַנגענעם שטופֿ, האָט אײַנער פון די געשוואויר־
רענע אים געדריקט די האַנט און אים געדאַנקט פאַר זײַן באַלערענדער
לעקציע. האַ, האַ, האַ! געמט מײַן, סײַטעם פון ערוואַרבענע רעכט',
יאָ". — לאַסאַל האָט שוין אײַצט געהאַט אָנגעהױבען אײַנעם פון זײַנע
באַליכטע מאַנאָלאָגען, און ווײַניגסטענס די גרעפּין האָט אים קײַנמאָל
נישט געוואָלט אונטערברעכען. — "דאָ האָט איר בילדונג און לאַנגיק,
וואָס האָט געוואונגען די טרוקענסטע צוצוגעבען, אַז דאָס איז אַ

מייסטערשטיס פון יודיספרודענץ. אָבער עס איז איינגעוואָרצלעט אין לעבען, און עס האָט געצויגען זיין נאַרונג פון מיין ווירקליכער פראַקטיס אין קעמפּען מיין ליבער גרעפינ'ס קאַמפּען. ווי היינע זאָגט, וויסען און קענען זיינען זעלטען פאַראייניגט. לומער איז געווען אַ מענטש פון טאַט, אָבער זיינע געדאַנקען זיינען נישט געווען זייער ברייט. לעסינג איז געווען אַ מענטש פון געדאַנק, אָבער ער איז געשטאַרבען אַ צובראַכענער אויפ'ן ראָד פון שיקזאַל. אַ קאַמבינאַציע פון אָט די צוויי האָב איך געפרואווט מאַלען אין מיין אולעריך פאַן הומטען — דעם הומאַניסט, וואָס האָט איבערגעשטיגען לומער'ן און וועלכער איז געווען דער מאָרנעשטערען פון דער אמת'ער רעפּאָרמאַציע. איר געדענקט זיין פראַנקפורטער סטודענט, וועלכער האָט דורך אַ טעות אַראָפּגענומען דאָס היטעל פאַר אַ איר, האָט נישט געקענט באַשליסען צי די זינד איז געווען שטערבליך, צי פאַרגעבליך. אָבער כאַטש איך האָב זיך אַליין אַריינגעגעבען אין אים, וועל איך אָבער נישט זיין געשלאָגען אזוי ווי ער". ער איז אויפגעשפרונגען און אַ וואָרף געטאָן זיין פען אזוי אז זי איז געבליבען שטיין ציטערדיג אינ'ם מיט. „ווייל זיכער וועגען מיר האָט עס היינע געטראַכט ווען ער האָט געשריבען: יאָ, אַ דריטער מענטש וועט קומען" — און לאַסאַל'ס אַקצענט איז געווארען דראַמאַטיש קלינגענדיג — „און ער וועט פאַרענדיגען וואָס לומער האָט אָנגעהויבען, וואָס לעסינג האָט פאַרטגעזעצט, אַ מענטש אין וועלכען דאָס פאַטערלאַנד נויטיגט זיך אזוי שטאַרק, דער דריטער באַפרייער".

„דער דריטער באַפרייער", האָט די גרעפין ליידענשאַפטליך נאָכגעזאָגט.

„ווייסט איר", האָט ער ווייטער גערעדט, „איך האָב מיר אָפּט פאַרגעשטעלט, אז איך בין עס געווען דער וואָס האָט היינע'ן געגעבען די געדאַנקען וואָס ער האָט אַנטוויקעלט אין זיין עסקיז פון דייטשער פילאָזאָפיע, אז אונזער רעוואָלוציע וועט זיין דער רעזולטאַט פון אונזער פילאָזאָפיע, אז אין דער ערדציטערניש וועט געהערט ווערען דאָס קליינע שטילע קול פון קאַנט און העגעל. דאָס האָב איך געפרואווט זאָגען נישט לאַנג צוריק אין מיין לעקציע וועגען פּיכטע'ן. ריינער געדאַנק וועט אויפבויען די דייטשע אימפעריע. ווירקליכקייט — מיט אירע פראַגמענטען, פרייסען, זאַקסען א. א. וו. — וועט זיך מוזען

איבערבויען לויט דער אידעע פון א פאראייניגטער דייטשער רעפוב-
ליק. פארוואָס שמייכלט איר?" האָט ער אומרואיג איבערגעריסען,
מיט אַ פינסטערער עראינערונג ווי זיין פובליקום האָט זיך אַוועק-
שפאַצירט אין עס-צימער אַרײַן.

"איך האָב געטראַכט פון היינע'ס ווערטעל, אַז מיר דייטשען
זיינען אַ מעטאָדיש פּאָלק, וואָס אונזער דענקען קומט ערשטענס און
אונזער רעוואָלוציע צווייטענס, ווייל די קעפּ וואָס זיינען באַנוצט גע-
וואָרען צום דענקען זאָלען דערנאָך קענען באַנוצט ווערען אויף אַפּ-
צוהאַקען. נאָר ווען איר וואָלט צוערשט אָפּגעהאַקט קעפּ אַזוי ווי די
פּראַנצויזען, וואָלטען זיי נישט געווען זייער נוצליך פאַר פּילאָזאָפּיע".
לאַסאַל האָט געלאַכט. "איך האָב ליב היינע'ן. ער האָט מיר אויס-
געזען ווי מיין נשמה-ברודער. איך האָב אים ליב געהאַט פון אינגעל-
ווייז אָן, און איך האָב בלויז באַדויערט, וואס ער איז נישט געווען אַ
רעפּובליקאַנער אַזוי ווי בערנע. הלואי וואָלט ער געלעבט צו זען דעם
זיג פון דעם וואָס ער האָט פאַראויסגעזאָגט, די אַלטע אומגעצוימטע
בערסקער ווילדקייט וואָס וועט אויפשטיין צווישען אונז טוטאַנען
ווען דער צויבער פונ'ם צלם וועט ענדליך געבראַכען ווערען, ווי ער
מוז זיך ברעכען, און די אַלטע געטער וועלען ווידער קומען צו זיך.
אַ צאָן פאַר אַ צאָן, אַן אויג פאַר אַן אויג. די היפּאָקריטישע טיראַנען
וועלען קייען די ערד, די פּאַלשע שופּטים וועלען גע'משפּט ווערען".
"אַזוי האָב איך אייך ליב צו הערען רעדען".

ער האָט אַ זעץ געטאָן אין טיש מיט זיין פּויסט. זיין אייגען
לויבעזאָנג האָט אים אָנגעצונדען, כאָטש זיין וואונדערליכער זכרון
וואָס האָט געקענט האַלטען אפּילו גאַנצע ליברעטאָס פון אָפּערען איז
געווען ווייניג אין צווייפּעל אין באַצונג צו היינע'ס גענויע ווערטער.
"יא, די הייליגע אַליאַנץ פון וויסענשאַפט און דעם פּאָלק — די
געגענעזעצטע דעם פּאָלק! זיי וועלען צעדריקען אין זייערע שטאַלענע
אַרעמס אַלץ וואָס איז געגען דער העכערער ציוויליזאַציע. דער שטאַט,
דאָס אורגענדעקליכע ריינע פייער פון דער גאַנצער ציוויליזאַציע —
וואָס פאַר אַ פייער פּראַזע! איך מוז דאָס פאַרשרייבען פאַר מיין
קאַמערנעריכט רעדע".

"און אין דער אייגענער צייט ענדיגט אייער היינע אַנגעלעגנע-
הייט, איך בעט אייך, און ווערט פאַרטיג מיט דער אימפּערטינענטער

מאדמואזעל. וואָס, זי מוז עס קריגען אַ בריה פאַר אַ בריה! פאַר-
שטייט זיך, עס איז אַ ברכה וואס זי האָט אויפגעהערט צו קאָרעספּאָנ-
דירען מיט אייך. אָבער דאָך, זעט וואָס די באַשעפענישען זיינען.
קיינ שום רחמנות נישט אויף דער מי און מאַטערניש פון אייער לעבען.
אַלע קליינע עגאָאיזמען און פּוסטקייטען! וואָס גייען זיי אָן אייערע
וועלט־גרייכענדיגע צוועקען? יאָ, זיי וועלען זיצען ביי אייערע פּיס,
אָבער זייער אייגענע פּרייד, אדער גייסטיגע אנטוויקלונג איז אַלץ וואס
זיי טראַכטען. אָט די רוסישע מיידלעך זיינען די שרעקליכסטע. איך
קען אַזעלכע הונדערטער ווי אייער סאַפּיע. זיי זיינען אַ טיפּישע אַנט-
וויקלונג פון אונזער ניגעבאָקענער צייט. זיי האָבען אפילו פון אויבען
אויף חתונה, בלויז זיך צו באַפרייען פון די עלטערענ'ס דאָר. מיך
וואונדערט, וואָס זי האָט אייך נישט אָפּגעשפּילט די אייגענע קונע.
און איצט איז זי עלטער און זי האָט שוין נישט איר חן, זי זעט וואָס
זי האָט פאַרלוירען. אָבער איר וועט זיך נישט לאָזען נאָכאַמאָל
אַריינציען?"

"ניין, אין דעם מעגט איר זיכער זיין", האָט לאַסאַל געזאָגט.
איר פנים איז כמעט יונג געוואָרען.

"איר קענט אזוי נישט קיין פרויען, מיין ליב קינד", האָט זי
געזאָגט, גלעטענדיג זיינע ברוינע געקרייזעלטע האָר. "איר זיינט
וויקליך אַ קינד, אָן אורטייל אָדער פאַרשטאַנד, ווען עס האַנדעלט
זיך וועגען זיי".

"און איר קענט אזוי נישט קיין מענער", האָט לאַסאַל געטראַכט,
ווייל זיין אָפּוואַרפען פון זיך דאָס רוסישע מיידעל האָט אים קלאָר
אַרויפגעבראַכט דאָס בילד פון זיין צויבערליכער ברונהילדע. האָט
דען די גרעפּין געמיינט, אז אַ מאַן קען זיך אייביג שפּייען מיט ער-
אינערונגען? אמת, זי האָט אים גראַציעז אָפּגעזאָגט צוליב אַ האַלב-
מוטערליכער לאַגע, אָבער אַן אמת'ע מוטער וואָלט שטאַרקער געפּילט
אַז די באַצויאונג איז נישט געווען אזוי געניגענדיג פאַר אים ווי
פאַר איר.

עס האָט אויסגעזען, אז די גרעפּין באַגרייפט וואָס אין זיינע
געדאַנקען קומט פאַר. "ווען איר וואָלט באַקומען אַ ווייב, וואָס זאָל
אייך ווערט זיין", האָט זי אויסגערופּען, "אַ מח וואס זאָל זיך קענען
פאַרנלייכען מיט אייערען, אַ נשמה וואָס זאָל פּילען אייערע, אַ האַרץ

וואָס זאָל אָפּקלינגען דעם שטאַרקען קלאַפּ פון אייערען, אַ חבֿר'טע פאר אייער תּפֿיסה אָדער טראָן, וואָס זאָל זיין גרייט פאר איינעם פון די צוויי — אָבער וואו קריגט מען אַזאַ אומפאַרגלייכליכע פּרוי ?

„איר זיינט גערעכט“, האָט לאַסאַל אויסגערופען מיט אַ שטילער צופרידענהייט. „נאָך אַלעם איז העלענע געווען אַ קינד מיט אַ קינד'ס ווילען, וואָס איז געבראַכען געוואָרען ביי דער ערשטער שמערונג. איך האָב קיינמאָל נישט באַגעגענט אַ פּרוי, וואָס איך זאָל ווירקליך קענען רעכענען פאר מיין חבֿר'טע. אויב איך האָב ווען עס איז אַנִי געצונדען אַ נשמה אין אַ פּרוי, איז עס געווען אויף איין מאָמענט. ניין, איך האָב אַלע מאָל געוואוסט, אַז איך מוז לעבען און שטאַרבען אַליין. איך האָב אייך דערציילט פון מיין פּריער ליבע צו דער שיינער ראָזאַליע זאָנדער, מיין אַלטען חבֿר'ס שוועסטער, וואָס זי לעבט נאָך אַלץ אומפאַרהייראַט אויס ליבע צו מיר. אָבער איך האָב געוואוסט, אַז חתונה האָבען מיט איר מיינט פאר מיר צו פאַרקויפֿען זיך דורך מיין צערטליכקייט. קען איך אַלץ אַריבערטראָגען, אָבער ווי אַזוי שלעפּ איך אַ שוואַכערען פון זיך אַריין אין דעם טראַגישען קריז פון מיין שיקאַל ? ניין, קורטיוס מוז אַליין אַריינשפּרינגען אין זיין אָפּגרונט.“

זיינע ווערטער האָבען זי געטרייסט, אָבער זיי האָבען געהאַט אַ שטאָך אין זיך.

„אָבער אייער גליק מוז קומען פּריער פאר אַלץ“, האָט זי גע-
זאָגט, נישט אָן באַדייטונג. „איבערצייגט מיך נאָר, אַז איר האָט געפונען אייער גלייכען, און זי וועט זיין אייערע אין איין וואונק. איך וואָלט אפילו נישט דערלאָזט, אַז ליבעס־בריה זאָלען זיך אַריינמישען. איר זיינט אַזוי גיגאַנטיש. אייערע טיטאַנישע געפילען פליסען אַריבער אין הונדערטער פאַרשריבענע זייטען. איר זיינט דער אומעקאָנאַמיש-
סטער מענטש וואָס איך האָב ווען עס איז באַגעגענט.“
ער האָט געשמייכעלט.

„אַ וואַלסאַן איז נישט קיין באַרג מוראַשקעס. אָבער איך ווייס, איר זיינט גערעכט. פאר לאַסאַל'ן דעם קעמפּער האָט די וועלט נישט קיין ווייב. ווען איך וואָלט נאָר געקענט זיין זיכער, אַז דער זיג וועט קומען ביי מיין לעבען.“

„גערענקט וואָס אייער אייגענער העראַקליט זאָגט: די בעסטע זוכען באַרימטקייט“.

„יאָ, באַרימטקייט איז דאָס זיין פּונ'ם מענטשען און נישט־זיין. דאָס איז די פּאַרווירקליכטע אומשטערבליכקייט פּונ'ם מענטשען“, האָט ער זיך אַליין ציטירט. „אַבער“ —

זי האָט גיך פּאַרגעזעצט זיין ציטאַט: „דערפּאַר האָט די באַ־רימטקייט אלע מאָל אזוי מעכטיג אויפגערודערט די גרעסטע נשמות און זיי דערהויבען אַריבער אלע קליינע און שמאָלע צילען“.

„די צילען זיינען גרויס — אַבער די מיטלען, ווי קליינטשיק! די פּרעזידענטשאַפט פון אַן אַרבעטער פּאַראַיין, וואָס טאָר אפילו נישט געגרינדעט ווערען אין בערלין“.

„אַבער דאָך אַן אַלגעמיינער דייטשער אַרבעטער פּאַראַיין. ווער ווייס וואָס עס קען נאָך פון אים אויסוואַקסען! בערלין קען נאָך פּאַר־כאַפט ווערען אין געציילטע טעג“.

„איך וואָלט עס בעסער פּאַרכאַפט מיט דער שווערט. ביסמאַרק איז גערעכט. די דייטשע פּראַגע קען בלויז געלייזט ווערען דורך בלוט און אייזען“.

„לוינט זיך דאָס אויפּסניי איבערצורעדען? האָבען מיר נישט איינגעשטימט פּאַראַיאָרען אין קאַפּרעאַ, ווען גאַריבאַלדי האָט נישט געקענט פּועל'ן ביי זיך אַריינצוריינגען קיין עסטרייך פאַר אונז, אַז מיר מוזען זיך פּאַרלאָזען אויף פּרידליכע מעטאָדען? איך האָב נאָך פּאַרלויפּיג נישט קיין שום ווירקליכע נאָכפּאַלגערשאַפט. די פּראַ־גרעסיסטען וועלען קיינמאָל נישט מאַכען קיין רעוואָלוציע, נישט קור קענדיג אויף אלע זייערע יוס־טובים און פּאַנפּאַראַנאָדען. די נאַציאָ־נאַלע ליגע זייערע איז בלויז אַ טעאַטראַלישע דראָאונג“.

„יאָ, ביסמאַרק קען צו גוט אונזער שוואַך־קנייאַגע, ווייך־לעבער־דיגע בורזשואַזיע, אַז ער זאָל זיך שרעקען פאַר איר. די ליגע רעדט און ביסמאַרק שווייגט. אַ, ווען איך וואָלט געהאַט אַ מאַיאָריטעט אין דער דעפּוטאַטען־קאַמער, אזוי ווי זיי האָבען, וואָלט איך אים געלאָזט דאָס רעדען“.

„אַבער אפילו ווען זייער גערעדעריי וואָלט געווען ערנסט, וואָלטען זיי אַיך נישט דערלויבט צו זיין דער פירער פון זייער רעוואָלוציע. האָבען זיי דען נישט צוריקגעוויזען שוין אונזער דערנענטערונג? דער־

פאר איז די דעפוטאציע צו אייך פון די לייפציגער ארבעטער (וועלכע זיי האָבען פאקטיש צוריקגעוויזען מיט דעם וואָס זיי האָבען זיי פאַר-געלעגט ערן-מיטגלידערשאפט) איינפאַך ווי פון הימעל געשיקט. דער באַגריף פון אַ נייער און ווירקליכער פראַגרעסיווער פאַרטיי וואָס זיצט אין זייערע מוחות אונטער'ן סטימול פון זייער קאָנטראַקט מיט סאַציאַל-ליזם אין לאַנדאָן — איר האָט געשריבען אַז זיי זיינען געווען אין לאַנדאָן? "

"יא, זיי זיינען אַריבערגעפאַרען זען די אויסשטעלונג. אָבער איך נעם אָן, אַז זיי דעפּרעזענטירען אויך די אַלטע קאָמוניסטישע און רעוואָלוציאָנערע טראַדיציעס, וואָס זיינען קיינמאָל נישט אינגאַנצען איינגעשלעפּערט געוואָרען דורך אונזער פּסעוודאָ-ליב-רעאַליזם. אָבער אַזוי ווידערהאַלט זיך עס די געשיכטע. ווען די מיטעלקלאַסען שטע-לען זיך אַנטקעגען די העכערע קלאַסען, מאַכען זיי אַלע מאָל אַ פּנים ווי זיי קעמפּען פאַר דער גאַנצער מאַיאָריטעט. אָבער דער טאָג וועט אינגיכען קומען, באַזונדערס אויב די מיטעלקלאַסען וועלען אַרײַן אין מאַכט, ווען די אונטערשטע קלאַסען וועלען אויסגעפינען, אַז עס איז קיינמאָל נישט געווען קיין ווירקליכע געמיינשאַפט פון אינטערעסען! "

"אַט דאָס איז גראַד אייער געלעגענהייט! " האָט די גרעפּין אויס-גרופּען. "דאָ וואַרט אַ נייע פאַרטיי אַרויסגרופּען צו ווערען פּונ'ם כאַאָס. ניין, זי רופּט אייך. אַן אומפאַרמירטע פאַרטיי איז פּונקט דאָס וואָס איר ווילט. איר גיט איר דעם שטעמפּעל פון אייער איי-גענער פּערזענליכקייט. געדענקט אייער אייגענעם מאַטאָ:

"אויב איך קען נישט באַוועגען די געטער אויבען, וועל איך באַוועגען אַבעראַנט'ן."

לאַסאַל האָט צווייפּעלדיג גשאַקעלט מיט'ן קאַפּ. ער האָט פון אַנפאַנג אָן פאַקטיש באַשלאָסען צו אַנטוויקלען די אומקלאַרע אידעען פון דער דעפוטאציע, אָבער ער האָט געוואָלט הערען זיינע אייגענע אורזאָכען אין דער גרעפּינ'ס מויל.

"זיין דער קאַפּ פון אַ פאַרטיי וואָס עקזיסטירט אפילו נישט, האָט ער געמורמעלט. "דאָס זעט נישט אויס קיין זייער קורצער וועג צו דער דייטשער רעפּובליק."

"איר צווייפּעלט אין זיך אַליין? דענקט נאָר וואָס איר זיינט געווען ווען איר האָט אויפגענומען מיין פאַל אין געריכט — בלוז

אן אומבאקאנט אינגעל. דענקט נאך ווי איר האָט געקעמפט פון איין געריכט צום אנדערען, און זיך אויפ'ן וועג געלערענט געזען, א דעמאָסטרעטעס, א ציצערקאָ, ביז די גאַנצע וועלט האָט זיך געוואונדערט און אייך געהאַלטען פאַר אַ האַלבען גאַט. איר האָט דאָס געמאָן, ווייל איך בין געשטאַנען פאַר אומגערעכטיגקייט. איר זיינט געווען דער דאָן סיר-כאָט צו מאַכען יעדעס אומרעכט רעכט. איר האָט געזען דאָס אוניווערסאַלע אין דעם אינדיוידועלען. מיין פאַל איז בלויז געווען אַ פאַר-בילדונג פון אייער אמת'ער מיסיע. איצט איז עס דאָס אוניווערסאַלע, וואָס רופט צו אייך. איר דאַרפט זען אין אייער זיג פאַר מיר אייער זיג פאַר יענער לידענדיגער מענטשהייט, מיט וועלכער איר האָט מיך געלערענט סימפּאָטיזירען."

"מיין איידעלע גרעפּין!"

"וואָס זאָגט אייער אייגענער פראַנץ פּאָן סיקינגען וועגען גע-

שיכטע?"

"און דאָך בלייבט אַלץ איר פאַרם נאָך אייביג קראַפט'."

די קראַפט פון דער מאָדערנער וועלט איז דער אַרבעטסמאַן. און אזוי ווי איר אַליין האָט מיך געלערענט, אז עס זיינען נישט פאַראַן קיין אמת'ע רעוואָלוציעס אויסער יענע וואָס דריקען אויס אין פאַרם דאָס וואָס איז שוין אַ פאַסט, איז אַלזאָ בלויז גויטיג דער פאַרמעלער אויס-דרוק פונ'ם אַרבעטסמאַנ'ס קראַפט. צו דער קראַפט וועט איר איצט געבען פאַרם."

"וואָס פאַר אַ פייאייגער שילער!" ער האָט זיך אָנגעבויען און געקושט אירע ליפּען. דאָן ארומגויענדיג צורודערט האָט ער אויסגע-רופּען: "יא, איך וועל צוזאַמענשמעלצען די אַרבעטער פון דייטש-לאַנד — צו דערגרייכען זייערע צוועקען, וועלען זיי מוזען צוזאַמענ-שמעלצען אַלע זייערע ווילענס אין איינעם — קיינעם פון יענע ביי-סענדיגע, קליינליכע, גענענזייטיג-צושטערענדיגע אינדיוידוואַליטעטען פון דעם בורזשואַ — און גיגאַנטישער האַמער, און איך וועל זיין דער טהאַר וואָס וועט אים שווינגען". זיינע אַדערען זיינען פול געוואָרען, ער האָט ווירקליך אויסגעזען ווי אַ טעמאַנישער גאַט. "און דערפאַר מוז איך האַבען אַ דיקטאַטאָר'ס רעכט", האָט ער ווייטער גערעדט. "איך וועל נישט אָננעמען די פּרעזידענטשאַפט צו זיין בלויז אַ ליאַלע פאַר מעגליכע פּראַקציעס".

„דאָס רעדט פּערדינאַנד לאַסאַל! און איצט, מיין ליב קינד, פּאַרדינט איר צו הערען מיין סוד“.

זי האָט ליכטיג געשמייכעלט.

זיין האַרץ האָט געקלאַפט אַביסעל גיכער, ווען ער האָט זיך אָנגעבויען צו הערען איר געוויינליך שעפטשען. אירע סודות זיינען אַלע מאָל געווען אַ פּאַרגעניגען אין דעם געפיל פון סופּעריאָריטעט וואס וויסען האָט ארויפגעלייגט, און אין דעם געפיל פון קומען אין באַריר, דורך זיין פּרינצעסין־גרעפּין, מיט די אינערליכסטע קרייזען פון איר ראַפּעאיזשער דיפּלאָמאַטיע. ער איז געווען פון די געטער און ער דאַרף וויסען וואס עס געפינט זיך אויפ'ן שוים פון זיינע מיטגעטער.

„ביסמאַרק דענקט צו געבען אַלגעמיינע עמאַנציפּאַציע!“

„אַלגעמיינע עמאַנציפּאַציע!“ האָט ער אויסגעשריען.

„שטיף, שטיף! ווענט האָבען אויערען“.

„דאָן האָב איך אים געמוזט באַגרייטערען“.

„ניין. נאָר וואַרשיינליך יאָ“.

„ווי מיינט איר? איז עס נישט מיין אירדעע?“

„נישט ווילענדיגערדייט, קען זיין, אָבער איר האָט קיינמאָל נישט ווירקליך געקעמפט דערפאַר. אייער איינציגער בייטראַג צו דער פּראַקטישער פּאָליטיק איז אַ נוצלאַזע באַמערקונג, אַז דער פּאַרלאַמענט זאָל זיך אָפהאַלטען פון אָפהאַלטען זיצונגען, און אויף אַזאַ אופן אָפּשניידען די לעבענס־מיטלען. פּאַרשטייט זיך, אַז אַלגעמיינע עמאַנציפּאַציע וועט איצט זיין די ערשטע זאַך אינ'ם פּראָגראַם פון אייער ארבעטער יוניאָן“.

„סאָפּיע!“

זי האָט געשמייכעלט און געשאַקעלט מיט'ן קאָפּ. „פּאַרוואָס זאָל מען צושרייבען ביסמאַרק'ן“, האָט זי אים איינגערוימט, „אַ זאַך, וועלכע איז פּאַקטיש אייער אירדעע? עס וועט אויסזען, אַז איר צווינגט וי אַרויס פון אים מיט דער מאַכט פון אייער נייער פּאַרטיי, וועלכע וועט האַלטען אין איין קלאַפען אויף דעם פונקט ווי די אַנטי־קאָרדן געזעץ מענטשען אין ענגלאַנד“.

„יאָ, אָבער איך וועל נישט האָבען קיין שום מאַנטשעסטער שטאַטס־באַגריפען“.

„איך ווייס, איך ווייס. אַצינד אַפילו ווען ביסמאַרק זאָל זיך

קווענקלעך", — זי האָט נאָך שטילער געמורמעלט, — "לייכטען נאָך אויף אויסלענדישע פארווירקליכונגען, וואס וועלען אים מאַכען אומד מעגליך צו אינגאָרירען די מאַסען. איצט פאַרשטיי איך, אז די לייפ־ ציגער אַרבעטער גיבען אייך אָנצוהערען, אז איר זאָלט זיי שרייבען אן אָפענעם ברייף".

"יא. אין דעם ברייף וועל איך ראַטען צו גרינדען די פערטע פאַרטיי. איך וועל ערקלערען, אז די פראַגרעסיסטען רעפּרעזענטירען אַבסאָלוט נישט דאָס פּאָלק, אז זייערע פּרעטענזיעס זיינען פונקט אזוי חוצפּה'דיג ווי זייערע דראָאונגען זיינען פּוסט, אז עס איז גאַרנישט דאָ קיין פּאָלק הינטער זיי. דאָס וועט זיין אַ דונער! אזוי ווי לור טער'ס צונעגלען זיין דרשה צו דער טיר פון דער קירך אין וויטענבערג. און צו די אמת'ע מאַסען אַליין וועל איך ערקלערען: איר זיינט דער פּעלז, אויף וועלכען די קירך פון דער געגענווארט דאַרף אויפגעבויט ווערען. פאַרטיפּט אייך אין דעם געדאַנק וועגען דעם, אייער מיסיע. די זינד פון די געדריקטע, די פּוילע גלייכגילטיגקייט פון די געדאַנק לאָזע, און אפילו די אומשולדיגע גרינגקייט פון די אומוויכטיגע פּאַסט אייך מער נישט! און איך וועל זיי לערנען ווי אזוי אַרויסצוקריגען פונ'ם שטאַט דעם קאַפיטאַל פאַר קאַאָפּעראַטיווע פאַראיינען, וואָס וועלען אַרויסשטויסען דעם קאַפיטאַליסט".

"און מאַכען זיי אַליין פאַר קאַפיטאַליסטען?"

"אָט אַנטקעגען דעם שמעלען זיך עס ראָדבערטוס און מאַרקס. אָבער איר מוזט געבען די אַרבעטער עפעס באַשטימטעס, איר מוזט זיי שטופענווייז אויסבילדען".

"דאָס מעג זיין ביי אייך דאָס צווייטע, אויב איר ווילט, אָבער אַלגעמיינע עמאַנציפּאַציע מוז קומען צוערשט".

"נאַטירליך, דאָס וועט זיין דער אינסטרומענט צו צווינגען דאָס צווייטע".

"עס וועט זיין דער אינסטרומענט אייך צו צווינגען צום פּראָנט. ביסמאַרק וועט אויסזען ווי בלוז דער אינסטרומענט פון אייער ווילען. ווער ווייס, דער קייזער אַליין קען נאָך זיין בלוז אַ שאַרפּיגור אויף אייער ברעט!"

לאַסאַל האָט אָנגעכאַפּט אידע הענט. "אין דעם דערקען איך מיין נשמה'ס חבר".

„און איך דערקען די שטים פון די פאָן בילאָווס“, האָט זי געזאָגט מיט אַ האַלבען זיפּץ און איר געלעכטער, ווען זי האָט זיך אויסגע- שטרעקט אויף צוריק.

דאָס מיטאָג איז געווען גלענצענד, עס האָט צונויפגעמישט דעם דעליקאטען ריח פון אַריסטאָקראַטיע מיט פּריי און לייכטער באַהער- מישקייט, און נאָך באַ'חנ'ט פון דעם קינסטלערישען הינטערגרונט פון בילדער, קינסטלערישע קלייניגקייטען און מאַרמאָרנע קאָפּיעס פון די מייסטערשטיק פון סטאַטוען, אַיינגעשלאָסען ווענוס פון מילאָ און אַפּאָלאָ פון בעלוועדער.

די גרעפּין איז געבליבען בלויז לאַנג גענוג אויסצורויכערען עטליכע פּאַפּיראַסען, נאָך די אַנדערע געסט האָט עס גענומען לענגער אָפּצו- טרייסלען דעם כּשוף פון לאַסאַל'ס אינגליש געמיט און זיינע פּרעכט- טיגע ענציקלאָפּעדישע מאָנאָלאָגען. ווען דער לעצטער גאסט איז שוין געווען אוועקגעגאַנגען, איז לאַסאַל אוועק צום בעסטען בלומען-פאַר- קויפּער אין בערלין, און האָט פּאַרפּאַסט אַ געבורטסטאָג-ליד אויפ'ן וועג. אין געשעפט האָט ער עס אויפגעשריבען, און נאָכדעם ווי ער האָט עס אונטערגעשריבען „פ. ל.“ האָט ער עס אַריינגעלעגט אין דעם שענסטען קאַרב בלומען וואָס ער האָט געקענט געפינען. דער אַדרעס איז געווען פּריילין העלענע פּאָן דעניגעס.

7

דער „אָפּענער ענטפּער-בריה“ האָט נישט אויפגערודערט די וועלט ווי אַ לומעראַנישע דרשה, אָבער ער האָט די פּראָגרעסיסטען זייער ביז געמאַכט. וואָס! זיי האָבען נישט געהאַט דאָס פּאַלק הינטער זיך? זיי האָבען בלויז עקספּלואַטירט, נישט רעפּרעזענטירט דאָס פּאַלק! און אין דער צייט וואָס די הויז-אַרגאַנען האָבען געלאַכט איבער דער זייטיגער אַטאַקע אויף זייערע פּלאַנענדיגע פּריינט, האָבען די ליבער- ראַלע אַרגאַנען פּאַרדאַמט לאַסאַל'ן אז ער איז בלויז אַ לייכט ווינטעל פון רעאַקציע. די אַמאָליגע פּריינט פּונ'ם אַרבעטער, אין זייער אַיילע- ניש איבערצוקערען לאַסאַל'ס פּאַזיציע, זיינען אַריינגעפּאַלען אין זייערע אַייגענע גריבער. שולדער-דעליטש אַליין, דער גרינדער פון קאָאָפּע- ראַטיווע אַרבעטער פּאַראַיינען, פּאַרדאַמער פּונ'ם מיטעלמענטש, האָט זיך איצט אַליין געפונען — דורך לאַסאַל'ס אומקאָמפּראַמיסליכען

אנאליז — לויבענדיג גאָר דאָס געזעץ פון קאָנטרענעץ, אין דער צייט וואָס דאָס אייזערנע געזעץ פון לויז, זייער טענדענץ צו פאלען צום מינימום פון דערהאלטונג (וואָס דאָס איז געווען צווישען די געזעצען פון אלע אָרטאָדאָקסישע עקאָנאָמיקער), איז פאַרליקענט געוואָרען דעם מאַמענט ווען מען האָט געקוקט אויף דעם מיט אומצוטרוי פונ'ם שטאַנדפונקט פון לויז-אַרבעטער. אַ הערקולישע אַרבעט איז איצט געפאלען אויף לאַסאַל'ן — אַ גרויסע רעדע פון פיר שעה אין פראַנק-פורט אַם מיין, די גרינדונג פון דער אַלגעמיינער דייטשער אַרבעטער יוניאָן, מיט זיך אַליין אַלס דיקטאַטאָר אויף פינף יאָר, פלאַמענדיגע רעדעס וואָס ער האָט געמוזט האַלטען פון שטאַט צו שטאַט, אַרויס-געבען פאַמפּלעטען געגען די פּראָגרעסיסטען, פּראַוואַוען צו פאַרכאַפּען בערלין פאַר דער באַוועגונג, דער ערפּאָלגרייכער קאַמף פאַר זיין אייגענע רעכט. און צווישען דעם אַלעם שרייבען איינס פון זיינע וואונדער-ליכסטע און מעכטיגסטע ביכער, וואָס האָט אין איין צייט טיף באַלערט און ליידענשאַפטליך אָנגעצונדען דעם דייטשען אַרבעטער.

און אַלע מאָל דער אייגענער שמירהאַמער, וואָס האָט געשלאָגען אין דעם אייגענעם טשוואַק — אַלגעמיינע עמאַנציפּאַציע. קריגט דאָס און איר קענט אַלץ קריגען. האַלט נישט אין זיך קיין כעס געגען די קאַפיטאַליסטען. זיי זיינען דער פּראָדוקט פון דער געשיכטע פונקט ווי אייערע גליקליכערע קינדער וועלען זיין. אָבער פון דער אַנדערער זייט קיין איינשלאָפּען, קיין אונטערגעבען זיך! וואַכט אויף! ענג-לישע אָדער פּראַנצויזישע אַרבעטער וועלען מיר אין אַ רגע נאָכגיין. איר זיינט אַ באַנדע דינערס.

אין אַזא ווירבעל איז העלענע פּאָן דעניגעס אַרויסגעשאַסען גע-וואָרען פון זיין קאָפּ אַזוי ווי אַ דריידעל וואַרפט אָפּ אַ שטרוי. נאָר ווען ער איז נאָך עטליכע חדשים פון געוואַלטיגער אַרבעט, אומאויפהערליכער קאַרעספּאַנדענץ, נוצלאָזע פּראַוואַוען צו איבערצייגען פּריינט, קריגערייען מיט דער רעגירונג, קאַמף מיט די אינערליכע שוועריגקייטען פון דער יוניאָן אַליין, אַנטלאָפּען אויף זיין זומער-רייזע — וואו איז געווען די גרויסע נייע פּאַרטיי? ער האָט גע-האָפּט צו האַבען פינף הונדערט טויזענט מאַן הינטער זיך, אָבער זיי זיינען אַריינגעקומען קוויטקוים אין הונדערטער. מען האָט אַפילו גערעדט וועגען אַ פּאַרזיכערונגס-באַנום זיי צוצויען. לאַסאַל האָט

איבערטרובען אי דעם מאַנגעטיזם פון זיין פּערזענליכקייט, אי די אינ-טעליגענץ און אומצופרידענהייט פון די מאַסען. זיין מייסטערהאַפּטע פּאַנטאַזיע האָט געמאַכט די אויסערליכע וועלט פאַר בלוין אַן אָפּ-שפּיגלונג פון זיין אינערליכער וועלט. אפילו אין יענע ערשטע טעג, ווען ער איז קוים באַקאַנט געווען, און דאָס אויך גינסטיג מער ווי אַנדערש, האָט ער זיך איינגערעדט, אַז ער איז דער באַליבסטער פאַר-האַסטער ביי די באַווועמע קלאַסען. קענענדיג די ראַלע וואָס ער האָט באַצוועקט צו שפּילען, האָט זיין דראַמאַטיש זעלבסטבאַוואַוסטיין שוין פריער איינגעזאַמעלט די באַלוינונג פונ'ם רעוואָלטירער. און איצט, כאָטש ער איז שוין געווען נענטער צו פאַרהאַסונג ווי פריער, האָט ער נאָך אַלץ נישט געהאַט קיין רעוואָלוציאָנערע פאַרטיי צו פירען. אָבער ער האָט ווייטער געאַרבעט אומדערשראַקען, טיטאַניש, אויסגעבענדיג זיין געלט צו סובסידירען אונטערנייענדיגע דעמאָקראַטישע צייטונגען, באַצווענדיג זיינע זומער-רייזעס צו פּראַווען צוציען פּערזענליכקייטען אין די לענדער וועלכע ער איז דורכגעפאַרען, און וואו ער איז גע-בליבען אין אַ קוראַרט האָט ער אויסגענוצט די צייט אָנצושרייבען אַ גרויסע רעדע, מיט וועלכער ער איז אַרומגעפאַרען אויפ'ן וועג צוריק. און איצט אַ נייער רוף! די שרעקעדיגע פאַרקויפטע פרעסע מוז אָפּגעווישט ווערען. „אַזוי אמת ווי איר זיינט דאָ, הערענדיג מיינע ווערטער, פאַראינטערעסירט און פאַרטראָגען, אַזוי אמת ווי מין נשמה ציטערט מיט דעם ריינסטען ענטוויאַזם זיך אויסגיסענדיג אינ-גאַנצען אין אייערע נשמות, אַזוי אמת'דיג דרינגט אין מיר דורך די זיכערקייט, אַז אַ טאָג וועט קומען, ווען מיר וועלען אַרויסשיקען דעם דונער וואָס וועט באַגראָבען אָט די פרעסע אין אייביגער נאַכט.“ ער האָט פאַרגעשלאָגען, אַז מען זאָל ביי די צייטונגען דערפאַר צונעמען זייערע אַנאַנסען. וואָס זשע איז דער וואַנדער, וואָס מען האָט אים באַשולדיגט אין שפּילען ביסמאַרק'ס שפּיל! און ווירקליך האָט אין זיין רעדע נישט געפּעלט אַ דירעקטע דערמאָנונג אָן ביסמאַרק'ן. ער איז ווייניגסטענס געווען אַ מאַן, אין דער צייט וואס די פּראָגרעסיסטען זיינען געווען אַלטע ווייבער. דער אַראַטאָר האָט חוּזק געמאַכט פון זייערע פייערליכע דעמאָנסטראַציעס. זיי זיינען געווען אַזוי ווי די רוימישע שקלאַפּען, וואָס האָבען זיך אין דער צייט פון סאַטורנאַליעס געשפּילט אין פּרייהייט. צו פאַרשפּאַרען זיך אַן אמת'ן קאַמף, האָבען

די געשלאָנענע געזונגען צווישען די וויינען און עסענוואַרג אַ הימן פון זינג. „לאָמיר אויפהויבען אונזערע אָרעמס און שווערען, אויב אָט די רעוואָלוציע זאָל קומען, אויף איין אופן אָדער אויף אַן אַנדער אופן, צו געדענקען, אַז די פּראָגרעסיסטען און מיטגלידער פון דער נאַציאָנאַלער ליגע האָבען ביז צום לעצטען דערקלערט אַז זיי ווילען נישט קיין רע-וואָלוציע! שווערט דאָס צו טאָן, הויבט אויף הויך אייערע הענט!“ ביים סאָנינגען-מיטינג אין דער גרויסער שיעס-נאַלעריע האָבען זיי נישט נאָר אויפגעהויבען די הענט, נאָר זייערע מעסערס געגען שטע-רענדיגע פּראָגרעסיסטען. דער בירגערמייסטער, אַ פּראָגרעסיסט, פּאָר-אויס פון צען זשאַנדאַרמען מיט באַיאָנעמען, און פּאָליצייילייט מיט בלויע שווערדען, האָט צוטריבען דעם מיטינג. לאַסאַל, האַלב נאָכ-געפּאָלגט, האַלב ווייטער געטראַגען פון זעקס טויזענט פּריידיגע אַנ-הענגער, איז אַוועק צו דער טעלעגראַפּען-קאַנטאַר, און האָט אַוועקגע-שיקט אַ טעלעגראַם צו ביסמאַרק. זיין אַרבעטער מיטינג איז צו-טריבען געוואָרען דורך אַ פּראָגרעסיסטישען בירגערמייסטער אָן שום לעגאַלער באַרעכטיגונג. „איך בעט די שטרענגסטע, שנעלסטע לעגאַלע באַפּריידיגונג.“

8

ביסמאַרק האָט עס אָפיציעל נישט גענומען אין אמבאַטראַכט. אָבער עס האָט נישט גענומען לאַנג ביז עס איז דער גרעפּין געלונגען די צוויי מענער צוזאַמענצוברענגען. דער וועג איז ווירקליך געווען אויסגעפּלאַסטערט. אויב לאַסאַל'ס אירעאָליזם האָט איבערגעלעבט די ערפּאַרונג פון די האַטצפּעלדער פּראָצעסען, אויב ער האָט נאָך באַדאַרפט ערשט אויסגעפינען, אַז דער קעמפּער קען זיך נישט אויסקלייבען זיינע טריט אַזוי ציכטיג און לאַגיש ווי דער דענקער, האָבען יענע זומפיגע פּראָצעסען, וואָס זיינען געקעמפט געוואָרען אָן רחמנות פון ביידע זייטען, אים צוגעגרייט זיך גיך אויסצולערנען די לעקציע און זי אומ-דערשראָקען צו באַנוצען. ווען מען האָט נישט קיין מאַכט הינטער זיך, מוז מען זוכען דעם זינג מיט מער אומוועגען. אָבער ווי אַזוי זאָל זיך ביסמאַרק צוהערען צו אַ מאַן וואָס רעפּרעזענטירט נישט קיין מאַכט? וואָס האָט איר פּאַרצושלאָגען?

איז זיין עפענטליכער מאַטאָ: צו אַרעמע שלעק האָב איך נאָר-נישט וואָס צו זאָגען. לאַסאַל מוז דערפּאַר נויטווענדיגערווייז פּאַר-

גרעסערען די וויכטיגקייט פון זיין אמת אלס פרעזידענט, ער דארף א מאך טאן א באוועגונג מיט זיין האנט ווי עס וואלט זיך עפעס געדאנדעלט וועגען אומצופרידענע מיליאנען. האט עס אויף ביסמארק'ן געוויקט? ווער קען וויסען? אין שפעטערע יארען, כאטש ער האט אונטער דער צייט געגעבען אלגעמיינע עמאנציפאציע אין פרייסען, האט ער געזאגט דעם רייכסטאג, אז ער איז בלויז געווען באצויבערט פון דעם וואונדערליכען קאנווערזאציאנאליסט, וועלכער האט אים שעה'נוויי פארשאפט פארגעניגען, און אים נישט געגעבען קיין געלעדענהייט צו זאגען א ווארט; פון דעם גרויסערדענערישען דעמאגאג און א דעמאקס, וועלכער האט קלאר ליב געהאט דייטשלאנד און איז דאך געווען אומזיכער צי די דייטשע אימפעריע וועט פארמירט ווערען דורך א האהענצאָלערן דינאסטיע צי דורך א לאסאל דינאסטיע. און, ווירקליך, אזוי ווי עסקסטערעמען באגעגענען זיך, איז געווען א סך אין לאסאל'ס באגריף פונ'ם שטאט, און אין זיין דייטשען פאטריאטיזם, וואס האט אים געמאכט איידעל פארוואנדט מיט דעם קאנסערוואטיווען קאנצלער. זיי האבען שפאצירט אָרעם אין אָרעם אין די גאסען פון בערלין, ביסמארק ברייט אויפגעלעגט; זיי האבען דיסקוטירט די אנעקסירונג פון שלעזוויג-האלשטיין. ביסמארק האט פארשפראכען אי אלגעמיינע עמאנציפאציע, אי שטאט-קאפיטאליזירטע פאראייניגען. „נאָר לאָמיר ווארטען ביז די מלחמה וועט זיין פארביי!“ דערווייל איז דער פראָפּיט פון דער מאָדנער חבר'שאַפּט מיט איר דאָרן אינ'ם שונא'ם פלייש, געווען אינגאנצען דעם קאנצלער'ס. אָבער לאַסאל, אן איבערגליקליכער ביז צום פארגעסען די קליינליכקייט פון זיין אַרמעע הינטער זיך, האט זיך שיר נישט איינגערעדט צו גלויבען, אזוי ווי ער האט געגלויבט, אז ביסמארק גלויבט. „ביסמארק איז מיין אינסטרומענט, מיין באַפֿאלמעכטיגטער“, האט ער ערקלערט זיינע פריינט. און צו זיינע ריכטער האט ער געזאגט: „איך שפיל מיט אָפענע קאָרטען, מיינע הערען, ווייל די האנט איז גענוג שטארק. עס איז מעגליך, אז איידער א יאָר וועט אַריבער, וועט אלגעמיינע עמאנציפאציע זיין דאָס געזעץ פונ'ם לאַנד, און ביסמארק וועט האָבען געשפילט די ראָלע פון סער ראָבערט פיעל“. ער האט אפילו געגעבען זיינע נאָכפֿאלגערס צו פאַרשטיין, אז דער צוזאָג פונ'ם פרייסישען קעניג צו באַטראַכטען די לאַגע פון די שלעזישע וועבער איז געווען דער רעזולטאט פון זיין

דרוק. און איז נישט דער בישאָף פון מאַינץ געווען אַן אָפּענער אָנ־הענגער? קירך, קעניג און מיניסטער, זעט איר נישט ווי זיי שלעפען זיך אַלע נאָך נאָך די רעדער פון מיין רייטוואָגען? און דאָך איז אים אַבסאָלוט נישט געלונגען צו אָרנאַנזירען אַ צווייג אין בערלין. און נייע קלאַנגען פאַר אויפרייצען צו האָס און פאַראַכטונג, און פאַר הויכ־פאַרראַט, זיינען געקומען צו פאַרקריפּלען זיין טעטיגקייט. „אויב איך האָב פאַרהערליכט פּאָליטישע ליידענשאַפט“, האָט ער אויסגערופען אין זיין פאַרטיידיגונג, האָב איך בלויו נאָכגעפּאָלנט העגעל'ס מאַקס־סימ: „קיינ גרויסע זאָך איז קיינמאָל נישט געטאָן געוואָרען אין דער וועלט אָן ליידענשאַפט“.

ער האָט געטראָגען עלעגאַנטע אָווענט־קליידער, מיט לאַקירטע שיך, דער איינציגער קאַלטער מענטש אין דעם שטיקענדיגען געריכט. שעה'ן דורכאָנאַנד האָט ער גערעדט, מיט די אויביג בייטענדיגע אינ־טאַנירונגען פונ'ם גרויסען רעדנער, וועלכער האָט אַזוי שטודירט זיין קונסט, אַז זי איז געוואָרען זיין נאַטור. אָט איז ער געווען חנ'עוודיג, איבערצייגענדיג, אָט איז ער געווען דראַענדיג, שרעקליך, אָט מיט אַ גרינגשעציגען שמיכעל און האַלב־פאַרמאַכטע אויגען פון פאַראַכטונג. און ער האָט כסדר צוריקגעוואַרפען זיין קאַפּ מיט דער חוצפּה'דיגער מאַיעסטעט פון אַ רוימישען אימפּעראַטאָר. אפילו ווען עס איז געווען אַ שטריך פון פּערזענליכען פאַטאַס, איז אַ טראַציגקייט באַלד נאָכ־געקומען. „איך פּלעג גיין אין תּפיסה אַרײַן, ווי אַנדערע גייען צו אַ באַל, אָבער איך בין נישט מער יונג. תּפיסה איז שווער פאַר אַ רייפען מאַן, און עס איז נישטאָ קיין פאַראַגראַף אינ'ם קאָדעקס, וואָס זאָל אייך באַרעכטיגען מיך צו שיקען אַהין“.

און דאָך האָט מען אים געגעבען זעקס חדשים געפענגעניש, און דאָס מערסטע וואָס ער האָט געקענט אַרויסקריגען דורך זיינע שאַרפּזיניגע אומערשעפּליכע טעכ־נישע אַפּעלירונגען איז געווען, אַז זיין באַשטראַפּונג זאָל אָפּגעלעגט ווערען.

אָבער עס איז געווען טרייסט אין די עראַינערונגען פון זיין זיג־רייכער טור דורך די ריינישע פּראָווינצען, וואו די יוניאן האָט געשלאָגן גען די טיפּסטע וואַרצלען. שטאַט נאָך שטאַט האָט געשיקט איר נאַנ־צע באַפּעלקערונג אים צו באַגריסען. טויזענטער האָבען אים מיט אויסגעשרייען באַגעגענט ביי די באַנסטאַנציעס, און ער איז דורכגע־

גאַנגען אונטער טריאומף-כויגענס און דורך גאַסען וואָס האָבען גע-
פלאַטערט מיט פענער, וואו אַרבעטס-מיידלעך האָבען אים באַגריסט
מיט אַ רעגען פון רויזען. „אַזעלכע סצענעס ווי די“, האָט ער גע-
שריבען צו דער גרעפּין, „האַבען געמוזט פאַרקומען ביי דער גרינדונג
פון נייע גלויבענס“. און ווירקליך, ווען וויינענדיגע אַרבעטער האָבען
געקעמפט צו שלעפען זיין קאַרעטע, און ווען ער האָט געקוקט אויף דער
רויזיגער מאַסע, וואָס האָט געפלייצט אַרום אים, האָט ער זיך געמוזט
דערמאָנען היינע'ס נבואה: „דו וועסט זיין דער משיח פון ניינצענטען
יאָרהונדערט“.

„איך האָב אויפגעהויבען אָט די פּאָן“, האָט ער אויסגערופען אין
ראַנסדאָרף, „וויסענדיג גאַנץ קלאָר, אז איך אליין קען פאַלען. אָבער
ווי זאָגט דער רוימישער פּאָעט: „הלוואי זאָל פון אונזערע ביינער
אויפשמייטן אַ נקמה-נעמער און אַ נאָכפאַלגער!“ זאָל אָט די גרויסע
און נאַציאָנאַלע באַוועגונג פון ציוויליזאַציע נישט פאַלען מיט מיר.
נאָר זאָל די שריפה וואָס איך האָב אָנגעצונדען זיך פאַרשפּרייטען וויי-
טער און ווייטער אַזוי לאַנג ווי איינער פון אייך אָטעמט נאָך!“
דאָס זיינען געווען זיינע לעצטע ווערטער צו די אַרבעטער פון
דייטשלאַנד.

ווייל הינטער אַלע בלומען און פרייד-געשרייען וואָס פאַר אַ
טראַגעדיע פון צובראָכען געזונט און צובראָכענע האָפענונגען! יעדע
פייערדיגע רעדע האָט מיט זיך פאַרגעשטעלט אַ זיג איבער האַלדזקראַנק-
הייט און איבער זיינע אייגענע אָנפאַלען פון סקעפטיציזם. זיינע
נערווען, צוטרייסעלט פון דער שרעקליכער אָנשטרענגונג פונ'ם יאָר,
די פיבערס, די אַנטווישונגען, די נוצלאָזע ענדערונגען פון שטאַנד-
פּונקט, האָבען געמאַלען די אויסזיכט אַזוי שוואַרץ ווי זיי האָבען זי
פריער געמאַלען רויט. און די זעקס חדשים געפּענגעניש וואָס האָבען
געהאַנגען איבער אים, האָבען נאָך געוואונען שרעקען פון זיין פיזישען
צוזאַמענברוך. אפילו אויף זיין פּוכענעם בעט האָט ער נישט געקענט
איינשלאָפּען — וואָס נאָך אויף אַ נאַרע אין געפּענגעניש?

ווען ער האָט אָנגעהויבען די יוניאָן, האָט ער זיך פאַרגעשטעלט,
אז ער וועט קענען ברענגען די סאָציאַליסטישע באַוועגונג צום העכסטען
פונקט אין אַ יאָר. ווען ער האָט נאָך אַ יאָר, אָנגעפולט אַזוי ווי אַן
אַנדערענס אַ גאַנץ לעבען, זיך געלאָזט איבעררעדען פון דער גרעפּין

צו נעמען די מילך-דוד אויפ'ן ריגהי, האָט ער מודה געווען פֿאַר זיין פריינט בעקער, אַז ער זעט נישט קיין נאָענטע האָפנונג סיידען פון אַן אייראָפּעאישער מלחמה.

9

אין אַ שטורעמדיגען טאָג אין סוף יולי, איז אַ שווייצאַריש אינגעל מיט קעלבערנע אויגען, טריפענדיג פון רעגען, אַריינגעקומען אין דעם היגינישען האָטעל, וואו לאַסאַל איז געזעסען פאַר'חלומ'ט מיט די פיס אויפ'ן קאַמין-געזימס, אים אָנוואַגען, אַז אַ הערליכע דאַמע וויל אים זען. זי איז געווען מיט נאָך מענטשען, וואָס האָבען זיך צוזאַמען באַשיצט פונ'ם רעגען אין אַ שוועהויז אין דער זייט פונ'ם באַרג. אַ גרויסער פּלאַן וואָס זיין צוריקקומענדיגע ענערגיע האָט געפּלאַנעוועט דורכצופירען אין האַמבורג, איז אים גלייך אַרויסגעפּלויגען פון קאַפּ. ער איז אַראָפּגעלאָפּען, זיין האַרץ קלאַפּענדיג מיט אַ שלעכטען אָנזאָג, און צווישען אַ פרעמדער גרופּע מענטשען האָט ער דערזען די גאַלדענע האָר פון העלענע פּאָן דעניגעס, וואס האָבען געלויבטען ווי אַ שטערען. ער האָט עס גלייך אָנגענומען פאַר דעם שטערען פון זיין גורל. זיין קראַפט איז אַזוי ווי צוריק אַריינגעפּלאַסען אין אים אין פּלינקע כוואַליעס פון גליענדיג בלוט.

„ביי אַלע גריכישע געטער“, האָט ער אויסגערופּען, „עס איז זי!“
 אין אַ רגע זיינען זיי ווידער געווען פאַרליבטע, און איר אַמערי-קאַנישע פריינדין און פאַרטרויטע, מיסיס אַרסאָן, איז געווען פאַר-כשוּפ'ט פון דער פרעכטיגער דערשיינונג, וועלכע העלענע האָט גע-טענה'ט, אַז זי האָט די דערשיינונג בלויז אַרויסגערופּען האַלב אין שפּאַס. דער ליבער אַלטער האַלט האָף האָט איר געשריבען, אַז לאַסאַל געפינט זיך ערגיץ אויפ'ן ריגי, אָבער זי האָט נישט אויף אַן אמת געגלויבט, אַז זי וועט זיך אָנשטויסען אָן אים. זי האָט געליטען פון אַ נערוועזען צוזאַמענברוך, און בלויז דער צופאַל פון מיסיס אַרסאָנ'ס פּלאַן פאַר אַ וואַקאַציע פאַר אירע קינדער, האָט איר געגעבען די מעג-ליכקייט צו פּאָלנען דעם דאָקטאָר'ס עצה צו אַטעמען פרישע באַרג-לופט.

„איך אַטעם די לופט צום ערשטען מאל“ האָט לאַסאַל געזאָגט.
 „ווייסט איר וואָס איך האָב געטאָן ווען אייער מלאַך-אינגעל איז אַריינ-“

געקומען? איך האָב געהאַלטען אין שרייבען צו האַלט האָפֿן און צום אַלמען בעק דעם פּילאָלאָג אז זיי זאָלען מיך רעקאָמענדירען צו אייער פּאָטער. דאָס שפּיל האָט זיך שוין געצויגען לאַנג גענוג. מיר מוזען ענדיגען."

העלענע איז חנ'עוודיג רויט געוואָרען און האָט געקוקט אויף מיסים אַרסאָן מיט אַ בליק וואָס האָט געזוכט באַשיצונג פון און באַ-וואונדערונג פאַר זיין דרייסטקייט.

"איך מיינ, אז איר זיינט באַשאַפען געוואָרען איינער פאַר'ן אַנדערען," האָט זיך מיסים אַרסאָן אָנגערופען אַ באַצויבערטע. "איר זיינט דאָך אַזוי ווי אַ צווילינג. איר זיינט משפּחה?"

"דאָס פרעגט יעדער איינער," האָט העלענע געזאָגט. "אפילו איידער מיר האָבען זיך באַקענט, זיינען מענטשען געווען אַזוי גע-רייצט פון נייגעריגקייט וועגען אים, אז זיי פלעגען זאָגען, אז איך רעד אַזוי ווי ער."

"דאָס איז דער בעסטער קאָמפּלימענט וואָס איך האָב ווען עס איז באַקומען — און נאָך הינטער מיינע פלייצעס דערצו. אָבער דאָס איינע מאָל זיינען מענטשען גערעכט. איר ווייסט, אז דער מאַלער וואָס איך האָב אים געגעבען אייער פּאָרטרעט צו באַגייסטערען אים פאַר דעם פרעסקאָ פון ברונהילדע'ן, האָט געזאָגט, אז ווען ער האָט געצויבענט אונזערע ביידענ'ס פּנימ'ער, האָט ער אַנטדעקט, אז זיי האָבען גענוי די אייגענע אַנאַטאָמישע סטרוקטור."

איר פנים האָט אָנגענומען יענע כּשופֿ'דיגע טיילווישיקייט, וואָס מענער האָבען נישט געקענט ביישטיין.

"זיינען אייערע קאָמפּלימענטען צו מיר בלוז בומראַנגען?"

"בומראַנגען קומען בלוז צוריק ווען זיי פאַרפעלען."

ווען דער שטורעם האָט זיך איינגעשטילט, זיינען זיי אַרויף אויפֿן באַרג און לוסטיג געשמועסט. מיסים אַרסאָן מיט אירע קינדער זיינען געגאַנגען גאַנץ פון הינטען מיט זייער פירער. העלענע האָט באַוואונדערט דערט לאַסאַל'ס שטעקען. ער האָט אים איר דערלאָנגט.

"דאָס איז געווען ראַבעספּיער'ס. פּערסטער דער היסטאָריקער האָט אים מיר געגעבען. דאָס געשלאָגענע נאָלד פונ'ם הענטעל אין, פאַרשטייט זיך, די באַסטיל."

"ווי פּאַסיג," האָט זי געלאַכט.

„וואָס פאַסט? די באַסטיל דעם שטעקען, צי דער שטעקען
מיר?“

„ביידע“.

ער איז געוואָרען ערנסט.

„וואָס וואָלט איר געטאָן, ווען איך פאַרליך דעם קאַפּ?“

„איך וואָלט געשטאַנען דערביי ביז אייער קאַפּ וואָלט שוין געווען
אַפגעטיילט, כדי איר זאָלט קענען ביז'ן לעצטען אויגענבליק קוקען אויף
אייער געליבטער. דערנאָך וואָלט איך גענומען סם“.

„מיין קלעאַפּאַטרע!“

איר אויפגעלעגט פנים האָט זיך פאַרענדערט.

„אַדער חתונה האָבען מיט יאַנקאָן!“

„אַט דער שוואַכלינג — מען זעט אים נאָך אַלץ?“

ער האָט פאַרבראַכט דעם ווינטער מיט אונז. ער קומט אויף מיר

ווי אויף זיינער, האָט זי פיינליך געזאָגט.

„איך שנעל אים אַוועק. פראוויט נישט געהערען צו אימעצען

אַנדערש. איך זאָג אייך פייערליך, אז איך פאַרלאַנג אייך אַלס מיינע.

מיר קענען זיך נישט אַנטקעגענשטעלען דעם גורל. אונזער היינטיגע

באַגעגעניש באַווייזט דאָס. מאָרגען וועלען מיר צוזאַמען קלעטערען

צו זען דעם זון־אויפגאַנג, — דעם זון־אויפגאַנג איבער די בערג. דער

סימבאָל פון אונזער צוקונפט וואס הויבט זיך אָן. דער הימעל עפענט

זיך אין פורפור און גאָלד איבער די ווייסע בערג־שפיצען — די

ליבע קומט אַריין אין אייער יונגפרויליכער רייניקייט“.

זי האָט שוין איצטער געפילט ווי אַמאָל, גלייך אַ שטורעמדיגער

ים טראַגט זי. אָבער דער שטורעם און דער עקסטאַז האָבען זיך

געהאַט זייער געמיש פון שרעק. זיין מיט אים האָט געמיינט נישט

מער זיין אַליין, נאָר אַ היפּנאָטיזירטע פרעמדע. אפשר איז זי געווען

נישט קלוג אַרויסצורופען אָט די באַגעגעניש. זי האָט באַדאַרפט גע-

דענקען, אז מיט אים טאָר מען נישט קאָקעטירען. ס'איז אַלצאיינס

ווי צושטעקען אַ שוועבעלע צו אַ פּולווער־שאַכטעל זיך אַנצואוורעמען

די פינגער. מיט יעדען אַנדערען מאַן קאָן מען שפּילען. אָבער דער

האַט דיך פאַרשלאַנגען.

„אַבער פּרינץ יאַנקאָ האָט קיינעם נישט אויסער מיר“, האָט זי

פרובירט פראָטעסטירען. „מיין קליינער מאָרישער פּאָזש, מיין יונגער אָטעלאָ!“

„האַלט אים פאַר אַ פּאָזש. אָטעלאָס איז אַמבעסטען צו לאָזען בחורים. געדענקט דעסדעמאָנע'ס שיקזאַל.“

„איך וועל אייך ביידען אויפגעבען“, האָט זי זיך געצערטעלט. „איך וועל גיין אויף דער בינע.“

„איר!“

„יאָ. יעדער איינער זאָגט, אז איך בין אויסגעצייכענט אין בור-לעסק. איר דאַרפט מיך זען פאַרשטעלט פאַר אַ אינגעל.“

„אַ, כינד! איר נויטיגט זיך נישט אין קיין זיג אין דער שווי-שפילערישער וועלט. אייער ראָלע איז גרעסער.“

„אַ, איך בעט אייך, לאָמיר וואַרטען אויף מיסים אַרסאָן. איר גייט צו גיך.“

„ניין, איך גיי נישט צוגיך. איך האָב געוואַרט אַ יאָר אויף אייך. ווען זאָלען מיר חתונה האָבען?“

„נישט פאַר אונזער חופּה-מאָג.“

„איר ווילט אייך אַרויסדרייען, העלענע!“

„גרויזאָמער פּערדינאַנד! בעט ביי מיר וואָס איר ווילט, נאָר נישט קיין ווילענסקראַפט.“

אַ קליין הוסטעלע איז נאָכגעקומען אונטערצושטרייכען איר שוואַכקייט.

„מיין טייערע!“ האָט ער אויסגערופען טיף גערירט. „מיר וועלען אַנטלויפען קיין עגיפטען אָדער קיין אינדיע. איך וועל אַוועק וואַרפען די פּאָליטיק און די אַלע געשעפטען. איך וועל מיך ווידער אָפּגעבען מיט מיינע ביכער און מיין וויסענשאַפט, און איך וועל אָפּ-היטען מיין שוואַך מיידעלע ביז זי וועט ווידער ווערען די וואונדער-ליכע אַמאָליגע ברונהילדע!“

„ניין, ניין, איך בין נישט קיין ברונהילדע. בלוז אַ מאָדערנע פרוי מיט נערווען — די ווייבליכסטע פרוי אין דער וועלט, אומפאַר-אַנטוואַרטליך, קאַפּריונע — איך בעט אייך, איך בעט אייך, געדענקט דאָס.“

„ווען איר וואָלט נישט געווען איר אַליין, וואָלט איך אייך נישט ליב געהאַט.“

„ווען איר וואָלט נישט געווען איר אַליין, וואָלט איך אייך נישט ליב געהאַט.“

„ווען איר וואָלט נישט געווען איר אַליין, וואָלט איך אייך נישט ליב געהאַט.“

„ווען איר וואָלט נישט געווען איר אַליין, וואָלט איך אייך נישט ליב געהאַט.“

„אָבער עס קען פון דעם גאָרנישט ווערען.“
 „עס קען נישט? דאָס וואָרט איז פֿאַר קאַליקעס.“
 „אָבער מיין מוטער?“

„זי איז אַ פֿרוי — איך וועל רעדען מיט איר.“
 „מיין פֿאָטער!“

„ער איז אַ מאַן, מיט מענער קען מען זיך אַלע מאָל אויסגלייכען.
 זיי האָבען שכל. אויסערדעם, זאָגט איר מיר, אז ער איז אַ שריפט־
 שטעלער, וועל איך ליענען זיינע באַרימטע ביכער.“

זי האָט קוים געשמייכעלט. „אָבער איך בין דאָך אויך דאָ.“
 „איר זיינט איך אַליין — און איך צווייפעל קיינמאָל נישט זיך
 אַליין.“

„אַ, אָבער עס זיינען פֿאַראַן דאָך בערג מיט אַנדערע שוועריג־
 קייטען.“

„עס זיינען נישטאָ קיין אַנדערע.“

זי האָט ה'עוודיג אַרויסגעשטעלט די ליפּען. „איר ווייסט נאָך
 נישט אַלץ אונטער דער זון.“

„אונטער אייער קרוין האָר, מיינט איר?“

„און אז איך מיין טאַקע?“ האָט זי צוריקגעשמייכעלט. „איר
 דאַרפט מיר צופיל נישט געטרויען. איך בין אַן איבערגעפירט קינד —
 ווילד, אומגעצוימט, נישט צוגעוואוינט צופרידענצושטעלען אַנדערע,
 חוץ דורך צופרידענשטעלען זיך אַליין.“

איר שווישפילער־נאַטור האָט הנאה געהאַט פון דעם בילד פון
 זיך אַליין. זי האָט געפילט, אז באַדלער אַליין וואָלט עס באַוואונדערט.
 לאַסאַל'ס ענטפער איז געווען זייער פיין געשטימט: „מיין
 סאַטאַנישע צויבערין! מיין כּשופֿ'דיג קינד פּונ'ם טייוועל.“

„ווער ס'נאַרט זיך אַליין אָפּ איז אַ נאַר. ווען איך האָב געוואוינט
 אין ווענעדיג אין יענער קעניגליכער באַהעמיע, וואוּ מוזיקער האָבען
 זיך געריבען די עלענבויענעס מיט גרויס־הערצאָגינס, און דער קעניג
 פון בייערן האָט אויסגעטוישט עפיגראַמען מיט בלווער ליטאַן, ווייסט
 איר ווי מען האָט מיך גערופען?“

„די קעניגין פון אַלע נאַרישקייטען!“

„איר ווייסט?“

„האָב איך נישט געליבט מיין ברונהילרע איידער מיר האָבען זיך באַגענענט?“

„יאָ, און איך האָב געוואוסט וועגען אייך. נאָר איך האָב אייך צוערשט נישט דערקענט, ווייל זיי האָבען מיר געזאָגט, אז איר זיינט אַ שוידערליכער דעמאָנאָג און אַ—אַ—אַ—איר!“

ער האָט געלאַכט. „האָט איר אַלזאָ ערוואַרט אַ לאַנגע קאָפּאַטע. אָבער בולווער לימאָן האָט דאָך אייך זיכער געמוזט געבען אַ פּרעזענט אַ קאָפּיע פון „ליילאָ“. געדענקט איר נישט דאָרט דעם איר ? ווען איך בין געווען אַ אינגעל, האָב איך געהאַט זיין אירעאל — צו באַר פּרײַען מיין פּאָלע. נאָר אויב מיין אירישקייט באַליידניגט אייך, קען איך ווערען אַ קרויסט — פּאַרשטייט זיך, נישט אין גלויבען, נאָר —“

„אַ, פאַר קיין וועלטען נישט. איך גלויב אַליין צו זױניג צו דרייען אַ קאָפּ וועגען רעליגיע. מיינע פּרײַנט רופּען מיך דער גרוי, ווייל איך קען לײַכט גלױבען אין אַ סך געטער, אָבער מיט גרויס שווערקיט אין איינעם.“

ער האָט געלאַכט. „דאָס אייגענע אין ליבע ?“

אירע אויגען האָבען טיילוויש אויפגעלויכטען.

„יאָ, ביז איצטער ווייניגסטענס איז קיינמאָל איין מאָן נישט גענוג געווען. ווען איך האָב געהאַט בלוז איינעם, האָב איך צייט געהאַט צו זען אַלע זיינע חסרונות, און פון מיין ערשטען געליבטען אָן, אַ רוסישען אָפיצער, וואָלט איך אַלע מאָל בעסער פּאַרגעצויגען צו דאַלטען דריי מעסערס טאַנצענדיג אין דער לופּטען. נאָר אזוי ווי דאָס איז געווען אוממעגליך, האָב איך געוויינליך צוטיילט מיין ברויט אויף צוויי.“

די בערג האָבען געקלונגען מיט זיין געלעכטער.

„מילא, איך האָב נישט געלעבט ווי קיין הייליגער, און איך קען נישט ערוואַרטען, אז מיין פּרוי זאָל ברענגען מער ווי איך.“

„איר ברענגט צופיל. איר ברענגט יענע גרעפּין.“

„מיין טייערע העלענע“, האָט ער געזאָגט פּלוצלינג ערנסט. „איך בין אבסאָלוט פּרײַ וואס אַמבאַלאַנגט די גרעפּין, פונקט ווי זי איז שוין לאַנג פּרײַ פון מיר. פאַרשטייט זיך, אז זי וועט ביים ערשטען קלאַפּ זיך פילען געגען מיין הייראַט מיט אַ דיסטײַניגריט יונג מיידעל, וואָס שטייט אינטעלעקטועל אויף איין שטופּע מיט איר. דאָס איז מענטש-“

ליך, פרויליך, נאטירליך. אָבער ווען זי וועט איך קענען, וועט זי איך פאַרגעמערען, און איר וועט איר צוריקצאָלען מיט דעם אייגענעם, ווייל זי איז מיין צווייטע מוטער. איר פאַרשטייט זי נישט. די ליבע גרעפּין באַגערט נישט קיין אַנדער גליק ווי נאָר מיך צו זען גליקליך." „און דערפאַר“, האָט העלענע ציניש געזאָגט, „וועט זי איך וואָרענען זיך אויסצוהיימען. זי וועט אויספאַרשען אַלע מיינע קליינע פאַרברעכענס געגען דער הייליגער דייטשער מאָראַל —“

„מיך אַרט נישט וואָס זי וועט אויספאַרשען. אַלץ וואָס איך בעט איך איז, זייט אַ מאָנאָטעאיסט פון איצט אָן.“

„איצט בעט איר מיך, אז איך זאָל ווערען אַ אירישקע.“

„איך בעט איך בלויז צו ווערען מיין פרוי.“

ער האָט ליידענשאַפטליך אָנגעכאַפט אירע הענט. זיינע אויגען האָבען אַזוי ווי אויסגעטרונקען זי. זי האָט אַרומגעפלאַצערט, און הנאה געהאַט פון איר פּויגעלשער הילפּלאַזוגקייט.

„נעמט אוועק אייערע אויגען, מיין קעניגליכער אָדלער!“

„דו ביזט מיין! דו ביזט מיין!“ האָט ער געשריען.

„איך בין מיין פּאָטער'ס — איך בין יאַנקא'ס“, האָט זי הייס געאַטעמט.

„זיי זיינען שאַטענס. הער זיך צו צו זיך אַליין. זיי טרין צו זיך אַליין.“

„איך האָב נישט קיין זיך. עס זעט אויס אַזוי עגאָאיסטיש צו האָבען אין זינען זיך אַליין. איך בין וואָס איך וויל — אַ פעע, אַ גייסט, אַן ערף.“ זי האָט מיט אַ פּלוצימדיגען דריי אַרויס באַפרייט אירע הענט און איז לאַכענדיג אַרויפגעלאָפּען אויפ'ן באַרג.

„צום זונאוּפגאַנג!“ האָט זי געשריען. „צום זונאוּפגאַנג!“

ער האָט זי נאָכגעיאָגט: „צום זונאוּפגאַנג! צום סימבאָל!“

10

אָבער צומאָרגענס אינדערפרי איז דער סימבאָלישער זונאוּפגאַנג, וועלכען זיי זיינען אויפגעשטאַנען זען, געווען באַהאַלטען פון געפעל און רעגען.

און — וואָס עס האָט לאַסאַל'ן נאָך מער אַנטווישט — מיסים אַרסאָן איז באַשטאַנען אויף דעם, אז זי מוז אַנטלויפען מיט אירע

קינדער פון דעם דריקענדיגען קלימאט, און מוז צוריק אראָפּפּאַרען
 קיין וואבערן, דאָס דאָרף ביי בערן, וואו זיי זיינען איינגעשטאַנען.
 אפילו לאַסאַל'ס צויבערליכקייטען און איבעררעדערייען האָבען
 נישט געקענט ווירקען געגען דעם פאַר'עקשנ'טען פּליויד-פּליויד פּונ'ם
 רעגען, און דעם קאַטליכען נעפעל, און אפשר אויך געגען די אומרואינע
 שטעך פון איר דערוואַכענדיג באַגלייטערניס-געוויסען. און ער האָט
 אויך נישט געקענט אַרויסקריגען קיין אַנטשלאָסענעם „יאָ" פון זיין
 פּלאַטערדיגער פּליענדיגער באַצויבערין. אין קאַטליכבאָד, וואו זיי האָבען
 זיך געזענענט, האָט ער געדריקט אירע הענט מיט ליידענשאַפט. „אויף
 אַ קורצער ווייל זיי קלוג און שטאַרק! דו האָסט די גוטסקייט פון
 אַ קינד — און אַ קינד'ס ווילען. אָ, ווען איך וואָלט געקענט אַרייני-
 גיסען אין אָט די בלויע אָדערען" — ער האָט זי ווילד געקושט —
 „בלויז איין טראָפּען פון מײן ריזען-ווילען, פון מײן מיטאַנטישער ענער-
 גיע. נעם אָן מײנע הענט. אפשר קען איך עס טאָן דורך מאַגנעטיזם.
 איך וויל פאַראייניגען אונזערע לעבענס. דו מוזט אויך וועלען. דאָ-
 מאַכסט זיינען נישטאַ קיין שוועריגקייטען. זאָג בלויז „יאָ" — אָבער
 ענדגילטיג, נישט צוויידייטיג, מיט דיין אייגענעם פּרייען ווילען —
 און איך בין פאַראַנטוואָרטליך פאַר דעם איבעריגען".
 דער געדאַנק וועגען יאַנקאָ איז מיט פּיין צוריקגעקומען, ווען זיין
 ריזען-ווילען איז געבליבען פון הינטען אויף די בערג. ווי אומגעטריי
 זי וואָלט געווען צו אים — איר שיין אידעל אינגעל!
 דעם ווילען פּונ'ם ריז געלאָזט הינטער זיך? העלענע האָט קיינ-
 מאָל קיין גרעסערען טעות נישט געמאַכט. פּונקט פאַרקערט! ער
 איז גענאַנגען פאַראויס פון איר אַ גאַנצען טאַג ווי אַ פייער-וויל.
 ביים ערשטען אָפּשטעל-פּלאַץ האָט שוין אויף איר געוואַרט אַ בריף,
 וואָס אַ פּלינקער שליח האָט געבראַכט. אַביסעל נידעריגער אַ טעלע-
 גראַמע. ווען זי איז אַראָפּ פון איר פּערד — נאָך אַ בריף. אין איר
 האָטעל — צוויי לאַנגע טעלעגראַמעס. ווען זי איז אַרויף אויף דער
 שרף אויפ'ן טיך, אַ לעצטער בריף — אַלע פּול מיט ליידענשאַפט,
 דערמטיגונג, בעטענדיגע אָנזאָגענישען זיך גוט איינצוהילען.
 זיך גוט איינצוהילען! ער האָט איינע איינגעהילט אין זיך!
 האַלב פאַר'כשוּפ'ט, האַלב באַגערענדיג פּרייע לופט, אָבער פּול
 מיט קאָמפּלימענטען און פאַרליבט, האָט זי גלייך געשריבען אָפּצו-

ברעכען מיט יאנקא און זיך אונטערגעבען צו איר סאטאנישען פֿערדינאנד.

„יא, פריינט שטן, דאָס קינד ווי 5! אַ טראָפען פון דיין טיילוויש בלוט איז אריין אין אירע אָדערען. אַן בין דייע אויפ'ן לעבען. אָבער צוערשט פּרוּוואוּ לאַגישע מיטלען. באַקען דיך מיט מיינע עלטערען, באַהאַלט דייע הערנער און דיין עק, פּרוּוואוּ און געוויזן מיך ווי אַ בורזשואַ. אויב דאָס וועט נישט גיין, איז אַלע מאָל דאָ עניפטען. אָבער שנעל שנעל: איך קען נישט פּאַרטראָגען קיין סצענעס און אָפּלייגענישען און דערקלערונגען. ווען מיר זיינען שוין פּאַרהייראַט, זאָל די געזעלשאַפט אויסגלאַצען די אויגען. מיט דיר אויף וועמען זיך אַנצולענען פּייה איך אויף דער וועלט. די שטערונגען זיינען ריזיג, אָבער דו ביזט אויך אַ ריז, וועלכער צושמעטערט מיט גאָט'ס הילף פּעלזען אויף זאַמד, וואָס אפילו מיין אָטעם קען אַוועק-בלאָזען. איך מוז דערשטעכען דעם שיינעם חלום פון אַן איידעלען זונגלינג, אָבער אפילו דאָס — ווי שוידערליך פּיינליך עס איז נישט פאַר מיר — טו איך פאַר דיר. איך זאָג גאַרנישט וועגען מיינע עלטערענ'ס אַנטווישונג, וועגען דעם ווייטאָג פון אַלע וועלכע איך ליב און רעספעקטיר. איך שרייב צו האַלט האַפ'ן, מיין קאַנפּעסיאָנס-פּאַטער. מיר מוזען אים האַבען פאַר אונז, מיט אונז, נעבען אונז. גאָט האָט אונז באַשערט איינס פאַר ס'אַנדערע."

אַ טעלעגראַמע האָט געענטפּערט: „בראַוויסימאָ! איך בין אויפ'ן וועג צו דיר."

און צו דער גרעפּין, וועלכע האָט געקעמפט מיט רומאַמען ביי די וואַסערען פון ווילדבאַד אין שוואַרצען וואַלד, האָט ער געשריבען: „דער רעגען איז פאַרביי, דער לאַנגער נעפעל איז אַוועק. די בערג ווייזען זיך מעכטיג און בלענדערנדיג, באַרגשפּיץ הינטער באַרגשפּיץ, ווי די הויכען פון אַ לעבען. וואָס פאַר אַ זונאַנטערגאַנג! דער אייגער האָט אויסגעזען ווי אַיינגעהילט אין אַ פאַרע פון ברענענדיג גאָלד. מיינע ליידען זיינען כמעט אינגאַנצען אָפּגעווישט. איך בין פול מיט פרייד, פול מיט לעבען און ליבע. און איך האָב אויך ענדליך געמאַכט אַ סוף צו דער שרעקליכער קאַרעספּאַנדענץ פאַר דער יוניאָן. זעקס און זיבעציג זייטלאַך געדיכט באַשריבען האָב איך געשיקט קיין בערלין נעכטען און היינט, און איך קען איצט ווידער אָטעמען. אין מיין

נעכטיגען בריף האָב איך געלאָזט וויסען וועגען העלענען. איך בין אויסערגעוויינליך מזל'דיג ביי נאָענט פון פּערציג צו געפינען אַ ווייב אזוי שוין, אזוי סימפּאַטיש, וועלכע ליבט מיך אזוי שטאַרק און וועלכע, ווי איר און איך האָבען איינגעשטימט, איז מיר אזוי נויטיג, איז אינגאנצען פּאַרשלאנגען אין מיין פּערזענליכקייט. אין אייער לעצטען בריף גיסט איר קאַלט וואסער אויף מיין געפלאַנטער רייזע קיין האַמבורג. און קען זיין, אז איר זיינט גערעכט, ווען איר האַלט מיין פּלאַן פאַר נישט אזוי גרויס און קריטיש ווי איך האָב מיר פּאַרגעשטעלט. אָבער ווי איר מיספּאַרשטייט מייע געזונט ווערן איר שרייבט: קענט איר נישט, ביז איר וועט ווידער געזונט ווערען, געפינען אויף אַ ווייל צופרידענהייט און וויסענשאַפט, אין פּריינט-שאַפט, אין נאַטור? איר גלויבט, אז פּאַליטיק איז דער אָטעם פון מייע נאָלעכער. אַ, ווי ווייניג איר קענט מיך! איך האָב נישט קיין שטאַרקערען באַגער ווי לויז צו ווערען פון דער נאַצער פּאַליטיק, און זיך אָפּגעבען אינגאנצען מיט וויסענשאַפט, פּריינטשאַפט און נאַטור. איך בין שוין טויט מיר פון פּאַליטיק. איך וואָלט ווירקליך אזוי ליידענשאַפטליך געברענט פאַר דער פּאַליטיק ווי יעדער איינער, ווען עס וואָלט געווען עפעס ערנסטעס צו טאָן, אָדער ווען איך וואָלט געהאַט די מאַכט אָדער געזען די מיטלען, מיטלען וואָס זאָלען זיין ווירדיג פאַר מיר. ווייל אַן העכסטער קראַפט קען מען נאָרנישט טאָן. פאַר קינדער-שפּיל ווידער, בין איך צו אַלט און צו גרויס. דערפאַר האָב איך עס זייער איבערלייגט אָנגענומען די פּרעזידענטשאַפט. איך האָב בלויז אייך נאָכגעגעבען, און דערפאַר ליגט עס איצט אויף מיר אזוי שרעקליך שווער. ווען איך וואָלט נאָר לויז געוואָרען פון דעם, וואָלט איך אויסגעקליבען דעם איצטיגען מאַמענט אוועקצופאַרען מיט איך קיין נעאַפּאָל. אָבער ווי אזוי קען איך דערפון לויז ווערען? ווייל די נעשענישען, האָב איך מורא, וועלען זיך לאַנגזאַם אַנטוויקלען, אזוי לאַנגזאַם, אז מיין ברענענדיגע נשמה געפינט נישט קיין איינע טערעס אין אַט די קינדער-קראַנקהייטען און קלייניקע פּאַרמטריטען. פּאַליטיק מיינט ווירקליכע, באַלדיגע אַקטיוויטעט. אז נישט קען מען פּונקט אזוי גוט אַרבעטען פאַר דער מענטשהייט דורך שרייבען. איך וועל נאָך אלץ פּראַווען אויסצואיבען אין האַמבורג אַ דרוק אויף די געשעענישען. אָבער אויף ווי ווייט עס וועט האָבען אַ ווירקונג, ווייט

איך נישט. און איך זאָג מיר נישט צו קיין סך דערפון. אָ, ווען איך וואָלט נאָר געקענט אַרויס פון דעם!

„העלענע איז אַ וואונדערליך באַשעפעניש, די איינציגע פּער־זענליכקייט, מיט וועלכער איך קען חתונה האָבען. זי קומט אויס אויף אייער פּריינטשאַפּט. איך ווייס עס. ווייל איך בין אַ גוטער באַאַבאַכטער פון פּרויען און זע עס נישט אויס צו זיין. דאָס ליבע מייווילישע קינד, ווי יעדער איינער רופט זי אין זשענעוואַ, האָט אַ טיפע סימפּאַטיע צו אייך, ווייל זי איז, ווי געטע דריקט זיך אויס, אַן אַריגינעלע נאַטור. בלויז איין חסרון, אָבער אַ ריזיגער. זי האָט נישט קיין ווילען. אָבער ווען מיר וואָלטען געוואָרען מאַן און ווייב, וואָלט דאָס אויפגעהערט צו זיין אַ חסרון. איך האָב גענוג ווילען פאַר צוויי, און זי וואָלט געווען די פּלייט אין די הענט פּונ'ם קינסט־לער, אָבער ביז דאַמאָלסט — “

די גרעפּין האָט זיך אַרויסגעוויזען פאַר אַ גוט־האַרציגער קאַ־סאַנדראַ. זיין איילעניש, האָט זי געענטפּערט, וואָלט רואינירט זיין אַ דעאַל. ער האָט דאָ געהאַט צו טאָן מיט פּיליסטערס. דער פּאָ־טער איז געווען אַ מענש פון נישט ווייניג זעלבסטאַכטונג — ער איז געווען דער גערטער לערער פון מאַקסימיליאַן דעם צווייטען, און איז איצט געווען שטאַרק גינסטיג אין בייערישען הויף, און האָט אפילו געהאַט צו זאָגען איבער אוניווערסיטעטליכע און קינסט־לערישע שטעלען. אַ סאַציאַליסט וואָלט געווען באַזונדערס געגען זיין געשמאַק. צוואַנציג יאָר צוריק האָט אים וואַרנהאַגען פּאָן ענוע געהערט האַלטען אַ לעקציע וועגען קאָמוניזם — גוטמוטיג, וויציג, געצויגען די אַקסלען אַ בער די אָרעמע, פּאַנטאַסטישע נאַראַנים, וואָס האָבען נישט פאַרשטאַנען אַז די וועלט איז געווען אויסגע־צייכענט אַראַנזשירט יאָרהונדערטען איידער זיי זיינען געבוירען געווארען. העלענע אַליין, מיט איר שוואַכען ווילען, וועט זיך נישט קענען אַנטקעגען שטעלען איר משפּחה. איידער ער גייט זיך זען מיט אירע עלטערען, וואָלט נישט געווען בעסער אַז ער זאָל פּריער אַפּוואַרטען צו זען וואָס עס וועט זיין דער סוף פון זיין פּראָצעס? אויב ער זאָל דאַרפּען צייטווייליג פאַרלאָזען דייטשלאַנד צו אַנטלויפען פון זיין געפּאַנגענשאַפּט, וואָלט דאָס נישט געווען אַ גינסטיגע געלע־גענהייט זיך אַפּצוגעבען מיט זיינע ליבעס־אַפּערעס אין דער שווייץ?

און עס איז דאָך אזא שאָד אוועקצואוואַרפען זיין מיך־קור! „איב־דיגענס, ווינש איך אייך ערפּאָלג, מיין ליב קינד, כאָטש איך וועל מיך פּולשטענדיג פּאַרלאָזען בלוז אויף מיינע אייגענע אויגען. אין פּרויען־פּראָגען האָט איר נישט קיין שכל און נישט קיין אורטייל“.

לאַסאַל'ס ענטפּער איז געווען דאָס איינשליסען אַ שיינעם בריף פון העלענע'ן, אין וועלכען זי האָט אונטערטעניג געבעטען דער גרע־פינ'ס ליבשאַפט. זאָלען זיי צוזאַמען וואַכען איבער דעם קראַנקען אָדלער. זי אַליין איז בלוז אַ קינד, און זי וועט זיך אָפּגעבען מיט יעדער קינדישער נאַרישקייט צו פּאַרטרייבען די וואַלקענס פון זיין שטערען. זי וועט פּרוואַוען צו פּאַרשטיין זיין הערליכע נשמה, זיין ריזיגען פּאַרשטאַנד, און אין פּרייד און אין ליידי וועט זי פּאַרבלייבען געטריי און פעסט ביי זיין זייט.

די גרעפּין האָט געקנייטשט דעם שטערען. איז לאַסאַל שוין אַלזאָ מיט דער העלענע אין בערן.

11

עס איז געווען אַ וואַך פון זיס גליק, איינגעטוליעט אין די איי־בינע בערג, צונויפּגעמישט מיט הימלען און וואַסערען. מיט אַ דינסטפּאַרטיגער באַגלייטערין, וואָס האָט קיין דייטש נישט געקענט, האָט דאָס פּאַרעל געקענט טאָן און זאָגען וואָס עס האָט זיך זיי געגלוסט. לאַסאַל, אַראַפּוואַרפענדיג פון זיך די שווערע לאַסטען פון נביא און פּאָליטיקער, איז בלוז געווען אַט אַ גלענצענדיגער ליב־האַבער און אַט אַ יונגעל מיט אַ גליקליך האַרץ. עס איז כמעט געווען אַ האַגיג־חודש. אַט זיינען זיי געווען קינדער מיט די אַלע איבער־פּילטע ליבעס־שפּילען פון פּאַרכונדענע געליבטע. אַט זיינען זיי געווען אויף די הויכען פון אינטעלעקט, רעדענדיג וועגען פּאָעזיע און פּילאָ־זאָפּיע, און לעזענדיג לאַסאַל'ס ווערק. אַט האָבען זיי דיסקוטירט באַל־זאַק'ס „פּיויאָלאָגיע פון הייראַט“. אַט איז לאַסאַל געווען אַ גרויסער חונט, און אַרומגעשפּרונגען פאַר זיין קאַפּריזנער האַרץ. „לייג דיך, מיין האַר“, האָט זי איינמאַל אַ געשריי געטאָן, ווען ער האָט איר גע־לייענט אַ ליד. און מיט קלאַנגען פון האַמערישען געלעכטער האָט פּערידינאַנד דערקלערט, אַז זי האָט געפונען דעם איינציגען אַנשטענד־דיגען וועג אים איינצושטימלען. „אויב דו וועסט נאָך אַמאַל זיין מיט

מיר אומצופרידען, דארפסטו בלויז זאגען, לייג דיך, מיין האר!" און ער האָט אָנגעהויבען לוסטיג צו בילען.

און אין דעם פֿייער פון אַט דעם גליק איז זיין געפיל פון פּאָליטישען דורכפאל ווי אַ פּאַרע אויסגעגאַנגען. ער האָט אויפגעבליט, זיך צעוואקסען, צוריקגעוואָרפען זיין קאַפּ אויף זיין אַלמען, קעניגליכען שטיינער. „אויף מיין וואָרט!" האָט ער געזאָגט, אומגייענדיג פיבער־דיג אויף און אָפּ איבער דער שטוב, „דו האָסט דיר נישט אויסגעקליבען קיין שלעכטען גורל. דו האָסט עפעס אַן אַנונג וואָס פּערדינאָנד לאָס סאַל'ס ווייב וועט זיין? קוק מיך אָן!" ער איז געשטאַנען שטיל. „זע איך אויס צו זיין אַ מענטש, וואָס קען זיין צופרידען מיט אַ צווייטער ראָלע אין שטאַט? מיינסטו, אַז איך גיב אַוועק דעם שלאָף פון מיינע נעכט, דעם מאַרד פון מיינע ביינער, די קראַפט פון מיינע לונגען, אַרויסצוציען אימעצען אַנדערש'ס קאַשטאַנעס פּונ'ם פֿייער? זע איך אויס ווי אַ פּאָליטישער מאַרטירער? ניין! איך וויל טאָן, קעמפען, און אויך דערגרייכען די קרוין פון זיג, אַז איך זאָל זי קענען אָנטאָן אויף דיין שטערען."

אַ זעאונג פון שטורעמדיגע גאַסען און בלומען־טויערען פון די דיינישע שטעט האָט פאַר אים אַ בליץ געטאָן. „הויפט פּונ'ם פּאָליטיק, פּרעזידענט פון דער דייטשער רעפּובליק, — דאָס איז דאָס איינציגע אמת'ע קעניגטום. אַט דאָס זיינען קעניגען אַמאָל געווען — ריזען פון מאַרד און מוז. קעניג — איינער וואָס ווייסט, איינער וואָס קען! זיין דער קאַפּ איז פאַר אַ קאַפּ. וואָס מיינט אַט די חוזה־דיגע דיג־ניטעט וואָס ליגט אויף די ליגערישע פּנימ'ער פון ווינקענדיגע הויפֿ־לייט? וואָס מיינט אַט דער לעבערליכער, קינסטליכער גלאַנץ וואָס קען נישט פאַרטראָגען דאָס ליכט פּונ'ם טאָג? איז דאָס גאָט'ס גענאָד? יאָ, גיב מיר אַ געטליכען מענטש און איך וועל בייגען די קנע אָבער פאַרלאַנגען פון מיר, אַז איך זאָל פאַרערען זי שטויביג פּורפור קלייד אויף אַ וואָרד־צופּרעסענעם טראָן! דאָס איז אַ באַליידיגונג פאַר'ן מענטש און זיין שכל, גע'ירשנ'ט קעניגטום! ווען איר וועט קענען דערציען נשמות אַזוי ווי איר דערציט לויף־פּערה, דאַמאָלסט וועט זיין די צייט דאָס צו באַטראַכטען. שטיי דאָ ביי מיין זייט פאַר אַט דעם שפיגעל. איז דאָס נישט אַ שטאַלצע, קעניגליכע פאַר? האָט די נאַטור נישט אַרויסגעבראַכט אַט די צוויי באַשעפענישען אין אַ יום־

טוב'דיגער שטימונג פון פרייד און פאר'שכור'ונג? לעבען זאָל די רעפובליק און איר קעניגין מיט די גאָלדענע לאָקען!"
 „לעבען זאָל די רעפובליק און איר אָדלער קעניג!" האָט זי אויס-
 גערופען, א פאר'שכור'טע, אָבער מיט מער דראַמאַטישער הנאה ווי
 מיט ערנסטער איבערצייגונג.

„בראוואָ! דו גלויבסט אין אונזער שטערען! צייט איך האָב
 דיך באַגעגענט זע איך אים שיינען קלאָרער איבער די הויכען. מיר
 שטייגען, מיר שטייגען, באַרגשפיץ איבער באַרגשפיץ. מיר האָבען
 גענוג שונאים איצטער, געדיכט ווי שלאַנגען אין די טראַפישע וועלדער.
 נו, זאָלען זיי איינריכטען מיט זייער אומקלאָרען גאווער דעם זיים פון
 אונזערע קליידער. אָבער ווי זיי וועלען קריכן אָן גיפטיגאָדלען, ווען
 פערדינאָנד — דער דערוויילטער פונ'ם פאָלקס — וועט מאַכען זיין
 פייערליכען אַרײַנצוג קיין בערלין. און ביי זיין זייט, געצויגען פון
 זעקס ווייסע פערד, זיין בלאַנדע שיינהייט, א פאַרוואַנדעלטע אין דער
 ערשטער פרוי פון דייטשלאַנד." ער אַליין, כאַטש אים אַליין איז די
 פאַנטאַזיע געווען גענוג ווירקליך פאַר דעם מאַמענט, האָט זיך אויך
 געפרייט דעריבער מיט אַ געוויסען קינסטלערישען שטאַלץ.

12

לכבוד די התנ"כלה — ווייל אַזוי האָבען זיי זיך עפענטליך גע-
 רופען, מיט זשענעוואַ און העלענע'ס משפחה גענוג ווייט אַוועק אַז
 מען זאָל זיי דערווייל פאַרגעסען — האָט דער אַמעריקאַנישער קאַנסול
 אין בערן געגעבען אַ פיינעם מאַלצייט. עס איז דאָרט געווען אַ גאַלאַנדי-
 טער אַלטער פראַנצויז, אַן איטאַליענער מיט אַ זיסער צונג, און די
 אַטמאָספערע איז געווען דורכגעדרונגען מיט קאַמפלימענטאַרע גראַטור-
 אַירונגען. העלענע האָט זיך אומגעקערט צו זיך אין האָטעל אַריין, פול
 מיט צופרידענהייט און מיט גליקליכע סימנים. די נאַכט איז געווען
 לינד און וואַרעם. איידער זי האָט זיך אויסגעטאַן, האָט זי זיך
 אַרויסגעלעגט פונ'ם פענסטער פון איר צימער אויפ'ן אונטערשטען
 שטאַק און האָט געקוקט אויף די אייביגע גלעטשערס, וואָס האָבען גע-
 פינקעלט ווי זילבער אונטער דער פולער לבנה. מיט יעדען חוש האָט
 זי געטרונקען דעם סוד און דעם ריח פון דער נאַכט, ביז איר גייסט

איז געווען אזוי ווי איינס מיט די שטערען און מיט די בערג. פֿלוצלינג האָט זי געפֿילט צוויי מעכטיגע אָרעמס אַרום זיך. לאַסאַל איז גע- שטאַנען אין דרויסען. איר האַרץ האָט ווילד געציטערט. „שמיל!“ האָט ער געזאָגט, „שרעק דיך נישט. איך וועל דאָ שטיין אינדרויסען, גוט און שטיל, ביז דו וועסט מיר ווערען און זאָגען, לייג דיך, מיין האַר!“ דאַמאַלסט וועל איך אַוועקגיין.“ „מיין ליבער ראָמעאַ!“ האָט זי געמורמעלט און צוגענויגט אירע שמעקענדיגע ליפען צו באַגעגענען זיינע — דער געטליכער קוש פון גאָט און געטין אין דער געטליכער נאַכט. „מיין פּערדינאַנד!“ האָט זי אַרויסגעאַטעמט. „ווען מיר זאָלען זיך נאָך אַלעם דאַרפֿען שייַדען. איך ציטער ווען איך טראַכט וועגען דעם. מיין פּאַטער וועט קיינמאַל נישט צושטימען.“

„ער וועט צושטימען. און דו דאַרפסט אפילו נישט זיין צושטי- מונג. דו ביזט שוין אַ דערוואַקסענע.“

„דאַן נעם מיך איצטער, ליבסטער. איך בין דיינע — דיין באַ- שעפעניש, דיין זאָך. פֿלי אַוועק מיט מיר, מיין שיינער אָדלער, קיין פּאַרזי, קיין עגיפטען, וואוהין דו ווילסט. לאָמיר זיין גליקליכע באַ- העמיער. מיר דאַרפֿען נישט די וועלט. מיר האָבען זיך אַליין, און דאָס ליכט פון דער לבנה, און די בערג.“

„זי איז געווען שוין ביז משוגע צו ווערען היינט ביינאַכט, זיין טיילוויש קינד. אָבער ער האָט זיך מיט די לעצטע כחות אָנגעהאַלטען אָן זיין פּשוט'ן שכל. וואָס וואָלטען זיינע פריינט געזאָגט, ווען ער זאָל פאַרמישען העלענע'ן אין אַ סקאַנדאַל פון אַנטלויפען מיט אים? וואָס וועט האַלטהאַף זאָגען? וואָס וועט באַראָן קאָרף זאָגען? דאָס איז זיכער נישט קיין אויפפירונג וואס זאָל געפֿעלען די ריטער און איידעללייט פון בערלין! און אויסערדעם, ווי וואָלט זיין פּאַליטישע קאַריערע געקענט איבערלעבען אַ נייעם סקאַנדאַל? ער האָט שוין געהאַט גענוג שטערונגען דורך זיין אַלטער פאַרבינדונג מיט דער גרע- פֿין, און אפילו אַן עפענטליכע באַפרייאונג און אַ צייט פון צוואַנציג יאָר איז נישט גענוג געווען איינצושטילען יענע באַשולדיגונג אין פאַר- אורזאַכען די גנבה פון אַ קעסטעל פאַפירען פון איר מאַנ'ס מעטערעסע, וואָס דאָס איז אפשר געווען דאָס ערנסטע איבערבלייבאַכץ פון דעם גרויסען האַטצפֿעלד פּראָצעס. ניין, ער מוז געווינען זיין כלה אויף

אן ערנהאפטען אופן: די הייליגקייטען און ערנהאפטטיגקייטען פון חתונה האָבען גערייצט דעם באָהעמיער אין ליבע. „מיר וועלען האָבען זיך אליין און די וועלט אויך“, איז ער צערט-ליך באַשטאַנען. „לאָמיר אַרײַן אין אונזער קעניגרייך מיט די זעקס זוייטע פּערד, נישט אין אַ קאַטש מיט אַראָפּגעצויגענע ראָלעטען. דיין פּאַטער וועט דיך אָפּגעבען צו מיר, זאָג איך דיר, אין מיטען העלען טאָג. וואָס בין איך, אָן אַנאַנסען-אַגענט, אַז מען זאָל מיר ווייזען די טיר? זאָל מײַן ליבסטע נישט האָבען אַזאַ ווירדיגע חתונה ווי איר פּאַטער'ס ווייב. זאָל דער אויסדערוויילטער פון פּאַלק דאַרפּען צוגעבען, אַז אַ קליינער דיפּלאָמאַט האָט אים נישט געהאַלטען גוט גענוג פאַר זײַן אײַדעם? דערמאָן דיך נאָר ווי ביסמאַרק וואָלט געלאַכט. נאָך דעם אלעם וואָס איך האָב געזאָגט צו אים!

זי האָט ווידער געוואונען זײַן צוטרוי. יאָ, מען מעג זיך בויען אַ הויז אויף אַזאַ ווילען! „וואָס האָסטו געזאָגט צו אים?“
ער האָט שטיל געלאַכט. „איך האָב מיך אַרויסגעכאַפט מיט אַ סוד, מיידעלע.“
„זאָג מיר.“

„אומגלויבליך! דאָס קינד מיט אירע קליינע פינגערלאַך“ — ער האָט זיי אָנגעכאַפט, — „מיט אירע צויבער-לאַפּקעלאַך, שפּרינגט דרייַסט אַרײַן אין מײַנע טײַערסטע סודות, אין מײַן האַרצענ'ס אוצער-קעסטעל, נעמט אַרויס די קאַסטבאַרע דימענטען און וויל זײַ.“
„זאָג, האָסטו אים ליב? איז ער אַן אינטעלעקטועלער גײַסט?“
„הם! אויב ער איז, זײַנען מיר נישט. ער איז אײַזען, און פון אײַזען מאַכען מיר שטאַל, און פון שטאַל מאַכט מען שײַן געווער. אָבער אײַנער קען נאָרנישט מאַכען הויז געווער. איך האָב ליבער גאָלד. גאָלד ווי מײַן ליבסטער'ס האָר“, — ער האָט זי געגלעט, — „ווי מײַן אײַגענע כּשופ'דיגע מאַכט איבער מענטשען. דו וועסט זען, טײַערסטע, זײַ דיין גאָלד און מײַנס וועלען זײַנען.“

„אָבער דו רעדסט דאָך אויך אַלע מאָל פון געווער, פון בלוט, פון קאַמף. און רעוואָלוציעס ווערען זעלטען געמאַכט אָן געווער און אײַזען.“

„קינד, קינד“, האָט ער געענטפּערט, נעמענדיג אירע גאָלדענע לאַקען צו זײַנע ליפּען, „פאַרוואָס ווילסטו דיך אַלץ אויסלענען אין

דער שיינער אויסגעשטערענטער נאכט ? די באזינגען פון טויזענער
טער יארען, די רעזולטאטען פון טיפע שמודיען, בעטסטו אזוי ווי מען
בעט שפילעכלאך. צו רעדען וועגען קאמף, צו רופען צום געווער,
מיינט נישט אומבאדינגט דאָס אייגענע ווי אריינצושטעכען אַ שווערט
אַן אייגענעם, אַ ברודער, מיט אַ האַרץ פון אייז און פאַרבלומיגטע
הענט. פאַרשטייסטו נישט, דו כיטרע מיידעלע, פון וואָס פאַר אַ גע-
ווער איך רעד, פון דעם גאַלדענעם געווער פונ'ם גייסט, באַרעדזאַמקייט.
די ליבע צו דער מענטשהייט, די אָנשטרענגונג אויפצוהויבען צו
מענטשליכען שטאַלץ די אָרעמע, די אומגליקליכע, די אַרבעטער. איר-
בער אַלעם, מיין איך — ווילען. אָט דאָס פיינע געווער, דאָס אמת
גאַלדענע געווער, האַלט איך פאַר העכער און נוצליכער ווי די פאַר-
זשאַווערטע שווערדען פון מיטעלאַטערליכקייט."

אירע אויגען האָבען זיך אָנגעפילט מיט טרערען. זי האָט זיך
געפילט געטראָגען אויף כוואַליעס פון רעליגיעזען עקסטאַז צו יענע
לויכענדיגע שטערען. דער נסיון איז פאַרביי.

"אַ גוטע נאכט, מיין ליבסטער," האָט זי אונטערטעניג געזאָגט.
ער האָט אַ צי געטאָן איר פנים צו זיינס אין אַ ליידענשאַפטליך
געזעגענען זיך און האָט אויסגעזען, ווי ער וועט זי קיינמאָל נישט אָפ-
לאָזען. ווען איר פענסטער האָט זיך פאַרמאַכט איז ער געגאַנגען צו
די גלעטשערס.

עפעס וואָס האָט געטראָפּען צומאַרגענס האָט באַוויזען דער באַ-
זיגטער העלענעל, אז איר גייסטיגער ריז איז אויך פיזיש נישט וויי-
ניגער געווען קעניג צווישען מענטשען. ביים אַמעריקאַנישען קאָנ-
סול'ס מאַלצייט האָט מען געהאַט אראַנזשירט אַן עקספּעדיציע אויפ'ן
ניעסען. נאָר ווען די געזעלשאַפט האָט זיך צוריקגעקערט ביינאַכט
איבער די פעלדער, לאַכענדיג פון לאַסאַל'ס גייסטרייכע אַנעקדאָטען,
איז פּלוצלינג אַרויפגעשפרונגען אויף זיי אַ באַנדע קליינע טייַוואָלימ-
לאַך מיט ווילדע געשרייען און אומפאַרשטענדליכע אומקלאַרע פּלאַפּ-
לערייען, און האָבען אָנגעהויבען צו שלאָגען אויף לינס און רעכטס
מיט זייערע קורצע, גראַבע שטעקענס, כמעט איידער די איבערנע-
שראָקענע פּיקניקערס האָבען געקענט דערקענען אין די ווילדע באַ-
שעפענישען, מיט זייערע ריזיגע געשוואָלענע קעפּ און שרעקליכע הייני-
גענדיגע נירדערס, די אומגליקליכע איריאַטען־פּויערן פונ'ם טאַל. דער

נאלאנטער פראנצויז און דער האַניג-צונגיגער איטאַליענער האָבען געדווישט צוזאַמען מיט די פרויען, און האָבען נאָך אפילו ווייניגער געקעמפט מיט זייערע רעגענשירעמס און רימענס. נאָר לאַסאַל איז ווי אַ דונער געפאלען מיט זיין ראַבעספיערישען שטעקען איבער דער גאַנצער באַנדע פארזעענישען און האָט פון זיי געמאַכט געוויין און בלוטיגע טרערען. ערשט דאַמאַלסט בלויז האָט לאַסאַל געקענט פון זיי אַרויסקריגען, אַז די געזעלשאַפט האָט געטראָטען איבער היי אין זייערע פעלדער, און אַז זיי האָבען פאַרלאַנגט, אַז מען זאָל זיי באַצאלען. ווען מען האָט זיי געגעבען געלט, זענען זיי אוועק, בורטשענדיג און ווייענדיג מיט די שטעקענס. ווען די פיקטיקערס האָבען זיך אָנגעקוקט איינער דעם אַנדערען, האָבען זיי געזען, אַז זיי זיינען אינעם גאַנצען אין שמאַמעס, און לאַסאַל'ס פנים פאַרוואַנדעט פון צוויי שווערע קלעפּ. העלענע איז צוגעלאָפּען צו אים מיט אַ געשריי.

„דו ביזט פאַרוואַנדעט, צובלוטיגט!“

„ניין, בלויז איינער פון די טורעמס פון דער באַסטיל“, האָט ער געזאָגט, און מיט באַדויער געקוקט אויף זיין שטעקען. „די היות האָבען אים אויסגעבויען.“

„און עס זיינען דאָ מענטשען, וואָס רופען אים פייגלינג, ווייל ער וויל זיך נישט שלאָגען אויף דעלען“, האָט העלענע געטראַכט מיט פאַרגעטערונג.

13.

די דראַמע האָט זיך איבערגעטראָגען קיין זשענעווע, וואוהין די העלדין איז אוועק מיט עטליכע שעה פאַר דעם העלד, אַ באַפוילענע צו שווייגען ביז אירע עלטערען וועלען זיך פערזענליך באַקענען מיט לאַסאַל'ס חנ'ען. ער האָט זיך קוים באַזעצט אין זיין צימער אין דעם פאַנסיאָן באָווע, ווען אַ דינסט האָט אים געבראַכט אַ בריף פון העלעד נע'ן, און איידער ער האָט קוים צייט געהאַט צו עפענען דעם קאַנווערט, איז העלענע אַליין אַריין מיט שטורעם.

„נעם מיך אוועק, נעם מיך אוועק“, האָט זי היסטעריש געוויינט.

ער איז צוגעלאָפּען זי אונטערהאַלטען.

„וואָס איז געשען?“

„איך קען עס נישט אַריבערטראָגען. איך קען מיט זיי נישט

קעמפען. ראטעווע מיך, מיין קעניג, מיין האר. לאָמיר אַנטלויפֿען
איבער דער גרעניץ — קיין פֿאַרײַז.״ זי האָט זיך ווילד געטוליעט
צו אים.

אַן ערנסטקייט האָט זיך פֿאַרצויגען אויף זיין שטערען.
„האַסטו מיך אַלזאָ נישט געפֿאַלט!״ האָט ער געזאָגט. „פֿאַר-
וואָס?“

„איך האָב דיר געשריבען,״ האָט זי געזיפֿצט.
ער האָט זי צערטליך אַוועקגעלעגט אויפֿן בעט, און האָט פֿלינק
איבערגעקוקט דעם לאַנגען, היסטערישען ברײַ.
אומגליקליכער צופֿאַל! ביי העלענע׳ס אָנקומען האָט זי איר
גאַנצע פֿאַמיליע מיט פֿרייד באַגעגענט ביי דער באַך־סטאַנציע, און
זיינען פֿול געווען מיט דער גליקליכער ניס, אַז איר קליין שוועסטערעל
מאַרנאַריטע האָט נאָר וואָס באַקומען אַ פֿאַרשלאַג חתונה צו האָבען
מיט גראַף קייזערלינג.

העלענע האָט געהאַלטען, אַז דאָס איז אַ הימלישע געלעגענהייט
צו דערציילען פֿון איר אייגען גליק דער שטראַלענדיגער מוטער, און
האָט ווי אַ נאַר פֿאַרגעסען, אַז דער גראַף קייזערלינג וואָלט געווען דער
לעצטער מענטש אין דער וועלט צו פֿאַרטראַגען אַ איד און אַ דע-
מאַנאָג פֿאַר אַ שוואַגער. נאָכדעם זיינען פֿאַרגעקומען שרעקליכע סצע-
נעס — דער מוטער׳ס טרערען, דעם פֿאַטער׳ס געשרייען, דער גאַנצער
פֿאַמיליען געוואַמער און געקלאָג, שוועסטער וואָס האָבען געציטערט
פֿאַר זייערע אויסזיכטען, ברײַדער וואָס האָבען ערוואַרט מען זאָל פֿון
זיי חוזק מאַכען אין קלובען. וואָס! אויסכײטען פֿרינץ יאַנקאָ אויף
אַ גנב!

ווען לאַסאַל האָט זי גענומען אויפֿן קרייצפֿאַרהער, האָט העלענע
צוגעגעבען, אַז איר מוטער איז נישט געווען אַזוי ווילד אין כעס ווי
איר פֿאַטער, און ווייגענדיג אויף איר ברוסט האָט זי איר אפילו צו-
געזאָגט צו פֿרוואווען איינצושטילען דעם באַראָן. אָבער זי האָט גע-
וואוסט, אַז דאָס איז אוממעגליך — איר פֿאַטער האָט קיין זאָך נישט
גענומען אין אָמבאַטראַכט חוץ זיינע ענאָאיסטישע פֿלענער. און
דערפֿאַר, ווען דער מיטאַניגלאַס האָט געקלונגען, האָט זי ביים געדאַנק
אַז איר העלד איז נאָענט, באַקומען אַ ווילדען מוט, און איז אַנט-
לאָפֿען צו אים.

לאַסאַל האָט געפילט, אז דער פּראָוור-מאַמענט פון זיין לעבען איז געקומען און דער מענטש פון טאט מוז דערוואַכען אין אים. ער האָט פלינק אויפגעשריבען דריי טעלעגראַמעס — איינע צו זיין מוטער, איינע צו זיין שוועסטער, פרוי פרידלאַנד, און איינע צו דער גרעפּין, בעטענדיג אַלע, אז זיי זאָלען גלייך קומען.

„דו מוזט האָבען אַ באַגלייטערין“, האָט ער אויסגערופען. „און ביז איינע פון די דריי קומט, ווער איז דאָ פאַראַן?“

זי האָט אַרויסגעזיפצט דעם אַדרעס פון מאַדאַם ראַניאַן. לאַסאַל האָט געעפענט די טיר איבערצוגעבען די טעלעגראַמעס, און ער האָט געזען ווי די פרוי האָט געבראַכט העלענע'ס בריף איז אומרואיג געשטאַנען, און ער האָט געהאַט דעם אומגליקליכסטען, כאַטש נישט דעם אומכאַראַקטעריסטישסטען איינפאַל פון זיין לעבען. „נעמט דאָס גלייך צום טעלעגראַף“, האָט ער הויך געזאָגט, און שטילערהייט: „זאָגט דער באַראַגעסע פּאָן דעניגעס, אז מיר וועלען זיין ביי מאַדאַם ראַניאַן“.

ווייל מיט בליציגער שנעלקייט האָט זיין מוח אויסגעאַרבעט אַ פיין שטיק העלדישע קאַמעדיע. ער וועט צוריקברענגען העלענע'ן צו איר מוטער, ער וועט שפּילען דעם גרויסען סעניאָר, דעם אמת'דיגען ריטער, ער, דער איד, דער גנב, דער דעמאָגאָג, דער דאָן זשאָן. זיין ריטערליכקייט וועט פאַרשעמען אָט דעם קליינעם דיפּלאָמאַט. זיי קען גען אים אויף קיין פאַל נישט אָפּזאָגען דאָס מיידעל, זי איז שוין געווען צו שרעקליך קאַמפּראַמיטירט. דער גאַנצער פּאַנסיאָן האָט זי געזען — די מוטער וועט זיין קלוג גענוג דאָס צו פאַרשטיין. זי וועט זיך מוזען באַנוגענען בלויז מיט ווערטער, אָבער ווי הערליך די ווערטער וועלען קלינגען!

די סצענע איז ווי געהעריג אָפּגעשפּילט געוואָרען. די דער-שטוינטע העלענע, וועלכער ער האָט גאָרנישט געזאָגט און וועלכע איז צוטומעלט געוואָרען דורך איר מוטער'ס פּלוצימדיגען אָנקומען, איז אַריינגעפאַלען אין דער לעצטער סטאַדיע פון דערשטוינונג, ווען ער האָט זי רואיג צוריקגעקערט צו דער מוטער'ס האַרץ. ער האָט זי גע-קושט אַדיע, און זי איז פאַרשוואונדען פון זיין בליק אויף אייביג.

.14

ווייל ער האָט גערעכענט אָן זיין יאָנקאָ, וועלכער איז נאָך אַלע מאָל געווען ביי דער האַנט צו פאַרדעקען אַ סקאַנדאַל. דער ווילען, וואָס ער האָט אַרײַנגעאַטעמט אין העלענע'ן איז געווען אויסגעשעפט אין דער איינציגער הערליכער אָנשטרענגונג פֿון איר לעבען. איינגעזויגען צוריק אין דעם פּאַמיליען ענגאַאיום, וואָכען געהאַלטען אונטער אַ רעזישים פֿון שרעק און אונטערגעשלאָגענע בריה, אויף גיך אַוועקגעפירט פֿון זשענעווע. דערצו געערגערט און פאַרביטערט דורך איר געליבטענ'ס אומבאַגרייפליכען אָפּזאָגען זיך פֿון איר, וואָס נאָר ערפּאָלג האָט געקענט דערקלערען, און וואָס איז דערפאַר געוואָרען נאָך אומפאַרצײַ ליכער ווען טאָג נאָך טאָג איז פאַרגאַנגען אָן דער רעטונג פֿון אַ רײז, וואָס האָט זיך אַרויסגעוויזען צו זיין בלוז אַ בלאַזאַס, האָט זי זיך אַ דערדריקטע אונטערגעגעבען דעם צאַרטען אויפהאַלט פֿון דעם אייביג וואַרטענדיגען יאָנקאָ. דער איינציגער בריה וואָס איר פּאָטער האָט דערלויבט איר צושיקען, האָט פאַרמעגל דערקלערט איר אייביגע ליבע און איבערגעבענקייט צו איר פּרײַעריגען חתן. עס איז נוצלאָז צו דער צײַלען די געשיכטע ווי אַזוי דער געשלאָגענער רײז, אַ פאַרצווייפּעלטער אין אַבסאָלוטער פינסטערניש, דער פּאָליפעמוס וואָס האָט אויסגעשטאַכען זיין אייגען אויג, דער הערקולעס, וואָס האָט זיך אַליין אָנגעטאָן אין נעסוס'עם פאַר'סמ'טען מאַנטעל, האָט אויפגערודרט דעם הימעל און די ערד זי ווידער צו זען. עס איז געווען אַן ערדציטערניש, אַ ציקלאָן, אַ קאַשמאַר. ער האָט געהאַט אָנפאַלען פֿון געוויין, זײַנע געכט זײַנען געווען שלאָפּלאָזע איבערזיכטען פֿון זיין נאַרישקייט זי אַוועקצואוואַרפען, און פּוסטע פּאַנטאַזמען פֿון אירע אויגען און ליפען. ער האָט אויסגעגאַסען כּוואַליעס פֿון טעלעגראַמעס און בריה, אין וועלכע מאַרטער־געשרײַען זײַנען געווען געמישט מיט די קלענסטע לעגאַלע אינסטרומענטעס. אפילו די קאַרעספּאַנדענץ פֿון דער אַרבעטער יוניאָן איז פאַרנאַכלעסיגט געוואָרען. ער האָט יעדען און אַלץ אַרײַנגעדריקט אין זיין פיבערישען דינסט — מוזיקער, קינסטלער, זעלנער, אַנטיקוואַרען, אַריסטאָקראַטען. צי וועט נישט וואַנגער באַאיינפלוסען דעם קעניג פֿון בייערען צו רעדען צו פּאָן דעניגעס? צי וועט אים דער קאַטוילישער בישאָף קעמעלער נישט העלפען? — ער וועט ווערען

א קאטאָליק. און אלע מאָל אַ משונע'נער גלויבען אין דער ווירקליכ-
 קייט פון איר אומטריישאפט, וואָס איז חוזק'דיג געווען באַגלייט פון
 אַ שרעקליך קלאָרער אנערקענונג פון דער אומבאַשטענדיגקייט פון
 באַראַקטער וואָס האָט עס געמאַכט זיכער. דער „ניין“ — איר ערשט
 וואָרט צו אים ביי זייער ערשטער באַגעגעניש — האָט אים געקלונגען
 אין די אויערען נביא'יש פינסטער. דער זונאוּפנאַנג, באַהאַלטען פון
 רעגען און געפּעל, האָט צוגעגעבען זיין סימבאָלישען טרויער. אָבער
 ער האָט געפילט אירע ליפּען אויף זיינע אין דעם וואַנדערליכען לבנה-
 ליכט. טויווענט מאָל האָט זי זיך געטוליעט צו אים און געשריען
 „נעם מיך אוועק!“ און איצט דאַרף זי געהערען אַן אנדערען. זי וויל
 אים אפילו נישט זען. אומגלויבליך! שוידערליך! ווען ער וואָלט
 נאָר איין מאָל געקענט רעדען מיט איר פנים צו פנים. דאַמאַלט וואָל-
 טען זיי געזען צי זי וויל אים נישט פון איר אייגענעם פרייען ווילען
 צי אונטער אַ דרום וואָס איז אומלעגאַל פאַר אַ דערוואַקסענעם. עס
 איז אוממעגליך, אַז זיין ווילענס-קראַפט איבער איר זאָל נישט ווירקען.
 העלענע האָט, ווייזט אויס, אויך אזוי געדענקט. דורך ריינע
 מיטלען און אומריינע, דורך שפּיאָנען און אַרוואַקאַטען און פּריינטליכע
 אַגענטען, האָט לאַסאַל'ס וואַנזיניגע ענערגיע דורכגעדרונגען דורך יעד-
 דער צוים צו דער אינערליכסטער פעסטונג, וואו זי איז געזעסען אייני-
 געטוליעט. ער האָט אַרויסבאַקומען פון איר פּאָטער אַ באַוויליגונג זי
 צו זען. ער האָט בלוזי באַדאַרפט העלענע'ס אייגענע צושטימונג. זיין
 פּריינט, קאָלאָנעל רוסטאַוו, האָט געבראַכט דעם קראַנקען הערקולעס
 די בשורה, אַז זי זאָגט זיך אָפּ — אַן אַפּזאַג וואָס האָט געמאַכט לעכער-
 ליך זיין באַוועגען בערג.

„אָבער איר זיינט דאָך ווייניגסטענס שולדיג לאַסאַל'ן אַ געוויסע
 ערקלערונג“, האָט ער פּראָטעסטירט.

„צו וואָס? צו זיין פאַרוואַנדעטער פּוסטקייט?“

עס איז געווען די לעצטע שטרוי.

„הור!“ האָט לאַסאַל אויסגערופּען, און זוי אין אַ וואַלקאַנישען

אויסברוך האָט ער זי אָפּגעוואָרפּען פון זיין ברענענדיג האַרץ.

אַ שרעקליכע רואיגקייט איז געקומען אויף אים. עס איז געווען
 אזוי ווי פייער וואָלט געוואָרען אייז. יאָ, ער האָט ענדליך פאַרשטאַנען,
 וואָס דאָס שיקאַל האָט אים אלע מאָל געפּראַווט זאָגען — אַז ליבע

און גליק זיינען נישט פאר אים. ער איז געהייליגט פאר גרויסע זאכען. זיין ווילען, פארפלאַנטערט מיט דעם ווילען פון אנדרע, איז געוואָרען שוואַך, פרוכטלאָז. פרויען זיינען ווירקליך קינדער פונ'ם טייוועל. ער האָט שוין שיר אויפגעגעבען זיין היסטאָרישע מיסיע. איצט וועט ער אויפּוואַכען, שטאַרק, געטליך: אַ מעכטיג געווער געשמירט דורך די געטער, און געהאַרטעוועט דורך פייער און טרערען.

אַבער, איין זאך דאַרף פריער געטאָן ווערען. די פאַרגאַנגענהייט מוז אָפּגעווישט ווערען. ער מוז אויפסניי אָנהייבען מיט אַ ריין בלאַט. אמת, ער האָט זיך אַלע מאָל אָפּגעזאָגט פון דועלען, אָבער איצט האָט ער געזען די פיינקייט, די נויטווענדיגקייט פון דועלען. אין אַ וועלט פון פאַלשקייט און פאַרראַט האָט די שווערט אַליין געשניטען ריין. ער האָט געשיקט אַן אַרויסרוף צום פּאָטער, אַ שליחות פון גוטען ווילען צום ליבהאַבער. אָבער יאַנקאַ איז געווען דער וואָס האָט אָנ־גענומען דעם אַרויסרוף.

דאָס געווער וואָס מען האָט אויסגעקליבען איז געווען די פּיסטויל.

לאַסאַל'ס פריינט האָבען אים געבעטען צו פּראַקטיצירען.

„נוצלאָז! איך ווײס וואָס עס איז באַשערט“.

קיינמאָל איז ער נישט געווען אַזוי ריזיג, אַזוי זיכער. זיינע נערווען האָבען אַזוי ווי צוריקגעוואונען זייער שטאַרקייט. די נאַכט פאַר'ן דועל איז ער געשלאָפּען ווי אַ רואיג קינד.

גאַנץ פרי, אויפ'ן וועג צום פעלד הינטער זשענעווע, האָט ער געבעטען זיין סעקונדאַנט צו אַראַנזשירען דעם דועל אויף דער פּראַנץ צוויזשער זייט פון דער גרעניץ, אַזוי אז ער זאָל קענען בלייבען אין זשענעווע און אויסגלייכען זיין רעכענונג מיט'ן פּאָטער. ביים קאָ-מאַנדערוואָרט „איינס!“ האָט יאַנקאַ'ס שאָם אָפּגעהיילכט. לאַסאַל'ס איז געקומען נישט אַ סעקונדע שפּעטער, אָבער ער האָט שוין געהאַט בַצוקומען זיין שטערבליכע וואונד.

ער איז געלעגען דריי טעג, שטאַרבּענדיג אין אַ שרעקליכער גסיסה, דערלייכטערט בלוין דורך אַ סך אָפּיום. צווישען די ספּאַזמען האָט אַ פּאַרוואונדערונג באַהערשט זיין מח און זיין ווילען זאָל זיך האָבען גערעכענט פאַר גאַרנישט פאַר דעם אומדערשיטערליכען מאַרש פונ'ם אַוניווערס. „עס וועט קיינמאָל נישט זיין קיין גערעכטיגקייט פאַר'ן

פּאָלס", האָט ער ביטער געטראַכט. „איך בין געווען אַ טרוימער. היינע איז געווען גערעכט. אַ משוגע'נע וועלט, מיינע הערען". נאָר טיילמאָל האָט ער געהאט אַ פונק פון פאַרדאַכט, אַז ער איז עס געווען דער, וועמען עס האָט געפּעלט געזונטער פאַרשטאַנד. זיין ווילען איז געוואָרען בלוזע ווילקירליכקייט. אין זיין ליבע ווי אין זיין קרייז צוג האָט ער פאַרמאַכט זיינע אויגען צו די ברומאַלע פּאַקטען. האָט צוגעאַיילט וואָס מען האָט בלוז געקענט צולאַשטשען. „איך שטאַרב פֿון מין אייגענער האַנט", האָט ער געזאָגט. אָ, ווען ער וואָלט חתונה געהאַט מיט ראָזאַליע זאַנדער, וועלכע לעבט נאָך, און ליבט אים! די רוסישע און בייערישע שטיפּערינס זיינען געווען געראַטיש, פאַרענדער־ליך, הינאונעהעריג ווי זאַמד. די טעכטער פון יהודה זיינען מיט גראַדען שכל, לוסטיג, פעסט. דאָן האָט ער געטראַכט פֿון זיין אייגע־נער שוועסטער, וואָס האָט חתונה געהאַט מיט דעם וואַלגאַרען פּריד־לאַנד. ער האָט זי געזען אַ מיידעל מיט ראָזע באַקען, ווי זי איז געזעסען פּסח ביים שיינעם סדר. ווי גליקליך זיינען געווען יענע ווייטע פרומע מעג! דערנאָך האָט ער געפילט אַ קאַלטען ווינט, ווען ער האָט זיך דערמאַנט ווי ריעקען האָט באַהאַלטען איר פנים לאַך־כענדיג פון די מיטעלאַטערליכע פאַרשטעלענישען, און האָט אויסגע־שפּיגען דעם מרור וואָס האָט גאָרנישט געמיינט פאַר איר.

אָ, שרעקליכע טראַגיקאַמעדיע פון לעבען, אָ, מאַדנע, פאַרפּלאַנדי־טערטע וועלט, אין וועלכער אַרעמע, קליינע מענטשען מוזען גיין, און זיך פאַרטשעפען אָן ענדלאָזע פּלאַנמערס — רעליגיע, ראַסע, געשלעכט, מנהגים, רייכקייט, אַרעמקייט! אַ וועלט וועלכע ער האָט אינגעלעוויוו, דאַכט זיך, געזען שטרעקען אזוי קלאַר פאַר אים, צו מאַכען אַ לאַנד־קארט פון איר מיט אַזאַ קלאַרער לאַגיק, באַטראַקטען צו ווערען מיט זיגרייכע פים פון מענטשען וואס ווערען ווי געטער, וויסענדיג גוטס און שלעכטס.

בלויז איין זאך איז געבליבען — צו שטאַרבען נישט געבראַכען. ער האָט זיך געהייסען ברענגען דעם אַרוואַקאַט צו זיין בעט, אין נאָך אַמאָל דורכגעגאַנגען זיין לעצטע צואה, האָט געלאָזט געלט פאַר דער יוניאָן, האָט זי רעקאַמענדירט צו די אַרבעטער אַלס זייער איינ־ציגער זיכערונג צו רעטונג. משה'ן איז בלוז דערלויבט געוואָרען אַ קוק צו טאָן אויף דעם פאַרשפּראַכענעם לאַנד, אָבער דאָס אויס־

דערוויילטע פאלק — די דייטשען — וועלען זיך נאך קוויקען מיט זיין מיכל און האַניג.

א חודש נאך זיין באַגעגעניש מיט העלענע'ן אויפ'ן רינהי — א חודש נאך זיין גליקליכען אויסרוף, „ביי אלע גריכישע געמער, דאָס איז זי!“ — איז ער געלעגען א טויטער, זיין צויבערליך קול פאַר-שוויגען אויף אייביג. אין דער צייט וואָס די פרוי, וועלכע ער האָט געזוכט, האָט זיך באַדאַרפט איבערגעבען צו דעם וואָס האָט אים דערשאַסען, און די באַוועגונג, וואָס ער האָט כמעט אויפגעגעבען צו ליב איר, האָט באַדאַרפט ווערען אַ גרויסע מאַכט אַינ'ם שטאַט, אונ-טער דעם שטענדיג וואַקסענדיגען גלאַנץ פון זיין עראַינערונג.

די גרעפין האָט זיך אַיינגעבויגען איבער דעם קערפער. אַ מאַדנע, פאַרביסענע פרייד האָט זיך געמישט מיט איר כעס און פאַרצווייפלונג. קיינע פון די אלע פרויען האָט נישט געהאַט קיין רעכט צו טיילען מיט איר טרויער. ער האָט געהערט צו איר — צו איר און צום פאַלק. יא, זי וועט טראַגען דעם קערפער פון איר טייער קינד דורך די ריינישע פראַווינצען — מען האָט אים דערמאָרדעט דורך אַ כיטרער פאַליטי-שער אינטריגע, דאָס פאַלק וואָס האָט אים ליב געהאַט זאָל אויפּוואַכען און נקמה נעמען פאַר זייער געמאָרדעטען משיח.

און פּלוצלינג האָט זי זיך דערמאָנט מיט אַ פרישען ווייטאַג די אַיינציגע פרוי, וואָס האָט געהאַט אַ רעכט צו טיילען איר פּיין, ניין, צו רופען אים — נישט אין אַ פיגוראַטיווען זין — „קינד“. די אַיינ-געשרומפענע אַלטע אידישע פרוי, געליימט און טויב און פאַרפינסט-טערט, וועלכע האָט נאָך אַלץ געלעבט אין אַ וועלט וואָס איז באַרויבט געוואָרען פון זיין פּרעכטיגער קראַפּט צו קעמפּען, פון זיינע הערליכע פאַרזעאונגען.

דער בלומיגער ספינקס

1

אינ'ם כאָר פון דער אַלטמאָדישער קירך פון הוגענדען, וואָס חלומ'ט אין דער שיינער רואיקייט פון ענגלישע לאַנקעס, שטייט, אויף דער לינקער זייט פונ'ם דורכגאַנג, אַ שוואַרצער שטול פון גער גלאַנצטען דעמב מיט אַ הויכען אָנלען, באַהאַנגען מיט דעם בילדליכען הערב פונ'ם אָרדען פונ'ם זאָקענבאָר.

אין דעם טראָטואַר פון הינטען שיינט אַ פירקאַנטיגער שטיין, געווירמעט פון „זיין דאַנקבאַרער קעניגין און פריינט“ צו איר גרוי-סען פּרעמיער מיניסטער, און אין פּרילינג פאַרלינגט מיט בלומען — פרימרוזען.

און אויף אַט דער ווייסער מצבה איז אויסגעקריצט אין האַלב-רעליעף דער פּראָפּיל פונ'ם קאַפּ פון אַ סעמיטישען ספינקס, וואָס אַרום זיינע שטומע ליפען פלעמעלט אין אַ שוואַכען סאַרדאַנישען שמייכלע די חכמה פון די יאָרהונדערטען.

2

איך זע אים, דאַכט זיך מיר, אין לעבען, פּרעמיער פון ענג-לאַנד, לאָרד פון געהיים זיגעל, גראַף ביקאַנספּילד פון ביקאַנספּילד, וויקאַנט הוגענדען פון הוגענדען, זיצענדיג אין זיין ריטערליכען שטול, זיך איינהערענדיג אָן געפיל צום לאַנדפּאַסטאָר'ס פּרעדיגונג. זיין קאַפּ הענגט אַראָפּ אויף זיין ברוסט, נאָר זיינע קויל-שוואַרצע, אומדורכדרינגליכע אויגען זיינען אָפּען.

דאָס איז די שעה ווען זיין שטערן לייכט.

ער איז נאָר וואָס צוריקגעקומען פונ'ם בערלינער קאָנגרעס, און האָט געבראַכט „פּרידען מיט ערע“. דער קאָנטינענט איז געשטאַנען אויף די שפיצפּינגער צו זען דעם וואַונדערליכען ענגלישען גראַף

דורכגיין היין און צוריק. ער איז געווען דער לייב אויף א קאנגרעס וואָס האָט געהאַט מיט זיך ביסמארק'ן. די לאָרבער־קרעניץ און די אַריענטאַלישע פּאַלמען וואָס זיין ווירט האָט אַוועקגעלייגט אויף זיין האָטעל־באַלקאן האָבען בלוז קוים־קוים אויסגעדריקט דאָס געפיל פון אַייראָפּע. זיין פיבערדיגע אויפנאַם אין ענגלאַנד, פון דער דאָווערער לאַנדונג אָן, האָט דערמאָנט אַ פּריערע, א מער דאָמאַנטישע וועלט. פּאָטערס האָבען געבראַכט זייער קליינוואַרג אַינצודריקען אין זייער זכרון די שטערבליכע זייטען פון אָט דער אומשטערבליכער געשטאַלט, וואָס גייט דורך אַ רעגען פון בלומען צו זיין טראָן אין דאָנינג סטריט. די לאַנדאָנער פּרעסע איז, כמעט אָן אַן אויסנאַם, ביים שטויב פון זיינע פיס — מיט די שטאַלצע ענגלישע אַידללייט און אַלץ וואָס האָט אַמאָל געשפּעט פון אים אָדער אים באַפּאַלען.

די זון קומט פאַרביג אַריין דורך די קאָלירטע שוויבען, און לייגט זיך אויפ'ן שטרענגען קרוציפיקס.

3

דורך וואָס פאַר אַ זייטיגע וועגען האָט ער אַריינגעוואַנדערט אַהער — פון יענער וואַרעמער אַלטער פּאַרטוגעזישער שול אין בעווים מאַרקס, פון וואַנען זיין פּאָטער האָט אָפּגעצויגען אונטער'ן ווייטאַג פון אַ שטראָף פון „די אַידללייט פונ'ם מאַכאַמעט?“ אָבער הער! דער פּאַסטאָר — אויך אין פּאַרדאָקס — לייענט אַ אַידיש קאַפיטעל תהילים.

„דער האָר האָט געזאָגט צו מיין האָר: דו זיץ ביי מיין רעכטער האַנט ביז איך וועל מאַכען דיינע שונאים פאַר דיין פּיסבענקעלע. דער האָר וועט שיקען די רוט פון דיין מאַכט פון ציון אַרויס: דו זאָלסט זיין דער פּירער אין דער מיט פון דיינע שונאים. אין דעם טאָג פון דיין מאַכט זאָל דאָס פּאָלק דיר אָפּפּערען פון זיין פּרייען ווילען קרבנות מיט אַ הייליג געבעט: דער טוי פון דיין געבורט איז פון די אינגעוויידען פונ'ם מאָרגען.“

דער גראַף בלייבט אומבאַוועגליך.

„א האַלב קריסטענטום פאַרנעמערט אַ אידן, און די אַנדערע
העלפט אַ איד.“

„וועמען פאַרנעמערט ער?“

„מענטשען מיט שכל זאָגען קיינמאָל נישט.“

4

דאָך דאַכט זיך מיר, אַז אין יענער געזיכטס־מאַסקע לעז איך די
גאַנצע געשיכטע פון יענע לאַנגע יאָרען פון דעספאַראַטען וואַרטען,
וואָס זיינען בלוז האַלב פאַרויסט געוואָרען דורך פּריציפּיאלע זיגען
פון פען און מענטש. די אלע פאַרביטערטע ענערגיעס פון פּאָלי־
טישען קאַמפּ.

און ווי איך קוק, דריקט מיך אַ געפיל פון עפעס נאָכגעמאַכטס,
פון פאַלשען גלאַנץ און פּראַכט און אויפשוואַונג: אַ געפיל, אַז דאָ
איז נישט קיין אמת'ע גרויסקייט, קיין ספּינקסאַרטיגע הערליכקייט.
אַ שאַטען פון דער וועלט און פון גוף פאַלט איבער דער טרוימערישער
געשטאַלט, אַ נאַפּאַלעאַנישע וואַלגאַריטעט מאַכט רויער די געזיכטס־
צוגען, עס איז פאַראַן אַ מעפיסטאָפּעלישער קנייטש אין די ווינקלען
פון די ליפּען.

איך טראַכט וועגען זיינע ביכער, וועגען זיין גראַנדיעזען סטיל,
פּרעכטיג אזוי ווי זיינע אמאָליגע וועסטען און גאָלדענע קייטען, די
פּראָזע אָפט געמאַכט פון שלעכטען פּרייען פּערז, איבערבלייבאַכץ
פון זיין לאַנגער נאַרישער אָנשטרענגונג צו זיין אַ פּאַעט. פון זיינע
פאַלש־הערליכע און פאַלש־ראַמאַנטישע, פון זיינע ראַקאָקאָ העלדען,
וואָס זיינען לאַנגווייליג פּרעכטיג. פון זיינע פּסעוודאָ־אידישע דער־
ציילונגען, און זיינע פּלאַפּלערישע באַהויפטונגען פון בלוט, וואָס ער
האַט אַראָפּגעשפּילט אַנטקעגען דעם באַליידיגענדען שטאַלץ פון דער
שטאַלצעסטער אַריסטאָקראַטיע אין דער וועלט, און פאַראייניגט מיט
אַ פּאָליטישען אויסדויער וואָס איז מער ענגליש פון די ענגלענדער.
פון זיין נאַיווער פּרייד אין פּיינע קליידער און פּיינע עסענס און פּיינער
געזעלשאַפט. פון זיינע פּיינע שפּאַצירען מיט'ן שטעקען אין דער פּרי
און אין אָווענט. פון זיין דריקענדיגען זעלבסטבאַוואַוסטזיין איבער
זיינע טאַלאַנטען און זיין געניאַליטעט. פון זיין געוויסענלאָזער יאַנד
נאָך פּערזענליכען ערפּאָלג און באַרימטקייט — יענעם שאַטען וואָס

גרויסע נשמות ווארפען, און קליינע נשמות יאָגען זיך נאָך אים ווי עפעס וואָס האָט אַ ממשות. פון זיין געוויסענהאַפּטען פּערזענליכען אָפּזאָג פון ליבע — ליבע, דער איינציגער שטריך פון אמת'ער ראָמאַנט־טישקייט אין זיינע נאָוועלען — און זיין געלט־היראָט צוליב זיין קאַריערע, לויט דעם מנהג פון זיין שבט. פון זיין ראָמאַנישען באַגריף פון דער בריטישער אַריסטאָקראַטיע, וועלכע ער באַהערשט נאָך, ווייל ער איז נישט ווירקליך פאַרוואַרצעלט אין די סאָציאַלע באַגריפען, וואָס גיבען איר איר פּרעסטיזש, און ער קען זי דערפאַר קינסטלעריש מאַנעוורירען פון דרויסען, אינטעלעקט אָפּגעזונדערט פון געפיל: צו שפילען ענגלישע פּאָליטיק ווי אַ שאַך־שפיל, באַזענענדיג שטאַלצע איידעללייט ווי שאַך־פיגורען, מיט באַזונדערען טאַלאַנט צו פירען זיין קעניגין. זיין אומדערשימטערליכקייט אַליין אונטער אַטאַקעס, איז בלויז געווען דעם מיטעלאַטערליכען אידענ'ס זעלבסטבאַמייסטערונג פאַר דעם גראַב'מח'דיגען פאַרפּאָלגער.

איך טראַכט די זאַכען און דער ספּינס גיט אויף זיין סוד — דעם אָפּענעם סוד פּונ'ם געמאָ פאַרוועניו.

5

נאָר ווען איך קוק ווידער אויף זיין מאָדנע מזרח'דיג פנים, אזוי טיף געקנייטשט, אזוי אָפּגעצערט, רופט צו מיר עפעס איידעלערס און פיינערס פון די חורבות פון זיין מעלאַנכאָלישער שיינקייט.

אין זיין שווערער ענגלישער אַטמאָספּערע ברענגט ער אַרײַן נישט נאָר דעם גלאַנץ פון אידעען און וויז, נאָר — אַ היינע פון טאַט — די פאַנטאַזיע פון פּערזענליכען אַבענטייער, און — ווען די דרויסט־קייט איז געקרוינט געוואָרען מיט קעניגטום — אויך דראַמאַטישע איבערראַשונגען פון פּאָליטיק. אַן ערפּאָלגרייכער לאַסאַל, צופּלאַטערט ער די פאַרגליווערטע קאַסטעס פון אַריסטאָקראַטיע דורך דער איבער־מעכטיגקייט פּונ'ם אינדיווידועלען ווילען.

צו אַ לאַנד וואָס לייגט אָן פּרעצעדענט אויף פּרעצעדענט, און האָט אפילו זיין קאָנסטיטוציע צו פאַרדאַנקען דעם דרוק פון פּראַקטישע באַדערפּענישען, בריינגט ער דעם אידענ'ס פאַראייניגדיגען שוואַונג פון אידעע. צוערשט איז ער דער דערמוטיגער פון דער יונג ענגלענדער פּאַרטיי, ווייל, באַטראַכטענדיג זיך פאַר אַ קינד פון אַ ראַסע

פון אריסטאָקראַטען, וואָס זייער מיסיע איז צו ציוויליזירען די וועלט, פילט ער די פליכט פון דער פירערשאַפט צו וועלכער אָט די יונגע ענגלישע פריצים און איידעללייט זיינען געבוירען. דעם ברוזשואַ האַסט ער — בלויז דער פּאָמפּ פון קעניגליכקייט און דער פּאַטאָס פון אָרימקייט רירען זיין נשמה. זיין לעבענסלענגליכער חלום איז אַ טאָרי דעמאָקראַטיע, אין וועלכער די איידעללייט זאָלען מאַכען גליקליך דאָס פּאָלק וואָס ווערט עקספּלואַטירט פון די מיטעלקלאַסען. דער פּראָדוקט פון אַ טעאָקראַטישען שטאַט, וואו די רייכע און די אָרעמע זיינען פּאַראַייניגט אין גאָט, איז ער דערשיטערט פון די „צוויי נאַציעס“, אויף וועלכע, דורך דעם שטופּענוויזען צוזאַמענברוך פון דער פּעאָדאלער וועלט, ענגלאַנד איז צושפּאַלטען. דאָס געשריי פון די טשאַרטיסטען לאָזט אים נישט קאַלט. ער איז צוזאַמען אין רעוואַלט מיט בייִראָנען און מיט שעלי'ן געגען דער פּיליסטערישער וועלט. און שפּעטער, צו אַ מעכטיגען קעניגרייך וואָס איז צופּעליג אויסגעוואַקסען, שטיקלאַכווייז, דורך די פּערזענליכע קאַמפּען פון אומ־אַפהענגיגע פּיאָנערען אָדער אָפּגעזונדערטע פּאַרכאַפּערס, גיט ער אַ פּאַראַייניגענדע נשמה, אַ נייסט, אַ מיסיע. ער דערפילט גלייך ווי היינע, אַז אַ פּוריצאַנישע בריטאַניע איז שוין די יורש'טע פון דעם אוראַלטען פּאַלעסטינע, און איר שטאַטס־קירך איז בלויז די היטערין פון דעם סעמיטישען פּרינציפּ, פּאָפּולאַריזירט, אַזוי איז זי אויך דורך איר מאָראַלישער און פיזישער ענערגיע, די באַשערטע אויספירערין פון די אידעאַלען פון ציון. אַז זי פּאַרפּלאַנצט דאָס געזעץ ווי אַ גרויסען שאַטענדיגען בוים אין די טראָפישע ווילדערנישען און טרוקענע מדבריות פון באַרבאַריום. יענע גרויסקייט און ראָמאַנטישקייט פון זייער קעניגרייך, וואָס די ענגלענדער פון זיין צייט האָבען בלויז טונקעל געקאָנט, איז אים, דעם דרויסענדיגען, קלאָר פאַר די אויגען. ער איז פּאַרכאַפט דורך דעם צויבער פון דער ריוויגקייט דערפון, פון די הערליכע מעגליכקייטען. און ער בינדט ווירקליך צו ענגלאַנד גענטער צו אירע קאָלאָניעס, און בריינגט צוריק איר פּאַרגאַנגענעם פּרעסטיזש אינ'ם פּאַרלאַמענט פון די פעלקער. ער דערקלערט אפילו ענגלאַנד פאַר אַן אַזיאַטישער מאַכט.

ווייל זיין האַרץ איז אַלע מאָל מיט זיין אייגען פּאָלק — זיינע פּאַרגאַנגענע האַרליכקייטען, זיין פּאַר'עקשנ'טע אומעטומיגע מאַכט,

נישט קוקענדיג אויף אומעטומיגער פארפאָלגונג. ער זעט זיך אלס דעם באַשטימטען אָפּשפּראַך פון אן אויסדערוויילט פּאָלק, דאָס איינציגע פּאָלק צו וועלכען גאָט האָט אַמאָל גערעדט, און דער רייז פון דעם ער-וואַרבענעם אינזעל ציפּערן איז אפשר די נאָענטקייט דערפון צו פּאַלעסטינע, די איינציגע ערד אויף וועלכער גאָט האָט ווען עס איז אַראָפּגענידערט זיך צו אַנטפלעקען.

און, פונקט ווי זיין פּאָלק, האָט ער קייטענרינגען מיט דער גאַנצער מענשליכער פּאַנאָראַמע.

ער איז אין באַרירונג מיט די העפּליכקייטען און געבענטשטקייטען פון אייראָפּיאיִשע קעניגליכע הויפּען און שטעט, האָט פּריינטליכע באַציאונגען מיט דעם רייכפּאַרביגען, אומענדערליכען אָריענט, פאַרבריינגט אַ פּיין לעבען אין די שפּאַנישע בערג: ער פּילט די טראַגעדיע פּונ'ם פאַרשוואונדענעם רוים, דעם מאַרמאַרנעם רוף פּונ'ם אַלטען אַטען, די מיסטעריע פון די פּיראַמידען, די נישטיגקייט פון לעבען. זיינע ביכער אַטעמען מיט וועלט־פּראָבלעמען.

און, ווי איך טראַכט אָט די זאַכען, ווערט זיין פנים פאַרוואַנדעלט און ער ווערט — הינטער זיין גלאַנץ פון טאַט — אַ טרוימער פּונ'ם געטאָ.

אזוי דענק איך. אָבער וואָס — ווי דעם לאַנד־פּאַססאַר'ס דרשה זשומעט ווייטער — דענקט דער ספינקס ?
ווער קען וויסען ?

טרוימערס אין קאנגרעס

„ביי די טייכען פון בבל זיינען מיר געזעסען, און געוויינט, ווען מיר האָבען געדענקט אָן ציון.“ ביי די טייכען פון באזעל זעצען מיר זיך אַנידער, אַנטשלאָסען נישט צו וויינען מער. נישט דער דייטשער רהיין, נאָר דער רהיין איידער ער פאַרלאָזט דאָס לאַנד פון פרייהייט. וואו, זונענדיג זיך אין דער הערליכקייט פון בלויען הימעל און ווייסען וואַלקען, און טונקעל באַוואַכט פון די אייביגע בערג. ווירבעלעך ער זיינע פרישע גרינע כוואַליעס און אַיילט זיך מיט זיינע באַלאָדענע נראַטוועס צווישען די אויסטערלישע אַלמע הייזער און פאַר'חלומ'טע קירכשפיצען, און אונטער די געשעפטיגע בריקען פון דעם גאַלדענעם טויער פון דער שווייץ.

אין דעם שאַטענדיגען הויף פון דעם ראַטהויז זיינען פאַראַן פאַר שידענע פרעסקען וואָס זאָגען ערות אויף דעם הערשענדיגען איינדרוק אויף די מוחות פון די בירגער, וואָס עס האָבען געהאַט דאָס לעבען אין די געדאַנקען פון אַ קליין פּאַלק וואָס האָט געבליט צווישען צוויי און דריי טויזענט יאָר צוריק אין די הויכלענדער פון קליין־אַזיע. אָבער צווישען אָט די דערמאָנענדיגע אילוסטראַציעס פון דער אַלמער אידישער געשיכטע, איז די מאָדערנסטע זאך זיכער דער משה מיט די לוחות, אויף וועלכע עס שטייען די ווערטער: „וואָס ער האָט דיך אַרויסגעצויגען פונ'ם לאַנד מצרים, פונ'ם הויז פון קנעכטשאַפט.“

ווייל דאָ, נאָך די אַלע מאַטערנישען פון די יאָרהונדערטען, פלאַנט ווידער אַ זייער מאָדערנער משה — אין דער אַבסטראַקט־קאָנקרעטער פאַרם פון אַ קאָנגרעס — די באַפרייאַונג פון ישראל פ; דעם הויז פון קנעכטשאַפט.

אָבער נישט אין דעם ראַטהויז, נאָר אין דער קאַסינאָ באַגעגענט זיך דער קאָנגרעס, און, וואו שווייצערישע פאַרליכטע פלענען טאַנצען, ווערען דעבאַטירט די טראַגישע פראַבלעמען פון אַן אויסגעשטויסען

פאלק. א לענגליכער זאץ, פון ברודיגען געל, מיט געפלאַכטענע שטולען וואָס זיינען נעט צוטיילט אין דער מיט, און גרין-באדעקטע טישען פאר צייטונגס-דעפארטערן, און א גרין-באדעקטע פלאטפארם און טיש, איז בער וועלכע עס זעען זיך די קעפ און די יום-טוב'דיגע העמדער-פראַנג טען פון די פירערס.

א מאָדנע געמישטע גרופע פירערס, אָבער אלע מיט יענעם טינט-צייכען אויפ'ן שטערען, וואָס איז אויפ'ן קאָנטינענט פונקט אזא צייכען פון טעטיגקייט, ווי אין ענגלאַנד דער סימבאָל פון פרוכטלאָזיגקייט. אלע מער אָדער ווייניגער נאָאיוו גלויבענדיג אז די פען איז מעכטיגער פון דעם מיליאָנער'ס גאָלד.

בלויז איינער פון זיי האָט ביז איצטער ווירקליך אויפגערודערט די וועלט מיט זיין פענשפיץ — א נביא פון די מאָדערנע, וואָס פּרע-דינט „וויי, וויי“ דורך פּסיכאָ-פּיזיאָלאָגיע. אליין א פלינקער, שטאַר-קער אומדעגענערט, מיט א גרויסען גראָען קאָפּ וואָס איז וואונדערליך אָנגעשטאַפט מיט פּאַקטען און שפּראַכען. און דאָ ווייזט ער זיך נאָך אַרויס מיט א גאָלדען האַרץ און א גאָלדען מויל, אַן אַראַטאַר וואָס קען אלצאיינס רירען צו טרערען אָדער געלעכטער. אין שאַרפען קאָנט-ראַסט מיט אָט דער האַלב טעטאַנישער פיגור ווייזט זיך דער לייבעך-קאָפּ, מיט זיין טרייסלענדיגער שוואַרצער גריווע און אַסקלען, פּונ'ם רוסישען פירער, אפּאָלאָ פאַרוואַנדעלט אין א בערסערקער, שייך, איז בערמעכטיג, וואָס פון זיין פּרעכטיג מויל ראָלען זיך אַרויס ווי באַרג-דונער די באַרבאַרישע רוסישע זיַלבען.

און פונקט ווי קיין איינציגע צוויי פירערס זיינען נישט ענליך, אזוי זיינען די געוויינליכע דעלעגאַטען נישט ענליך איינער צום צוויי-טען. שרייבער און זשורנאַליסטען, פּאָעטען און נאָוועליסטען און סוחרים, פּראָפּעסאָרען און מענטשען פון פּראָפּעסיעס — טיפען וואס האָבען אַמאָל געזוכט אַראָפּצושנידען פון זיך זייער אידישע הויט, און נאָכמאַכען, לויט דאָרווינ'ס פּרינציפען, די קאָלירען פון דער אומ-געבונג, נאָר וועלכע רופען איצטער אויס, מיט א געוויסען שפּעטליכען זין פון נוצלאָזיגקייט אָדער אויפיר פון שטאַלץ, זייער ברודערשאַפט אין ציון — זיי זיינען געקומען פון א סך ערטער. פון ווייטע לענדער און פון נאָענטע, פון פאַרוואַרפענע, אומבאַקאַנטע דערפער פון דער בוקאָווינע און פון קאַווקאַז, און פון די גרויסע אייראָפּיאישע הויפּט-

שטעט. צום געדיכטסטען פונ'ם תחום פון פארפאלגונג, אין זעלטענע איינצעלפאלען פון די פרייע מדינות פון ענגלאנד און אמעריקע — א מאָדנע פאנטאסמאגאָריע פון פנימ'ער. א קליינער, פארגעלטער פאָ-לאַק, מיט הויכע באַקענביינער, אַ בלאַנדער אונגאַר, מיט פלאַקסענע וואַנסען, אַ ברוינער, שפיציגפנימ'דיגער רומענער, אַ פּרישפּאַרביגער פּראַנצויז מיט אויגענלעזער, אַ טונקעלער האַלענדער פון מאַראַנישען אָפּשטאַם, אַ קורצער און דיקער דייטש, אַ רוס מיט פייערדיגע אויגען, וואָס האָט זיך אַ צוהיצטער געצופּט ביי די האָר, מעגליך אין אַ פאַר-געפיל, אַז טורמע האָט אים ערוואַרט ווען ער וועט צוריקקומען. אַ טונקעלער עגיפּטער, מיט די קורציגעשוירענע געקרייזעלטע שוואַרצע האָר, כמעט אינגאַנצען ווי אַ ניגער אַ חוץ דער נאָז. אַ שווייד מיט אַ געלער באָרד, אַ הויפּמעסיגער ווינער אַדוואָקאַט, אַ דייטשער סטודענט מיט שטאַלצע דועל-שניטען איבער דער באַק, אַ ווינער סטודענט, ער-שטער קעמפּער אין אוניווערסיטעט, מיט אַ קאָלירטען באַנד איבער'ן פּראָנט פון העמד. אַ פּראַנט, וואָס שמעקט פון די בעסטע פעטער-בורגער קרייזען, און איין איינזאַמער קאַפּטאַן-איד, מיט פּאַות און אַ יאַרמעלקע, וואָס בריינגט אַריבער אין ניינצענטען יאָרהונדערט דעם קבלה-מיסטיציזם פון דעם קאַרפּאַטישען משיח.

ווער רעדט וועגען דעם אידישען טיפּ? מען קען בלויז זאָגען נעגאַטיוו, אַז די פּנימ'ער זיינען נישט קיין קריסטליכע. איז דאָס דער שטעמפעל פון אַ לענגערער קאַמפּליצירטער ירושה? איז דאָס דער צייכען פון צרות? זיכער אַ שטריינגער קאַנגרעס, די רעדעס ווייניג פאַרלייכטערט פון הומאָר, און דערצו שוועבט נאָך די אַטמאָספּערע פון היסטאָרישער טראַגעדיע צוצוגעבען אינטעלעקטועלע צערט-ליכקייט. אפילו די אָנוועזענהייט פונ'ם פּרייליכען געשלעכט — ווייל עס זיינען דאָ עטליכע "דאַמען צווישען די דעלעגאַטען, און נאָך מער קוקען אַראָפּ פון דער געפאַקטער צושויער-גאַלעריע וואָס לויפט ביי דער זייט איבער'ן זאַל — ניט בלויז צו עטליכע ליכטיגע פּלעקען פאַר'ן אויג אין דעם גראַען בילד. ערנסטקייט איז אָפּגעשטעמפעלט אומע-טום: אויף די ברייט-אַרויסגעזעצטע שלייפען פונ'ם רוסישען אָקט-ליסט, אויף דעם אייפּאַרמיגען שאַרבען און די דינע ווייסע האָר פון דעם היידעלבערגער פּראָפּעסאָר, אויף דעם אָפּענעם פּנים פון דעם אונגאַרישען אַרכיטעקט, אויף די שוואַכע, פייע געזיכטסצוגען פון

דעם נעארואַטישען העברייאישען דיכטער. דער ערנסט גיט צו דיגניטעט צו רויטע האָר און צו זומערשפרענקלאַך, מאַכט ווייכער די רויקייט פון צופליישיגע באַקען, און גיט נאָך צו שיינקייט צו פּיין־געשניצטע פּנימ'ער.

אויבערפלעכליך, אַלזאָ, האָבען זיי ווייניג וואָס געמיינשאַפטליך, און אויב כמעט אַלע רעדען דייטש — די שפּראַך פֿונ'ם קאָנגרעס — איז עס נאָר דערפאַר ווייל אַלע באַמייסטערען זיי דריי אָדער פיר שפּראַכען. דאָך עפעס אַ פּיינער אינסטיטוט קייטעלט זיי צוזאַמען איינעם צום אַנדערען. אפשר אַ פּאַרבאַטייט פון עפעס אַ ברודערשאַפט פון דער מענטשהייט, פון וועלכער דער צונויפגעזאַמעלטער ישראל — אָדער אפילו אַן אייביגער ישראל — שטעלט מיט זיך פאַר דעם טיפּ. דורך די פאַרמאַכטע פענסטער מיט די רויטע פּאַרהאַנגען קומט פון צייט צו צייט אַריין דער שאַרפער קלונג פֿונ'ם גלאַק פון דעם עלעקטרישען טראַמװיי, און דער פּרעזידענט, וואָס פירט ענגסטליך דעם וועג פון דעבאַטען דורך שווערע אינטערנאַציאָנאַלע קרייז־וועגען, קלינגט זיין גלאַק כמעט אזוי אָפט.

אַ מאַיעסטעטישע אָריענטאַלישע פּיגור, דעם פּרעזידענט'ס — נישט אזוי הויך ווי ער ווייזט אויס ווען ער שטרעקט זיך אויס און שטייט דאָמינירענדיג די פאַרזאַמלונג מיט אויגען וואָס ה'לומ'ען און גליען — איר וואָלט אים געהאַלטען פאַר איינעם פון די אַסירישע קע־ניגען, וואָס זייערע געשניצטע קעפּ באַצירען אונזערע מוזעאומס, דער פּראָפּיל אינגאַנצען ווי פון טיגלאַס פּילעסער. באַמת, דאָס שיינע טונקעלע פנים פון אַ קעניגליכען טרוימער, אָבער פון אַ אירדישען טרוי־מער וואָס קוקט אין פנים אַריין דעם פאַקט, אַז בלומען וואַקסען אין שמוץ. אַ שעלי „קלאַפט אין דער לופט זיינע ליכטיגע פליגעל אומד זיסט“. אונזער אירדישער טרוימער טרוימט לויט די מעגליכקייטען פון לעבען. זיין טרוים איז בלויז אַן אַנטקעגענוואַרטען דער צוקונפט, זיין נבואה איז בלויז אַ פאַררעדען, זיין זען אַ פאַרזען. ער רעדט פון אַגרי־קולטור, טרויבענפלאַנצונג, הי'לה פון דער טערקישער רעגירונג, דורך דירעקטען טריבוט און אומדירעקטער באַרייכערונג. קאַפּיטאַל און אַקציעס, באַנען, אינלענדישע און קיין אינדיע. נאַטירליכע אַנטוויקלונג אונטער אויסשפּרייטונג — דער גאַנצער זשאַרגאַן פון אונזער אייזערנער עפּאָכע. זאָל אָט די באַוועגונג נישט צוטימען ווערען מיט

יענע קלייניקע פראיעקטען צו העלפען אידישע קאלאניסטען זיין פאלעסטינע. וואָס! פאַרבעסערען דעם סולטאַנ'ס לאַנד איידער ער וועט פאַראויס גאַראַנטירען אַ וואָסער עס איז פּאָליטישען גלייכווערט! שוועריגקייטען וועגען די הייליגע ערטער פון קריסטענטום און איס-לאַם? בע! אויסער-טעריטאָריעל.

אַ פראַקטיצירטער פובליציסט, אַ שטודירטער אַדוואָקאַט, אַ נישט אומערפּאָלגרייכער קאָמעדיען-שרייבער, פאַרוואַנדעלט צו ראַסען-זעלבסטבאוואוסטיין דורך דעם „העפ, העפ“ פון ווין, און אריינגע-אוילט אין נישט פאַראויסגעזעענער האַנדלונג דורך זיין אייגענעם פאַפירענעם פּלאַן פון אַ אידישען שטאַט, האָט ער אפּשר ענדליך — און נישט אומגעזעענערט — זיך געפונען אַלס אַ פירער פון מענטשען. אין אַ קאָנגרעס פון פייערדיגע רעטאָריקער בלייבט ער רואיג, מעסיג. זיין שטים איז מערסטענטיילס איינגעהאַלטען. ווען זי איז אַממייסטען געריט איז דאָ אין איר אַ טרוקענער אונטערטאָן, כמעט דוי. ער דערשטיקט אַן אומרו מיט אַ בליק, מיט אַ וואָרט, מיט אַ שאַרפען ריר פונ'ם גלאַק. דער שד'ישער פּוס פונ'ם סאַציאַליסט קוקט אַרויס פון אַ קליינער גרופע. און גלייך „דער קאָנגרעס וועט נישט געפאַנגען ווערען פון קיין פאַרטיי!“ און דער קאָנגרעס שטורעמט פון צופרידענהייט.

עס איז די גליקליכע פעאיגקייט פון אלע אידעאליסטען צו פאַר-זען דאָס זעבאַרע—דאָס איז דער פרייז וואָס זיי צאָלען פאַר זען דאָס אומגעזעענע. אפילו אונזער אָפּען-אוינגער אידישער אידעאליסט איז געווען געבענטשט מיט נישט קענען די ווירקליכקייט. אָבער, טאַקע אין דעם נישט קענען דאָס פּאָלק וואָס ער פירט און אין דעם לאַנד צו וועלכען ער וועט זיי פירען, ליגט זיין קראַפט, פונקט ווי אין זיין צוגעבען אַז זיין ציוניסטישע אייפריגקייט איז בלויז פון יענעם צווייט-קלאַסיגען סאָרט, וואָס ווערט אַרויסגערופען דורך לאַקאַלען אַנטר-סעמיטיזם, ליגט אַ מעכטיגער ענטפער צו דער געפערליכער באַשול-דיגונג אין לאַקאַלען אומפאַטריאָטיזם. וועגען די ווירקליכע אַגרי-קולטורעלע און פּאָליטישע באַדינגונגען אין פּאַלעסטינע ווייסט ער בלויז פון דעם וואָס ער האָט געהערט. וועגען אידען ווייסט ער נאָך ווייניגער. ער ווייסט גאַרנישט פון דעם פאַראַלזירענדיגען זין פון די אייגענזיניגקייטען פון זיין ראַסע, פון דעם קליינליכען קאַמף צווישען

האָלענדישען און פּוילישען איד, דאָס געגענזייטיגע העכער האַלטען זיך פון ספרדי און אַשכּנזי, די גראַמעסקע נישט־פּאַראַיינבאַרקייט פון דעם מערב־איד מיט דעם מזרח־איד, דער ציניזם און די אויפגעקומענקייט פון די פּאַרמעגליכע, דער מאַטעריאַליזם פון די אומגעבילדעטע אויס־וואַנדערער אין נאָך נישט עקספּלאַטירטע געגענדען. ער שטייט אַזוי הויך און אַריבער, אַז אַלע ספּעציפישע באַפּאַרבונגען און באַצייכענונגען זיינען ביי אים פּאַרשוואַמען אין איין אַלגעמיינער ברודערשאַפט, און, אויב ער איז ציניקער גענוג זיי צו פּאַרדעכטיגען, איז ער פּילאָזאָף גענוג צו אַנערקענען, אַז אַלע פעלקער זיינען פּול מיט אומגלייכקייטען, וואָס ווערען באַלעבט פון קריגערישע עלעמענטען. און ער האָט אויך נישט קיין סימפּאַטישען באַגריף פון די מיסטישע רעליגיעזע האַפּענונג־גען פון דורות פון פּאַנאַטיקער, פון די גרויסע ווירבעלדיגע גייסטיגע בּוואַליעס פון געטאָ לעבען. אָבער אין אַ נאַציאָנאַלער באַוועגונג — וועלכע זעט ביים ערשטען בליק אויס האַפּנונגסלאָז, ווייל עס פעלט איד דער גרויסער מאַנעטויזער, רעליגיע — ליגט אַ געלעגענהייט וועלכע איז נישט מעגליך פאַר איינעם וואָס זאָל זיך דרייסט ערקלערען פאַר דעם נביא פון אַ מאַדערנעם אידענטום, דעם לעצטען פון די נביאים. בלויז פּאָליטישער ציוניזם קען איבערשטייגען און פאַר־אייניגען: אַ וואַסערע עס איז רעליגיעזע פּאַרמעל וואָלט צושטערט און צוריסען. אויף דעם אופן מענען אַלע פּאַרען קיין ירושלים. און, פונקט אַזוי ווי דער לאָקאַמאַטיוו פון יפו ציט אַלעמען גלייך צו דער הייליגער שטאָט און לאָזט זיי דאָרט צו זייערע פאַרשידענע געמער, אַזוי מעג די פרומע אינגאַנצען נישט אָנגיין דעם אינזשיניר'ס רעליגיע. דאָס איז נישט די זעערישע פיגור וואָס איז באַשאַפען פון דער טרערען־פּאַרטונקעלטער ביינקשאַפט פּונ'ם געמאָ. נישט קיין צווייטער שבת־צבי, מייסטער פון הימלישע סודות, געטליכער ווידערפּאַרקער־פּערונג, געקומען מיט סימנים און נסים צוריקצופירען ישראל'ן אין פאַר־שפּראַכענעם לאַנד אַריין, נאָך ווייניגער דער נביא וואָס איז פּאַראַויס־געשטאַלט געוואָרען פון די קריסטליכע זעערס, וואָס טייל פון זיי, באַטש ציטערדיג, דריקען אַרויף אויפ'ן קאָנגרעס אַליין קאָמפּליצירטע פּאַנרליכונגען פון פּסוקים, אָדער קליינע קאַרטלאַך מיט דעם צלם. פּאַלעסטינע, אַודאי, אָבער אַ נאָכגעדאַנק: אַ באַגייסטערונג פון אומ־פּאַרדעכטיגער קראַפט, וואָס מוז אויסגענוצט ווערען — ווי אַלע

מענטשליכע כחות — דורך דעם באַשאַפער פון געשיכטע. שטאַמען זענען דער אויסדרוק פון נשמות. אין יעדען לאַנד וואָלט זיך די אַ-דישע נשמה געקענט אויסדריקען אין כאַראַקטעריסטישע אינסטיטוט ציעם, וואָלט געקענט פון זיך אָפטרייסלען די לאַנגע אונטערדריקונג פון די יאָרהונדערטען, און באַנייען איר יוגענט אין באַרירונג מיט דער ערד. אבער אזוי ווי עס איז פאַר אַן די בענקשאַפט נאָך פאַר לעסטיגע, לאָמיר שלאָגען קאַפיטאַל דערפון — קאַפיטאַל וואָס וועט אומקערען זיין זיכערען פּראָצענט. אַ געלויב נאָך פאַלעסטיגע וועט מיינען דאָס גאַנצע קאָכיגע געמישעניש פון מענטשליכע באַגערען און טעטיגקייטען פון וועלכען די דורכגעטריבענע כאַפּען אַרויס פּראָפּיטען — גאָלדגעלויב און גאָלדגעלויב, זיי זיינען ביידע איינס אין זייער עקאָנאָמישען מעכאַניזם. זאָלען די אידען אַליין נישט נעמען קיין אַקציעס איז אזא צוזאַגליכען פּראָיעקט? וועלען נישט אפשר אפילו זייערע גרויסע באַנקירען געבען זייערע נעמען צו אזא פּראָפּעקט? די אַקציעאַנערען נעמען נישט אויף זיך קיין חובות אַ חוץ דעם באַטרעף פון זייערע אַקציעס. עס דאַרף קיין שום פליכט נישט אַרויפגעלייגט ווערען אויף זיי צו קומען קיין פאַלעסטיגע — זאָלען זיי זיך בלייבען אין זייערע וואַרעמע נעסטען. די אירישע געזעלשאַפט, באַגרענעצט, זוכט אַ היים בלויז פאַר דער איינזאַמער טויב וואָס געפינט נישט קיין דו פאַר דער זוויל פון איר פּוס.

און דאָך הינטער אָט די אַלע שטאַטסמאַנליכע רייד, באַרירט מיט דער ספּעציעלער טרוקענקייט פונ'ם יוריסט, לויטער די ראַמאַנטישקייט פונ'ם דיכטער און די צוועקפולע אומבאַשטימטקייט פון דעם מאָדער-נעם עוואָלוציאָניסט. די פּאַנטאַזיע פונ'ם אונגאַר, דאָס דראַמאַטישע זעלבסטבאַוואוסטזיין פונ'ם ליטעראַרישען קינסטלער, דאָס האַרץ פונ'ם איד.

איז איינער דערפאַר ווייניגער אַ דיכטער ווייל ער נעמט אין אַנ-באַטראַכט די געזעצען פון ווירטליכקייט, ווייניגער רעליגיעז ווייל ער נעמט זיי אָן, ווייניגער אַ איד ווייל ער וויל לעבען אין זיין אייגענעם יאָרהונדערט? אונזער טרוימער וויל גאָרנישט האַבען פונ'ם מיטעל-אַלטער, ער איז פאַרליכט אין דעם מאָדערנעם. ער האָט אַ באַהאַל-טענע פאַרגעטערונג פאַר דעם „איבערמענטש" פון נישטע, וועלכער דאַרף אפילו איבערגעשטיגען ווערען פון דעם קומענדיגען ירושלימ'ער

אין דער פסיכישער עראזיער, דער קיימערנינג און פארטייטשער צווישען מזרח און מערב — ניין, צווישען די אלטע צייטען און דעם נאָדערנעם גייסט. די סינטעזע פון דער מענטשהייט, דורכגעזאפט גיט דער קולטור פון די פעלקער, און וועלכע ווענדט זיך איצטער ענד־ליך צוריק אַהיים, באַלאָדען מיט דעם גייסטיגען רויב פון דער וועלט — פאר דער וועלט'ס טובה וועגען. ער וועט גרינדען אן אידעאלען מאָד־דערנעם שטאַט, אַלמענטשליך אין גלויבען, רעכטפארטיג אין געזעץ, אַ צענטער פון געוויסען — אפילו געאָגראַפיש — אין אַ וועלט וואָס פאַלט צוריק אַרײַן אין היידנישען כאָאָס. און זײַן פּאָן וועט זײַן אַ מגן דוד, מיט דעם אומבאַצווײַנגבאַרען לײב פון יהודה, און צוועלף שטערען פאַר די שבטים. אויס מיט דעם קריכען און שושקען זיך אין פינסטערע ווינקלען. קיין שום פאַר'גאַנג'עט אַרײַנדרינגען קיין פאַלעסטינע. דער איד וועט פּאָדערען רעכט, נישט טאַלעראַנץ. ישראל וועט גיין אויסגעשטרעקט. און ער, ישראל'ס פאַררעדנער, וועט נישט זשאַנגלירען מיט קיין דיפּלאַמאַטישע קאָמבינאַציעס — ער וועט שפּיר לען מיט די קאָרטען אויפ'ן טיש. ער האָט גאָרנישט וואָס צו זאָגען דער מאַסע, דער קריסטליכער צי דער אידישער, ער וועט נישט אינ־טריגירען מיט קיין פּאָליטישע אונטערלינגען. ער איז נישט קיין דעמאָגאָג. ער וועט רעדען מיט מלכים אין זייערע פּאַלאַצען, מיט פרעמיער מיניסטאַרען אין זייערע קאַבינעטען. עס איז דאָ פאַראַן עפעס פון דעם אידען לאַסאַל, פון דער פּרעכטיגקייט פון מנשה בוענאַ ברזלי אַזעוועראַ דאָ קאַסטאַ, קעניג פון די פּראַגע־בעלטערס.

האָט איר דאַנגעען, אַז די אַרעמע וועלען זײַן די אײַנציגע וואָס וועלען אײַמיגירען קיין פאַלעסטינע? פאַרוואָס, גראַד די ווײַלען מיר דאָך. איך בעט איך, ווי אַזוי דען וועלען מיר מאַכען אונזערע וועגען און פאַרפלאַנצען אונזערע בוימער? מען דאַרף איצט אַבסאָלוט נישט דערמאָנען דעם עראַזישען עקזעמפּלאַר, דעם סינטעטישען „איבער־מענטש“. אפשר וועט ער זיך ערשט אַנטוויקלען. ווילט איר זאָגען, אַז אַן אינערליכע דערהויבונג פונ'ם צושפּרייטען ישראל וואָלט געווען אַ פּײַנערער ציל, דער אמת'ערער געגענטיפט צו אַנטיסעמיטיזם? אומשולדיג האַרץ, זעט איר נישט, אַז גראַד פאַר אונזערע מעלות — נישט פאַר אונזערע חסרונות — ווערען מיר פאַרפאַלגט? פאַר די קרעפטיגע, קאַמף פאַר'ן לעבען" קוואליטעטען אַוועקגעשטעלט אָנ־

שטאָט גייסטיגע, אָנשטאָט עטישע. און דאָך צו צווייפלען אז די וועלט וועט — און טוט — זיך סימפאטיש אָרופען צו די פיינערע עלער מענטען וואָס זיינען פאַראַן אזוי פיל אין ישראל, וואָלט דאָס נישט געמיינט צו פאַרצווייפלען אין דער וועלט, אין דער מענטשהייט? אין אזא וועלט, וואָס פאַר א גאַראַנטיע האָט מען געגען א חורבן פון דריטען בית-המקדש? און וואָלט זיך אין אזא וועלט אינגאַנצען גער-לוינט צו לעבען? און אפילו מיט פאַלעסטינע אַלס דעם ענדליכען ציל, ראַט איר אז מען זאָל עס אָפלייגען, וואַכען איבער דעם ציוניסטישען פלאַם, שטופענווייז אױסבילדען און צוגריימען די ראַסע פאַר א גרויסער באַוואוסטזיניגער היסטאָרישער ראָלע אין דער וועלט'ס צוקונפט, א פערציגטיעריגע וואַנדערונג אין דער מדבר צו אָרגאַניזירען אַדער אױס-צו'האַרנענען דעם געמישטען ערב-רב — וועט איר אַלאָ, טרוימער, ווערנען א טױב אױער צום געשריי פון די מיליאָנען וואָס ווערען אױב-טערדריקט היינט? וועט איר אינגאַררען דאָס געבעט פון אָט די הונדערטער טעלעגראַמען, פון אָט די טויזענטער פעטיציעס מיט מיר-דיאָען אונטערשריפטען, צוליב עפעס אַ וויזיאָנערע פּולקאַמענהייט פון מאָרגען? ניין, ניין, דער מאָדעל פונ'ם קאָנגרעס וועט זיך אַליין מוזען פאַרווירקליכען. אַנטקעגען די בילדליכע קלאָג-אידען ביי די חורבות פון דער כּותל מערבי וועלען אַוועקגעשטעלט ווערען די נישט-ווייניגער בילדליכע פּויערים וואָס פאַרזייען זאָמען, וואָס זייער שניט איז אין דער אייגענער צייט כּוואַליענדיגע זאַנגען און אַן אױפגעלעבט ישראל. די פּלעקען פון שמוציגען האַנדעל וועלען אָפגערייניגט ווערען דורך די טויען און די רענענס. אין דעם אידישען פּויער זע דעם אידעאלען פּלעבער פון דער צוקונפט. אַ זון פון דער ערד, אָבער אױך אַ זון פונ'ם גייסט. און וואָס פאַר אַ שיינע אױפבליאונג פון קונסט און ליטעראַטור קען אַמאָל די וועלט געווינען פון אָט דעם גרויסען געלייטערטען פּאַלק, וואָס טראָגט אין זיין ברוסט די ערפאַרונג פון די צייטען?

נישט אַלע די אידעען זיינען זיינע אייגענע. טייל האָט ער אפּשר אין א אונטער-באַוואוסטזיין, אזוי אז אפילו דאָ ביים קאָנגרעס הערט זיך אַ טאָן פון אייפערזוכט, דער רוף פון אַ פּרעדיגען נביא האָט ווילד גערופען. אױף אַ מאַמענט ווערט די חשוב'ע פאַרזאַמלונג אַ קרבן פון די בלוט-אייגענשאַפטען, און ברענג צוריק די מיאוס'ע רױר

סערייען פונ'ם קהל. גלייך יעדער מאַמענט וואָלט נישט גענערט גע-
וואָרען פון אונטערערדישע פייערען, וואָס אַ ווייט דונערען זאָגט אָן,
כאָטש עס איז בלוז די ערדציטערניש, אָדער וואַלקאנישער
אויסברוך וואָס לופט אַרײַן אין דער געשיכטע!

אָבער דער פּאַרויצער איז פּײַן אומפּערזענליך. נישט ער, נאָר
דער קאָנגרעס. די בולגאַרען האָבען אַ טראַדיציע, אַז משיח וועט גע-
בוירען ווערען דעם 20טען אויגוסט. ער גלויבט אויך אין דעם. היינט
איז משיח געבוירען געוואָרען — דער קאָנגרעס. „אין דעם קאָנגרעס
באַשאַפּען מיר פּאַר'ן אידישען פּאָלק אַן אָרגאַן, וועלכען עס האָט ביז
איצטער נישט געהאַט, און אין וועלכען עס האָט זיך אַזוי טרויעריג
גענויטיגט. אונזער זאָך איז צו גרויס פאַר דער אַמביציע און עקשנות
פון אײַן מענטשען. זי מוז דערהויבען ווערען צו עפעס אומפּערזענ-
ליכעס אויב זי דאַרף האָבען ערפּאָלג. און אונזער קאָנגרעס דאַרף זײַן
אַ שטענדיגער, נישט בלוז ביז מיר וועלען באַפּרייט ווערען פונ'ם
אַלטען שטאַט, נאָר נאָך מער שפּעטער... ערנסט און הויך, אַ ברכה
פאַר די אומגליקליכע, פאַר קײנעם נישט שעדליך, צום כבוד פון אַלע
אידען, און ווירדיג אַ פאַרגאַנגענהייט, וואָס איר הערליכקײט איז ווייט
אַוועק, אָבער אײַביג.“

און ווי ער גײט אַראָפּ פון דער טריבונע, אין דעם שטורעם פון
„האַכס“, און דעם דונער פון הענט און פיס און שטעקענס, און די
פלאַטעריי פון טיבלאָך, מיט מענער וואָס זײַנען צוגעלאָפּען צו קושען
זײַן האַנט, און אַנדערע וואָס האָבען געוויינט און אים אַרומגענומען,
זײט זיכער אַז קײן פּריוואַטע אַמביציע באַהערשט אים נישט, זײט
זיכער אַז זײַן האַרץ וואַקסט אין אים בלוז מיט דעם פּאַרגעפּיל פון
גרויסע געשעענישען און מיט דערהויכענדיגע געדאַנקען פון די מיליאָר-
נען וואָס וועלען אויפציטערען מיט דעם ווייטען ווידערקלאַנג פון אַט
דעם געמליכען מאַמענט.

וועלכער אײראָפּיאישער פּאַרלאַמענט האָט געקענט גליען מיט
אזא גלענצענדער פּאַרזאַמלונג פון אינטעלעקט ? איז ניט יעדער מאַן
אַ געבוירענער אַראַטאָר, מײסטער פון קונסטען אָדער וויסענשאַפטען ?
האַט נישט אפילו דער קאַפּטאַן-איד פון די קאַרפּאַטען אַרויסגעגעבען
זײַן פּאַעזיע און זײַן פּילאָזאָפּיע, וואו ער האָט העלדיש אַרויסגעשטעלט
דעם בעל־ישם אַנטקעגען אַ דאַרווינישער וועלט ? היינע האַט אויס-

געמאָלען דעם איד ווי אַ הונט, וואָס ווערט ביים אָנקומען פֿון דער פֿרינצעסין שבת צוריק פֿארענדערט אין אַ מענטשן, מעכטיגער פֿון דער פֿרינצעסין האָט דער קאָנגרעס באַוווּזען דעם אידענ'ס מעגליכקייט צו דער וועלט. יענער אַלטער מאלער, וואָס זיין באַרימטער טויטענ־טאַנץ האָט יאָרהונדערטען געצויגען די ניינעריגע קיין באַזעל, האָט נישט געקענט אויסמאָלען דעם אידען אַנדערש ווי דעם קאַרגען אין דער קאַפּאַטע, וועלכער האָט בלוין אַוועקגעוואָרפען זיין געלט־בייטעל ווען דער טויט האָט אים אָנגערירט. אַלזאָ, דאָ האָט ער עפעס אַנדערש צו זען — ווען דער טויט, וועלכער האָט אים אויך צוגענומען, וואָלט געקענט אים צוריקבריינגען אויף איין מאָמענט — אָט די געלערטע, דענקער, פּאַעטען, פֿון אַלע לענדער פֿונ'ם גלות, וועלכע שטייען אויף צום כבוד פֿון די טויטע פּיאָנערען פֿון ציוניזם, און, אויפהויבענדיג זייער רעכטע האַנט צום הימעל, שרייען זיי, „אויב איד וועל דיך פּאַר־געסען ירושלים, זאָל מיין רעכטע האַנט מיר פּאַרגעסען ווערען!“ יאָ, דער חלום ציטערט נאָך אינ'ם האַרץ פֿונ'ם פּאַרמומעטען פּאַלק, דאָס פייער וואָס איז דערשטיקט געוואָרען מיט צוויי טויזענט יאָר צוריק שלאָפט נאָך אינ'ם אַש. און אויב אונזער פּרעזידענט פּאַרגעסט, אז די ריזיגע מערהייט פֿון זיינע ברידער זיינען נישט רעפּרעזענטירט אין זיין קאָנגרעס, אז זיי זיינען צופּרידען מיט די בירגערליכע רעכט וואָס זיי האָבען מיט אַזא פּיין געוואונען, און האָבען אַנדערע באַגריפען פֿון דער צוקונפֿט פֿון זייער גלויבען, ווער וועט אים נישט פּאַרגינען אָט דעם מאָמענט פֿון פּיינער באַגייסטערונג?

אָדער, ווען ביינאַכט, אין די סטודענטען־שטובען, די חכמים און נראָיבערדיגע, זינגען מיט מיט פּריידענס־טרערען און מיט ברודערליכע קושען, דעם „גאודעאמוס איגיטור“, ווער קען אים פּאַרלייקענען. אור־זאַכען פּאַר זיין גלויבען, אז „מיר זיינען נאָך יונג“, אז די פּלאַגענדיגע יאָרהונדערטען האָבען נישט געהאַט קיין מאַכט איבער אונזער אומ־שטערבליך פּאַלק. „אַלטקייט קען זי נישט פּאַרוויאָנען, און די מנהגים קענען נישט אַלס מאַכען איר אומענדליכע פּאַרשידענאַרטיגקייט.“

די וועלט אין וועלכער נביאות ווערען אַרויסגעזאָגט, קען נישט זיין די וועלט אין וועלכער נביאות ווערען מקוים. און דאָך ווען — ביים סוף פֿון אָט דער געדענקליכער פּאַרזאַמלונג — דער רב פֿון באַזעל, אין זיין שוואַרצער יאַרמעלקע, איז אַרויף אויף דער טריבונע, אונטער

מאַרטויבענדיגע אַפלאַדיסמענטען פון אַן אַלגעמליכען קאָנגרעס, און דריקט אויס די מורא פון די גלויביגע, אז אין דעם נייעם אידישען שטאַט זאָל דער רעליגיעזער איד נישט פאַרפּאָלגט ווערען; און ווען דער פרעזידענט גיט ערנסט די פאַרזיכערונג, אין אויך אזא ווילדען ענטוויאָזם, אז די אידישקייט האָט נישט וואָס מורא צו האָבען — די אידישקייט, די איינציגע אורזאַך און טרייסט פון די יאָרהונדערטען פון אָפגעזונדערטקייט און מאַרטירעריי — דרינגט נישט אַרײַן אַ געפיל פון דער איראָניע פון געשיכטע אין זיין דערהויבענער שטימונג?

דער וואנדערער קיין ארץ ישראל

א ריזיגער, געמישמער עולם פון אַרימע אידען און ווייבער האָט זיך באוועגט אין דרויסען פאר די טירען פון דער גרויסער מאַנ-טשעסטער שול, און געווארימט זיך אנטקעגען דעם זוינטערדיגען נאָכמיטאָג דורך א ווילדען דריקען זיך און שטופען זיך. זיי האָבען זיך געצויגען פון דעם ברייט־זייליגען טויער אראפ די שטיגען און אַריבער דעם אייזערנעם אָנלען, ווייט אין דער גאס אריין. די הילף צערנע בענק פון דער הייליגער געביידע זיינען שוין געווען געפאקט מיט א פארשוויצטען עולם, וואָס איז געזעסען אויסגעמישט, ווייבער מיט מענער, און אפילו מענער אין דער פרויען־שול, וואָס זיינען טאקע אין כעס געווען — צום ערשטען מאָל — אויף די גראַטען. די שעה פון דער דרשה איז שוין אָנגעקומען, נאָר די פּאָליציאַנטען האָבן בען זיך אומזיסט באַמיט צו פארמאכען די טירען געגען דעם מעכ־טיגען מענשליכען שטראָם וואָס האָט זיך כסדר געדריקט, צעווילדער־וועט פון שרעק אנטווישט צו ווערען און פון לאַנגען ווארטען.

א פּאָליציאַנט, וואָס האָט זיך קוים דורכגעדרייט אין שול אַריין דורך דעם שמש'עם אריינגאנג, האָט געבראכט צום העלד פונ'ם נאָכ־מיטאָג אן אָנזאָג פונ'ם סופּעראינטענדענט, אז אויב ער וועט נישט צואוואַרטען מיט דער דרשה ביו מען וועט די מערסטע אַנטווישטע אריינלאָזען, וועט מען נישט קענען פארמיידען קיין ראיאָט. און אַזוי האָט זיך דער שטראָם ווייטער געצויגען פאמעליך פּאָראַויס, אריינפליסענדיג אין יעדען ווינקעל און דורכגאנג, ביו ער איז גע־שטאַנען פעסט און אומריכט, אָנגעהויפט ווי די וואַסערען פונ'ם רויטען ים. און ווען די טירען זענען ענדליך פאָרריגעלט געווארען, און טויענטער טונקעל־ברוינע פנימ'ער, שוואַך באלויכטען פון די זשיראַנדעלען הענגענדיגע גאַד־לאָבען, זיינען געווען געווענדט צום הויכען בעלעמער וואו דער רעדנער איז געשטאַנען, הערשענדיג,

אנטקעגען דעם מיסטישען הינטערגרונט פונ'ם פרוכת, האָט עס אויס־געזען גלייך דאָס גאנצע געטאָ פון מאנטשעסטער — די גאנצע באַפעלקערונג פון סטרענדזשוועים און רעדבענג — וואָלט זיך אויסגע־נאָסען אין דער איינער שול אריין אין איין גרויסער צופלוס־כוואַליע, באוועגט דורך איינעם פון יענע מאָדנע הימלישע איינפלוסען וואָס האָבען דורך דער גאנצער געשיכטע אויפגערודערט די פארשטאַרקונג פון די אידענשאַפטען.

צווישען אָט די פאַראַרימטע טויזענטער, וואָס זיינען צוגעצויגען געווארען אהער דורך דעם נאָמען פון אַ סאָלדאַט וואָס מען האָט געזאגט אז ער רעדט פאר א משיח'שען מיליאָנער וואָס האָט ברעה אויסצולייזען און באַפרייען די אידען, איז אהרן דער פעדלער געווען אַ שטויבעלע — מיאום, בלייך, און איינגעבויען, מיט פאות, אין אַ לאַנגער, דומפיגער קאַפּאַטע, ווייניג באַמערקט אפילו פון יענע צווישען וועלכע ער האָט זיך געדולדיג געדרייט און געדריקט שעה'ען דורכאַנאַנד. אהרן האָט באַטייט ווייניגער פון גארנישט אין אַ וועלט וועלכע ער האָט בלויז געהאַלפּען צו זיין איבערגעפאַקט, און פון וועלכער ער האָט זייער ווייניג באַגריפען. ווייל כאָטש ער האָט זיך געמאַכט פרנסה פון זיין גענילטער סחורה, און האָט געוואוסט ווי צו שמייכלען דינערס ביי זייטיגע טירען, איז ער געווען ווייט הינטער זיינע מיטברידער אין יענעם מיספאַרשטיין דעם מענשליכען ווירואר וואָס מאכט דעם געוויינליכען רוסישען איד פאר אַ פּאָליטישען וואונ־דער. אהרן'ס אינטערעס אין פּאָליטיק איז געווען באַרעניצט צו די מלחמות פון די מלכים פון ישראל און צו די שענדליכקייטען פון טיטוס הרשע און אַנטיכום עפיפאַנעס. פאר אים איז די היינטיגע וועלט באַשטאַנען פון אידען און גוים. און די געזעלשאַפט האָט געהאט בלויז צוויי איינפאַכע אָפּטיילונגען — די רייכע און די אַרימע.

„האָט איר נישט ליב ארומצופאַרען?“ האָט אים אַמאָל איינער פון דער ערשטער אָפּטיילונג פריינדליך א פרעג געטאָן. „אפילו ווען עס איז אומאנגענעם אין ווינטער מוזט איר אָבער דורכגיין א סך וואונדער־שיינע לאַנדשאַפטען אין זומער.“

„ווען איך בין פארנומען מיט האנדעל“, האָט דער פעדלער גע־

ענטפערט, „ווי קען איך מיר דרייען אַ קאָפּ מיט דעם וואָס איז שײן?“

און, כאָטש ער איז צוטומעלט געווארען פון דער גוטסקייט פון דעם גרויסען מענשען, האָט אָבער זיין גלאַיווע געגען-פראַנע אויס-געדריקט אַן אמת. ער האָט באמת געלעבט אין אַ מאָדנער חלום-וועלט, און האָט נישט געהאט קיין אויג פאר דעם ווירקליכען אַ חוץ פאר וואָלוועלער צירונג. ער איז געווען גליקליכער אין די שמוציגע גאַסען פון סטרענדזשוועיס, וואו פאַסען מיט אירישע אותיות האָבען געלאָטעט די פענצטער פון גאַרליכען, און וואו עס איז אלעמאַל געווען אַ שול ביי דער האנט, ווי ווען ער איז געגאנגען איבער די פּורפּורנע זוכפּען אונטער אַן אָפּענעם בלאָען הימעל, אָדער ווען ער האָט זיך אָפּגערוט מיט זיין פאַק ביי דער זייט פון אַ ריזלינג טייכעל. זיינע שונאים וואָלטען אים געהאַלטען פאַר אַ נאַר, נאָר ער איז געווען צו אומוויכטיג צו האָבען שונאים, און די גראַביאַנעס און די קינדער וואָס האָבען פון אים חוזק געמאַכט ווען ער איז פאַרבייגע-גאנגען האָבען עס בלוז געטאָן ווייל זיי זיינען געווען בייזוויליג. פאַר זיינע פּריינט — אויב מען האָט די עטליכע וואָס האָבען געוואוסט פון זיין עקזיסטענץ געקענט אַנרופּען פּריינט — איז ער געווען אַ שלעמיעל.

„אַ מענש וואָס פאַרדינט אַ פּונט אַ וואָך זאָל לעבען אַן אַ ווייב!“ האָט זיך געקלאָגט דער שדכן פאַר אַ חברה היטעלמאַכערס וואָס האָבען געהאַלטען מיט אים.

„איך מיין, ער מוז זיין אזא שלעמיעל אז קיין כלה'ס פאַטער וועט קיינמאַל נישט וועלען קוקען אויף אים!“ האָט געזאגט אַ פאַטער מיט אַ בינטעל שוואַרץ-אויגיגע טעכטער.

„אַ, אָבער ער האָט דאָך געהאַט אַ ווייב אין רוסלאַנד“, האָט אַן אַנדערער געזאגט. „נאָר פּונקט ווען ער האָט געשיקט דאָס געלט צו זיין ווייב אַז זי זאָל אַהערקומען, איז זי געשטאַרבען.“

„און דו רופּסט אים נאָך אַ שלעמיעל!“ האָט אויסגערופּען משה'לע דער ציניקער.

„יא, אָבער איר משפּחה האָט צוגענומען דאָס געלט!“ האָט דער דערציילער געענטפערט, און געוואונען אלעמענס געלעכטער.

דאָס איז געווען אמת. נאָך דריי יאָר פון שרעקליכען קאַמף און

נויט, האָט אהרן צוגעגרייט אן ענגלישע היים פאר זיין יענטעלן, אָבער זי איז אָנשטאַט דעם געשלאָפּען אין א קבר אין רוסלאַנד. אפשר ווען זיינע פריינט וואָלטען געוואוסט ווי ער האָט פריהער אַוועקגעוואָרפּען די געלעגענהייט צו שיקען נאָך איר, וואָלטען זיי נאָך מער געווען איבערצייגט, אז ער איז א געבוירענער שלעמיעל. ווייל אין אכצען חדשים צייט זיין אַנקומען אין לאַנדאָנער פּאַרט, האָט אהרן, דורך אויסלערנען זיך שנעל ענגליש און רעכענען אין די אַווענט־קלאַסען פאר אידישע דערוואַקסענע, געפונען א שטעל אלס בוכהאַלטער אין א קליידער־געשעפט אין ראַטסקליף האַיוועי. אָבער ער האָט אינגיכען אויסגעפונען, אז מען האָט דערווארט פון אים צו פעלשען די רעכענונגען, באַזונדערס ווען שכור'ע מאַטראָזען זענען געקומען זיך אויספוצען אין ציוויל קליידער.

„נו, מיר וועלען צוואווארפען אָט דעם שאַל“, פלעגט דער פריינטליכער פאַרקויפער לוסטיג צוגעבען. „און דאָס וועסטעל? איינס מיט דריי — א פיין וועסטעל, אזוי ריין ווי ניי, און ביליג ווי בלאַטע, אזוי זאָל מיר גאָט העלפען!“

נאָר ווען אהרן האָט אויסגעמאכט די רעכענונג האָט מען אים אַ לייכטען שטויס געטאָן מיט'ן עלענכויגען צו שרייבען איינס מיט דריי אין דעם קאָלום פאר פונטען און שילינגען ווי געהעריג, און אפילו, אויב דער קונה האָט געהאט ממתקים און שנאַפּס, צו פארשרייבען די דאטע פונ'ם חודש אין די אייגענע קאָלומס פאר געלט, און דאָס נלאַטיג צוזאמענרעכענען, די דאטע מיט די פרייזען צוזאמען. אָבער אהרן, כאַטש ער האָט גאַרנישט געהאט געגען ערליך איבערטרייבען דעם ווערט פון סחורה, האָט זיך אָפּגעזאגט פון קונצען, און דערפאר האָט מען אים אַרויסגעווארפען. עס האָט אים גענומען אַ יאָר פון אומבאַשטימטע באַשעפטיגונגען אַנצוזאמלען אַ ביסעל סחורה פון פאַלשער צירונג מיט וואָס צו האַנדלען, און מאַנטשעסטער האָט ער געפונען פאר אַ צענטער וואו עס האָט זיך בעסער געלוינט ווי אין לאַנדאָן. ווען יענטעל איז געשטאַרבען, האָט בלויז פּראָפּיט און תורה פארנומען זיינע געדאַנסען, און ווייניג פון זיינע באַקאַנטע, האָבען דערגרייכט ווייניגער פון דעם ערשטען און מער פון דעם לעצטען ווי אונזער וואַנדערענדיגער אידעאליסט.

דאָס איז געווען איינע פון די טויזענטער נשמות וואָס האָבען גע-

שוויבעלט יענעם נאָכמיטאָג אין שול, דאָס איז געווען איין פאר-
אכטער מענש פון א קהילה וואָס האָט זיך אליין גערעכענט ביי דער
וועלט פאר אן אומגליקליכער מאַסע פון אבערגלויבערישער אָרימקייט,
און וועלכע האָט זיך איצט באוועגט מיט גרויס נעפיל אין די טונ-
קעלע רוימען פון דער הייליגער געביידע.

די אָריענטאַלישע פּאַנטאַזיע פון די צוהערער האָט פאָרגרעסערט
די איינפאַכע זעלנערישע זאַצען פונ'ם רעדנער, האָט זיי צוגעגעבען
קאָליר און זיי באלויכטען מיט מיסטעריע, בין, ווען די טיפע דער-
שטוינונגען און זיפצען פונ'ם עולם האָבען ווי שטאַרקע קלעפּ צוריק-
געקלאַפט אין דעם רעדנער'ס ברוסט, האָט די אָנשטעקונג פון זייער
ליידענשאפט אים אויפגעציטערט מיט א געגענזייטיג נעפיל. און,
געווען דורך טרערען, איז פאר אים און פאר זיי אויפגעגאנגען א בילד
פון ישראל'ן ווידער אויפ'ן טראָן אין ארץ ישראל, דאָס לאַנד פליסט
ווידער מיט מילך און האָניג, רוישט מיט קאָרן און וויין וואָס זייערע
אייגענע הענט האָבען פאָרזייט, און ציון — אין שלום מיט דער גאַנצ-
ער וועלט — דער כורר פון די פעלקער, וואָס מאכט מקוים דאָס
וואָרט פונ'ם נביא: „כי מציון תצא תורה, ודבר אדני מירושלים“.

צו אהרנ'ען איז די זעאונג געקומען ווי א געמליכע פאר-
שכור'ונג. ער האָט געטופעט מיט די פיס, געקלאַפט די הענט, גע-
וויינט, געשריען. ער האָט געפילט ווי טרערען שטראַמען אַראָפּ
איבער זיינע באַסען אזוי ווי די טייכען וואָס באַוואַסערען דעם גן עדן.
וואָס! אָט די האָפענונג וואָס האָט אים פארפאַנגט פון קינדווייז אָן,
וואָס האָט ארויסגעאַטעמט פון די בלעטער פון די הייליגע ספרים,
אין, הייסט עס, נישט געווען בלויז א שאַטענדיגע פראַכט אויפ'ן
זוים פונ'ם האָריזאָנט. דאָס איז געווען א ווירקליכקייט וואָס מען
האָט געקענט זען, כמעט אַנטאַפען. ער אליין מעג האָפען צו זיצען
בשלום אונטער זיין אייגענעם פייגעבוים, נישט מער קיין הוּזק פאר
די גאַסען-אינגלעך. און די אומקלאַרע זעאונג, כאַטש ווען זי איז
קלאָר געווארען איז זי פאָרוואַנדעלט געווארען אין ערדישקייט, איז
שוין צוליב דעם אליין געווען גרויס. ער האָט אלעמאָל אזוי ווי
דערוואַרט משיח'שע נסים, נאָר אין יענעם כּשופ'דיגען נאָכמיטאָג
האָבען די פּשוט'ע ווערטער פונ'ם זעלנער אויפגע'חמת'עט זיינע
אויגען, און ער האָט פּלוצלונג קלאָר דערזען, אז אזוי ווי יעדער איז

זיין אייגענער נאָט-בעטער ביי אידען, און דארף נישט קוון פארמיטל לער, פונקט אזוי איז יעדער מענש זיין אייגענער משיח.
און אזוי ווי ער האָט זיך ארויסגעשטופט פון דער שול, נישט פילענדיג דעם פלאַלענדיגען, שטופענדיגען עולם, האָט ער זיך פאר-געשטעלט אז ער איז אין ציון, דאווענט אין בית המקדש, וואָס איז געשטאַנען ריזיג און פּרעכטיג ווי די מאנטשעסטער בערזע. יאָ, די אידען מוזען זיך אומקערען קיין ארץ ישראל, עס מוז זיין א גרויסער פּריוויליגיער שטראָם — גרויס, כאָטש שטופענווייז. פאמעליך אָבער זיכער מוזען אידען צוריקגעווינען זייער לאַנר. זיי מוזען אויפהערען צו האַנדלען מיט גוים און זיך אומקערען צו דער ערד, זייען און שניידען, אזוי אז דער יום טוב פון איינזאַמלונג זאָל ווערען א ווירקט ליכטייט אָנשטאַט א תפילה. דאמאָלסט וועט ישראל'ס פארגעבונג דערגרייכט ווערען און די מאָרגענשטערענס וועלען זינגען צוזאמען אזוי ווי אין דעם ערשטען טאָג.

ווען ער איז אהיימגעגאנגען איבער די שמוציגע בערגייקייטען פון פּוירני סטריט און ווערדאָן סטריט, און האָט אריינגעקוקט אין די נישט פארהאַנגענע פענצטער פון די איינשטאַקייגע הייזער, איז אין אים אויפגעהאַנגען א ניי געפיל פון זייער אַרימזעליגקייט, אין געגענ-זאץ צו יענער ליכטיגער זעאונג. אָנשטאַט גרויסע משפחות אין איין איינגעפאלענער שטוב, באשווערט מיט דער פּאַרע פון וועש, האָט ער געזען גרויסע פערמעס מיט רחבות'דיגע פּעלדער. און אָט די גאַנצע שיינקייט פון דעם אָנגעזיכט פון דער ערד צו וועלכער ער איז האַלב בלינד געווען, האָט אָנגעהויבען צו אפּעלירען צו אים אצינד ווען זי איז געווען פארמישט מיט רעליגיע. אויף אַזאַ אופן איז אהרן געוואָר-רען א פּאָליטיקער און א מאָדערנער מענש.

פארכייניגענדיג די יאטקע אויפ'ן וועג צו זיין צימער — דער הינערהענדלער מיט אים האָבען צוזאמען באוואוינט א הויז, יעדער האָט געדונגען איין שטוב — האָט ער זיך אָפּגעשטעלט צו שמועסען מיט דער גרופע ווייבער וואָס האָבען געפליקט די עופות, און ער האָט זיי אָנגעזאגט די גוטע בשורה פון גרויסע הינער-פּערמעס אין ארץ-ישראל. ער האָט זיך אנידערגעזעצט אויפ'ן בעט, וואָס האָט פארנומען א העלפט פון דעם קליינעם קדעמעל, און ער האָט אָנגע-הויבען כמעט האלטען א רעדע איבער דער גרויסער קאָלאָניאַציע-

באווענונג און דער געזעלשאפט „חוכבי ציון“, וואָס האָט זיך אָנגעהוי-
בען צו פארצווייגען איבער דער וועלט.

„יא, אָבער ווען דאָס גאנצע פּאָלק ישראל זאָל האָבען פערמעט,
ווער וועט קויפען מיינע הינער?“ האָט זיך דעם הינערהענדלער'ס
ווייב אָנגערופען.

„איר וועט נישט דארפען פאַרקויפען קיין הינער“, האָט אהרן
איר געפרואווט דערקלערען.

דער הינערהענדלער האָט געשאַקעלט מיט'ן קאָפּ. „די גאנצע
קהילה איז משוגע וואָרען“, האָט ער געזאגט. „איך פון מיין זייט
גלויב אז ווען דער הקדוש ברוך הוא וועט אונז צוריקברענגען קיין
ארץ ישראל, וועלען מיר אליין דערביי נישט דארפען האָבען קיין
צרות. ווי עס שטייט געשריבען: „איך וועל דיך טראָגען אויף
אָדלער־פּליגלען.“

אהרן האָט באקעמפט אָט דעם באגריף — וועלכען ער האָט ביז
איצט געהאט אָנגענומען אלס א גרונדזאץ — מיט דער גאנצער
אייפרינגקייט פון דעם באקערטען. עס האָט אים פארשאפט ביטער-
ניש איינצוגעפיינען, ווען ער האָט דיסקוטירט די זאך אין פארלוויה
פון די נעכסטע עטליכע וואָכען, אז א סך אפילו פון די וואָס זענען
געווען ביי דער דרשה האָבען אריינגעטייטשט נסים אין דעם וואָס
איז געווען א באַשערטע זאך און אין דעם מיליאָנער. אָבער אהרן'ען
איז געלונגען צוזאמענצוברענגען א קליינע גרופע פארברידערטע
נשמות, וואָס זיינען געווען גענויגט צוזאמען צו עמיגרירען קיין ארץ
ישראל, דאָרט צו פארזייען די זאָמען פון דער מלוכה, אין ווערטליכען
און אין פארשמעלטען זין. דער ענטוויאזם אָבער האָט נישט לאנג
אָנגעהאלטען. ביסלעכווייז, אַזוי ווי דער זכר פון דער צויבערליכער
פארוואנדלונג איז פארשוואונדען, איז זיך די ברודערשאפט פון די
אויסוואנדערער צעפאלען, ביז צום סוף איז בלויז איר קערנדל —
אהרן — געבליבען דער איינציגער אין זיין אנטשלאָסענהייט.

„דו האָסט בלויז זיך אליין צו פאַרזאָרגן“, האָבן די אַפּטרייניגע
געטענח'ט. „מיר האָבן ווייב און קינדער.“

„איך האָב מער ווי זיך אליין“, האָט אהרן מיט ביטערקייט גע-
ענטפערט. „איך האָב גלויבן.“

און זיין גלויבן אין דער זעאונג איז ווירקליך געווען אומצושטער-

באר. אזוי ווי יעדער מענש איז זיין אייגענער משיח וועט ער ווייניג סטענס זיך נישט צוריקציען פון דעם אויסזיכטלאכן אקעראיזן צו וועלכן ער האָט צוגעלייגט זיין האַנט. ער האָט געהאַלטן אין איין אָפּשפּאַרן פֿאַר דער גרויסער רייזע און אַביסל איבעריגס מיט וואָס זיך אויפצוהאַלטן אין ארץ־ישׂראל אין דער צייט וואָס ער וועט זיך אומקוקן. וועט ער אָבער שוין זיין איינגעאַרדענט אין דעם הייליגען לאַנד, מיט וואָס פֿאַר אַ קראַפט וועט ער דאַמאָלס פֿרעדיגען דורך שריפט צו די וואָס האָבען ווייניג אמונה! זיי וועלען ארויסקומען אַהין און וועלען אַרבעטען מיט אים צוזאַמען. ער — דער פֿאַרהאַט־טער אהרן — דער מינדסטער פון דעם הויז פון ישׂראל — וועט שפּילען אַ רִאָלע אין דער ווידעראויפבויוונג פון זיין פֿאַלס.

„דו וועסט צוריקקומען“, האָט דער הינערהענדלער סקעפטיש געזאָגט, ווען זיין מיטוואוינער האָט זיך געזעגענט מיט אים. און נאָכקרימענדיג די הייליגע האָפּענונג — „לְשֵׁנָה הַבֹּאֵה בְּמֵאֲנִטְשֵׁם־טֵעַר“, האָט ער געוויינט, מיט פֿרייליכען חוּזק. די הינע־פֿליקערניס האָבען אַרצייג געלאַכט און געמאַכט די פֿעדערען פֿליען אין דער לופטען.

„ס'איז נישט אזוי“, האָט אהרן געזאָגט. „איך קען נישט צוריק־קומען. איך האָב פֿאַרקויפט דעם צעטעל פון מיינע קונים צו יוסף פעטאַווסקי, און האָב זיי אַלע איבערגעגעבען.“

אַ טייל פון דער אַנטרונגענער ברודערשאפט, וואָס האָבען אים מיט חרטה באוואונדערט, האָבען אים דערמוטיגט דורכדעם וואָס זיי זענען געקומען אויף דער פֿלאַטפֿאַרם פון דער סטאַנציע אים צו ווינשען זיי געזונט.

„לְשֵׁנָה הַבֹּאֵה בִּירוּשָׁלַיִם!“ האָט ער פֿאַר זיי אויך נביאות גע־זאָגט, נסמה נעמענדיג אין דעם הינע־הענדלער'ס עם הארצ'ישער אַפיקורסות.

ער איז געפֿאַרן איבערלאַנד קיין מאַרסעיל, פון דאָרט מיט דער שיף קיין קליין־אַזיע. עס איז געווען אַ שרעקליכע רייזע. פרומקייט האָט אים פֿאַרבאָטען צו עסען אָדער טרינקען מיט די גוים, אָדער פון זייערע כלים. זיין רייזעטאַש האָט געהאַט אַ ביסעל עמענווארג און כלים, און טרוקען ברויט איז געווען דאָס איינציגע וואָס ער האָט גע־קויפט אויף דער רייזע.

גענארט און געשונדען פון אונטערזאָגערס און פורמאָנעס, האָט ער זיך ענדליך געפונען אויף אַ ביליגער שיף אויפ'ן מיטעללענדישען ים, וואָס האָט זיך געהויבען און געוויגט דורך אַ פאר'עקשנ'ט שטורעמ־דיג וועטער. זיין בעט איז געווען אַ פארקאָפּט ווינקעל פון דעם בלויען דעק, וואו בערג מיט פארפאלענע מענשען פון דער וועלט, פון אלע ראַסען און גלויבענס און קאָלירען, שמוציג בילדליך, זיינען גע־שלאָפען אין זייערע קליידער אויף אזעלכע געלעגערס וואָס זיי האָבען געבראכט מיט זיך. עס איז דאָרט געווען אַ סטאיע קליינע קינדער־לעך, אַ סטאדע בהמות און עופות אין שטייגען, אַ שוואַרם פון מענש־ליכע בינטלעך, וואָס מען האָט קוים געקענט אונטערשיידען פון פעס, ווען עס שטעקט נישט ארויס אַ האַנט אָדער אַ פוס. עס זיינען דאָרט געווען בעדואינער, אַרמענער, שפּאַניער, אַ טערק מיט עטליכע ווייבער אין אַ צייטווייליגער פּאַלאַטקע, עטליכע גריכישע פרויען, אַ גרופּע סיריער פון הר לבנון. עס זיינען אויך געווען עטליכע אידען און אידישע פרויען. אָבער אהרן האָט אין אָנהויב נישט געזוכט צו באַקענען זיך מיט זיי — זיי זיינען געלעגען איילען אַוועק, און ער איז געווען האַלב־טויט פון ים־קראַנקהייט און נישט עסען. ער האָט גערע־כענט צו מאַכען טיי אין זיין אייגענער שאַל פון זיין אייגען טשייניקעל, נאָך דער קוכער האָט זיך נישט געוואָלט געבען די מי אים צו געבען היים וואַסער. בלויז די גרויסע זעאונג וואָס איז מיט יעדער שעה געקומען נענטער און נענטער האָט אים אויפגעהאַלטען.

עס איז געווען דער פּראַוו פון אַ האַלב־משוגע'נער עניפּטישער פּרוי זיך אַריינצואַוואַרפען אין וואַסער מיט איר ניי־געבוירען קינד וואָס האָט אים געבראַכט אין באַציאונג מיט די אַנדערע אידישע פּאַ־סאזשירען. ער איז געוואָר געוואָרען פון איר געשיכטע: די אלטע־ליכע געשיכטע פון אַ פּרוי וואָס איז אָפּגע'גט געוואָרען אין ניו יאָרק, לויט דעם מוסטער פונ'ם דאָרטיגען געמאָ, און איז צוריקגעשיקט גע־וואָרען כמעט אָן אַ פעני אין איר געבורט־שטאָט קאַריאָ, ווען דער קאָפּ איז איר נאָך געווען לייכט נאָך דער קימפעט. ער איז אויך געוואָר געוואָרען די געשיכטע פון דער שיינער, גוט־האַרציגער אידישער טאָכ־טער וואָס איז איר איצט נאָכגענאַנגען ווי אַ שאַטען זי צו באַשיצען. די נישט ווייניגער אַלטע־גליכע געשיכטע פונ'ם שיינעם מיידעל וואָס אַן אַויסוואַרף אַ איד האָט זי פאַרנאַרט אויף אַ שטעל קיין מאַרסעיל.

צוזאמען מיט די מענער, א רוסישען איד פון שיקאגא, און א דייטש פון ברינדזי, האָבען זיי צוגעגעבען אהרנ'ען א ניי אָביעקטיוו געפיל פון דער טראַגעדיע פֿון דעם וואַנדערענדיגען איד, וואָס איז כסדר געוואָרפֿען געוואָרען צווישען פאַרפֿאַלגונג און אָרימקייט, כסדר פון ביידען געפֿרואווט פּאַלש צו ווערען זיך אַליין: די טראַגעדיע צו וועל־כער — אַ דאַנק גאָט! — עס קומט איצט אַ סוף. אידען פון עגיפֿטען, פון אַמעריקע, פון גאַליציע, פון ענגלאַנד, פון רוסלאַנד, פון האַלאַנד, זיי האָבען בלויז געהאַט איין לעצטע וואַנדערונג פֿאַר זיך — די וועלכע ער, אהרן, האָט איצט דערגרייכט. צו זיין גליק האָט איינער פון זיינע נייע באַקענטע — דער רוסישער — געהאַט דעם אייגענעם חלום וואָס ער וועגען אַן ארץ ישראל וואָס זאָל ווידער פליסען מיט מילך און האָניג און תורה און איז געווען אַ מיטגליד פון די „חובבי ציון“. ער איז געווען אַ יונגעראַן מיט אַ טייגעדיג פנים מיט גראַע אויגען און ברעמען און אַ רויטליכער באָרד. ער האָט געטראַגען פאַרפעצטע קליידער, אַ נידעריגען אַלמען קאַפּעלוש און אַ ברודיג באַוועלען העמד, אָבער ער האָט פאַרייניגט אין זיך די גאַנצע געלע־רענטקייט פון דעם פאַרצייטיגען, פאַרפעסטיגטען אידען מיט אַ לעבע־דיגער פאַרווירקליכונג פון דעם וואָס זיינע באַגריפֿען האָבען באַטייט, און אַזוי איז דער סוף פון אהרנ'ס ריזע — ביז דער רוסישער האָט געלאַנדעט אין אַלעקסאַנדריע — געווען געלינדערט און פאַרקירצט דורך זיצען מיט פאַרערונג ביי די פיס פון דעם אידעאָליסט, איינזאַ־פענדיג די פּסוקים פון בחי'ים „חובות הלכבות“ אָדער סעדיה גאון'ס „ספר האמונה“. עס האָט דאָרט נישט געפּעלט איינער וואָס זאָל שפּילען סאַנטשאַ פּאַנאָ, ווייל דער דייטשער איד, כאַטש ער האָט פרום אַרומגעוויקעלט זיין האַנט מיט תפילין ווען אַלע האָבען עס גע־קענט זען אויף דעם דעק פול מיט מענשען, האָט ליב געהאַט צו פּאַ־זירען אַלס אַ מענש מיט אַ גלייכען שכל, פריי פון אַבערגלויבען.

„די איינציגע אורזאך פאַרוואָס מענשען פּאַרען קיין ארץ ישראל“, האָט ער גע'טענה'ט, „איז ווייל זיי מיינען, ווי דער תהילים זאָגט, אַז דאָס לאַנד איז מוחל זינד. און זיי גלויבען אויך אַז יענע קערפּערס וואָס ווערען נישט פאַרברענט אין ארץ ישראל, וועלען זיך מווען קייקלען אונטער לענדער און ימ'ען, ווען משיח'ס לעצטער שופּר וועט בלאָזען, כדי צו קומען קיין ירושלים. פּאַרען זיי דערפֿאַר אַהין שטאַר־

בען, כדי צו אנטריינען פון דעם אונטערערדישען וועג. אַחוץ דעם זאָגט דער רמב"ם, אַז משיח'ס צייט וועט בלויז געדויערען פּערציג יאָר. האָבען זיי אפשר מורא אַז דאָס גאַנצע פּאַרגעניגען וועט פּאַר-ביי און מען וועט דעם לויטן אויפּעסען איידער זיי וועלען אָנקומען".

"גאַראַנים זיינען אַלעמאָל דאָ אויף דער וועלט", האָט דער רוס'י-שער געענטפּערט, „און זייער פרומקייט קען זיי נישט געבען קיין מאַרד אין קאָפּ אַרײַן. אָט די מענשען וואָס נעמען אַלץ ווערטליך זיינען פון יענעם סאָרט וואָס שמעלען זיך פּאַר אַז דאָס בית המקדש האָט זיך דורך אַ נס אויסגעשפּרייט, ווייל די גמרא זאָגט אַז ווי גרויס עס איז נישט געווען דער עולם וואָס איז אַהינגעקומען תּפּילה טאָן, איז אַלעמאָל געווען אַרט פּאַר זיי. זעט איר נישט וואָס פּאַר אַ פּיינער משל דאָס איז! פּונקט אזוי וועט דאָס דריטע בית המקדש זיין פון גייסט, נישט פון פּייער, ווי אָט די ווערטליכע מאַטעריאַליסטען טײַ-טשען אויס די נבואה. ווי דער נביא יואל זאָגט: „איך וועל אויס-ניסען מיין גייסט. אייערע אַלמע לייט וועלען חלומ'ען חלומות, אייערע יונגעלייט וועלען זען זעאונגען". און אָט דער גייסט ווירקט היינט. אָבער דורך אונזערע אייגענע נשמות. עס וועט קיינמאָל קיין משיח נישט אַראָפּקומען פון אַ געשפּאַלמענעם הימעל. אויב אַ גוי טוט עפעס שלעכטס, איז עס ער אַליין. אויב אַ איד, איז עס דאָס פּאַקט. פּאַרוואָס? דערפּאַר ווייל מיר האָבען קיין לאַנד נישט, און דערפּאַר זיינען מיר אָפּגעזונדערט אין אַלע לענדער. אָבער מיר מוזען און מיר וועלען האָבען אַ לאַנד. דער פּאַקט וואָס מיר חלומ'ען נאָך אַלץ וועגען אונזער לאַנד, ווייזט אַז מיר וועלען עס ווידער האָבען. אָן אַ לאַנד זיינען מיר טויט, אָן אונז איז דאָס לאַנד טויט. עס האָט געוואַרט אויף אונז. פּאַרוואָס האָט עס קיין אַנדער לאַנד נישט באזעצט און באקערט?"

„פּאַרוואָס? פּאַרוואָס גייען די קאמטשקעס באַרוועס?" האָט דער דייטשער איד דערמאָנט דאָס אידישע שפּריכוואָרט מיט חזון.

„דאָס לאַנד וואַרט אויף אונז", האָט דער יונגער רוסישער איד געענטפּערט מיט פּייער, „אַז מיר זאָלען קענען פּאַרענדיגען אונזער מיסיע. ירושלים — וואָס איר נאָמען אַליין מיינט די ירושה פון טאַפּעלמען שלום — מוז זיין דער וואַכט-טורעם פון שלום אויף דער

ערד. די פעלקער וועלען געלערענט ווערען נישט צו קעמפען מיט קיין שטאַלענע כלירזין און נישט מיט נאָלד, נאָר מיט אמת און ריינקייט. יעדער מענש דאַרף געלערענט ווערען אז ער לעבט צוליב אַן אַנדערען מענש, אז נישט וואָלטען מענשען געווען ווי די חיות. און אויף אזא אופן וועט ענדליך „דאָס קענען נאָט באדעקען די ערד ווי די וואַסערען באדעקען דעם ים.“

„ווען זיי וואָלטען נאָר אזוי געבליבען באדעקענדיג דעם ים! „האָט זיך דער דייטש אַפיקורסיש אָפגערופען, ווען אַ שפּריץ פון אַ כוואַליע האָט אַ נאָס געטאָן אויף זיין מאַטראַץ.

„די וואָס האָבען שוין אָט דעם גלויבען פאַרלוירען זיינען נישט מער קיין אידען“, האָט דער רוס קורץ געענטפערט. „אַן אָט דער האָפנונג איז די אויפהאַלטונג פונ'ם אירישען פאָלק אַן אַבערגלויבען. זאָלען די אידען איינגעשלונגען ווערען אין די פעלקער, און איך אין ים. ווען איך וואָלט געטראַכט אז ישראל'ס האָפנונג איז אַ ליגען וואָלט איך אריינגעשפרונגען אין ים אריין.“

דער דייטש האָט גוטמוטיג אַ צי געטאָן די אַקסלען. „איר און די עניפטישע פרוי זיינט אַ פאָר.“

אין אַלעקסאַנדריע, וואו אַ טייל פון דער פראַכט און זיינע איד־שע מיט־פאַסאַזשירען האָבען באדאַרפט לאַנדען, איז אהרן טעג דורכ־אַנאָנד געקוועלט געוואָרען פון קוואַראַנטיין, אזוי אז ער מוז נאָך ארומ־ציטערען צווישען דומפֿיגע גערוכען לאַנג נאָכדעם ווי ער האָט שוין געטראַכט צו באַטרעטען די הייליגע נאָסען פון ירושלים. אָבער ענדליך האָט ער דערלעבט צו זען ווי ער גייט גלייך צום הייליגען לאַנד. און אין איין פאַר'כשוּפ'טען טאָג האָט דער וואַנדערער, אַ בלייכער און אָפגעצערטער, געקוקט מיט פרומער פרייד אויף דער נראָער רייע פעלזען וואָס האָבען זיך שטופענווייז געענדערט אין טעראַסען פון דויטע שיפע דעכער באשאַטענט מיט אַ פאַלמען־בוים. יפה! נאָר אַ גרויזאַמער ווייסער ים האָט זיך נאָך אַלץ געווינט און גערעוועט צווישען אים און דעם הייליגען ברעג, באוואַכט פון דעם פעלז פון אַנדראַמער און קייסלענדיגע און שפּרינגענדיגע כוואַליעס. און די שיף איז געלעגען אינדרויסען פון דעם אוראַלטען פאָרט, אין דער צייט וואָס שווערע שיפלאך גערודערט פון העלדישע אַראַבער און סיריער, אין רויטע טורבאַנעס און גארטלען, האָבען זיך געריסען איבער

די פאסאזשירען. אהרנ'ען האָט מען אָן צערעמאָניעס אַריבערגע-
וואָרפען איבער דער זייט פון שיף אינ'ם גינסטיגען מאָמענט ווען די
שיף האָט זיך געטאָן אַ לאָז צו אים צו באַגעגענען. ער איז אין איר
אריינגעפאלען, פאַרכליאַפּעט מיט שפּריץ-וואַסער, נאָר מיט אַ פּרייד
אין האַרץ. און ווי זיין שיף האָט זיך געהויבען און געוויגט, האָט אַ
נחת'דיגער ריח פון אַראַנזשען-בליטען צוגעווייט פון די אַראַנזשען-
וועלדלאַך, און איז דעם מידען וואַנדערער פאַרנעקומען ווי אַ סימבאָל
פון דער חתונה צווישען אים און ציון. דאָס לאַנד פון זיינע אָבות —
אָט ליגט עס ענדליך, און פאַרטראָגען פון גליק האָט דער וואַנדערער,
צום ערשטען מאַל אין זיין לעבען, געהאַט אַ געפיל פון דעם מנוחה-
דיגען שטאַלץ פון אַ היים פון אורעלטערען. נאָר אזוי ווי די שיף
האָט זיך געמיט אָן שום באַמערקבאַרען פאַרשריט צום קאַנאַל צווישען
די שוואַרצע פעלזען, איבער וועלכע דאָס וואַסער האָט געשפּריצט צום
הימעל, האָט אים געמאַטערט אַ בייזער אָנוואַג, אז עפעס אַ איראָניש
מזל וועט אים דערטרינקען ביים דערזען זיין ציל. ער האָט שטיל
גאָט געבעטען מיט פאַרמאכטע אויגען און זיין תפילה האָט זיך פאַר-
ענדערט אין אַ לויב ווען דאָס שיפעל האָט זיך אָנגעקלאַפּט אָן דער
לאַנדונג און ער האָט זיי געעפענט אויף אַ געמישט פאַרביגען אַריענ-
טאַלישען עולם און די אָנגעוואָרפענע פעסלאַך פון אַ פאַרט. פאַר-
וואַרפענדיג זיין רייזעטאַש אויפ'ן אַקסעל, וועלכער האָט נישט קוקענ-
דיג אויף זיין אָפּגעשוואַכטען צושטאַנד, זיך אים אויסגעוויזען גרינג
ווי דעם הינערהענדלער'ס פּעדערען, האָט ער מיט באַגייסטערונג אַרויפ-
געקלעטערט אויף עפעס גליטשיגע שטיגען אַרויף צו דער שטיינערנער
פלאַטפאָרם, און האָט געהאַט איין פּוס אויף דער ערד פון דעם הייליגען
לאַנד, ווען אַ טערקישער באַאַמטער אין אַ לומפּיגען שוואַרצען אונט-
פאָרם האָט אים אָפּגעשטעלט.

„אייער פאספאָרט“, האָט ער געזאָגט אין אַראַביש. אהרן האָט
נישט געקענט פאַרשטיין. אימיצער האָט עס איבערגעזעצט.
„איך האָב נישט קיין פאספאָרט“, האָט ער געענטפּערט, מיט אַ
געדריקטען פאַרגעפיל.

„וואוהין פאַרט איר?“

„וואויןען אין פאַלעסטינע.“

„פון וואַנען קומט איר?“

„פון ענגלאנד“, האָט ער זיגערִיש געענטפערט, פֿילענדיג אַז דאָס
 איז אַ מעכטיג פּאַסירִוואָרט איבער דער גאַנצער וועלט.
 „איר זיינט נישט קיין ענגלענדער?“
 „ניי — יין“, האָט ער פּאַמעלאַך געענטפערט. „איך האָב גע-
 וואוינט אין ענגלאַנד אַ — אַ — סך יאָרען.“
 „נאַטוראַליזירט?“
 „ניין“, האָט אהרן געזאָגט ווען ער האָט פּאַרשטאַנען.
 „וואָס פאַר אַ לאַנדסמאַן זיינט איר?“
 „אַ רוסישער.“
 „און אַ איר, פאַרשטייט זיך?“
 „יאָ.“
 „קיין רוסישע אידען איז נישט דערלויבט אריינצופאָרען קיין
 פּאַלעסטינע.“
 מ'האָט אהרנ'ען צוריק אריינגעיאָגט אין שיפּעל און אים בשלום
 צוריקגעבראַכט אויף דער שיף.

דער איבערגעווינער פון קריסטענטום

1

דער רויטער שמש האָט געשאַקעלט מיט'ן קאַפּ. „נישטאָ גאָר־נישט הויך דער נאַטור“, האָט ער פאַר'עקשנ'ט געזאָגט, ווען זיין היים אייזען האָט געגלאַנצט דעם שטיוועל צווישען זיינע קני. מען האָט אים גערופען דער רויטער שמש ווייל, כאָטש דורך זיינע אַפיקורסישע מיינונגען האָט ער שוין לאַנג פאַרלוירען זיין שטעל אין שול און איז געטריבען געוואָרען צוריק צו זיין אַלטער שוסטעריי, איז זיין באָרד נאָך אַלץ געווען רויט.

„יא, אָבער ווער האָט געמאַכט די נאַטור?“ האָט געענטפערט זיין נייער געזעל, און זיין אויסטערליש, למדנ'יש פנים האָט געגלייט מיט פּלפּול, און די ברענענדיגע לאַמפּ האָט געהאַנגען איבער זיין באַנק אויף שטריקלאַך פּונ'ם באלקען. די אַנדערע קלאַפּערס און שטיפּערס פון דער ספיטאַלפּילדער פּאַבריק, אין זייער איבערראַשטער נייגעריג־קייט אין דער פּראַגע פון וואַנען עס שטאַמט די נאַטור, האָבען אויף אַ רגע אויפּגעהערט איינצואַטעמען די ריחות פון געברענט פעץ, שוס־טערישען וואַקס און אַ קאָקס־פּייער צוגעפּילט מיט אָפּפאַל פון לעדער. „די נאַטור מאַכט זיך אַליין“, האָט דער רויטער שמש געענטפערט. דאָס איז געווען זיין דערקלערונג פון גלויבען — אָדער פון מלחמה. קען זיין אז עס איז געווען זיין באַקאַנטשאַפט מיט געטליכע זאַכען וואָס האָבען צו טאָן מיט שמשות, וועלכע האָט עס ארויסגערופען ביי אים דעם עקעל צו זיי. יעדענפאַלס, וועט ער זיך נישט לאָזען איצט דרייען אַ קאָפּ פון זוסמאַן הערץ, כאָטש ער האָט אויסגעצייכענט גע־וואוסט אז זוסמאַנ'ס ווערקשטאַטעל וואָס איז געווען דאָס איינציגע פּול מיט ביכער, איז טאַקע געווען דאָס איינציגע וואָס האָט זיך פאַר אים געעפּענט, ווען די פּרימערע שוסטערס פּונ'ם געטאָ האָבען דער־קלערט אז זיי זיינען „פאַרפּוילט“. ער איז באַמת געווען איבערראַשט

צו געפינען, אז זוסמאן איז געווען א גלויבער אין דעם איבערנאטיר־ליכען, כאָטש ער האָט געהערט זיך שושקען אז דער מענש איז געווען אזא גרויסער אפיקורס ווי ער אליין. האָט מען דען נישט געזען זוסמאנען — יאָ, און זיין ווייב הילדע אויך, וואָס טראָגט קיין שייטעל נישט — ארויסקומען פון דער מעכטיגער קירך וואָס איז געשטאנען אין איר דומפיגער מאַיעסטעט צווישען אירע הויכע, פאַרלאָזענע קברים ווי די קעסטלאַך, און איז געווען פאַר'ן געטאָ בלויז א געוויסער פונקט אין דער געגענט און דער פינקטליכסטער זייגער? און דאָך, אָט איז זוסמאן א שטענדיגער איינגייער אין דער שול אויפ'ן ערשטען שטאָק — נאָך מער, א למדו, אזוי געלערענט אין לשון קודש, שוין אָפגערעדט פון איראָפּעאישער בילדונג, אז דער רויטער שמש האָט זיך אליין געפילט פאַר אן עם האַרץ, און האָט זיך נאָך בלויז געהאַלטען ביי זיין העכערקייט ווען ער האָט זיך דערמאָנט אז געלערענטקייט מיינט נישט אַלעמאַל לאָגיק.

„די נאַטור מאַכט זיך אליין!“ האָט זוסמאן צוריקגעענטפערט מיט א טאָלעראַנטען שמיכעל. „מען קען פונקט אזוי זאָגען אז אָט דער שטיוועל האָט זיך אליין געמאַכט! די טעאָריע פון עוואָלוציע שטעלט בלויז די מיסטעריע ווייטער אויף צוריק, און שוין אין דער גמרא געפינען מיר —“

„די נאטור האָט געמאַכט דעם שטיוועל“, האָט דער רויטער שמש איבערגעשלאָגען. „די נאַטור האָט אייך געמאַכט, און איר האָט געמאַכט דעם שטיוועל. אָבער קיינער האָט נישט געמאַכט די נאַטור.“ „אָבער וואָס איז די נאַטור?“ האָט זוסמאן אויסגערופען. „גאָט'ס מאַנטעל, ווי געטע זאָגט. רופט עס נומענאָן, אזוי ווי קאָנט, אָדער געדאַנק און אויסדענונג, ווי שפינאָזא — מיך אַרט נישט.“

דער רויטער שמש איז צייטווייליג אנטשוויגען געוואָרען אויס דרך ארץ פאַר אַזעלכע אומבאקאנטע נעמען און אירדען, וואָס זיינען נאָך דערצו אויסגעדריקט געוואָרען מיט דייטשע ווערטער, וואָס זיינען געווען פרעמד זיין באַגרענעצטען אידישען וואָקאַבולאַר.

דאָס צימער אין וועלכען זוסמאן האָט געטראכט און געאַרבעט איז געווען איינס פון צוויי וואָס ער האָט געדונגען ביי דעם קריסט־ליכען קאָרן־געשעפט־פאַרוואַלטער — וואָס איז געווען דער אייגענ־טימער פון דעם הויכען הויז — אַ דיסער לאָנדאָנער פּאָלקסמענש וואָס

האָט פארבראכט זיין לעבען אַלס בוכהאַלטער אין אַ קליינען קאנצע-
 לאַרע אויף רעדלאך, נאָר וואָס די מוסטערען פון האָבער און הונט-
 ביסקוויטען אין זיין פענסטער האָבען אים צוגעגעבען אַן אַטמאָספערע
 פון ראַזיגער הערליכקייט. אָט די פּערזענליכקייט האָט געצויגען אַ
 קליינע איינקונפט פון די איינוואוינער פון זיין הויז, וואו די טרעפּ
 האָבען אויסגעשטעלט שיכטען פון קינדער פון פארשידענער סאָציאַל-
 לער אנטוויקלונג, און צו וועלכען די שול אויפ'ן ערשטען שטאַק האָט
 צוגעגעבען אַ גרויסע פּליסענדיגע באפעלקערונג. זוסאמנ'ס קומען
 אַהין איז נישט געווען די איינציגע זאך אין אים וואָס האָט פאַרוואנד-
 דערט דעם רויטען שמש. עס איז אויך געווען אַ פינע אונטער-
 טעניגקייט אין זיין האַלטונג וואָס איז נישט געוויינליך ביי מייסטערס,
 אָדער ביי פרומע מענשען. זיין איינזעעניש פאַר זיינע אַרבעטער
 האָט אין דעם שמש'ס אויגען אויסגעזען ווי אַ שלעכטע געשעפטס-
 פירונג, און דער שווערער פאַרלוסט וואָס ער האָט געליטען דורך דעם
 וואָס איינער פון זיינע מענשען האָט אויספאַרקויפט אַ גראַטע פינע
 סחורה און האָט געמאַכט פּליטה קיין אַמעריקע, איז פאַרדינטערדייט
 געקומען פון זיין צוטרוי אין אַן אַנדער פרומען אידען.

2

נישט קוקענדיג אויף דעם רויטען שמש'ס שכל'יגקייט, וועלכע
 זייענדיג געבויט אויף פאקטען פון לעבען, האָט זיך נישט געלאָזט
 צודריקען פון הויכגעפליגעלטע דייטשע ווערטער, האָט דער מייסטער-
 שוסטער אים ארויסגעוויזען אַ סך איינזעעניש און האָט אים אָפט
 פאַרבעטען צו פאַרבלייבען אויף וועטשערע. כאָטש דער שמש האָט
 געפילט אַז דאָס איז בלוז געווען די געהעריגע אַנערקענונג פון איין
 תלמיד חכם צו אַ צווייטען, אפילו ווען אַ קלענערער תלמיד חכם, איז
 ער צייטענווייז געווען אומ'שכל'דיג דאנקבאר פאַר דער טובה צו
 האָבען אַן אָרט וואו צו פאַרברענגען זיינע אַווענטען. ווייל אין געטאָ
 האָט מען אים נישט געוואָלט זען — אין דעם איז קיין צווייפעל נישט
 געווען. די בעלי בתים אין זיין אַלטער שול איבער וועלכער ער האָט
 אַמאָל געבאַלעבאַטעוועט אַלס שמש זיינען אים איצט פאַרבייגעגאנגען
 מיט זויערע פנימ'ער — „א הונט באַהאַנדעלט מען נישט אַזוי“, האָט

דער שמש צו זיך אליין געזאגט, זיך צופענדיג אן אומגליקליכער ביי זיין רויטער באָרד.

„איך בין דאָך נישט קיין משומד“. אן איינגעבוירענער אינעם סטינקט האָט צוגעגעבן אז דאָס וואָלט געווען אַ גערעכטע אנט-שולדיגונג צו פארשעלטען אים. „איך קען דאָך נישט ווערען קיין גוט-פריינט מיט די גוים, בין איך אָפגעשניטען פון ביידע“.

ווען צוויי פון די ארבעטער האָבען זיך נאָך אַ רעגענטורס אָפּ געזאָגט צו ארבעטען ביי זוסמאנען אויפ'ן געשוואוירענעם גרונט אז אפיקורסות ציט צו דונערען, האָט זוסמאנ'ס געטריישאפט צום פריי-דענקער פארוואנדעלט דעם שמש'ס דאנקבארקייט אין אַ שטענדיגער איבערגעבענקייט.

און, אחוץ אַנדערע איינזעענישען, זיינען יענע וועטשערעס געווען גאָר אַנגענעם נאָך דער ארבעט און דער בלאָטע פונ'ם טאָג. דער שמש האָט באזונדערס באוואונדערט זוסמאנ'ס הענט ווען די שווארצע בלאָטע איז אַראָפגעוואשען געוואָרען פון זיי, די פינגער זיינען געווען אזוי לאַנג און פארשפיצט. פארוואָס זיינען זיינע אייגענע פינגער באשאפען געוואָרען אזוי קלאַציג און פירעקעכיג? אז די נאטור האָט זיך יאָ אליין געמאכט, פארוואָס איז זי געווען אזא אומגעווענע אַזעלכע ארבעטער? ניין, פארוואָס האָט זי אים נישט געקענט געבען אַזעלכע ווייסע ציין אזוי ווי זוסמאנ'ס ווייב? נישט ווייל זיי זיינען געווען אזוי שרייעוודיג — ניין, איר האָט מער געטראכט וועגען דער זיסקייט פונ'ם שמייכל פון וועלכען זיי זיינען אַ טייל געווען. דאָך, אזוי ווי די אומרעגעלמעסיגקייט פון דער נאטור האָט זיך באזונדערס ארויס-געוויזען אין זיינע אייגענע ציין, האָט ער זיך נישט געקענט העלפען נישט צו טראכטען פון דעם.

ווען דער רויטער שמש וואָלט נישט געווען קיין אַלמן, וואָלט אפשר דער אויפריכטיגער ערפאָלג פון דעם הערץ-פאָרעל זיינע אייגענע געדאַנקען געווענדט צו יענעם גליקליכען צושטאנד. אָבער אזוי, האָט ביים אָנבליק פון זייער גליק טיילמאָל דורכגעבליצט דורך זיין האַרץ דער באַנייטער ווייטאָג פון אומזיסטער בענקשאפט נאָך זיין לאַה'ן, וואָס איר טויט פון אַ ראַס האָט פאַרענדיגט זיין באַגריף פון דער נאַ-טור. גליקליכער זוסמאן, צו האָבען געפונען אזא סימפאטישען שותף אין אַ שיינער פרוי! ווייל הוילדע האָט אויך געהאַט זוסמאנ'ס חלומות,

און האָט אַפילו איבערגעשריבען זיין גרויס ווערק צום דרוק, ווייל די געשעפטען זיינען געגאנגען לעבעדיג און ער וועט אינניכען האָבען אַנגעזאמלעט גענוג געלט עס אָפצודרוקען. דאָס גרויסע ווערק, וואָס דעם סוד דערפון האָט דער רויטער שמש אויך געוואוסט, איז געווען געשריבען אין לשון קודש, און די פיינע דריידעלאך און ציקלאך וואָל-טען אַפילו געווען אַ כבוד פאר אַ סופר. דער שמש אַליין האָט עס נישט געקענט פארשטיין, ווייל ער האָט בלויז געקענט דעם געוויינ-ליכען אַלף בית וואָס מען זעט אין ספרים און ספרי תורות, נאָר דער ערשטער בליק אריין וואָס דער שטאַלצער זוסמאן האָט אים ערלויבט, האָט אַוועקגענומען זיין לעצטען אומרעספעקט פאר זיין בעל הבית' גייסט, אָבער נישט אַוועקגענומען מיט זיך די מיסטעריע פון דעם גייסט'ס פארבלאָנדזשעניש.

„אָבער איר חלומ'ט מיט אָפענע אויגען“, האָט ער געזאָגט, ווען מען האָט אים דערקלערט וועגען וואָס עס האָט זיך אין דעם ווערק גע-האַנדעלט.

„ווי מיינט איר?“ האָט הולדע צערטליך געפרעגט, מיט דעם וואונדערליכען שטייבעל אירען.

„פאראייניגען די אידען מיט די קריסטען! משונעת!“ ער האָט ביטער געלאַכט. „איר פאַרנעסט וואָס מיר זיינען דורכגעגאַנגען אין פּוילען? און אַפילו דאָ, אין דעם פרייען ענגלאַנד, קענט איר גיין אין גאס אז יעדעם שייגעצעל זאָל אייך נישט נאָכשריייען און נאָכ-פרעגען, ווער האָט דער'הרג'עט קריסטוס'ן?“

„יא, אָבער אין דעם ספר דערקלערט מײן מאַן אז נישט די אידען האָבען דער'הרג'עט קריסטוס'ן, נאָר הורדוס און פּילאַט.“

„ווי עס שטייט אין די קאָרינטיער“, האָט זיך זוסמאן אייפערדיג אָפגערופען: „מיר רעדען גאָט'ס חכמה אין אַ מיסטעריע, וואָס קיי-נער פון די פרינצען פון דער וועלט האָט נישט געקענט. ווייל ווען זיי וואָלטען זי געקענט, וואָלטען זיי נישט געקרייצטיגט דעם האַר פון האַרליכקייט.“

„אזוי“, האָט דער שמש געזאָגט, אָפען באאיינדרוקט.

„זיכער“, האָט הולדע באשטעטיגט. „נאָר, אזוי ווי זוסמאן דער-קלערט דאָ, האָבען זיי געוואָרפען די שולד אויף די אידען, וועלכע האָבען צו שטארק מורא געהאַט פאַר די רוימער עס אָפצולייקענען.“

דער שמש האָט נאָכגעטראַכט.
 „ווען די קריסטען וועלען נאָך דאָס פאַרשטיין“, האָט זוסמאַן
 געזאָגט, און ווייטער אַנטוויקעלט זיין טענה, „וועלען זיי אויסשמערע-
 קען די האַנט צו אונז“.

דעם שמש האָט אַ בליץ געטאָן אַ געדאַנק. „אַבער ווי אזוי
 וועלען אייך די קריסטען לעזען? קיין קריסט פאַרשטייט נישט קיין
 לשון קודש“. זוסמאַן איז אויף אַ ווייל געבליבען געפלעפט. „אַבער
 דאָס איז נישט אזוי פיל פאַר די קריסטען“, האָט ער אויסגעטייטשט.
 „עס איז פאַר די אידען — אַז זיי זאָלען אויסשמערעקען די האַנט צו
 די קריסטען“.

דער רויטער שמש האָט אים אָנגעקוקט אין דערשטוינטער שטיי-
 לער פאַרוואַנדערונג. „נאָך גרעסערע משוגעת!“ האָט ער ענדליך
 ארויסגעזאָמט. „זיי וועלען אייך באהאַנדלען ערגער ווי זיי בא-
 האַנדלען מיך“.

„נישט ווען זיי וועלען לייענען מיין ספר“.

„גראַד ווען זיי וועלען לייענען אייער ספר“.

הולדע האָט רוהיגליך געשמייכעלט. „זיי קענען מיין מאַן גאָר
 נישט טאָן. ער איז זיין אייגענער בעל־הבית, אַ דאַנק דעם רבונג של
 עולם. קיינער קען אים נישט אַוועקשיקען“.

„מען קען אים באַליידיגען“.

זוסמאַן האָט לייכט געשאַקעלט מיט'ן קאַפּ. „קיינער קען מיך
 נישט באַליידיגען!“ האָט ער איינפאַך אַ זאָג געטאָן. „ווען אַ הונט
 בילט אויף מיר האָב איך רחמנות אויף אים וואָס ער ווייסט נישט אַז
 איך האָב אים ליב. איצט קומט צום טיש. דער געמאַרענירטער
 הערינג האָט אַ וואַילען ריה.“

אַבער דער רויטער שמש איז נאָשט געווען איבערצייגט. „איבער-
 ריגענס, צו וואָס זאָלען מיר זיך איבערבעטען מיט די קריסטען — די
 נאַרישע גוים?“ האָט ער געפרעגט, ווען ער האָט גענומען אַ פאַרענ-
 דיגע שאַל קאווע פון פרוי הערץ.

„עס איז אַ פראַגע פון דער צוקונפט פון דער וועלט“, האָט זום-
 מאַן ערנסט געזאָגט, אויסטיילענדיג דעם הערינג, וועלכען דער הענדר-
 לער און מאַרינרער האָט שוין צושניטען אויף קליינע שטיקעלאַך.
 „אַט די פיינדשאפט איז אַ פאַרקריפּונג פון די פּרינציפּען פון ביידע

גלויבענעס. דארפען מיר דערלאָזען אז דאָס זאָל אזוי אייביג אָנגיין? " דאָס וועט אזוי לאַנג אָנגיין ביז זיי וועלען ביידע פאַרשטיין אז די נאַטור באשאפט זיך אליין, " האָט דער רויטער שמש געזאָגט. " דאָס וועט אָנגיין אזוי לאַנג ביז זיי וועלען ביידע פאַרשטיין מיין מאַנ'ס בוך, " האָט הולדע פאַרריכט. " נישט אזוי לאַנג ווי אידען וואוינען צווישען קריסטען. אפילו דאָ זאָגען זיי אז מיר נעמען ארויס דאָס ברויט פון מויל ביי די קריסט־ליכע שוסטערס. ווען מיר וואָלטען איצט געהאַט אונזער אייגען לאַנד — "

" שטיל! " האָט זוכמאַן געזאָגט. " איר טראָגט זיך אויך ארום מיט דעם מאטעריאליסטישען חלום? אונזער קיניגרייך איז גייסטיג. נאַציאָנאַליטעט — די וועלט שטינקט פון דעם! דייטשלאַנד פאַר די דייטשען, רוסלאַנד פאַר די רוסען. אויסלענדער צום טייוועל — בא! זעלבסט־ליבע וואָס פּאָזירט פאַר פאַטריאָטיזם. מיר ווילען מענטשליכע ברודערשאפט. האָט איר פאַרגעסען ווי אזוי דער מדרש פאַרטייטשט דעם פסוק אין שיר השירים: "איך באשווער איך, טעכטער פון ירושלים, ביי די הירשען און ביי די אינדען, אז איר זאָלט נישט אויפ־וואַכען און נישט אויפוועקען מיין געליבטען, ביז עס וועט אים גלוםטען?"

דער רויטער שמש וואָס האָט קיינמאָל נישט געלערענט קיין שורה פונ'ם מדרש האָט נישט געליקענט אז ער האָט פאַרגעסען די פאַר־טייטשונג, נאָר ער איז אַלץ באשטאַנען: "און אפילו ווען מיר האָבען נישט דער'הרג'עט ישוע הנצרי, וואָס פאַר אַ נוטס וועט עס טאָן די אידען ווען מען וועט עס זיי זאָגען? עס וועט זיי בלוזי אין כעס אריינברענגען."

" פאַרוואָס? " האָט זוכמאַן געזאָגט, נישט פאַרשטייענדיג. "עס וועט זיי פאַרדריסען וואָס זיי זיינען געפייניגט געוואָרען פאַר גאָרנישט."

" אָבער זיי זיינען דאָך נישט געפייניגט געוואָרען פאַר גאָרנישט! " האָט זוכמאַן אויסגעשריען, אַוועקלייגענדיג אַן אויפגערענטער זיין גאַפּעל. "זיי האָבען פאַרליקענט דעם גרעסטען זון. ווייל, ווי ער האָט געזאָגט אין מאטעאָס, "איך קום דערפילען משה'ס תורה". האָבען נישט אַלע נביאים, זיינע פאַרגענגער, אויך אויסגערופען געגען

בלויער פאָרם און קרבנות? זיינען נישט די לערער אין ישראל, וואָס האָבען אים נאָכגעפאָלגט, אויך באשטאנען אויף אַ ריין האַרץ און אַ נשמה אָן זינד? ישו דאַרף צוריקגעשטעלט ווערען אויף זיין אמת'דיג אָרט אין דער הערליכער קייט פון אידישע נביאים. ווי איך מאַך קלאָר אין מיין קאָפיטעל איבער דער פּילאָזאָפּיע פון רעליגיע, וואָס איך האָב באַגרינדעט אויף אימאַנועל קאַנט, איז דאָס גרונט-ווערק פון שכל —

אַבער דאָ האָט דער רויטער שמש, וואָס זיין קאווע האָט זיך קוים אַריינגעזופט אין ריכטיגען קאַנאַל, צועפענט דאָס מויל — „איר האָט דאָס אַריינגעשטעלט אין אייער ספּר?“

דאָס ווייב האָט אָנגערירט דעם מאַנוסקריפט מיט פּרומען שטאַלץ. „דאָ שטייט אַלץ“, האָט זי געזאָגט.

„וואָס! פּסוקים פון נייעם טעסטאַמענט?“

„פון אונזערע אידישע אַפּאָסטאָלען!“ האָט זוסאַם געזאָגט.

„נאַטירליך! אויף יעדען בלעטעל!“

„אויב אזוי זאָל איך גאָט העלפען!“ האָט דער רויטער שמש

געזאָגט.

3

„אחות העמים“ איז אַרויסגעגעבען געוואָרען. כאָטש דער חשבון איז געווען אַ סך אַ גרעסערער ווי דער העברעאישער דרוקער האָט אויסגעגעבענט — ווייל עס זיינען געווען אַלערליי געהיימע חשבונות פאַר קאַרקטורען, וואָס האָבען צוגענומען זייער לעצטען אָפּגעשפּאַר-טען גראַשען, זיינען אָבער הוֹלדע און איר מאַן געווען גליקליך. זיי האָבען פאַרזייעט די זאַמען, און האָבען מיט אַן ערנסטען גלויבען גע-וואָרט די איינזאַמלונג, די פאַרברידערונג פון די אידען מיט די קריסטען.

דאָס בוך, וואָס איז געווען אין אַ פאַפּירענעם איינבאַנד, איז געווען אַרויסגעגעבען פאַר אַ שילינג. פּינף הונדערט קאָפּיעס האָט מען אָפּגעדרוקט פאַר דער אויסגאַבע. נאָך זעקס חדשים איז דער חשבון געשטאַנען אזוי: פאַרקויפט, פיר און אַכציג קאָפּיעס. רעצענז-זיעס, צוויי אין די אידישע צייטונגען (געדרוקט אין דער אייגענער דרוקעריי ווי זיין בוך און דערפאַר פאַראַנטוואָרטליך צו הינטערטרעפּ

איינפלוס). די אידיש-ענגלישע צייטונגען, וואָס האָבען אין זוס' מאַנ'ס פּאַנטאַזיע געלויבטען מיט וועל'ט-צוטרייסלונג, האָבען אַפילו נישט דערמאָנט אַז עס איז דערשינען. עס וואָלט אַפילו געווען בעד סער ווען די זשארנאַלישע צייטונגען וואָלטען עס אויך אַזוי פאַר-שוויגען, ווייל, כאָטש עס האָבען צירקולירט ווייניגער ווי הונדערט קאָפּיעס פון „אחות העמים“, איז דאָס בוך געווען ביי אַלעמען אין די מיילער — ווי אַ שטיק חזיר וואָס מען דאַרף מיט שוידער צוריק אויס-שפּיען. דער רויטער שמש האָט שוין געהאַט גאָר אַ געזונטען חוש. דאָס געמאָ, וואָס איז שוין געווען צוגעוואוינט צו הינטערווייליגע אָנפאַלען אויף איר נייסטיגער פעסטונג, האָט מורא געהאַט פאַר שרײַ בעד אַפילו וואָס האָבען געשריבען לשון קודש. נישט קוקענדיג אויף דעם אַריענטאַלישען סקאַנדאַל וואָס דער דורכגעטריבענער שוסטער האָט באשאפען, האָבען אָבער זיינע ברידער אידען געזען די געשפּאַל-טענע קלױען. זיי האָבען זיך נישט געלאָזט אָפּמאַרען פון דער אוי-בענאוויפיגער הייליגקייט וואָס דאַרווין און שאָפּענהויער — הפנים בישאָפּען פון דער באפעסטיגטער קירך — האָבען אויסגעכאַרגט פון זייערע העברעאישע שריפטען. דאָס איז דאָך טאַקע געווען די אייגע-נע קונץ פון די שאַטענס וואָס האָבען פריי באשפרענקעלט מיט לשון קודש זייערע אויסטייל-בלעטלאך וואָס האָבען איינגעלאָדען נשמות וואָס האָבען געזוכט ליכט צו קומען און געפינען עס אין ווייטשעפעל ראָוד צווישען דריי און זיבען. אַפילו די קריסטין מיט דער דינער נאָז וואָס האָט אָנגעהויבען דורך מאַלען אַ העברעאישען פּסוק איבער זייער וואוילטעטיגקייט-ביוראָ, האָט עס אויך אויפגעגעבען פאַר האַפ-נונגסלאָז. אָבער דער פאַקט וואָס דאָס געמאָ איז געווען שארפּזעאיג און האָט נישט געמינערט דעם פאַרפאַסער'ס פאַרראַט צו זיין פּאָלק און גלױבען. מען האָט זוסמאַנ'ען געגעבען מיט שטאַרקייט צו פאַר-שטיין אַז זיין אָנוועזענהייט אין דער קליינער שול וואָלט געפירט צו אַ טומעל ביים דאוונען. „דער איד דאַרף נישט קיין שול צום דאוונען“, האָט ער געזאָגט. „זיין לעבען איז אַ תפילה, זיין ווערקשטאַט אַ שול“. זיינע אַרבעטער האָבען אים פאַרלאָזט איינציגווייז אַזוי גיך ווי זיי האָבען געקענט קריגען אַרבעט ערגעץ אַנדערש. „מיר וועלען קריגען גוים“, האָט ער געזאָגט. אָבער די אַרבעט אַליין האָט אויפגעהערט אריינצוקומען. ער

איז געווען אָפּהענגיג פון אַ גרויסער פירמע וואָס איר קאַפּ איז געווען דער פּרנס פון אַ נאָרד לאַנדאָנער קהילה, און ווען איינער פון זום-מאַנ'ס אַרבעטער, וואָס האָט געוואָלט גיין אין אַ געשעפט פאַר זיך, איז אַוועק צו אים און אים דערציילט די מעשה, האָט מען אים איבער-געגעבען דעם קאָנטראַקט, און זוםאַנ'ען האָט מען אומגעקערט זיין איינלייג-געלט. אָבער שווערער פון די אַלע צרות איז געווען הולדע'ס פּלוצימדיגע קראַנקהייט, און כּאָטש דאָס אומגעקערטע איינלייג-געלט איז איצט צונאָך געקומען צו באַצאָלען דעם דאָקטאָר, איז די אויסזיכט נישט געווען קיין פּריליכע. אָבער „איך וועל אַליין ווערען אַ בעל-מלאַכה“, האָט זוםאַן מיט בטחון געזאָגט. „כּיי מיינע ברודער וועט פאַרביי דער פאַרדרום ווען זיי וועלען באמת פאַרשטיין מיין געדאַנק. דערנאָך ווירסט עס אין זיי, ווייל אפילו ווען מען האַסט אַ געדאַנק מיינט אַז מען טראַכט איבער אים.“

דער רויטער שמש האָט ביז געבורטשעט. ער האָט געהערט הולדע'ן הוסטען אין צווייטען צימער, און דאָס האָט אים ווי געמאָן אין דער ברוסט.

אָבער עס איז איצט געווען זומער, און אַ נישקש'דיגען פאַס בלאָען הימעל האָט מען געקענט זען פּונ'ם פענסטער, און די שטויב-באלאָדענע פאַסען זון וואָס האָבען אריינגעשטראָמט האָבען דערמוטיגט הולדע'ן צו ווערען בעסער. זי איז אינזיכען אויפגעשטאַנען און האָט אָנגעהויבען ארומגיין, נאָר דער דאָקטאָר האָט געזאָגט אַז זי איז זייער צוטרייסעלט און אַז זי דאַרף האָבען ים-לופט. אָבער דאָס, פאַרשטייט זיך, איז איצט געווען אוממעגליך. הולדע אַליין האָט געזאָגט אַז אַ סך בעסערע לופט קען מען קריגען אויבען, אין בוידעם, וואָס איז צום נליס געווען „צו פאַרדינגען“. אמת אַז עס איז דאָרט געווען בלוז איין צימער. עס איז אָבער געווען אַ סך ביליגער. דעם רויטען שמש'ס האַרץ איז געווען שווערער ווי די מעבעל וואָס ער האָט גע-האַלפּען ארויפטראַגען. אָבער דאָס פאַרעל האָט נישט געהאַלטען מיט אים און זיינען נישט געווען אַזוי טרויעריג. זיי האָבען געשפאַסט און געלאַכט, מיט אַזאַ גרינג האַרץ, אַזוי ווי די פּריליכע קינדער אויף די שטיגען וואָס האָבען געהאַלפּען ביים איבערטראָגען די זאַכען. „מיין אידעאַל האָט מיך דערהויבען נענטער צום הימעל“, האָט זום-מאַן געזאָגט. יענע נאַכט, נאַכדעם ווי דער רויטער שמש האָט צו-

נויפגעשרויפט דאָס בעט, האָט ער זיך פאַרנונען צו לאָזען זיך איבער-
רעדען צו בלייבען אויף וועמשערע. ער האָט שוין געהאַט אויפגע-
געבען די געוואוינהייט אזוי גיך ווי זוסמאַנ'ס פינאַנסען האָבען זיך
אַנגעהויבען אויסצולאָזען.

כדי צו דערוואַרימען דאָס הויז האָט הוילדע אריינבאשטעלט גע-
באקענע קארטאָפליעס און לעבער פון דער גאַרקיד, און עס זיינען אויך
געווען דריי ליליכע פעניצלעך פלוימען-פודינג.

„פלוימען-פודינג“ האָט זוסמאַן אַ דערפרייטער אויסגערופען,
שמעקענדיג מיט די נאָזלעכער דעם פיינעם מאכל. „דאָס איז אַ גוטער
סימן פאַר דעם אידעאל!“

„ווי אזוי אַ סימן?“ האָט געפרעגט דער רויטער שמש.
„איז פלוימען-פודינג נישט פאַרבונדען מיט קריסמעס, מיט פרידען
אויף דער ערד?“

הוילדע'ס אויגען האָבען אויפגעבליצט. „יא, דאָס איז אַ סימן —
די ברודערשאפט פון די פעלקער! דער איד וועט זיין דער פרידענס-
שליח פון דער וועלט.“ דער רויטער שמש האָט סקעפטיש ווייטער
געענטען. ער האָט דורכגעשטודירט דעם „אחות העמים“ און האָט
זיך דערמיט טאַקע שטאַרק אויסגעבעסערט זיין לשון קודש אָבער ער
האָט ווייניג וואָס געלערענט. ער האָט עס אפילו געשטודירט אין
הוילדע'ס אַריינגעלען מאַנוסקריפט, וואָס ער האָט געבאַרגט און קיינ-
מאַל נישט ברעה געהאַט אומצוקערען. אָבער ער האָט נאָך אַליץ נישט
געקענט גלויבען אזוי ווי זיין פריינט אין דער מעגליכקייט צו פאַר-
פולקאָמען די מענשהייט. אפשר ווען זיי וואַלטען געוואוסט ווי אזוי
ער האָט פאַר'שכור'ט נאָך זיין ווייב'ס טויט דאָס וואָס ער האָט אָפ-
געשפּאַרט, וואַלטען זיי געהאַט אַן ערגערע מיינונג וועגען דער מענש-
הייט און אירע מעגליכקייטען צו ווערען פאַרפולקאָמט. נאָך אַלעם,
זיינען הוילדעס געווען צו זעלטען צו מאַכען די וועלט ניכטער, און נאָך
ווייניגער ברידערליך און, וואָס פאַר אַ וואוילע מענשען זיי זיינען נישט
געווען, האָט אָבער די ערליכקייט פאַרלאַנגט, נישט ארויסצוקריגען
ביי זיי קיין טובות דורך מיטהאַלטען מיט זייער נאַרעריי.

„וואָס האָט אייך געגעבען אַזאַ געדאַנק אין אייער קאָפּ אריין,
זוסמאַן!“ האָט ער אומסימפּאַטיש אויסגערופען. זוסמאַן האָט נאַאיוו
געענטפערט אזוי ווי אויף אַ פּראַגע —

„איך האָב דעם געדאַנק פון אַ אינגעל. איך געדענק איך בין אַמאָל געזעסען אין די זאַקען אויף דער ערד אין אַ שול אין פּוילען אים תּשעה באַב, און האָב מיך געוואונדערט פאַרוואָס מיר זאָלען אַזוי וויינען אויף חורבן ירושלים, וואָס האָט אונז צושפּרייט צווישען די פעלקער אַזוי ווי פּרוכטבאַרע זאַמען. ווי אַזוי דען זאָל ישראל דער פּילען זיין שלחות? איך געדענק“ — און דאָ האָט ער נאָכדענקליך געשמייבט — „אז אויפגעוועקט האָט מיך פון מיין טאַג-חלום אַ פאַטש אין פנים פון מיין אָרעמען אַלטען טאַטען, וואָס איז אין כּעס געוואָרען ווייל איך האָב נישט געזאָגט די תּפילות“.

„עס וועט זיך אַלעמאָל געפינען אימיצער צו געבען אייך יענע פאַטש“, האָט דער רויטער שמש אַן אָנגעמרוקעטער געזאָגט. „אַבער אין וואָס פאַר אַ זין איז ישראל צושפּרייט? מיר ווייזט זיך אויס אַן אונזער לעבען איז אומעטום אַזוי פאַרהוילען פון די פעלקער גלייך מיר וואָלטען אַלע צוזאַמען געווען אין ארץ ישראל“.

„איר רירט אָן אַ גרויסען אמת! אָ, ווען איך וואָלט נאָר געקענט שרייבען ענגליש! נאָר כאַטש איך לעז עס כּמעט אַזוי גרינג ווי דייטש, קען איך עס אָבער פונקט אַזוי ווייניג שרייבען. איר ווייסט דאָך ווי אַזוי מען דאַרף לערנען דייטש אין פּוילען — בנגבא — די גוים זיינען אייפערזיכטיג פון איין זייט און די אידען פאַרדעכטיג פון דער אַנדערער. איך האָב נישט געקענט ריזיקירען אַז די קריסטען זאָלען לאַכען פון מיין שלעכטען דייטש — דאָס וואָלט געשעדיגט מיין געדאַנק. און ענגליש איז אַ שפּראַך ווי דער עמק סידים — פול מיט גריבער“.

„מיר דאַרפען עס לאָזען איבערזעצען“, האָט הולדע געזאָגט. „נישט נאָר פאַר די גוים נאָר פאַר די רייכע אידען, וואָס זיינען ליבער דאַלער אין געדאַנק ווי די וואָס וואוינען אין אונזער סווארטאַל“.

„אַבער מיר קענען זיך איצט נישט דערלויבען צו באַצאָלען פאַר דער איבערזעצונג“, האָט זוסמאַן געזאָגט.

„אומזין. ביי אַ מענש בלייבט נאָך אַלעמאָל אַ שטיקעל צירונג“, האָט הולדע געזאָגט.

זוסמאַן'ס אויגען זיינען פייכט געוואָרען. „יאָ“, האָט ער גע-

זאָגט, צוציענדיג זי צו זיין ברוסט, „ביי אַ מענשען בלייבט אלעמאָל אַ שטיקעל צירונג“.

„נאָך מער משונעת!“ האָט דער דויטער שמש הייזעריג אויס־נערופען. „די ענגלישע אידען גייען געוואַלטיג אָן אידען! האָבען זיי אפילו דערמאָנט אייער בוך אין זייערע זשורנאלען? נאָר זיי האָבען עס מסתמא נישט געקענט איבערלייענען“, האָט ער צוגעגעבען מיט אַ געלעכטער. „אַ פיין ביסעל לשון קודש קען עס דער קליינער סעמפסאָן! איר קענט דעם קליינעם סעמפסאָן — ער איז געקומען שרייבען אַ רעפארט פונ'ם שיד-סטרייק פאַר דעם „פלעג אָוו דזשודעא“. איך האָב מיך אריינגעלאָזט אין אַ שמועס מיט אים — אַ פראָסטער חזיר-פרעסער. ער גלויבט אזוי ווי איך אז די נאַטור מאַכט זיך אליין“. אָבער זוסמאן האָט קוים געגעסען, און נאָך ווייניגער געהערט. „דו האָסט מיר געגעבען אַ נייעם פלאַן, הולדע“, האָט ער גע־זאָגט מיט באַגייסטערונג. „איך וועל שיקען מיין בוך צו די וויכטיג־סטע ענגלישע אידען — יאָ, באַזונדערס צו די רבנים. זיי וועלען איינזען מיין געדאַנק, זיי וועלען אים פאַרשפרייטען איבער דער וועלט, זיי וועלען צוערשט איבערגעווינען די אידען און דערנאָך די קריסטען“. „יאָ, אָבער זיי וועלען דעם געדאַנק אַרויסגעבען פאַר זייער אייגענעם“, האָט הולדע געזאָגט.

„איז וואָס זשע? דער וואָס גלויבט אין אַ געדאַנק, איז דער גע־דאַנק זיינער. ווי גרויס איז עס פאַר מיר וואָס איך האָב געהאַט דעם געדאַנק צוערשט! איז דאָס נישט גענוג פאַרוואָס צו דאַנקען נאָט? ווען מיין געדאַנק זאָל נאָר פאַרשפרייט ווערען אין ענגליש! ענגליש! האָסטו אַמאָל אַ טראַכט געטאָן וואָס דאָס מיינט, הולדע? די שפראַך פון דער צוקונפט! שוין איצט די שפראַך פון די גרעסטע פעלקער, און די פאַרשפרייטסטע אויף מענשליכע ליפּען אומעטום — אין איין יאָרהונדערט וועט זי באַדעקען די וועלט“. אויפהויבענדיג די אויגען צום באַרעגענטען משופּע־דיגען באַלעקען, האָט ער אַרויסגעמורמעלט: „וביום ההוא יהיה אדני אחד ושמו אחד“.

„דיין עסען ווערט קאַלט“, האָט הולדע צערטליך געזאָגט. ער האָט אָנגעהויבען צו רירען מיט זיין מעסער און גאַפּעל אזוי ווי אַ היפּנאָטיזירטער פון איר באַמערקונג, נאָר מיט זיין זעאונג טיף אין זיך.

4

פופציג קאפיעס פון דעם „אחות העמים“ זיינען צומאָרגענס אַוועקגעשיקט געוואָרען מיט דער פּאָסט צו די מערסטע רבנים און פיינע אידען. אין פארלויה פון די נעכסטע צוויי וואָכען האָבען זיבעצען באשטעטיגט מיט אַ פּאַרמעלען דאַנק אַז זיי האָבען דאָס בוך דערהאַלטען, פיר האָבען געשיקט דעם שילינג וואָס איז דערמאָנט געווען אויף דער הילע, און איינער האָט געשיקט פינף שילינג. דער לעצטער האָט זוסמאַנ'ען דערשלאָגען מער פון די אַלע אַנדערע. „וואָס האַלט ער מיך פאַר אַ שנאָרער?“ האָט ער געזאָגט, כמעט אין כעס, ווען ער האָט צוריקגעשיקט די געלט־אָנווייזונג.

ער האָט נישט פּאַראַויסגעזען דעם טאָג, ווען טאקע אַלס אמת'ער שנאָרער, וואָלט ער גערן גענומען פינף שילינג פון יעדען וואָס קען זיך פאַרגינגען צו געבען: ער האָט נישט געהאַט קיין נביא'יש פּאַר-געפיל פון די לאַנגע, פּאַמעלאַכדיגע בעטלערישע טעג וואָס וועלען צוברעכען זיין גייסט. ווייל כאָטש עס איז אים אַ צייט געלונגען צו באקומען גענוג אַרבעט פאַר זיך און פאַר דעם רויטען שמש, איז אָבער זיין חורבן בלויז אָפּגעלייגט געוואָרען. ביסלאַכווייז האָט ער אויס-פאַרקויפט זיין מאַשינעריע, זיינע ווערקשטאַטען און גלאַנץ־אייזענס זיינען פאַרשוואַונדען פונ'ם בוידעם, בלויז איין נויטיגער קאָמפּלעט איז געבליבען, און דער מייסטער און דער געזעץ־האַבען ביידע געמוזט גיין זוכען פאַר זיך אַרבעט ערגיץ אַנדערש. דער רויטער שמש איז ארויס פונ'ם הויזגעזינד, און איז אַראָפּגעקומען צו אַ האַלבען הונגער. זוסמאַן און הולדע, דורך כסדר אויספאַרקויפען זייערע שטיקלאַך צירונג און זייערע שבת'דיגע מלבושים, האָבען אויסגעהאַלטען אַ ביסעל לענגער, און הולדע האָט אויך אריינגעקראָגען צו נייען אַ ביסעל קינדער־וועש. נאָר מיט דעם צוריקקומען פונ'ם ווינטער איז הולדע'ס קראַנקהייט צוריקגעקומען, און דאמאָלס האָבען די באלבטע ביכער אָנגעהויבען צו אַנטבליזען די נאקעטקייט פון די געקאלטע ווענט. הולדע, וועלכע האָט זיך אָפּגעזאָגט אויפצונעמען דאָקטוירים וואָס האָבען גענומען באַצאָלט, האָט צוערשט מוטיג ארויסגעקעמפט דורך רעגען און נעפעל צו אַ פרייער קליניק, וואו אַ מאַסע פוילישע ווייבער מיט טיכלאַך אויף די קעפּ האָבען זי געשטופט, און וואו אַ געפלאַנץ

טער קריסטליכער דאָקטאָר, מיד פון די אידישערעדנדיגע ווייבער, האָט הויך געשריען און זיי איבערגעשראָקען. אָבער הוֹלדע איז ענדליך געוואָרען צו קראַנק צו דערוועגען זיך ארויסצוגיין, און זוסמאָן, וואָס איז נאָך אַלץ געווען אָן אַרבעט, האָט זיך געמוזט אומקוקען נאָך הילף. עס זיינען געווען גענוג צדקות אינ'ם געטאָ, אָבער צו צדקה, אַזוי גוט ווי צו אַרבעט, דאַרף מען גיין אויף דער לער. ער האָט עפעס געהאַט אָן אַנונג אַז עס זיינען דאָ מענשען וואָס האָבען דאָס מזל קראַנק צו זיין און צו קריגען יאָיכלאך און איינגעמאַכטסען. צו אַנדערע האָבען אויך גוטע מלאַכים אויסגעטיילט געהאַלטען, כאָטש אימיצער האָט אים אמאָל געזאָגט, אַז מען האָט שוואַכע מעגליכקייטען סיידען מ'איז אַ יאהודי. נאָר די וואָס האָבען נישט קיין ערפאַרונג אין בעטלען זיינען נאַטירליך נישט אַזוי ערפאַלגרייך ווי די וואָס ניבען זיך כסדר אָפּ מיט דעם. זוסמאָן האָט אומזיסט אויסגעריבען זיינע שייך צווישען דעם פינסטערען עולם אין קאָרידאָר, מען האָט זיך שוין פריער געשושקעט וועגען דעם וואָס ער האָט אַלץ אָפּגעמאַן, וואָס איינער אַ קאָנקורענט האָט געבראַכט אין דעם ווילדען קאַמף נאָך הילף. וואָס, העלפען אַ היפּאָקריט צו זיצען אויף ביידע ביינדיג לאַך פון קריסטענטום און אידענטום, וואָס ווערט געשפּייזט פון דער רחבות פון ביידע! אין אַט דער פינסטערער שעה איז צו אים צוגע- קומען יענע קריסטין מיט דער דינער נאָז, וועלכע האָט געוואונען קוראַזש פון זיין בוך און האָט דערשמעקט נשמות. זוסמאָן האָט זיך געוואַקעלט. פאַרוואָס זאָל ער זיך באַמת אָפּזאָגען פון זייער הילף? ער האָט געוואוסט פון זייערע טעג פון זעלבסט־אויפּפאַפּערונג, זייער אמת'ע פרייד אין ראַטעווען נשמות. וועגען זייער ברייטהאַרציגקייט האָט ער אַ סך מער געוואוסט ווי פון דער אידישער — די פינסטערע לעגענדע וועגען אַט די מעפיסטאָפּעלישע מאַטראָנעס האָט איינגע- שלאַסען קאָלדרעס, קליידער, פּאַרטוויין און אַלע פיינע עסענוואַרגען פונ'ם סעזאָן. ער האָט צוגעגעבען אַז הוֹלדע האָט שוין באַמת גע- האַלטען זייער שמאַל, און האָט זיי דערלויבט ארויפצוקומען. דערנאָך איז ער אהיימגעפאַרען צו שניידען טרוקען ברויט פאַר דער קראַנקער, אויסגעמוטשעטער, וועלכע איז אמאָל געווען שוין, און צו טרייסטען זי — ווייל עס איז געווען פרייטאָג־צורנאַכטס — דורך מקבל שבת זיין. און האָט פאַרענדיגט מיט „אַשת חיל מי ימצא“.

צומאָרנענס אין דער פרי איז אָנגעקומען א קאָרב, וואָס האָט פארשמעקט די לופט מיט די זיסע ריחות פון פיינע עסענוואַרנ. זוסמאָן האָט עס צוגענומען מיט פאַרגעניגען פון דעם אינגעל וואָס האָט עס געבראכט. „גאָט זאָל זיי בענשען!“ האָט ער געזאָגט. „א הון — וויינטרויבען — וויין. זע, הולדע!“

הולדע האָט זיך אויפגעזעצט אין בעט. אירע אויגען האָבען גע- פינקעלט, אַ ראָזע פאַרב האָט ווידער באַגאַסען די בלייכע באַקען. „פון וואַנען קומט דאָס?“ האָט זי געפרעגט.

זוסמאָן האָט זיך געקוויינקעלט. דערנאָך האָט ער איר געזאָגט, אז דאָס זיינען געווען די אָנזאָגערס אויף אַ וויזיט פון די גוטע שוועס-טער.

די ראָזקייט אין אירע באַקען איז געוואָרען רויט. „מיין אַרימער זוסמאָן!“ האָט זי מיט פאַרוואַרף אויסגערופען. „גיב זיי צוריק — גיב זיי גלייך צוריק! רוף צוריק דאָס אינגעל.“

„פאַרוואָס?“ האָט זוסמאָן געשטאַמעלט. רוף צוריק דאָס אינגעל!“ האָט זי באַפעלעריש איבערגע'חזר'ט. „ליבער גאָט! ווען מען זאָל זען אַט די פרויען אַרויפקומען אַהער, וואָלט שוין געווען נאָך דיין גאַנצען געדאַנק. און נאָך שבת דערצו! מענשען קוקען שוין אויף דיר ווי אויף אַ כלי פון די מיסיאָנערען. שנעל! שנעל!“

מיט אַ האַרץ צעווייטאָגט פון געמישטער ליבע און פּיין, האָט ער גענומען דעם קאָרב און נאָכגעאַיילט דעם אינגעל. הולדע איז צוריקגעפאלען אויף איר קישען מיט אַ זיפץ פון דערלייכטערונג. „גוטע נשמה!“ האָט זי געטראַכט אויסנוצענדיג די געלענענ-הייט וואָס ער איז נישט געווען זיך פריי אויסצוהוסטען. „פאר מיר טוט ער דאָס וואָס ער וואָלט בעסער פאַרהונגערט אידער עס צו טאָן פאַר זיך. אַ שיינע זאָך צו שטעלען אין געפאַר זיין געדאַנק — דעם חלום פון זיין לעבען! ווען די אידען וועלען זען אז ער מאַכט נישט קיין פאַרדינסט דערפון, וועלען זיי זיך אָנהייבען צו פאַרטראַכטען וועגען דעם. ווען ער וואָלט נישט געהאַט מיד פאַר אַ לאַסט וואָלט ער נישט געבראַכט געוואָרען דערצו. ער וואָלט געקענט מער אַרויסגיין און געפינען אַרבעט ווייטער אַוועק. דאָס

מוז נעמען א סוף — איך מוז שטארבען אָדער אינגיכען צוריק זיין אויף די פיס."

זוסמאן איז צוריקגעקומען, מיט לייריגע הענט און מיט א שווער האַרץ.

"גיב מיר א קוש, לעבען מיינס!" האָט זי אויסגערופען. "עס וועט מיר גיך בעסער ווערען."

ער האָט זיך אָנגעבויגען און באַרירט אירע הייסע, טרוקענע ליפען. "איצט זע איך", האָט זי געמורמעלט, "פאָרוואָס נאָט האָט אונז נישט באַשערט קיין סינדער. מיר האָבען געמיינט אז עס איז א צרה, אָבער זע! דאָס איז אז דיין געדאַנק זאָל נישט געשטערט ווערען."

"די ענגלישע רבנים האָבען נאָך נישט געצויגען קיין אויפֿ־ מערקזאמקייט דערצו", האָט זוסמאן הייזעריג געזאָגט.

"איז נאָך בעסער", האָט הולדע געענטפערט. "עס וועט אַמאָל זיין איבערגעזעצט אויף ענגליש — איך ווייס עס, איך פיל עס דאָ". זי האָט אָנגערירט איר ברוסט, און דאָס האָט זי געמאַכט הוסטען.

ווען הולדע איז צוגעשטאַנען שפעטער, און ער איז ארויס אויף אביסעל פרישע לופט, האָט אים אין דעם ברייטען פאָדערהויז אויף וועלכען די טרעפּ זיינען ארויס, אָפגעשטעלט כהן, דער שכן פונ'ם אונטערשטען שטאָק, א רוסישער איד מיט א שוואַרצער באַרד, אויסגעפוצט אין זיין שבת'דיגער אַטלעסענער קאַפּאַטע.

"וואָס איז מיט מיין מילך?" האָט פּלוצלונג א פרעג געטאָן כהן, וועלכער פלעגט אַ הויז פארקויפּען מילך אויף איינצעל, אויך צו שטעלען צו די אַרטיגע קרעמלאַך. "איר האָט זיך דאָך געמענט באַקלאָגען איידער אוועקצוגיין פון הויז קויפּען ערגעץ אנדערש. גלייבט מיר, אז איך מאַך נישט קיין אוצר דערפון. מען דאַרף אויפשטיין אין מיטען דער נאַכט צו זיין אין יוסטאָן צו באַגענע־ נען די באַנען, און די קאָנקורענטען שניידען אזוי דעם גאַרנעל, אז מען דאַרף פארקויפּען פאר אכצען פענעס א שטאַל־אַלאָן. און שבת פאַרדינט מען גאַרנישט. דערנאָך קומט דער אינספּעקטאָר און שטעקט אַריין זיין נאָז אין דער מילך."

„איר פארשטייט — מיין ווייב — מיין ווייב — איז קראַנק“,
 האָט זוסמאַן אַרויסגעשטאַמעלט. „טרינקט זי נישט קיין מילך“.
 „הם!“ האָט כהן געזאגט. „מילא, וועט איר דאָך מיר טאָן
 די טובה. עם בלייבט מיר אַזויפיל יעדען טאָג, אז עם מאַכט מיר
 אַזש מיין נאָמען זויער. איך בעט איך, טוט מיר א טובה און
 לאָזט מיר איך אַרײַנשיקען יעדע נאכט אַ קאַן פון דעם וואָס בלייבט
 מיר איבער. פארשטייט זיך, אומזיסט. שבת וואָלט איך דען
 גערעדט וועגען געשעפט מיט איך? איך האָב נישט ליב, אז מען
 זעט עם מיך אַרויסגייען. עם וואָלט זיך מיר געלוינט אז איך זאָל
 איר צאָלען אַ פעני אַ האַלבע קוואַרט“, האָט ער מיט פעסטטייט
 פאַרענדיגט.

זוסמאַן האָט אָנגענומען אַן שום פאַרדאַכט, און געווען דאַנק
 באַר וואָס עם איז אים באַשערט געווען אין איין צייט צו ברענגען
 נוצען אי זיך אַליין אין זיין שכן. ער האָט איצט אַרויפגעטראָגען
 אַ קאַן אויבען און דערקלערט די גאַנצע זאַך צו דער קליינערער הול-
 דע, וועלכע האָט אָבער גאַרנישט געזאָגט אַ חוץ, „דו זעסט, דער
 געדאַנק הייבט אָן צו אַרבעטען. ווען דאָס בוך איז צוערשט אַרויס-
 געקומען, האָט ער דיך נישט גערופען אַפיקורות — כאָטש ער אַליין
 פאַרקויפט שטילערהייט צו זיינע קונים שבת אין דער פרי?״
 „ערנער“, האָט זוסמאַן מיט פרייד געזאָגט, אין אַן אויפלייכט
 פון עראינערונגען.

ער איז ווידער אַרויסגעגאַנגען, דערלייכטערט און דערהויבען.
 „יא, דער געדאַנק אַרבייט“, האָט ער זיך אַ זאָג געטאָן, אַרויסקור
 מענדיג אין דער גראַעך גאַס אַרײַן. „די ברודערשאַפט פון די פעל-
 קער וועט קומען, נישט אין מיין צייט, אָבער זי וועט קומען“. און
 ער האָט נאָך אַמאָל אַרויסגעמורמעלט די האַפּענונג: „וביום ההוא
 יהיה אדני אחד ושמו אחד“.

„העי, וואו זיינען אייערע — אויגען?“

אויפגעוועקט פון דער קללה, איז ער פונקט אין צייט אראָפּ
 פונ'ם וועג פון אַ פלעמיש לאַסט־פערד וואס האָט געשלעפט אַ ביר-
 וואָגען. דריי אָפּגעריסענע אירלענדישע גאַסענאַינגלאַך, וואָס האָבען
 זיך געשלאָגען איינער דעם אַנדערען מיט די היטלען וואס זיי האָ-
 בען געדרייט אין דער לופטען צוגעבונדען צו קלייניקע נאָזטיכלאָך,

האָבען אויף אַ ווייל אָפגעשטעלט זייער געשלעג און צוזאמען אַ לויף געמאָן צו דער לייטער וואָס האָט אַרויסגעשטאַרצט הינטען פון וואָגען און האָבען זיך צוזאמענגעשטויסען מיט זוסאַמנ'ען אויפ'ן וועג. אַ הויקער אויף איין פּוס און מיט קראַנקע אויגען האָט אים אָנגעשלאַגען פענדיגע קאַלענדאַרטשיקלאַך. ער האָט געשאַקעלט מיט'ן קאָפּ אין אונמעכטיגען רחמנות און איז ווייטער געגאַנגען, פאַרטראַכט.

„מיט דער צייט וועט גאָט די קרומע מאַכען גלייך“, האָט ער געטראַכט.

אירען אין הויכע שוואַרצע קאַפּעלושען און שלעכט געמאַכטע רעס האָבען זיך פאַרבייגעשלעפּט, די אַקסלען איינגעבויגען. ווייבער זיינען געשטאַנען ביי די אָפענע טירען פון די אַלטע הייזער, אַ טייל אין זייערע שבת'דיגע זאַכען, טייל האָבען זיך חוצפה'דיג גע-וויזען אין זייערע וואָכעדיגע שמאַמעס, נישט נעמענדיג זיך אַפּילו די מי אַביסעל איבערצואַנדערשען זייער איינציג קלייד, ווי אַ פּר-מער צדיק האָט געראַטען. זיי האָבען אויסגעזען אָפּגענוצט און אויס-געמוטשעט, די אלע מאַמעס פון ישראל. אָבער עס האָבען זיך נאָך געפונען שוואַרץ-אויגיגע מיידלאַך פּריש און פּריילאַך, אין קינסט-לערישע קאָרסעטלעך פון פּיאָלעט און גרין אויסגעהאַפּטען מיט גאָל-דענע אַראַבעסקען.

ער האָט זיך פאַרקירעוועט ביים ראָג און איז אריינגעקומען אין אַ שמאַלער גאַס וואָס האָט געלעבט מיט דעם פּרייליכען ניגון פון אַ קאַטערינקע. זיין האַרץ האָט אויפגעלעבט. דער מיטענוועג האָט געשוויבעלט מיט אידישע קינדער, מייסטענס מיידלאַך, וואָס האָבען מיט שמחה געטאַנצט אין פאַרנאַכטיגען ליכט, ערפינדענדיג פאַרשידענע פאַרריימע טריט מיט אַ חן און אַ פייערדיגקייט וואָס האָט אויפגעלויכטען זייערע אויגען מיט פונקען און געמאַלען אַ טיפּערע רויטקייט אויף זייערע איילבירטענע באַסען. אַ שפּרייט-גענדיגע מיידעלע מיט קרומע פּיסלאַך האָט זיך, ווייזט אויס, איינ-נאַנצען פאַרגעסען אָן איר פאַרקריפּעלטקייט. די פינגער פון אירע פּיס האָבען זיך באַגעגענט גלייך ווי זי וואָלט עס לוסטיג אומיסטען ערפונדען.

זוסאַמנ'ס אויגען זיינען פול געווארען מיט טרערען. „טאַנץ

ווייטער, טאגן ווייטער, האָט ער געמורמעלט. „גאָט וועט באַמט די קרומע מאַכען גלייך“.

אויף איין זייט פון דער קאָטערינסקע ביים הענטעל האָט ער געזען איז געווען צוגעפּעסטיגט אַ קליין קעסטעלע, אין וועלכען עס איז געלעגען אזוי ווי אין אַ וויגעל, עפּעס וואָס האָט אויסגעזען ווי אַ מאַלפּעלע, און דערנאָך ווי אַ ליאַלע, נאָר ווען ער האָט זיך נענדטער צוגעקוקט האָט זיך עס פאַרוואַנדעלט אין אַ פיטשינסקע קליין קינד, מיט פּלאַסענע האָר, מיט גרויסע גרויע אויגען וואָס האָבען אַרויסגעשטערענט פון אונטער אַ בלוי הימעלע, און האָט געזויגען אַ מיך-פּלעשעל מיט אַן איבערנאַטירליכער געלאַסענקייט, נישט אַכט טענדיג אויף דער מוזיק וואס האָט געשטראָמט דורך זיין געלע- גערעל.

„גאָט אזוי וועט די מענשהייט לעבען“, האָט זוסאַן געטראַכט, „פּרידליך ווי אַ קליין קינד, פאַרוויגט אין מוזיק. גאָט האָט מיר געשיקט אַ סימן“.

ער האָט זיך אומגעקערט אַהיים, באַרואיגט, און דערציילט הולד- דעז פון דעם סימן.

„איז עס געווען אַן איטאַליעניש קינד?“ האָט זי געפרעגט.
 „אַן ענגליש קינד“, האָט ער געענטפּערט. „מיט ליכטיגע אויגען און ליכטיגע האָר“.

„אויב אזוי איז עס אַ סימן אז דורך דער ענגלישער שפּראַך וועט דער געדאַנק באַוועגען די וועלט. דיין בוך וועט איבער- זעצט ווערען אויף ענגליש — איך וועל עס נאָך דערלעבען צו זען“.

5

עטליכע נאָכמיטאָגען שפּעטער איז דער רויטער שמש, פאַ- טעטיש אויסגעפּוצט אין זיינע פאַרלאַטעטע קליידער, געקומען זען זיינע פּריינט, געטריבען דורך די ניס פון הולדע'ס קראַנסהייט. עס איז נישט געווען קיין געזונטע פאַרב אין זיין פנים, פון וועלכען די ליפּען זיינען געווען צוזאַמענגעדריקט מיט עקשנות געגען אַ גרויזאַמער און לייכטיגלויביגער וועלט. אז די נאַטור וואס האָט זיך אליין באַשאַפען זאָל באַשאַפען באַשעפּענישען וואָס האָבען

צוגעשריבען זייער באשאפונג ערנעץ אנדערש, און וועלכע האָט איר איינציגען אנערקענער נישט דערלויבט צו מאַכען קיין שיד, איז אודאי געווען אַ באַווייז, כאָטש אַ פּלאַגענדיגער, פון אירע בלינדע אויפטואונגען.

ווען ער האָט געזען וואס זי האָט געטאָן הולדע'ן און זום-מאָנע'ן, האָבען זיך זיינע ליפען נאָך פעסטער פּאַרצויגען, נאָר נישט ווייניגער צו דערשטיקען אַ זיפּץ ווי אויסצורדיקען נאָך מער צאָרן. נאָר ביים געזעגענען זיך האָט ער זיך נישט געקענט צוריק-האלטען פון זאָגען זוםמאָנען, וועלכער האָט אים אַרויסבאַגלייט ביז דעם טונקלען שפינבאַוועבטען אָנלען, „אייער גאָט האָט אייך פאַר-געסען“.

„איר מיינט אז מענשען האָבען אים פאַרגעסען?“ האָט זום-מאָן געענטפערט. „אויב איך בין פאַראַרעמט געוואָרען, קומען מיין-נע צרות פון דער השגחה. געדענקט איר נישט וואָס דער אַלמעכער טיגער זאָגט צו אליעזר בן פרס, אין דער גמרא, ווען דער רבי באַ-קלאָגט זיך אויף אַרימקייט? 'וועסטו זיין צופרידען אויב איך' וועל חרוב מאַכען די וועלט, כדי דו זאָלסט אפשר קענען אויפסניי באשאַפען ווערען אין אַ צייט פון שפע?' ניין, ניין, מיין פריינט, מיר דארפען זיך פאַרלאָזען אויף דער השגחה“.

„אַבער די נאַראַנים האָבען הנאה פון דער שפע“, האָט דער רויטער שמש געזאָגט.

„בלויז אַ נאַר קען הנאה האָבען פון דער שפע“, האָט זוםמאָן געענטפערט. „אויב די צדיקים ליידען טיילמאָל און די רשעים ניט טיילמאָל גוט, איז דאָס טאַקע דער אמת'ער באַדינג פון רעכטפאַרטיגקייט. וואָס דען וואָלט איר געוואָלט, אז צדקות זאָל זיך אַלעמאָל לויגען און רשעות זאָל אַלעמאָל באַשטראַפּט ווע-רען! וואו זשע וואָלט דאמאָלס געווען די צידקות אין צדקה? דאָס וואָלט פשוט געווען אַ האַנדעלס-אַפטיילונג. האָט איר פאַר-געסען וואָס דער חסיד האָט געזאָגט וועגען דעם אידען וואָס האָט פאַראויסגעוואוסט ביי זיין לעבען, אז אויף אים וואָרט נישט קיין גן עדן? 'וואָס פאַר אַן אויסנאַמליכע און מקנא'דיגע געלעגענהייט דער איד האָט געהאַט צו טאָן גוטס און נישט מורא האָבען פאַר שכר!'“

דער רויטער שמש, ווי געוועהנליך, האָט זיך באַרוהיגט מיט דעם געדאַנק אז ער האָט פאַרגעסען אָט די לשון־קודש'דיגע פּסוקים, אָבער צו באַרואיגען זיך מיט דעם וואָס זיי האָבען געלערענט אין שוין געווען אַן אַנדער זאַך. „אַ מענש וואָס האָט נישט קיין האָפֿ־נונג אויפ'ן נ'ג'עדן וואָלט געווען אַ נאַר נישט צו לעבען אין שמחה“, האָט ער פאַר'עקשנ'ט געזאָגט און איז אַראָפּגעגאַנגען פון די טרעפּ, מיט אַ האַרץ וואס איז שיער געפלאַצט. ער איז גלייך אַוועק אין זיין אַלטער שול אַרײַן, וואו ער האָט געוואוסט אַז אַ באַרימטער מגיד וועט האַלטען אַ הספּד. ער האָט זיך קוים געקענט אַרײַנ'שטופּען, אזוי געדיכט איז געווען דער עולם. נישט ווייניג אויגען, נאָס פון טרערען, האָבען זיך געווענדט אויף אים מיט כּעס ווי אויף אַ הוּזק־מאַכער וואָס איז געקומען קוסען, אָבער ער האָט גלייך אַליין אָנגעהויבען וויינען, וואס עס איז אים לייכט אָנגע'קומען ווען ער האָט אַ טראַכט געטאָן וועגען הולדע'ן וואס הוסט אין איר בעט אין דער בוידעם־שטוב. ער האָט אזוי שטאַרק גע'וויינט אז דער גבאי — איינער פון די פּרוּמסטע שוסטער־מייסטערס — האָט אים נאָכ'ן דאוונען אָפּגעגעבען שלום.

„איך האָב נישט דערוואַרט צו זען אייך וויינען“, האָט ער גע'זאָגט.

„ליידער!“ האָט דער רויטער שמש געענטפּערט. „איך וויין נישט בלויז אויף דעם געפאַלענעם בן מלך בישראל. איך דערמאָן מיך מיינע אייגענע עבירות דורך זיין פּלוצימדיגען סוף. ווי אָפט האָב איך אים געהערט אַראָפּדונערען און בליצען פון אָט דער בימה!“ ער האָט טיף אָפּגעזיפּצט איבער זיין אייגענער צבוע'צטווע, און דער גבאי האָט אין ענטפּער צוריקגעזיפּצט. „אַפילו פונ'ם קבר טוט דער צדיק גוטס“, האָט דער פּרוּמער שוסטער־מייסטער געזאָגט. „הלואי זאָל מיין לעצטער סוף זיין אזוי ווי זיינער!“

„מיינער אויך!“ האָט דער רויטער שמש אַרויסגעזיפּצט. „ווי געבענשט בין איך וואָס איך בין נישט פאַרשניטען געוואָרען אין מיין זינד, ווען איך האָב פאַרלייקענט דעם באַשאַפּער פון דער נאַטור!“ זיי זיינען געגאַנגען איבער דער גאַס צוזאַמען.

צומאַרגענס אינדערפרי, מיטאַנצייט, האָט דער שמש אָן אַן

אַטעם, מיט אַ רויטער באָרד און אַ זייער רויט פנים, אָנגעקלאַפט מיט שמחה אין דער טיר פון די הערצ'עס בוידעם־שטוב.

„איך האָב ווידער אַרבעט“, האָט ער אויסגערופען.

„מזל טוב!“ האָט אים זוסמאַן באַגריסט, נאָר שטילער, מיט אַ פינגער אויף דער ליפּ, אָנצואווייזען אַז הולדע שלאָפט. „ביי וועמען?“

„ביים גבאי הערים.“

„הערים! וואס, נישט קוקענדיג אויף דיין אפיקורסות?“

דער רויטער שמש האָט אוועקגעקוקט.

„אזוי ווייזט עס אויס!“

„גאָט צו דאַנקען!“ האָט זיך הולדע אָנגערופען. „דער גע-

דאַנק אַרבעט.“

ביידע מענער האָבען זיך אומגעקערט צום בעט, דערשטוינט

צו זען זי זיצען מיט אַ באַנייטערטען שמייכלעל.

„ווי מיינט איר?“ האָט דער רויטער שמש אומרויאַג גע-

זאָגט. „איך בין נישט קיין גוי וואָס אַ גבאי איז מיין פריינט.“

„ניין, אָבער דאָס איז די ברודערשאַפט פון דער מענשהייט.“

„וואָס גייט אונז אָן די ברודערשאַפט פון דער מענשהייט, פרוי

הערץ!“ האָט דער רויטער שמש רוי אַ זאָג געטאָן. ער האָט זיך

אומגעקוקט איבער דעם נאַקעטען צימער. „די וויכטיגע זאַך איז

אַז איר וועט זיך פון איצט אָן קענען פאַרגינגען אַ פאָר גוטע זאַ-

כען.“

„איך?“ האָט הולדע ברייט געעפענט אירע אויגען.

„ווער דען? וואָס איך פאַרדין איז פאַר אונז אַלעמען.“

„גאָט זאָל אייך בענטשען“ האָט זוסמאַן געזאָגט. „אָבער איר

דאַרפט נענוג זיך אַליין אויפצוהאַלטען.“

„אודאי!“ האָט הולדע געזאָגט. „מיר קענען אפילו נישט חלומ'ן

צו נעמען אַ גראַשען!“ אָבער אירע אויגען זיינען פייכט געווען.

„איך באַשטיי דערויף!“ האָט דער רויטער שמש געזאָגט.

זי האָט אים זיס געדאַנקט, אָבער זיך געהאַלטען פעסט.

„וועל איך אייך אויסבאַרגען דאָס געלט ביז זוסמאַן וועט קריגען

אַרבעט.“

זוסמאן האָט זיך געקווינקעלט, בעטענדיג זי מיט די אויגען,
אבער זי איז געבליבען ביים איריגען.

דער רויטער שמש האָט פארלוירען זיין געדולד. „און דאָס רופט
איר עס די ברודערשאפט פון דער מענשהייט!“

„ער איז גערעכט, הולדע. פארוואָס זאָלען מיר נישט נעמען
איינער פונ'ם אנדערען? שטאַלץ פארקריפעלט ברודערשאפט.“

„ליבער מאן“, האָט הולדע געזאגט, „עס איז נישט קיין שטאַלץ
אַפצוזאָגען זיך צו בארויבען די אָרימע. אויסער דעם, וואָסערע גוטע

זאכען דארף איך? איז דאָס נישט קיין לאַנד וואָס פליסט מיט מילך? “
„איר נעמט כהנ'ס מילך און איר זאָגט זיך אָפּ פון מיין האָניג!“

האָט דער רויטער שמש אַ נישט בארוהיגטער אויסגעשריען.

„גיט מיר דעם האָניג פון אייער צונג און איך וועל מיר פון אים
נישט אָפּזאָגען“, האָט הולדע געזאָגט, מיט דעם וואונדערליכען שמייר-

בעל אירען וואָס האָט געוויזען די ווייסע ציין וואס די נאטור האָט באַ-
שאפען. דער שמייכעל, וואָס האָט, ווי אַלעמאַל, צושמאַלצען דעם

שמש'ס שטימונג. דער שמייכעל האָט געקענט גוט מאַכען אַלע צרות
פון קראַנהייט און איר צוריקגעבען דאָס געדענקליכע פנים.

נאָכדעם ווי דער שמש האָט אָפּגעארבעט אַ טאָג צי צוויי אין
דעם גבאי'ס פאַבריק, האָט ער דערציילט די מעשה וועגען אַ פריינט

וואָס האָט אויך קיין פרנסה נישט, איינער זוסמאן הערץ, וואָס האָט
קיין ארכעט נישט און אַ קראַנק ווייב אין בעט.

„דער משומד!“ האָט דער גבאי אויסגערופען. „ער פארדינט
אַלץ וואָס גאָט האָט געשיקט אויף אים.“

אומדערשראַקען, האָט דער רויטער שמש באוויזען אַז דער מענש
האָט נישט געקענט געהערען צו די מיסיאָנערען, ווייל מען וואָלט אים

נישט געלאָזט פאַרהונגערען, ווען איין גע'שמד'טער איד איז ווערט
טויזענט פונט אין נייע נדבות. נאָך מער, ער, דער רויטער שמש,

האָט איצט איבערצייגט דעם מענש אין זיינע גייסטיגע פעלערען, און
די „אחות העמים“ האָט מען שוין מער נישט פארקויפט. און אַזוי

ווי ער קען נישט פאַרלאָזען זיין ווייב'ס בעט, וועט זוסמאן טאָן די
אַרבעט אין דערהיים אונטער די יוניאָן־פרייזען, וואָס מען נעמט אין

פאַבריק. און אַזוי ווי אַרבעט איז געווען גענוג, איז דער גבאי ווייך
געוואָרען און האָט זיך געדונגען, און דער רויטער שמש איז גיך אַוועק-

געלאָפּען צו זיין פריינט און ארויפגעפלוויגען די פיר שטאָק שטיגען.
 „א גוטע בשורה!“ האָט ער אויסגערופען. „דער גבאי דארף
 האָבען נאָך אַ האַנט און איז וויליג אייך צו נעמען.“
 „מיך?“ איז זוסמאן דערשטוינט געוואָרען פון פרייד און איז
 בערראַשונג.

„וועסטו איצטער אָפּלייקענען אז דער געדאַנק אַרבעט?“ האָט
 הולדע אויסגערופען, מיט אַ פאַרפלאַמט פנים און פינקלענדיגע
 אויגען. און זי איז אוועקגעפאלען אין אַ הוסט.
 „דו ביזט גערעכט, הולדע. דו ביזט אַלעמאָל גערעכט“, האָט
 זוסמאן אויסגערופען אויך אַ גליקליכער. „אַ דאַנק גאָט! אַ דאַנק
 גאָט!“
 גאָט זאָל מיר מוחל זיין“, האָט דער רויטער שמש געמורר-
 מעלט.

„ניי גלייך, זוסמאן“, האָט הולדע געזאָגט. „זאָלסט זיך וועל
 גען מיר דאָ גאַרנישט זאָרגען — דאָס האָט מיר געגעבען כת. אין
 אַ טאָג צוויי ארום וועל איך אויפשטיין פון בעט.“
 „ניין, ניין, זוסמאן“, האָט דער שמש גיך אַ זאָג געטאָן. „עס
 איז נישט נויטיג איבערצולאָזען אייער ווייב. איך האָב אַליץ פאַר-
 זאָרגט. דער גבאי וויל נישט אַז איר זאָלט קומען אַהין אָדער
 דיידען צו אים, וויל, כאַטש דער געדאַנק אַרבעט אין אים, זיינען
 נאָך אָבער די אַנדערע 'הענט' נישט אַזוי פרייוויגי. איך דאַרף
 אייך דאָ אַהערברענגען די באַשטעלונגען, און איך וועל זיי קומען
 אָפּנעמען.“

דער קאָמפלעט כלים וועלכען זוסמאן האָט אין אַ פאַרצוויי-
 פעלטער האָפנונג פעסט געהאַלטען האָט געמאַכט דעם פלאַן מעג-
 ליך און אַנגענעם.

און אַזוי האָט דער רויטער שמש ווידער אָנגעהויבען ווי אמאָל
 צו קומען אָפט און זיינע שבת'דיגע קליידער האָבען ווידער אָנגע-
 הויבען צו גלאַנצען ווי אמאָל, און יעדען סוף וואָך האָט ער זוס-
 מאַנען איבערגעגעבען זיין געהאַלט — דעם פולען יוניאן פרייז.
 אָבער הולדע, כאַטש זי האָט איצט אומלאַגניש אָנגענומען דעם
 דויטען שמש'ס האָניג אין פאַרשידענע פאַרמען, האָט ווייזט אויס
 נישט אַזויפיל פראַגערסירט ווי די אידעע, אָדער אַזוי ווי דאָס נייע

בוך וואָס זי האָט באַוואויגען זוסאַמאַנ'ען אָנצוהייבען צו פאר-
שפרייטען די אידעע ווייטער.

6

איינמאָל אין אַ פרייטאָג פאַרנאַכט אין דעצעמבער, ווען אַ
בלאָטיגער שניי אונטער די פיס און אַ גראָליכער וואַלקען אַרום און
אַרום האָבען צוזאַמען געמאַכט ספיטאַלפילדס פאר אַ פעסטיגע
בלאָטע, האָט דער רויטער שמש, קומענדיג מיט'ן געהאַלט פאר דער
וואָך, געפונען צו זיין שרעק אַ דאָקטאָר וואָס האָט געפלאַטערט
איבער הולדע'ס בעט ווי דער שטן פון טויט.

פון דעם בליק וואָס זוסאַמאַן האָט אים געגעבען האָט ער דער-
זען אַ פלוצימדיגע ענדערונג צום ערגערען. די קעלט פונ'ם ווע-
טער האָט אים געשלאָגען אַזוי ווי גלייך אין האַרץ אַרײַן. ער האָט
אָנגענומען דער קראַנקער'ס ווייכע, קאַלטע האַנט.
„ווי גייט עס?“ האָט ער פרייליך אַ זאָג געמאָן.
„אַביסעל שוואַך. אָבער עס וועט מיר אינגליכען בעסער ווע-
דען.“

ער האָט זיך אָפגעקערט. זוסאַמאַן האָט אים איינגערוימט אז
דער דאָקטאָר וואָס איז גערופען געווארען יענעם פרימאַרגען האָט
געפונען דעם קריזיס אַזוי דראָענדיג אז ער האָט געמוזט נאַכאַמאָל
קומען אין אַווענט.

דער רויטער שמש, וואס איז זייער בלייך געווארען, האָט
אַראָפבאַגלייט דעם דאָקטאָר פון די טרעפ און האָט אויסגעפונען,
אז ווען מען וועט אַכטונג געבען קען דער פאַציענט מעגליך ארויס
פון געפאַר.

דער שמש האָט זיך געפילט ווי אויסצורייסען זיך זיין רויטע
באָרד. „געוואַלט, איך האָב דאָך נאָך די זאַך נישט באַזאָרגט!“
האָט ער אַ צושטרייטער געטראַכט.

ער איז געלאָפען דורך דער גרויער, וויסטער נאַכט צו דער
רעדאַקציע פון „פלעג אָוו דזשוראַ“. נאָר אַזוי ווי ער איז אַרײַ-
בער די שוועל האָט ער זיך דערמאַנט אז עס איז פרייטאָג-צו-
נאַכטס, און אז נישט דער קליינער סעמפסאָן און נישט אימעצער

אנדערש וועט דאָרטען זיין. אָבער דער קליינער סעמפּסאָן איז יאָ דאָרט געווען, און געשעפטיג געארבעט.

„העלָאָ! קומט אַרײַן“, האָט ער אַ דערשטוינטער געזאָגט.

דער רױטער שמש האָט זיך שוין אמאָל געהאַט באקענט בײַ אַ גלעזעל מיט דעם קליינעם זשורנאַליסט, מיט אַן אויסזיכט אויף דער גרויסער פאַרהאַנדלונג וואס ער האָט געפלאַנעוועט. נישט אומזיסט האָט די שפּריכווערטליכע חכמה פונ'ם געטאָ געהייסען זיך אויסהיטען פון די רױט־האַריגע.

„איך וועל אייך נישט האַלטען קיין פינף מינוט“, האָט זיך דער קליינער סעמפּסאָן פאַרענטפּערט. „אָבער, איר פאַרשטייט, קריסמעס קומט די קומענדיגע וואָך, און די זעצערס וועלען נישט אַרבעטען. מוז איך אויסטראַכטען די נייע פּאַראַויס“.

באַלד האָט דער קליינער סעמפּסאָן, פאַררויכערענדיג אַן אומד הייליגען פאַפּיראַס אָנשטאַט אַ שבת־ליכט, און אַרױפּוואַרפענדיג אויף זיך זיין אָפּגעטראַגענעם מאַנטעל, זיך אַוועקגעלאָזט מיט דעם רױטען שמש אין אַ רעסטאָראַן, וואו ער האָט באַשטעלט טריפה עסען פאַר זיך און געטראַנקען פאַר ביידען.

דער רױטער שמש האָט אויסגעשפּירט זיין וועג אַזוי פּאַרויב־טיג און דורכגעטריבען אַז די פאַרהאַנדלונג האָט זיך אומנויטיג פאַרלענגערט. אָבער נאָך אַ שעה צוויי איז אַלץ געווען באַשטימט. פאַר פינף פונט, אויסגעצאָלט אין פינף חודש־ליכע אָפּצאָלונגען, וועט דער קליינער סעמפּסאָן איבערוועצען דעם „אַחות העמים“ אויף ענגליש, מיט אַ באַדינג אויב דער שמש וועט אים דערקלערען וואָס דאָס לשון קודש מיינט. אויף דעם איז דער שמש, וועלכער האָט מיט ליבשאַפט שטודירט הולדע'ס מאַנוסקריפּט, איצט געווען גרייט. דער קליינער סעמפּסאָן האָט אויך צוגעזאָגט אָפּצודרוקען די אי־בערזעצונג אינ'ם „פּלעג אָוו דזשוראַ“, און דער שמש וועט אויף אַזאַ אופן קענען אָפּקויפען די פּלאַטען ביליג אָפּצודרוקען אַ בוך, מיט בלוז אַן עקסטערע קאָסט אָפּצודרוקען אַזעלכע שטעלען, אויב עס וועלען זיין אַזעלכע, וואס זאָלען זיין צו געפּערליך פאַר דעם „פּלעג אָוו דזשוראַ“. אָט די אומדערווארטע ברייטהאַרציגקייט, צוזאַמען מיט דעם נייעם עולם וואס דאָס האָט געבראַכט צו דער אידעע, האָט פאַר־כשופ'ט דעם רױטען שמש. ער האָט נישט גע־

זען אז דער זשורנאליסט האָט דאָ באַקומען פֿרייע קאָפּיע, ער האָט בלוז געזען הוֹלדע'ס און זוסמאַנ'ס גליק, און אין עפעס אַ מאָד-נער באַנייטערונג, פּול מיט שנאַפּס און ליבשאַפּט, האָט ער צו-זאַמען מיט זיי געזען די וואַנדערליכע פּאַרשפּרייטונג פֿון דער אַי-דעע, ווען זי וועט נאָר אַרײַן אין דער הערשענדיגער שפּראַך פֿון דער וועלט.

אין זיין דאַנקבאַרקייט צום קליינעם סעמפּסאָן האָט ער אים צוגעשטעלט פּרישען בראַנפּען. אין זיין אויפּרעגונג האָט ער אַרויס-גענומען דאָס פּאַפּירגעבונדענע בוך פֿון זיין קעשענע, און איז צוגעשטאַנען אז דער זשורנאליסט מוז גלייך אויפ'ן אָרט איבערזעצן דאָס ערשטע זייטעל, אַלס האַנט-געלט. ווען דאָס איז פּאַרטיג גע-וואָרען איז שוין באַלד געווען ערף אַ זייגער. אומבאַשטימט האָט דער רויטער שמש געפילט אז עס איז שוין געווען צו שפּעט זיך אומצוקערען צו די זוסמאַנס יענע נאַכט. אַ חוץ דעם, איז אים דער קליינער סעמפּסאָן זייער שטאַרק געפּעלען. זיי האָבען זיך נישט געזענענט פּריער ווי דער רעסמאַראַנט האָט זיך פּאַרמאַכט אום האַלבע נאַכט.

גאַנץ שכור, האָט זיך דער רויטער שמש געוואַקעלט צו זוס-מאַנ'ס הויז. ער האָט דאָס זייטעל פֿון דער איבערזעצונג געהאַל-טען פּעסט אין זיין האַנט. דעם לשון קודש'דיגען אַריגינאַל האָט ער פּאַרגעסען אין רעסמאַראַן אויפ'ן טיש, נאָר ער האָט געוואוסט עפעס אַזוי ווי אין אַ וויסמען חלום אז זוסמאַן און הוֹלדע מוזען דאָס פּאַפּיר גלייך זען, אז עס איז זיין פּליכט אַהינצוברענגען עס אין אָרדנונג, און אז ער מוז גיכער שטאַרקען איידער נישט פּאַלגען. דער געפּל האָט זיך אויפּגעהויבען, נאָר די בערג שניי זיינען געווען אַ שרעקליכע שטערונג צו זיין פּעלערהאַפּטען פּאַרטשריט. די קאַלמע לופּט און די אויפּטרייסלונג פֿון אַ פּאַל האָבען פּאַר-מינערט זיין פּאַר'שכור'טקייט, נאָר דער געצוואונגענער פּוּלס פֿון זיין פּאַנטאַסטישער מיסיע האָט אים נאָך אַלץ היפּנאָטיזירט. עס איז געווען נאָך איינס אַ זייגער ווען ער האָט דערגרייכט דאָס הויכע הויז. עס איז אים גאַרנישט פּאַרגעקומען מאָדנע וואַס דאָס גרויסע טויער אינדרויסען איז אָפּען. און כּאָמט ער האָט געזען דעם מיִלך־וואַגען פּאַר דער טיר, און באַמערקעט כּהו'ס

פאַרוואַרנטען בליק, איז אים פונדעסטוועגען גאַרנישט איינגעפאלען אז ער האָט דאָ געפאקט דעם מילך-הענדלער מחלל שבת זיין ביי-נאַכט. ער האָט זיך אַרויפגעוואַקעלט אויף די טרעפּ און האָט אָנגעקלאַפט אין דער בוידעם-טיר, וואו פון די שפאַרעס האָט אַרויסגעשטראָמט ליכט. דער געדאַנק וועגען הולדע'ן האָט אים כמעט אַ שלאָג געטאָן צו ניכטערקייט. זוסמאַנ'ס פנים, ווען די טיר האָט זיך געעפּענט, האָט אים אינגאַנצען ציריקגעבראַכט צום שכל. עס איז געווען מיט יאָרען עלטער.

„זי איז נישט טויט?“ האָט דער שמש הייזער'ג אַרײַסגאַ
מורמעלט.

„זי שטאַרבט, האָב איך מורא — זי קען זיך נישט אויפ'הויבען.“ זוסמאַנ'ס קול האָט זיך איבערגעריסען אין אַ קרעכץ. „אַבער זי טאָר נישט שטאַרבען — איך האָב אַ גוטע בשורה — דער „פלעג אָוו דזשורדא“ האָט געלייענט אייער בוך — זיי וועלען עס איבערזעצען אויף ענגליש — זיי וועלען עס אָפּדרוקען אין זייער אייגענעם זשורנאַל — און דערנאָך וועלען זיי מאַכען דערפון אַ בוך פאַר אייך. זעט, אָט איז דער אָנהויב!

„אויף ענגליש!“ האָט זוסמאַן אַרויסגעאַטעמט, נעמענדיג דעם זשורנאַליסט'ס באַשריבענע בלעטעל. זיין גאַנץ פנים איז רויט געווארען, זיינע אויגען האָבען געפינקעלט אזוי ווי פון משוגעות. „הולדע! הולדע!“ האָט ער גערופען, „דער געדאַנק אַרבעט! גאָט צו דאַנקען! ענגליש! איבער דער וועלט! הולדע! הולדע!“ ער האָט זיך אָנגעבויהגען איבער איר, אויפגעהויבען איר קאַפּ.

זי האָט געעפּענט אירע אויגען.

„הולדע! דער געדאַנק געווינט. דאָס בוך וועט אַרויסקומען אין ענגליש. די גרויסע ענגלישע צייטונג וועט עס דרוקען. אין יענעם טאָג וועט גאָט זיין איינער און זיין נאָמען איינער. דו פאַר'שטייסט?“ אירע ליפען האָבען שוואַך געציטערט, נאָר בלויז אירע אויגען האָבען גערעדט מיט דעם ליכט פון ליבשאפט און פרייד. זיין אייגענער בליק האָט באַגעגענט אירען, און אויף אַ רגע זיי'נען מאַן און ווייב געווען איינס אין אַ גייסטיגען עקסטאַז.

דערנאָך איז דאָס ליכט אין הולדע'ס אויגען אויסגעגאַנגען, און די צוויי מענער זיינען געבליבען אין דער פינסטערניש.

דער רויטער שמש האָט זיך אָפּגעקערט און געלאָזט זום מאַנען ביי זיין מת, און, מיט הייסע טרערען וואס זיינען גערונען איבער זיינע באַסען, האָט ער אויפגעהויבען די באַוועלנע ראָלעט און אַרויסגעקוקט נישט זעענדיג אין דער נאַכט אַריין.

באַלד איז אים זיין בליק קלאָר געווארען. ער האָט געזען ווי דער מילך־וואָגען פאָרט אָפּ, און נאַכקוקענדיג אים צו דער שמור ציגער גאַס פון בריק לעין, האָט זיך אים אויסגעוויזען ווי ער זעט דאָרט אַנגיין א שכוּר געשלענג. ער האָט געזען אַ פּאַליציאנט, וויי־בער וואס האָבען געמאַכט מיט די הענט, דעם אומבאַשרייבליכען נאַכט־עולם פון דער שלאָפלאָזער שטאָט. די אלטע טעמפע האָפּ־נונגסלאָזיגקייט איז אים באַפאלען. „די נאַטור מאכט זיך אליין“, האָט ער אין פאַרצווייפעלטער רעזיגנאַציע געמורמעלט.

פּלוצלונג האָט ער דערפילט אַז זוסמאַן שטייט נעבען אים און קוקט אַרויף צו די שטערען.

דער פריידיגער חבר

„נו, וואָס גלאַצסטו? פאַרוואָס, צום טייוועל, זאָנסטו נישט עפעס?“ און די גאַנצע אומגעדולד פון דעם באַנייטערטען קינסט-לער, וואָס איז אונטערבראַכען געוואָרען דורך עפעס וואָס איז נישט לויב, איז געווען אין דעם אויסברוך.

„גאָט דו מיינער!“ האָב איך געשטוינט. „גיב אַ מענטש אַ געלעגעהייט אָפּצוכאַפּען דעם אָטעם. איך פאַל אין אַ פינסטערען פאַדער-צימער איבער אַ וועל־אַסיפּעד, שטויס מיך אָן אָן אַ שפּאַניש ווענטעל, און — באַז! אַ בליאַסק פון אַריענטאַליש זונליכט פון אַ ריזיגער ליייווענט, דער ציטער און גלאַנץ פון אַ גרופּע פּרייליכע פיגורען, וואָס שמעקען מיט לעבען און שווייס! איר דער אידעאָליסט, דער וואָס זוכט די שיינע שטימונגען פון דער נאַטור און די שיינע פאַרמען פון דער קונסט!“

„שיינע שטימונגען!“ האָט ער מיט כעס איבערגערעדט. „און פאַרוואָס איז דאָס נישט קיין שיינע שטימונג? און וואָס קען נאָך זיין פאַר אַ שענערע פאַרם ווי דאָס — זע! די ליניע, דער פאַרנעם, די גרופּע דאָ, דאָס קלעפּען פון די קינדער אַרום דער מאַסע — אַלע ליכטיגע — באַלאַנסירט דורך אַט דער מאַסע קילען שאַטען. דער מיין שטערט נישט דער פאַרם, דו קלאַץ!“

„אַ, איז הייסט עס יאָ דאָ אַ מיין! דו ביסט געוואָרען אַ מאַלער פון אַנעקדאָטען.“

„הענג דיין עפיטעטען! איך קען נישט רעדען וועגען קיין טעאָריעס ווען די ליכטיגע זון שיינט. אויב דו קענסט נישט זען —!“

„איך קען זען, אז דו מאַלסט עפעס וואָס דו האָסט נישט געזען. דו ביסט נישט געווען אין אַריענט, וואָס?“

„אויב יאָ, האָב איך איצט נישט קיין צייט צו רעדען וועגען דעם. קום וועלען מיר נעמען אַ גלעזעל אבסינט אין קאַפּע וויקטאָר — זיך

צו דערמאָנען די אַלטע פּאַריזער טעג — זעקסטע עוועניו — ווער-
עס-איז פון דער חברה וועט דיר שוין זאָגען. לאָמיר זען, דער טאָג
שטייט ביז זעקס א זייגער — האַלב זיבען. אַ 'וואַואַר! אַ 'וואַואַר!
ווען איך בין אַראָפּגעגאַנגען די משופע'דיגע, טונקעלע טרעפּ,
האָב איך געטראַכט: „דער אייגענער אַלטער דען“. ווער וואָלט זיך
פאַרנעשטעלט, אַז איך בין אַ פרעמדער אין ניו יאָרק און אַז איך זוך
אויף אין זיין היימישען ווינקעל אַ חבר מיט וועלכען איך האָב צו-
זאַמען געקעמפט? ווען איך וואָלט נישט געוואוסט דעם אמת, וואָלט
איך געמיינט, אַז זיין ריזיגער ערפאַלג האָט אים געגעבען די זעלביגע
מיינונג וועגען זיך וואָס אַמעריקע האָט וועגען אים. אָבער ניין, קיין
זאך וועט אים נישט ענדערען. די אייגענע ווילדע איבערגעבענקייט
צו זיין לייווענט נאָכדעם ווי ער האָט זיך נאָר שטיל אויסגעפלאַנעוועט
זיין בילד, די אייגענע פאַר'עקשנ'טע איבערצייגונג אַז ער זעט עפעס
אין דעם איינציגען ריכטיגען וועג. און דאָך האָט אים עפעס יאָ
געענדערט. פאַרוואָס האָט ער פּלוצלונג אָנגעהויבען מאַלען דעם
אַריענט? פאַרוואָס דער נייער סאָרט קאָמפּאָזיציע אָננעשטופט מיט
פיגורען — דערצו אַלטע אידען? איז ער פּלוצלונג פּרום געוואָרען,
און גייט ער פון איצט אָן באַרימען זיך מיט זיין ראַסע? און ווער
איז די פּריליכע צענטער-פיגור מיט דעם פיינעם, אָפענעם פנים?
איך קען מיך נישט דערמאָנען קיין ענליכע סצענע אין דער אידישער
געשיכטע, אָדער עפעס וואָס זאָל זיין אזוי פול מיט פּרייד. אפשר
איז דאָס אַ שטודיע פון היינטיגע ירושלימ'ער אידען, צו באַווייזען
אַז זייער לעבען איז נישט בלויז די כותל מערבי און ירמיהו. אָדער
אפשר איז דאָס בלויז דעקאָראַציע. אַמעריקע איז גראַד איצט גרויס
אין דעקאָראַציע. ניין. ער האָט געזאָגט, אַז דאָס בילד האָט אַ מין.
נו, איך וועל מוזען היינט ביינאַכט אַלץ וויסען וועגען דעם. סייזוי,
עס איז אַ שיינע זאך.“

„דער אייגענער אַלטער דען!“ האָב איך געטראַכט נאָך מער
אַנטשלאָסען, ווען איך האָב געעפענט די טיר פון דעם קליינעם קאַפע,
און אַ געזונטע, שוואַרץ-בערדיגע פיגור מיט דרייסטע אויגען איז צו
מיד צוגעקומען מיט אַ דרוק און אַ קלאַפּ און אַ טומעל פון באַגריסונג,
און האָט מיך אַוועקגעשלעפט אין אַ שטיל ווינקעל הינטער די ביליאַרד-
טישען.

„איך האָב דיר נאָרוואָס צוגעגרייט דעם אבסינט“, האָט ער געלאַכט, ווען מיר האָבען זיך אוועקגעזעצט. „אָבער וואָס איז ? דו זעסט אויס אזוי ווי איבערגעשראָקען“.

„די שטאָט דיינע איז א גהינום. ווען איך האָב מיך פאַר־קירעוועט אויף זעקסטע עוועניו, איז אָנגעקומען אַן עלעווייטער מיט קלאַפּעריי און קוויטשעריי, און אַ ווירבעל פון אַ ווינט האָט געסקריפעט אַרום און אַרום און מיך אַיינגעהילט אין אַ ווירבעל פון רויך און פאַרע, ביז איך האָב, אַ צוטומעלטער, אַ געשטיקטער אין, דאַכט זיך, דעם בריהענדיגען שטויב פון אַ צוזאַמענשטויס, אויפגעגעבען יעדע האָפּע־נונג וועדעס־איז אויסצוגעפינען וואָס דיין פאַרדאַמט בילד מיינט“.

„אַהאָ !“ ער האָט אַ העפליכען זופּ געטאָן. „עס איז דיר גע־בליבען אין קאָפּ, יאָ ?“ און דאָס ליכט פון זיג, וואָס האָט אויף אַ ווייל גערויטעלט זיין געזונט פנים, האָט באַוווּזען, ווען עס איז פאַרשוואַנדען, ווי בלאַס און אַיינגעצויגען דאָס פנים איז געווען דורך דער פיבערדיגער שאַפונג פון זיין לאַנגען טאָג אַרבעט.

„יאָ, אַלטער פריינט“, האָב איך פריינטליך געזאָגט, „עס איז מיר געבליבען אין קאָפּ. די פרייד און דאָס ליכט פון דעם בילד, און דאָך דערביי עפעס מאַדנע אַלטע איינפאַכקייט און רוהיגקייט, וואָס דו האָסט דאָרט אַריינגעבראַכט, זענען געווען מיט מיר, איך ווייס נישט ווי אזוי, דעם גאַנצען טאָג, און האָבען מיך געטרייסט אין מיטען פון דעם רויסענדיגען, גרילצענדיגען לעבען פון דעם איצטיגען סוף פון דעם ניינצענטען יאָרהונדערט נאָך קריסטוס'ן“.

אַ טשיקאווער שמייכעל האָט אַריבערגעשוועבט איבער דען'ס פנים. ער האָט אויסגעבויען זיין שטול אויף צוריק און האָט זיך אָנגעשפּאַרט מיט דעם קאָפּ אָן דער וואַנט.

„עס איז נישטאָ קיין זאַך וואָס נעמט מיך אזוי ארויס פון דעם ניינצענטען יאָרהונדערט נאָך קריסטוס'ן“, האָט ער פאַר'חלומ'ט גע־זאָגט, „ווי אָט דאָס קליינע פראַנצויזישע קאַפּעהויז. עס ברענגט מיך צוריק צו מיינע ערשטע שטודענטען־טעג, וואָס ליגען ערגיץ צווישען די פאַר'כשופ'טע נעפלען פון דער יוגענט פון דער וועלט. צו דער ענערגישער אַרבעט אין די סטודיאָס, צו די זאָרגלאָזע ריזען אין דעם טשיקאווען, גראַען האַלאַנד, אָדער דעם פלאַמענדיגען, טייוועל־ווייס־עס'דיגען שפּאַניע. אַ, וואָס פאַר אַ סצענעס עס בלעטערען און מישען

זיך אינ'ם פינקעל פונ'ם נאזליכט אין אַט דער פינקלענדיגער פליסיג-
 קייט. דער הייסער שימער פון דער אַרענע אין דעם סעוויילער אַקסען-
 קאמף, מיט זיין ווירבעל פון קאַליר און באוועגונג. די פאַקעל־פּראָ-
 צעסיע פון פילגרימען אַרום דער קירך אין לוד, מיט דער איינציגער
 שווארצער נאָנע וואָס האָט אליין צו נאָט געבעטען אין אַ שאַטענדיג
 ווינקעל. דער ליבליכער טאָל פונ'ם טאובא, וואָס דאָס קלינגלען פון
 די שאַף־גלעקלאַך מישט זיך אויס מיט דעם לוטעראַנישען הימן וואָס
 ווערט אַרויסגעבלאָזען צו אַלע פיר ווינטען פונ'ם אַלטען קירך־טורעם.
 וויינען וואָס זענען געווען רויט — זונליכט וואָס איז געווען וואַרעם —
 מאַנדאָלינען — " זיין קול איז אָפּגעשטאָרבען ווי אין אַ פּרעכ־
 טיגען חלום.

"און דער אַריענט?" האָב איך ביטרע אַ זאָג געמאָן.

אַ גוטמוטיגער שמייכל האָט צוטריבען זיין זיסען חלום.

"אָ, יאָ", האָט ער געזאָגט. "מיין אַריענט איז געווען די טיראַל־

"די טיראַל?" ווי מיינט איר?"

"איך זע, אַז איר וועט מיך נישט אָפּלאָזען ביז איך וועל איך

דערציילען די געשיכטע."

"אָ, עס איז דאָ פאַראַן אַ געשיכטע, וואָס?"

"קען זיין, אַז נישט דאָס וואָס איר ליטעראַטען וואָלט גערופען

אַ געשיכטע! נישטאָ אין דעם, פאַרשטייט איר מיך, קיין ליבעס־

דערקלערונגען."

"אויב אזוי, קען עס וואַרטען. דערציילט מיר וועגען אייער בילד."

"אָבער דאָס איז פאַרמישט מיט דער געשיכטע."

"האָב איך נישט געזאָגט, אַז איר זענט געוואָרען אַן אַנעקדאָטען־

קינסטלער?"

"דאָס איז נישט צום לאַכען", האָט ער ערנסט געזאָגט. "איר

געדענקט ווען מיר האָבען זיך צושיידט אין מינכען, פאַראַיאָרען פרי-

לינג, ווען איר האָט באַדאַרפט ווייטער פאַרען קיין ווין און איך צוריק

קיין אַמעריקע. זעט איר, דאַמאָלסט איז מיר פּלוצלונג איינגעפאַלען

צו מאַכען אַ לעצטע ריזע איבער אייראָפּע איינער אליין, און איך בין

אַראָפּגעפאַרען דרום דורך דער טיראַל, מיט אַ פעקעל אויף מיינע

פּלייצעס. אויפ'ן דריטען טאָג פון מייין וואַנדערונג בין איך געפאַלען

און האָב מיר שטאַרק צוקלאַפּט אַ זייט, און האָב נישט געקענט דער-

גרייכען דאָס שטעטעל אין די בערג איידער די לבנה איז אַרויסגע-
 קומען. און איך זאָג אייך, אז איך בין געווען שטאַרק צופרידען, ווען
 איך האָב אַריבערגעהינקט די ברויך איבער דעם לויפענדיגען טייך און
 בין אוועקגעפאלען אויף דער קאַנאַפע אין האָטעל. צומאָרגענס אינ-
 דערפרי בין איך געווען שטייף ווי א שאַראַייזען, נאָר איך בין קוים
 אַרויפגעקראַכען די צודרייטע פיר שטאַק שטיגען צום אַרטיגען דאָקטאָר,
 און נאָכדעם ווי ער האָט מיך פאַרזיכערט, אז איך האָב מיך בלויז
 באַדאַרפט אויסרווען, האָב איך עס באַשלאָסען צו טאָן מיט אַ בוך און
 מיט אַ פיסקע און אַ שטיין ביר אין אַ שאַטענדיגען בירגאַרטען ביים
 טייך. איך האָב געהאַט געלייענט אַרום אַ שעה ווען פינף אָדער זעקס
 טיראָלער, אַלמע לייט און יונגע, אין זייערע גראָ און גרינע קאַסטיומען
 און זייערע קליינע היטעלאַך, האָבען אַריינגעמאַרשירט און האָבען
 פאַרנומען דעם גרויסען טיש נעבען דער טיר פון האָטעל. איך בין
 באַלד איבערראַשט געוואָרען פונ'ם קלאַנג פון אַ ציטרע. זיי האָבען
 אָנגעהויבען צו זינגען לידלאַך. די שיינע טאַכטער פונ'ם הויז איז
 אַרויסגעקומען און האָט אָנגעהויבען מיטצוזינגען. איך האָב אוועק-
 געלייגט מיין בוך.

„די אַלמע פרוי וואָס האָט מיר דערלאָנגט מיין מאָס ביר, ווען
 זי האָט דערזען מיין אינטערעס, איז זי צוגעקומען און האָט געפלויר-
 דערט וועגען אירע געסט. אַ, ניין, זיי זענען נישט פון דעם דאָרף
 דאָ, זיי קומען פון פיר שעה פון דאַנען. דער דאַרער איז אַ שול-לערער,
 און דער ריקער איז אַ טענאָר, און איז אַ זינגער אינ'ם כאָר פונ'ם
 פאַסיאָנסשפּיל. דער שיינער יונגעראַן דאַרף זיין דער הייליגער
 יוחנן. פאַסיאָנסשפּיל! איך האָב אויפגעשטעלט מייע אויערען.
 ווען? וואו? אין זייער אייגענעם דאָרף, דריי טעג פון דאַנען. דאָס
 ווערט בלויז געגעבען איינמאָל אין צען יאָר — שוין הונדערטער און
 הונדערטער יאָרען. קענען עס פרעמדע זען? צו וואָס זאָלען עס
 פרעמדע וועלען זען? אָבער קענען זיי עס זען? געוויס.
 דאָס איז ווירקליך געווען אַ מזל'דיגע זאַך. איך האָב ווירקליך אַלע
 מאָל געוואָלט זען אַ פאַסיאָנסשפּיל, נאָר דער געדאַנק וועגען דעם
 מאָדישען אַבעראַמערנאָו האָט מיך קראַנק געמאַכט. צי וואָלט איך
 געוואָלט, אז זי זאָל מיך פאַרשטעלען? איך מיין אזוי! עס
 זענען נישט אַריבער קיין צען מינוט נאָך אַט דער פאַרשטעלונג ווי

איך האָב באַשלאָסען צו בלייבען מיט דעם הייליגען יוחנן, און וואָל-
קענס פון גוטען אמעריקאנישען טאָבאָק האָבען זיך געקרייזעלט פון
זעקס טיראָלער פיפקעס, און די קעלנערין איז כסדר געווען פאַרנומען
פון אַ סך „אויף אייער געזונט!“ זיי האָבען מיר צוליב אויסגעזונגען
זייער גאַנצען רעפערטואַר פון אויסטערלישע אָרטיגע לידלאַך. עס
האָט געקלונגען גרויס, זאָג איך אייך, מיט דעם זונליכט דאָרט, און די
גרינע בלעמער, און דאָס לויפען פונ'ם טייך. און אין אָט דעם ריח
פון ביר און ברודערשאַפט האָב איך געבענטשט מיין צוקלאַפטע זייט.
אין דריי טעג אַרום! פונקט צייט אַז עס זאָל זיך אויסהיילען. אַ
וועלט וואָס פאַרזאָרגט דיך, נאָכאַלעם.

„און באמת האָב איך מיך מיט לוסטיגע טריט און אַ פריילאָך
האַרץ אַרויסגעלאָזט אויף די בערג ביים זונאוּפגאַנג אין יענעם געדענק-
ווירדיגען פרימאָרגען. דאָס שפּיל האָט זיך געזאָלט אָנהויבען צען
אַ זייגער, און איך וועל פונקט אָנקומען אין צייט. וואָס פאַר אַ
שפּאַציר! שטעלט אייך פאַר! די קלאָרע קילקייט פון פרימאָרגען,
פריש גרינס, פינקלענדיגער טוי, דער וועג וואָס דרייט זיך אַרויף און
אַראָפּ, קיילעכדיגע בערג, אויף פעלזען, איבער טאָלען, דורך וועלדער,
וואו די גרינע צווייגען האָבען זיך געוויגט אינ'ם מאָרגענווינט און
האָבען פאַנטאַסטיש געפלעקט דאָס גראַז מיט טאַנצענדיג זונליכט.
און אַזוי פריש ווי דער מאָרגען איז געווען, האָב איך געפילט די
קינסטלערישע איבערראַשונג וואָס האָט אויף מיר געוואַרט. איך
האָב מיך פאַרקירעוועט איבער דעם לעצטען באַרגאַקסעל. האָב געזען
ווי די מאָדנע שפּיצען פון די ערשטע הייזער האָבען אַרויסגעקוקט דורך
די בוימער, און דער שפּיץ פון דער קירך וואָס האָט זיך געהויבען
הינטער זיי, דערנאָך גרופען טיראָלער וואָס זענען זיך צונויפגעקומען
פון אַלע וועגען. האָבען זיך אַראָפּגעטונקען אין טאָל, פאַרכיי דעם
שטילען טייך, אַרויף איבער די בערג ווייטער. האָב מיך געפונען
פאַרכאַפט אין אַ שטראָם פון פויעריס, און בין פלוצלונג אַריינגעזויגען
געוואָרען פון דעם שטראַלענדיגען טאָג אין דער טיפער פינסטערניש
אַריין פון דעם שטאַל-אַרטיגען טעאַטער.

„איך ווייס נישט ווי אַזוי דאָס ווערט געמאַכט אין אַבעראַמערגאן,
אַבער אָט די טיראָלער זאָך איז געווען אַ מאָדנע געמיש פון קונסט
און נאַטיוויטי, פון טאַלענט און דומהייט. עס איז געווען אַ פול-

שטענדיגע בינע און א ראמפע, און די דעקאָראַציעס, האָט אימיצער געזאָגט, זיינען געמאָלט געוואָרען פון א מענטש אין מינכען. אָבער די שפּילערס זיינען געווען שלעכט גרימירט. די קאָסטיומען, ווען אפילו ריכטיג, האָבען זיך שלעכט געפּאַסט. די בינע איז געווען שלעכט באַלויכטען, און דער הינטערגרונט האָט נישט געשוינט. טייל פון די שווישפּילער האָבען געהאַט פונקען פון קינסטלעריש געפּיל. סעינט מאַרק איז געווען שוין אויף אים צו קוקען, קאָיאָה האָט געהאַט א געפּיל פאַר שיינערעדנעריי, די יונגפרוי איז געווען צאָרט און ליבליך, און יודאָס איז מעכטיג אויפגעשטיגען זיין גרויסען מאָנאָלאָג וואָס האָט געדויערט צוואַנציג מינוט. נאָר די מערסטע פון די שפּילערס, כאָטש אַלע זענען געווען ערנסט און אייפריג, זענען געווען אומגעלומד פערט אָדער זעלבסטבאוואוסט. די מאַסען זיינען געווען שטייף און אומגעלומפערט, פיינליך סימעטריש, אזוי ווי שול־קינדער ביי דער איבונג. א כאָר פון צען אָדער צוועלף האָבען אַריינגעפירט יעדען עפּיזאָד מיט געזאָנג, און א מאַן האָט עס ווייטער דערקלערט אין אַ קלאָרער דערציילונג. די אַקטען פונ'ם שפּיל אַליין זענען אונטערבראָכען געוואָרען דורך לעבעדיגע בילדער פון סצענעס פונ'ם אַלמען טעסטאַמענט, פון אָדום הראשון און חוה'ן אָן. א סך, פאַרשטייט איר, איז געווען אינגלעריש, אפילו לעבערליך. און פון צייט צו צייט פלעגט אימיצער עפענען די טיר פון דעם טונקעלען טעאַטער, און אַ פּאַס זון פלעגט אַריינפליען פון דער דרויסענדיגער וועלט מיך ווייטער צו דערמאָנען ווי פאַלש עס איז געווען אַט דאָס גאַנצע פינסטערע פאַרשטעלעניש. נאָך מער, אין צייט פון אַנטראַקט בין איך אַרויסגעגאַנגען, ווי יעדער איינער, און האָב גענעסען וואַרשטלאַך מיט ביר. „און דאָך, הינטער אַט דער גאַנצער קריטישער באַוואוסטזיניג-קייט, אפילו הינטער דער קינסטלערישער באַוואוסטזיניגקייט, וואָס האָט זיך נישט געקענט איינהאַלטען פון פאַרצייכענען אַ פנים אָדער אַ סצענע אין מיין סקיצען-בוך, איז געשען עפעס אינטערעסאַנטס אין דער טיפּעניש פון מיין וועזען. די שפּיל האָט אויף מיר פון סאַמע אָנהויב אָן געהאַט אַ מאָדנעם מאַגנעטישען איינדרוק. נישט קוקענדיג אויף אַלע פרימיטיווע גאַנגען פון די שפּילער, האָט די איינפאַכע, געטליכע טראַגעדיע וואָס האָט זיך אַרויסגעוויקעלט פון זייער אומדעהובעלטען נאָר ערנסטען שפּילען, אָנגעהויבען צו רירען און אפילו

באָדריקען מיין נשמה. קריסטוס איז פֿאַר מיר געווען בלויז אַ טעמע פֿאַר קינסטלער. מייע שטודיען און רייזען האָבען מיך באַקאַנט גע- מאַכט מיט יעדער מעגליכער אויפפאַסונג פון דעם ליידענסמענטש. איך האָב געזען טויזענטער מאַדאָנעס וואָס האָבען אים געזויגען, מיילען מאַנדאָלענעס וואָס האָבען אים באוויינט. דאָך האָב איך די ליידען קיינמאָל נישט געפילט. אפשר איז עס געווען מיין אידישע דער- ציאונג, אפשר איז עס געווען דאָס וואָס קיינער פון די קריסטען מיט וועלכע איך האָב געלעבט האָט קיינמאָל נישט געגלויבט אין אים. יעדענפאַלס האָב איך דאָ צום ערשטען מאָל באַגריפען די קריסטוס- געשיכטע אַלס אַ ווירקליכען, לעבעדיגען פאַקט — עפעס וואָס איז ווירקליך געשען. איך האָב געזען אָט דעם פשוט'ן מענטשען-זון — וואָס איז געמאַכט געוואָרען פשוט'ער דורך דעם וואָס איך האָב גע- וואוסט אַז זיין פֿאַרשטייער איז בלויז אַ בעקער — זיך באַוועגען אין דעם אוראַלמען פויערים- און פישער-לעבען פון גליל. איך האָב אים געזען צוציען מענער און פרויען, הייליגע און זינדיגע, מיט דעם כּשוף פון זיין ליבשאפט, דער איינפאַכער ליבליכקייט פון זיין אינערליכען זונליכט. איך האָב געזען ווי דאָס זונליכט האָט זיך געענדערט אויף אַ בליץ, ווען ער האָט אַרויסגעטריבען די געלטייטערס פונ'ם טעמפלעך. איך האָב געזען די וואָלקענס זיך פאַרפינסטערען ווען די טראַגעדיע האָט זיך דערנענטערט. איך האָב אים געזען זיך געזעגענען מיט זיין מוטער. איך האָב געהערט געשטיקטע זיפצען אַרום פּויר. דערנאָך האָט זיך דער הימעל פאַרפינסטערט, און עס האָט אויסגעזען ווי די ערד וואָלט איינגעהאַלטען איר אָטעם וואַרטענדיג אויף דעם הויכען מאַמענט. זיי האָבען אים פֿאַרגעשלאַעפט פֿאַר פּילאַט'ן. זיי האָבען אים אָנגעטאַן אין אַ רויט קלייד, און האָבען געפלאַכטען זיין קראַנץ פון דערנער, און געשפיגען אויף אים. זיי האָבען אים געגעבען צו טרינקען עסיג געמישט מיט גאַל. און ער דורך אַלעם אַזוי געטליך ליב און פאַרגעביג. אַ שרעקליכע דערדריקונג האָט געהאַנגען איבער דער וועלט. איך האָב געפילט איך ווער דערשטיקט. מייע ריפען האָבען זיך אַריינגעדריקט, מיין האַרץ האָט זיך אַזוי ווי צו- זאַמענגעדריקט. ער איז געשטאַרבען פֿאַר די זינד פון דער וועלט, ער האָט געמאַכט אַ סך-הכל פון דער גאַנצער וועלט'ס פּוין און אומ- גליק — די צוויי באַגריפען האָבען געציטערט און זיך צוזאַמענגע-

שמאלצען אין מיין צערודערטער נשמה. און איך אַ איד, האָב אים ביז איצט אינגאָרירט. וואָס וואָלטען זיי געזאָגט אָט די פשוט'ע פויערים וואָס האָבען געקלאָגט אַרום מיר, ווען זיי וואָלטען געוואוסט, אַז איך בין פון דעם פאַרהאַסטען פּאָלק? דאַמאָלסט האָט זיך עפעס אין מיר איבערגעבראַכען, און איך האָב אויך געקלאָגט — געקלאָגט מיט ביטערע טרערען, וואָס זענען גיך געוואָרען זיס, אין אַ מאָדנער דערלייכטערונג און פריידיגען מיטגעפיל מיט מינע רייע ברידער און שוועסטער". ער האָט געשוויגען אַ ווייל, און שוויגענדיג געוופט זיין אבסינט. איך האָב נישט איבערגעריסען דאָס שווייגען. איך בין געווען גערירט און פאַראינטערעסירט, כאַטש וואָס דאָס אַלץ האָט געהאַט צו טאָן מיט זיין פייערדיג, פריידיג בילד, האָב איך בלויז טונקעל געאַנט. ער האָט ווייטער גערעדט —

„ווען עס איז געווען נאָך אַלעמען, בין איך אַרויס אויף דער פרייער לופט, איך האָב נישט געזען דאָס ליכט פון דער זון. איך האָב געטראָגען די פינסטערניש פונ'ם טעאָטער מיט זיך, און דער חושך פון דער גאַלגאַטע האָט פינסטער געהאַנגען איבער דעם זוניגען נאָכמיטאָג. איך האָב געהערט ווי מען האָט אַריינגעקלאָפּט די טשוועקעס. איך האָב געזען ווי דאָס בלוט האָט אַרויסגעשפּריצט פון די וואַונדען — איך זאָג אייך, עס איז געווען ווירקליכקייט אין דער זאך. די פויערים וואָס זיינען געווען צוגעוואוינט צו דער פיינליכער געשיכטע, זענען גיך צוריקגעקומען צו זייער פרייליכקייט און האָבען לעבעדיג אַראָפּגע- שטראָמט פונ'ם באַרג, ווי אַ צופרידענער שטורעמדיגער באַרגשטראָם, וואָס איז לויז געוואָרען פון דער טויטער האַנט פון פּראָסט. נאָר איך בין נאָך אַלץ געווען געבונדען אין אַייז און פאַרהילט אין געפּעל. אינ- דרויסען פאַר'ן גאַסטהויז וואו איך בין געגאַנגען עסען, האָבען זיך פאַרזאַמעלט פרייליכע גרופען, אַ קאַטרינקע האָט געשפּילט, עמליכע שפּאַצירענדיגע איטאַליענישע מיידלאַך האָבען חנ'עוודיג געטאַנצט, און מיין קינסטלערישער איך האָט געפּילט אַ וואַרימקייט און אַ האַס- טיגקייט. נאָר דער אינערליכסטער איך איז געווען ביז אין האַלץ טיף אין פינסטערניש, מיט וועלכער דער שרעקליך געקלאָפּטער ביפשטיק וואָס זיי האָבען מיר דערלאָנגט, שווינדלעריש באַלייגט מיט צוויי אָפענע געפּרעגעלטע אייער, איז בלויז געווען אין אַיינקלאָנג. דער הייליגער יוחנן איז אַריינגעקומען, און קריסטוס און דער שול'לערער —

וועלכער האָט געפירט דעם כאָר — און דער דיקער טענאָר און עטליכע סטאָטיסטען, און איך האָב יעדען איינציגען פון זיי גראַטולירט מיט אַ פינסטער געפיל פון אומערליכקייט. ווען דער אָווענט איז צוגעדפאלען און איך בין אַהיימגעגאַנגען מיט דעם הייליגען יוחנן, בין איך געווען טרויעריג צופרידען צו געפינען דעם טאָל אַיינגעוויקעלט אין געפעל, און אַ הימעל אָן שטערען האָט זיך אַראָפּגעלאָזט איבער אַ פוסטער ערד. ביז צו מיין וואוינונג האָט עס אויסגעזען אַ שלעפעניש באַרג אַרויף, און כאָטש מיין שלאָפצימער איז געווען אומדערוואַרט פיין, און אַ ליבע אַלמע פרוי — דעם הייליגען יוחנן'ס מוטער — האָט מיך אַזוי צו זאָגען אַיינגעטוליעט, בין איך שלעכט געשלאָפען יענע נאַכט. געשטאַלטלאָזע חלומות האָבען מיך געפייניגט מיט אומפילכארע טראַגעדיעס און שוידערליכקייטען. אינדערפרי — נאָך אַ קאַלטער איינרייבונג — האָט זיך די דריקונג אַ ביסעל אויפגעוויבן פון מיין גייסט, כאָטש דאָס וועטער האָט נאָך אַלץ אויסגעזען מער גראָ. דער הייליגער יוחנן איז שוין אַוועק צו זיין אַרבעט אין פעלד, האָט מיר זיין מוטער געזאָגט. זי איז געווען אַזוי ליבליך, און דאָס צימער אין וועלכען איך האָב געגעסען פרישטיס אַזוי ציכטיג און ערנסט מיט זיינע ווייס געקאַלכטע ווענט — ריין און אָן אַ פלעק ווי שניי אויפ'ן לאַנד — אַז איך האָב אַלצדינג אַיינגעשלאָנגען אַ הויך דער קאַווע. אָ, די קאַווע! איך האָב געמוזט נאָגען אַ שטיקעלע טשאַקאַלאַדע, וואָס איך האָב געטראָגען מיט זיך, אַרויסצורייגען דעם אין אַ מרה'שחורה. איך האָב אָנגעפילט מיין פּיפקע און אַרויסגענומען מיין סקיצענבוך. מיינע נאָטיצען פון נעכטען האָבען אויסגעזען אַזוי שוואַך, דער מאַרגען האָט אויסגעזען פאַרטונקעלט זיך אַזוי, אַז איך האָב זיי קוים געקענט זען. עס איז מיר אַיינגעפאלען, אַז איך וועל אַרויסגיין און וועל זיך אַוועקזעצן אויף דער קליינער באַנק אינ'דרויסען. אַרויסגייענדיג דורך דער טיר, מיט דעם קאָפּ פאַר'חלומ'ט אַיינגעבויגען איבער דעם סקיצענבוך, האָב איך פון אַ ווינקעל אויג דערזען אַ קליין ווייס הענגערעל פאַר שוועבעלאַך, וואָס איז געווען צוגענאָגעלט צו דער וואַנט. מעכאַניש האָב איך אויסגעשטרעקט מיין לינקע האַנט צו נעמען אַ ליכט פאַר מיין פּיפקע. אַ מאַדנע קאַלמע פייכקייט אין מיינע פינגער און אַ קליינער פלייך האָבען מיך

אויפגעוועקט צום געפיל פון עפעס א מאָדנעם טעות, און אין א רגע האָב איך מיט שרעק באַגריפען, אז איך האָב אַיינגעטונקען מיינע פינגער אין הייליג וואַסער און האָב עס פאַרפליזכעט אויף אַט דער ציכטיגער, ערנסטער, פלעקלאָזער, ווייסגעקאלכטער וואַנט".

איך האָב געמוזט שמייכלען. „אַ, איך ווייס. איינע פון יענע פאַרצעלייענע זאכען מיט אַ געקרייצגיטען אויסלייזער איבער אַ קליין קוועלכעל. שטעלט אייך גאָר פאַר אַנצונעמען דעם הימעל פאַר שוועבעל!"

„אין יענער צייט איז עס מיר שוין גאָרנישט געווען קיין שפּאַס. איך האָב פשוט געפילט זיך שרעקליך. וואָס וועט די ליבע אַלטע פרוי זאָגען צו אזא גאָטספאַרשוועכונג? צו וועלכע גוטע יאָר זאָלען מענטשען האָבען ווייסגעקאלכטע ווענט אויף וועלכע אומהייליגע פלעקען זאָלן זיך טרייב אָנזען? איך האָב מיך אומגעקוקט ארויף און אַראָפּ איבער'ן פאַדערהויז אזוי ווי משה ווען ער האָט דער-הרנ'עט יענעם מצרי, ציטערענדיג אז די אַלטע פרוי זאָל נישט אַרייַן-קומען. ווי אזוי האָב איך זי געקענט מאַכען פאַרשטיין, אז איך האָב אזוי ווייניג געוואוסט פון קריסטליכע מנהגים, אז איך זאָל האַלטען אַ קוועלכעל פאַר אַ שאַכטעל שוועבעלאַך? און ווען איך זאָל זאָגען, אז איך בין אַ איד, גאָט אין הימעל! קען זי דענקען, אז איך האָב עס געטאָן מיט אַ בייזען מין. וואָס פאַר אַ וואונד דאָס איז פאַר דער צערטליכער אַלטיטשקער, וועלכע איז געווען אזוי ליב צו מיר! איך האָב נישט געקענט שטיין און צווען אַט דעם באַשולדיגענדיגען פלעק, איך מוז אויסשפאַצירען מין אומרוהיגקייט. איך האָב אַן עפען געטאָן די דרויסענטיר און בין געבליבען שטיין שטיי, פאַרנליווערט. שוידערליכע מיאוס'ע גראַע וואַלקענס זענען געווען צונויפגעדריקט ביי דער סאַמע שוועל. חושב'דיגע פאַרמלאָזע נעפּלען האָבען אינגאַנצען פאַרשטעלט די בערג. אומעטום אומ-קלאָרע, שוועבענדיגע מאַסען פון פעסטיגען נעפעל. איך האָב זיי געוואַלט דורכדרינגען, געפינען די לאַנדשאַפט, דאָס פרייליכע דאָרף, דאָס וואַרעמע מענטשליכע לעבען וואָס האָט זיך גענעסטעלט אונטער גאָט'ס הימעל, נאָר איך האָב בלויז געזען — ווייט אונטען — אזוי ווי דורך אַ טונעל דורכגעשניטען צווישען נעפעל און באַרג, אַ טויטע איבערגעקערטע וועלט פון הייזער און בוימער אין אַ קאַלטען, גראַען

טייך. איך האָב אויסגעשוידערט. אַן אומדערקלערבאַרער פּאַרנעמיל
האַט מיך אָנגעכאַפט, עפעס אַזוינס ווי די אומקלאַרע אומבאַקוועמ־
ליכקייט פון מיינע חלומות. דאַן, כמעט אין דער רגע, האָט זיך עס
קריסטאַליזירט אין אַן אַינפאַל וואָס האָט מיר אויפגעקאַכט דאָס
בלוט: וואָס, אויב דאָס איז די געטליכע רייניגונג? וואָס, אויב
די גאַנצע אויסערליכע און אינערליכע פינסטערקייט וואָס האָט מיך
כסדר אַיינגעהילט צייט איך האָב צוגעזען די טראַגעדיע, איז אַ
שטראַף פאַר מיין אומגלויבען? וואָס, אויב דאָס וואַסער איז אמת־
דין הייליג, און מיין פאַרשוועכונג האָט געבראַכט עפעס אַ שוידער־
ליכע באַלוינונגס־גערעכטיגקייט?"

„דאָס האָט איר געגלויבט?"

„פאַרשטייט זיך, נישט אויף אַן אמת. אָבער איר, אַלס אַ סינ־
סטלער, מוזט פאַרשטיין, ווי אַזוי אַ מענטש צערטעלט אַ געדאַנק,
שפילט זיך מיט אַ שטימונג, אַרבעט זיך אַרײַן מיט דער פאַנטאַזיע
אין אַ דראַמאַטישער סיטואַציע איך האָב עס געלאָזט וואַקסען אויף
מיר בײַ, אַזוי ווי אַ מענטש אַלײַן אין דער פינסטער, מורא האָבענדיג
פאַר שדים אין וועלכע ער גלויבט נישט, איך בין געוואָרען שרעקליך
נערוועאיש.“

„איך מײַן, אַז איר האָט אײַך נאָך נישט געהאַט אײַנגאַנצען
אויסגעהיילט פון אײער פאַל, און אײערע נערווען זײַנען געווען צור־
רודערט פון דעם בלוט און די טשוועקעס, און יענעם ביפּטיק האָט
איר נישט פאַרדייעט, און איר האָט געהאַט אַ שלעכטע נאַכט, און
איר זענט געווען מרה־שחורה־דיג אומרוהיג פון פאַרשאַפען צער דער
אַלטער פרוי, און די אַלע שטיקער נעפעל זײַנען אַרײַנגעקראַכען אין
אײער נשמה. איר זענט אַ קינד פון דער זון!"

„פאַרשטייט זיך, אַז איך האָב דאָס אַלץ געוואוסט, אונטען אין
די קעלערס פון מיין וועזען, אָבער אויבען, האָב איך אַלצאײַנס געהאַט
אַט דאָס געפיל פון שולד און חרטה, אָט דעם ענגסטליכען צווייפעל,
אַז אָט די גאַנצע גרויסע, פינסטערע, מיטעלאַטערליכע געשיכטע פון
הייליגע און נאַנעס, און בײַנער, און רעליקוויעס, און נסים, און
איקאָנעס, און קרייצײַגונגען, און צעלען, און בחור־שאַפט, און האָרענע
העמדער, און בלוט, און שמוץ, און טרערען, איז אפשר נאָך אַלעמען
אמת! וואָס אויב די וועלט פון שײַנקייט אין וועלכער איך בין

געווען צופרידען צו לעבען אין בלוז דעם טיוועל'ס א שפיל און די אמת'ע זאך איז אָט די טויטע, איבערגעקערטע וועלט דאָרט אונטען אין דעם קאלטען גראָען טייך אונטער די שטינקענדיגע נעפלען? איך האָב מיך צוריק אַרײַנגע'ננב'עט אין הויז צו זען, צי דער פלעק האָט זיך נאָך נישט אויסגעטריקענט. אָבער ניין! ער האָט געדלויבטען מיט אַ פלאַפעלדיגער שוידערליכקייט, אַ מין געשריפט אויף דער וואַנט, וואָס האָט דערקלערט דעם צאָרן און דעם צייכען פון הימעל. איך בין ווידער אַרויסגעגאַנגען און האָב אַ דערשלאָגענער גערויכערט אויף דער קליינער באַנק. ביסלאַכוויז האָב איך מיך אָנגעהויבען צו פילען וואַרעמער, די נעפלען האָבען אָנגעהויבען צו פאַרשווינדען. איך בין אויפגעשטאַנען און האָב מיך אויסגעצויגען מיט אַ ווייטאָג פון נחת'דיגער פוילקייט. אַ דערמוטיגטער, האָב איך מיך ווידער אַרײַנגע'ננב'עט אַ קוק צו טאָן אויפ'ן פלעק. ער איז געווען טרוקען — אַ יונגפרויליכע וואַנט, אומשולדיג ווייס, האָט באַגעגענט מיין דערפרייטען בליס. איך האָב געעפּענט דאָס פענסטער. די קריכענדיגע נעפלען האָבען זיך נאָך אַלץ אויפגעהויבען, אויפֿגעהויבען, די וויסטקייט האָט זיך פאַרוואַנדעלט אין אַ מילדער וואַרימקייט. איך האָב ווידער אָנגעפילט מיין פיפקע, און בין אַראָפּ פון דעם באַרג וואָס איז נאָך גראָ געווען. איך האָב געשפּרייזט פאַרביי דער אַלטער זעגמיל, בין געגאַנגען אַרום דעם זומפּיגען ברעג פונ'ם טייך, בין אַרויסגעקומען אויפ'ן טרוקענעם גראָז, פּלוצלונג בענג! זים! בר-רד! אַ הימלישער דונער פון זונליכט האָט זיך דורכ־געבדאַכען דורך די רויע נעפלען, און האָט זיי ווי אַ באַמבע צוואַנגט צום ברעג פונ'ם האַרײַזאָנט. דערנאָך איז די זון מיט קעניגליכער רוחיגקייט אַרויסגעקומען פּול, און האָט פאַרנאַסען באַרג און טאַל מיט ליכטיגער פּרייד. דער טייך האָט געפּינקעלט און געלויבטען מיט שטראַלענדיג לעבען, און האָט אָפּגעשפּיגעלט אַ גרויס ווייס וואַלסען־אינזעל אויף אַ שטרעק הערליכער בלויקייט, און יענע גאַנצע גאַלדענע וואַרימקייט האָט זיך אַרײַנגע'ננב'עט אין מייע אַדערען אַזוי ווי וויין. אַ ציגעלע איז אָנגעקומען שפּרינגענדיג מיט אַ קלינג־לענדיג גלעקעל, אַ פּערד האָט ביים קייען גראָז זיך צובריקעט אין עקסטאַז, אַן אָקס האָט געבעקעט, אַ הונט האָט געבילט. טרערען פון דערהויבענעם געפיל זענען מיר געקומען אין די אויגען אַרײַן.

דאָס שיינע ווייכע וואַרעמע ליכט, וואָס איז געלעגען איבער דעם נאַנצען גליקליכען טאָל, האָט זיך אזוי ווי אַרײַנגעכאַפט אין זיי און עפעס צושמאַלצען. ווי אַנדערש פון די נעכטיגע טרערען, וואָס זענען אַרויסגעדריקט געוואָרען פון מיר, ווי דורך עפעס אַ שלאַנג, וואָס האָט זיך אַרומגעוויקעלט מינע ריפען! איצט האָבען זיך מינע ריפען אזוי ווי אויסגעשפּרייט — געהאַלטען מיין האַרץ — און די גאַנצע געטליכע פּרייד פון לעבען האָט מיך אויפגעצײטערט צו אַ רעליגיעזען עקסטאַז. און אזוי ווי די נעפלען האָבען זיך אויפגע- הויבען, האָט זיך דער גאַנצער שוידערליכער מיטעלאַלטערליכער קאָש- מאַר אויפגעהויבען פון מיין נשמה. אין יענער הייליגער רגע איז די גאַנצע פינסטערע טראַגעדיע פּונ'ם געקרויצציגטען יעזוס פאַרשוואונ- דען, און בלויז יעזוס איז געבליבען, די פּשוט'ע חב'שאַפט מיט מענטש און חיה און נאַטור, די ליבשאַפט פון לעבען, די ליבשאַפט פון ליבשאַפט, די ליבשאַפט פון גאָט. און אין אָט דעם בענקענדיגען עקסטאַז איז מיר אײַנגעפאַלען מיין בילד — דער פּריידיגער חבר. קריסטוס — נישט דער געפייניגטער גאָט, נאָר דער פּריידיגער חבר, דער פּריינט פון אַלע פּשוט'ע נשמות. דער פּריידיגער חבר, וואָס אַלע קינדער קלעפען צו אים, און די פּויערים און די פּישערס הערען זיך אײַן צו זיינע רייד. נישט דער טעאָלאָג וואָס שפּינט פּרוכטלאָזע פיינקייטען, נאָר דער מענטש פון גייסט, וואָס פּראָטעסטירט געגען אַלע פאַרמען און דאָגמעס וואָס ווילען פאַרנעמען דאָס אָרט פון דירעקטער זעהונג און דעם לעבעדיגען עקסטאַז. נישט דער ליידענס- מענטש, וואָס האָט ליב די וויסטקייט פון אונטערערדישע צעלען און געשמייסענע רוקענס און געשלעכטלאָזע סקעלעטען, נאָר דער ליב- האָבער פון וואַרעם לעבען, און וואַרעם זונליכט, און פון אַלעס וואָס איז פּריש און פּראָסט און ריין און שייין."

"יעדער מענטש מאַכט זיך זיין גאָט אין זיין אייגענער גע- שטאַלט", האָב איך געטראַכט, צו גערירט צו באַליידיגען אים דורך זאָגען עס הויך.

"און אזוי — פון דאַמאָלסט אָן — פון צײט צו צײט — האָב איך געאַרבעט אויף דעם מענטשליכען בילד פון אים — דער פּריי- דיגער חבר — צוריק צו ברענגען דער וועלט דעם אמת'ן קריסטוס".

"און איר האַפט די וועלט צו באַסערען?"

„איך פארנעם זיך מיט אַרבעט, נישט מיט רעזולטאַטען. וואָס נאָר דיין האַנט וועט געפינען צו טאָן, טו מיט דיין גאַנצער מאַכט. וואָס קען אַן איינציגע האַנט, אפילו די מעכטיגסטע, טאָן אין אַט דער גרויסער קאַבענדיגער וועלט? דאָך, אָן דער האַפּענונג און אָן דעם חלום, ווער וואָלט אינגאַנצען געאַרבעט? און אזוי, נישט אָן האַפּענונג, אָבער נישט דערוואַרטענדיג קיין נסים, גיב איך די אידען אַ קריסטום, וואָס זיי קענען איצט אָננעמען, די קריסטען אַ קריסטום, וואָס זיי האָבען פאַרגעסען. איך בוי אויף צוריק פאַר מײַן באַליבט אַמעריקע אַ טיפּ פון פשוט'ער מאַנהייט, וואָס ווערט נישט צופּרעסען פון פיבערדיגער גלוסטונג נאָך רייכקייט און מאַכט, אַ פשוט'ען ליב-האַבער פון דער שטילער רגע, אַ ליבע מענטשליכע נשמה, וואָס גייט קיינמאָל נישט אַרויס פון זיך, איז אַלע מאָל איינס מיט דעם וועזען פון זיין. ווער ווייסט, צי איך קען נישט אַמאָל אַרויסברענגען די גרויסע פּראַגע: וואָס קען אַ פּאָלק האָבען דערפון צו געווינען די גאַנצע וועלט און פאַרלירען זיין אייגענע נשמה?“

זיין שטים איז פייערליך אָפּגעשטאַרבען, און איך האָב בלוז געהערט דאָס קליקען פון די ביליאַרד-קוילען און דעם רויש און גע-רודער פון נויאָרק.

חד גדיא

און ווען דיין זון וועט דרך אין די קומענדיגע צייטען פרעגען אזוי צו זאגען, וואס איז דאס? זאלסטו אים זאגען, מיט דער מאכט פון זיין האנט האט אונז גאט ארויסגעצויגען פון מצרים, פון דעם הויז פון קנעכטשאפט: און דער האר האט דערשלאגען אלע בכורים אין לאנד מצרים... אבער אלע בכורים פון מיינע קינדער וועל איד אויסלייזען. — שמות י"ג — ו"ד, ט"ו.

חד גדיא! חד גדיא! איין איינציג ציגעלע!
ענדליך האט זיך שוין דער סדר דערנענטערט צום סוף. זיין פאָטער האָט שוין אָנגעהויבען דאָס מאָדנע כאַלדייאישע ליד וואָס האָט דעם סדר פאַרענדיגט.

חד גדיא, חד גדיא, דובין אבא בתרי זווי, חד גדיא, חד גדיא!
דער יונגערמאן האָט שמיל געשמייכלט איבער דער אויסטער-לישקייט, וואָס אָן אַלער איידעלמאָן אין אַ פּראַק, אַ דירעקטאָר פון אַ שיף־געזעלשאַפט אין היינטיגען ווענעדיג, רעדט כאַלדייאיש, עס פאַלט אים נאָרנישט אַיין, אַז דאָס קלעפט זיך נישט, און זינגט אויס די קלאַנגפולע זילבען מיט באַטייט, אונטערגעלענט מיט די געהער ריגע קישענס.

וואָתא שונרא, וואַכלה לגדיא, דובין אבא בתרי זווי, חד גדיא,
חד גדיא!

עפעס האָט אים אומקלאָר געוואונדערט, וואָס זיין פאָטער וועט אים זאגען ווען דער סדר וועט זיין אריבער. ער איז ערשט אריינגעקומען ביים צווייטען טייל, אַנקומענדיג פון ווין מיט זיין געוויינד ליכער נישט אָנגעפרעגמער אומדערוואַרטקייט, און איז געווען זער איבערראַשט צו געפינען, אַז עס איז גראָד געווען די סדר־נאַכט, און אַז דער אייביגער סדר איז אָנגעגאַנגען פונקט ווי ווען ער איז געווען אַ אינגעל. די זעלבענע פון זיינע וויזיטען צו די עלטערען האָט

עס געמאכט פאר א מאָדנעם צוזאמענפאל, אז ער זאל גראַד האָבען אַריינגעפאלען אין דער צייט, און ווען ער האָט זיך שווייגענדיג אוועקגעזעצט אין פאַמיליענקרייז נישט אונטערברעכענדיג דאָס גע- בעט מיט באַגריסונגען, האָט ער געהאַט אַ לעבעדיגע קינסטלערישע עמפּינדונג פון די מעגליכקייטען פון עקזיסטענץ — דערמיט וואָס דער פראַנצויזישער ראָמאַן וואָס ער האָט געלייענט אין דער באַן האָט אים געגעבן צו פילען, אז צושטעלענדיג רוען מאַטעריאַל פאר עספּרי, האָט דאָס מענטשליכע לעבען געהאַט זיין פריידיגע באַרעכ- טיגונג. דער רויט-נאַלרענער זונאונטערגאַנג איבער די בערג, דאָס פליסען אַהיימצו איבער דעם גראַנד קאַנאַל אינ'ם לבנה-ליכט, די גוט- באַקאַנטע פּאַלאַצען וואָס זענען געווען פאר אים אזוי טרוימעריש און מיסטעריעז גלייך ער וואָלט נישט געווען געבוירען געוואָרען אין דער שטאָט ביים ים. די פרייליכע עראינערונגען פון גאַלדמאַרק'ס נייער אָפּערע געכטען ביינאַכט אין אָפּערע-טעאַטער, וואָס האָט פאַרפּאַלנט זיין אויער ווען ער האָט איצט אַרויפגעשטיגען איבער די גרויסע טרעפּ. און דאָן דער פּלוצימדיגער איבערגאַנג צום מזרח, און די טויטע יאָרהונדערטען, און יהוה וואָס האָט אַרויסגעצויגען זיין אויס- דערוויילט פּאַלק פון מצרים, און זיי באַפוילען צו פייערען מיט מצות דורך אַלע דורות זייער אַיילענדיג אַרויסציען אין דער מדבר אַרײַן. זיין פּאַטער איז מסתמא געווען געדריקט פון אַט דעם שרייענ- דיגען ביישפּיל פון זיין זונ'ס גלייכגילטיגקייט צו די טראַדיציעס וואָס ער אַליין האָט אזוי טייער געהאַלטען. כאָטש דעם אַלמען איז באַמת שוין לאַנג צוריק קלאָר געוואָרען דער ביטערער אַמת, אז זיינע וועגען זענען נישט זיין זונ'ס וועגען, און זיין זונ'ס געדאַנקען נישט זיינע געדאַנקען. ער האָט שוין פון לאַנג געוואוסט, אז זיין בכור איז א פושע בישראל, אן אפיקורס, א ליז, אן עגאָאיסט פון זינליכ- קייט, א ליב־האַבער פון בחור'שע וואוינונגען, און פון דעם פיבער- דיגען לעבען פון די אייראָפּעאישע הויפטשטעט, אן עוכר אויף כשרות און עברות, א געניטער אין דעם וואָס מען טאָר נישט. דער זון האָט געטראַכט וועגען זיך דורכ'ן פּאַטער'ס ברילען, און דער שוואַכער שמייכל וואָס האָט געשפּילט אַרום זיינע סענסיטיווע ליפען איז געוואָרען ביטערער. זיינע לאַנגע ווייסע פינגער האָבען גערוועאיש געאַרבעט.

און דאך האָט ער גענוג גיטיג געטראַכט וועגען זיין פּאָטער. האָט באַוואַנדערט דעם אויסרויער וואָס האָט אים געבראַכט רייכ-קייט, די ברייטהאַרציגקייט מיט וועלכער ער האָט עס אויסגעגעבען, די געטריישאַפט וואָס איז בייגעשטאַנען אירע נסיונות און האָט גע-מאַכט אָט דעם סדר, אָט די פּאַמיליען-פּאַראַייניגונג, אזוי היימיש און פּרום פּשוט אזוי ווי אַמאָל ווען דאָס אַלטע געטאָ, און נישט אָט דער פּאַלאַץ ביים גראַנד קאַנאַל, איז געווען זייער היים. דער כּוּם וויין פּאַר אליהו הנביא איז געשטאַנען אזוי נאַאיוו דערוואַרטענדיג ווי אַלע מאָל. און אויך זיין מוטער'ס פנים האָט געשיינט מיט ליב-שאַפט און גוטהאַרציגקייט. ברידער און שוועסטער — פּיילען פון אַ פּולער פּיילען-שייד — זענען געזעסען אַרום דעם טיש אויף פּאַר-שידענע אופנים גליקליך און צופרידען מיט זייער עקזיסטענץ. אַן אַטמאָספּערע פון פּרידען און רוהיגקייט און גלויבען און פּרומקייט האָט געהערשט ביים טיש.

וואָתא כּלבא ונשך לשונרא דאָכלה לגדיא דזבין אבא בתרי זווי,

חד גדיא, חד גדיא!

און פּלוצלונג האָט אים דער קאָנטראַסט פון די אַלע שטיל-קייטען מיט זיין אייגען אומרוהיג לעבען איבערוועלטיגט מיט אַן איבערפּלוס פון האָפּנונגסלאָזיגקייט. זיינע אויגען האָבען זיך אָנגעפילט מיט געזאַלצענע טרערען. ער וועט קיינמאָל נישט זיצען אויבען-אָן ביי זיין אייגענעם טיש, און ווייטער ציען די קייט פון פּרומקייט וואָס האָט צונויפגעשמידט די דורות איינער צום אַנדערען. זיין נשמה וועט זיך קיינמאָל נישט נאַכגעבען אין אָט דער אַטמאָספּערע פון גלויבען און צוטרוי. קיין פּרוי'ס ליבע וועט קיינמאָל זיין נישט זיין. קיין סינדער וועלען זייערע הענטלאַך נישט אַריינלייגען אין זיינער. ער וועט דורכגיין דורכ'ן לעבען ווי אַ געשפּענסט, אַריינגע-קוקענדיג צו די וואַרעמע פייערען מיט האָפּנונגסלאָזע אויגען, און ווייטער גיין — דער וואַנדערענדיגער איד פון דער וועלט פון נשמה. ווי ער האָט עס געליטען — ער, מאָדערנער פון די מאָדערנע, טרוימער פון טרוימען, טראַכטער פון פּראָבלעמען! הכלּ הכלים! הכלּ הכל! מאָדערנער פון די מאָדערנע? אָבער דאָס איז דאָך געווען איינער פון די אוראַלטע אידען וואָס האָט דאָס געזאָגט, און אַן אַנדערער האָט געזאָגט: „בעסער אז דער טאָג פון אַ מענטשענ'ס שטאַרבען

ווי דער טאָג פון זיין געבוירען". באמת אַ איראָנישער באַווייז פונ'ם דרשנ'ס אייגענער באַהויפטונג, אַז עס איז נישטאָ קיין נייע אונטער דער זון. און ער האָט זיך דערמאָנט די גרויסע פּסוקים:

„הבֹּלֵב הַבְּלִים אָמַר קִהְלַת הַבֵּל הַבְּלִים הַכֵּל הַבֵּל.

„איין דור פאַרגייט און אַן אַנדער דור קומט אָן: נאָר די ערד שטייט אייביג.

אַלע טייכען גייען אין ים אַרײַן, און דער ים ווערט נישט פול. צו דעם אָרט פון וואַנען די טייכען גייען, אַהײן קערען זיי זיך אום צוריק.

„וואָס עס איז געווען, דאָס וועט זיין. און דאָס וואָס איז גע- טאָן געוואָרען, דאָס וועט געטאָן ווערען: און עס איז נישטאָ קיין נייע אונטער דער זון.

„דאָס וואָס איז קרום, דאָס קען נישט גלייך געמאַכט ווערען. און דאָס וואָס איז נישטאָ, דאָס קען נישט געצײלט ווערען.

„ווייל אין אַ סך חכמה איז דאָ אַ סך פּײַן. און ווער עס פאַר- מערט זיין וויסען, פאַרמערט זיין טרויער“.

יא, דאָס איז אַלץ אמת, אַלץ אמת. ווי דער אידישער גייסט האָט עס דערגרייכט צום האַרץ פון זאַכען, אַזוי אַז די פעלקער וואָס האָבען אים געהאַסט האָבען געפונען טרייסט אין זיין תהלים. קיין זין פאַר פאַרם, דער סוף פון קהלת אַ צעמישעניש און אַ שוואַכע איבער'חזר'ונג ווי די לעצטע צושטריימע ספּאַזמען פון אַ נביא'ישען אָנכאַפּ. קיין זין נישט פאַר קונסט, בלוז פאַר ווירקליכקייט. און דאָך האָט ער אַמאָל געטראַכט, אַז ער האָט די גריכען מער ליב געהאַט, האָט פון קינדווייז אויף געבענקט נאָך פאַרבאַטענע געטער, אויפגערייצט דורך דער איינזאַמער מאַרמאָרנער פיגור פון אַ מיידעל וואָס האָט אַרײַנגעקוקט אויפ'ן געמאַגעסעל פון אַ צווייזואַנט. יא, ער האָט געדינט ביים מזבח פון שיינקייט. ער האָט געפלאַפּעלט פונ'ם רענעסאַנס. ער האָט געשריבען — מיט דער פּיל-פּערמיגער צוגעפאַסטקייט פון זיין פּאָלק — פּראַנצוויזישע לידער מיט גריכישער באַגייסטערונג, און עראַטישע לידלאַך — האַלב געפילט, האַלב צו- געטראַכט, פּײַן געשניצט. מיט אַ פּלוצימדיגער אינטואַיציע האָט ער איצט געזען, אַז ער האָט זיך אייגענטליך קיינמאָל נישט אויס- געדריקט אין קונסט, מיט דער אויסנאַם אפּשר פון דעם איינציגען

ברוטאלען איטאליענישען ראָמאַן, וואָס ער האָט געשריבען אונטער'ן איינפלוס פון זאָלאַ, וועלכער איז אזוי פאַרדאַמט געוואָרען פון אַ וועלט אָן געפיל פאַר דער ליבשאַפט און די טרערען וואָס האָבען אים געטריבען אָן רהמנות אַראָפּצורייסען די מאַסקע פון לעבען.

וואָתא חוטרא והכה לכלבא דנשך לשונרא דאָכלה לגדיא דזבין אבא בתרי זוי, חד גדיא, חד גדיא!

יא, אין האַרץ איז ער געווען אַ איד. די קינדהייט אינ'ם געטאָ, די לאַנגע ירושה, האָבען אים געבונדען אין געפילען און אין אימ-פולסען אזוי ווי מיט רצועות. חד גדיא, חד גדיא! דער ניגון אליין האָט אין אים אויפגעוועקט אומציייליגע עראינערונגען. אין אַ ניכער פאַנגראַמע האָט ער געזען דאָס אינטענסיווע אינערליכע לעבען פון אַ געקרייזעלטעפעלדיג קינד, וואָס איז אַרומגעלאָפּען אין דעם שמאַלען גארטעל פונ'ם געטאָ, צווישען די בילדליכע הויכע הייזער. אַן אָפּשפיגלונג פון דעם קינד'ס אַמאָליגער פרייד מיט די יום־טובים האָט געגליט אין זיין נשמה. ווי ליב עס איז דאָס מאָדנע נאָכקומען פונ'ם שבועות נאָכ'ן פסח, און דערנאָך ראש־השנה און סוכות. דאָס איבערלעבען פון דעם אלטען אַריענט אין דעם היינטיגען אייראָפּע, אָט דאָס לעבען פון אַ מענטשען אין די נשמות פון זיינע אַבות, אָט פונקט ווי מען האָט סוכות געלעבט אין זייערע ביידלאך. אַ פּלוצ-לונגער באַגער האָט אים אָנגעכאַפט צו זינגען מיט זיין פאַטער, זיך איינצוהילען אין אַ טלית, צו שאַקלען זיך מיט דער ריטמישער ליידענ-שאַפט ווי ביים דאַוונען, זיך אויסצושטרעקען אין שול. פאַרוואָס האָבען זיינע ברידער ווען עס איז געשטרעבט אַרויסצוקומען פון דער פריידיגער שקלאַפּעריי פונ'ם געטאָ? זיין פאַנטאַזיע האָט עס אים אויפגע'כשוּפ'ט ווי עס איז געווען איידער ער איז געבוירען געוואָרען: דאָס איינציגע שטיקעל פרייער פּלאַץ, אַרומגעצוימט מיט אַ קאַלאַך נאָדע פון געוועלכער, די אידישע סוחרים מיט די שוואַרצע בערד אין זייערע לאַנגע קאַפּאַטעס, דאָס אייזערנע טויער וואָס ווערט פאַר-שלאָסען האַלבע נאַכט, די היטערס וואָס פאַרען אַרום און אַרום אין זייער שיפעל אויף די אָפּענע זייטען פון קאַנאַל. דאָס געלע היטעל? די געלע לאַטע אויף זייערע ברוסטען? ערנצייכענס. ווייל פאַר-פאַלגט צו ווערען איז העכער ווי צו פאַרפאַלגען. פאַרוואָס האָבען זיי געוואָלט באַפרייאונג? זייער לעבען איז געווען זעלבסט־קאַנצענט-

רירט, זעלבסטגעניגנדיג. אָבער ניין. זיי זענען געווען אומרוהיג, פאר'משפט צום וואַנדערען. ער האָט געזען די ערשטע שטראַמען וואָס האָבען זיך אַריינגעגאַסען קיין ווענעדיג ביים אָנהייב פון דריי-צענטען יאָרהונדערט, דייטשע סוחרים, דערנאָך לעוואַנטינער, האָבען געהאַלפּען אויפבויען די קאָמערציעלע הויפטשטאָט פונ'ם פּופּצענטען יאָרהונדערט. ער האָט געזען ווי שפעטער זענען אויפגעשטיגען די פונ'ם האַלב-אינזעל אַנטלאָפּענע פון דער אינקוויזיציע, זייער אָפּדאָך אונטער דעם לייב'ס פליגעל וואָס עס האָט פאַר זיי אויסגעפירט זייער ברודער-איד, דניאל ראָדריגעז, דער קאָנסול פון דער רעפּובליק אין דאַלמאַציע. זיין געדאַנק האָט זיך אויף אַ ווייל אָפּגעשטעלט אויף אַט דעם דניאל ראָדריגעז, אַ וויכטיגער עטאַפּ. ער האָט געטראַכט פון די אומענדליכע וואַנדלונגען פון די אידען אויסצומיידען די שטרענגערע פאַרבאַטען, זייער פיינעם, פאַסיווען אָפּזאָג צו וואוינען אין מעסטערע, זייער ענדליכער פאַרווייז אין געטאָ אַריין. וואָס פאַר אַ קוואַלען פון ענערגיע עס האָבען געקאַכט אין יענע ביישפּיללאָזע אַבות זיינע, וואָס האָבען פאַראייניגט אין זיך די רוהיגקייט פונ'ם מזרח מיט דעם פיכער פונ'ם מערב. די אידעאַליסטען וואָס האָבען שטענדיג געהאַנדעלט מיט דעם פראַקטישען, די ליבהאַבער פון איר דעזען, די פּרונצען פון פּלאַנערייען, וואָס האָבען באַמייסטערט זייער אומגעבונג, ווייל זיי האָבען קיינמאָל נישט געהאַנדעלט מיט קיין אידעען אַ חוץ ווי זיי זענען פאַרקערפּערט אין ווירקליכע קאָנקרעטע זאַכען. ווירקליכקייט! ווירקליכקייט!

דאָס איז געווען די נאָטע פון אידישער געניאַליטעט, וואָס האָט געהאַט ווייניגסטענס די פאַרוואַנדשאַפט מיט די גריכען. און ער, כאָטש פאַר אים איז זיין פאָטער'ס ווירקליכע וועלט געווען אַ שאַטען, האָט נאָך אַלץ געהאַט דעם אינסטינקטיווען האַס צו די וואַלקען-שפינערס, די וואָרט-זשאַנגלירערס, זיינע אידעאַליזמען האָבען זיך גענויטיגט אין סאָלידער סובסטאַנץ מיט וואָס אַרומצושפּילען. אפּשר ווען ער וואַלט געווען פאַרפּאָלגט, אָדער אפּילו אַרעם, ווען זיין פאָטער וואַלט אים נישט גלאַט געמאַכט דעם וועג צו אַ נישט אומ-באַקוועמליכער קאַריערע אין ליטעראַטור, וואַלט ער אפּשר געווען אַנטרונען פון אַט דעם פאַרפּאָלגענדיגען געפּיל פון דער פּוסטקייט און נוצלאָזיקייט פון לעבען. ער וואַלט אויך געפונען אַ פּרייד אין זיין

קליגער פונ'ם קריסטליכען פארפאלגער, אין אָנזאמלען דוקאט אויף דוקאט. יאָ, אפילו איצט האָט אים הנאה געמאָן צו שמייכלען ווי אָט די געצוואונגענע הענדלער פון אַלטוואַרג, האָבען געלעבט איינ-צוקויפּען די אָפגעבליאָקעטע פורפור מאַנטלען פון ווענעציאַנישער גלאָריע.

ער האָט זיך דערמאָנט ווי ער האָט געלייענט די רעזולטאַטען פון אַן אַלטען צענווס: מענער, פרויען, קינדער, מאָנאַכען, נאָנעס — און אידען! מיילא, די דאָזשעס זענען טויט, ווענעדיג איז אַ מעלאַנדי-באָלישע רואינע, און דער איד — דער איד לעבט זיך רחבות'דיג אין די פאַלאַצען פון אירע שטאַלצע איידעללייט. ער האָט זיך אַרומ-געקוקט אין דעם הערליכען לאַנגען עס-צימער, מיט זיינע טעפיכער, אייל-בילדער, באַלקען מיט פרעסקען, פאַלמעס. ער האָט געדענקט דעם אוראַלטען הערב איבער דעם שטיינערנעם טויער — אַ זינע-רישער לייב מיט אַ פליענדיגען מלאַך — און האָט געטראַכט פון דעם אַלטען לאַטיינישען סטאַטוט וואָס האָט פאַרבאָטען די אידען צו האַלטען וואָסערע עס איז שולען אין ווענעדיג, אָדער עפעס אימעצען צו לערנען אין שטאָט, אונטער אַ שטראַף פון פּופציג דוקאַטען און זעקס חדשים געפּענגעניש. מיילא, די אידען האָבען נאָך אַלעס דאָך געלערענט די ווענעציאַנער עפעס — אַ דאָס איינציגע בלייבענדיגע פאַרמעגען איז מענשליכע ענערגיע. אַלע אַנדערע פעלקער האָבען געהאַט זייער בליצייט און האָבען פאַרוועלקט. אָבער ישראל איז ווייטער אָנגעגאַנגען מיט דער אייגענער קראַפט און אייגענעם מוט. עס איז געווען זער וואונדערליך. ניין, איז דאָס נישט געווען אַ נס? אפשר איז באמת געווען אַ „שליחות פון ישראל“, אפשר זענען זיי באמת געווען „נאָט'ס אויסדערוויילט פאַלק“. די ווענעציאַנער האָבען געבויט און געמאַלען וואונדערליכע זאַכען און זענען אויס-געשטאַרבען און האָבען זיי איבערגעלאָזט פאַר טוריסטען אַנצוקוקען. די אידען האָבען יאָרהונדערטען נאָרנישט באשאַפען, חוץ עטליכע געזאַנגען און עטליכע בענקשאַפטליכע ניגונים. אָבער אָט זענען זיי, שטאַרק און פעסט, אַ באשאַפונג אין פלייש און בלוט וואָס איז וואונ-דערליכער און דויערהאַפטיגער ווי וואָס עס איז אין שטיין און בראָנז. און וואָס איז דער סוד פון אָט דעם אויסדויער און שטאַרקייט? וואָס ווען נישט זייער גייסטיגקייט? וואָס אַ חוץ זייער אינערליכער

זיכערקייט אין גאָט, זייער אומצווייפעלהאפט פארטרויען אין אים, אז ער וועט שיקען זיין משיח צוריק אויפצובויען דאָס בית־המקדש, צו דערהויבען זיי צו דער האַרענשאַפט איבער די פעלקער? ווי טיפיש איז זיין אייגענער פאָטער — זינגענדיג זיך אזוי רוהיג כּאל־דייאיש — אויסערליך אַ היינטיגער פון היינטיגע, אין דער היים אַ למדן און אַ הייליגער! אַ, הלואי וואָלט ער אליין אויך געקענט זיך אָנהאַלטען אָן דעם פעסטען גלויבען! יאָ, זיין נשמה איז געווען איינס מיט דעם פאַר'חלומ'טען אומבאוועגליכען מזרח. אפילו מיט די מיסטיציזמען פון די בעלי קבלה, מיט דעם טראַנס פונ'ם אַסקעט, ניין, אפילו מיט דעם פאַנטאַסטישען פון משוגעת געבוירענעם עקס־טאז פון די דערווישען וואָס ער האָט געזען טאַנצענדיג אין טערקישע מאַשעען, — דאָס פאַר'שכור'ענדיגע געפיל פון אַ באַפרידיגענדיגען זין אין זאַכען, פון אַן איינקייט מיט דעם זין פון זיין, וואָס מענטשען האָבען אָן צווייפעל געזוכט אין די אוראַלטע עלוינישע מיסטעריעס, וואָס די מאַהאַטמאַס פון אינדיע האָבען אפשר געפונען, וואָס זייערע טראַדיציעס זענען געלאָפּען דורך די יאָרהונדערטען, מיספאַרשטאַנען דורך די מערב־פעלקער, און וואָס אָן זיי וואָלט ער זיך אָפּט געקענט צושלאָגען זיין קאָפּ אָן אַ וואַנט, אזוי ווי אין בוכשטעבליכען אָנ־שלאָגען זיך אָן דער רעטזעלהאַפטער מיסטעריע פון עקזיסטענץ. אַ! אָט דאָ ליגט דאָס גהינום דערפון! זיין נשמה איז פונ'ם אַריענט, נאָר זיין מח איז פונ'ם אַקסידענט. זיין אינטעלעקט איז גענערט געוואָרען פון דער ברוסט פון וויסענשאַפט, וואָס האָט אלץ קלאַסי־פיזירט און גאָרנישט דערקלערט. אָבער דערקלערונג! דאָס יואָרט אליין איז נוצלאָז! זאַכען זענען. צו דערקלערען זאַכען מיינט צו קאָנסטאַטירען א. אין טערמינען פון ב., און ב. אין טערמינען פון א. ווער וועט דערקלערען די דערקלערונג? אפשר בלויז דורך באַגייפ־טערונג קען אימיצער פאַרשטיין וואָס עס ליגט הינטער די דער־שיינגלען. נאָר ווען אפילו אזוי מוז אויך דאָס וועזען גע'משפּט ווערען דורך זיינע מאַניפעסטאַציעס, און די מאַניפעסטאַציעס זענען אָפּט אומזיניג, אומגערעכט און זינלאָז. ניין, ער קען נישט גלויבען. זיין אינטעלעקט האָט נישט קיין חרטה. וואָס זשע איז אז ישראל האָט זיך אויפֿגעהאַלטען? פאַרוואָס זאָל דאָס קעניגרייך פון ווענע־דינ צושטערט ווערען?

ואתא נורא ושרף לחוטרא דהכה לכלבא דנשך לשונרא דאכלה
 לגדיא דזבין אבא בתרי זווי, חד גדיא, חד גדיא!
 ער האָט געטראַכט פון דער ענערגיע וואָס איז אַריינגעגאַנגען
 אויפצובויען די וואונדערליכע שטאָט. די טיפע ים־געוויינטע הייל־
 צערנע קופעס וואָס זענען געווען באַהאַלטען אונטען. די אומאויס־
 שעפליכע קונסט אוצרות — קירכען, בילדער, סקולפטורען — וואָס
 זענען נישט ווייניגער געבויט געווען אויף פינסטערער מענטשליכער
 אַרבעט, כאָטש עטליכע פון די אומציייליגע טויטע הענט האָבען אונ־
 טערגעשריבען נעמען. וואָס פאַר אַן ענערגיע נישט אויסצומעסטען
 ליגט פאַרשטיינערט אין אָט די פאַלאַצען! קאַרפאַטישאַ'ס בילדער
 זענען געשוואומען פאַר אים, און מינטאַרעמאַ'ס — רעקאָרד פון
 טויטע דורות. און דאַן — דורך זיין־פאַראייניגונג פון מאָס, יענע
 נאָך גרעסערע מאַלערייען — אין גוואש — פון ווערמאיען אין ווין:
 אַלטע לאַנד־קאַמפּען מיט פּיילענבויענס, שפּיזען, און הוקענביקסען,
 אַלטע ים־קאַמפּען מיט קעמפּענדיגע קריגשיפען. ער האָט געטראַכט
 פון שײַט־שקלאַפּען וואָס זענען צוגעשמידט מיט קייטען צו זייערע
 רודערס — פון דעם שווייס, דעם בלוט וואָס האָבען באַפּלעקט די
 געשיכטע. „אזוי בין איך צוריקגעקומען און האָב באַטראַכט אַלע
 אונטער־ריקונגען וואָס ווערען באַגאַנגען אונטער דער זון: און זע
 די טרערען פון די וואָס ווערען אונטער־ריקט, און זיי האָבען נישט
 קיין טרייסטער.“ און דערנאָך האָט ער געטראַכט פון אַ היינטיג
 בילד מיט אַ שיינער נאַקעטער פרויען־פיגור וואָס האָט געקאָסט דאָס
 גליק פון דער פאַמיליע. דער קינסטלער איז איצט טויט און אומ־
 שטערבליך, די פרוי, וואָס איז אַמאָל געווען רייך און עלעגאַנט,
 איז אויף דער גאַס. די נוצלאַזיגקייט פון זאַכען — ליבע, רוס, אומ־
 שטערבליכקייט! אַלע וועגען פירען אין ערגיץ נישט! וואָס וועט
 אַ מענטשען אַרוויקומען פון זיין גאַנצער אַרבעט אונטער דער זון?
 ניין. דאָס איז אַלץ פּלוס — עס איז גאַרנישט דאָ חוץ פּלוס.
 די קלוגסטע האָבען דאָס אַלע מאָל געזען. די קאַץ וואָס האָט פאַר־
 שלונגען דאָס ציגעלע, און דעם הונט וואָס האָט געביסען די קאַץ,
 און דעם שטעקען וואָס האָט געשלאָגען דעם הונט, און דאָס פּייער
 וואָס האָט פאַרברענט דעם שטעקען, און אזוי ווייטער אָן אַ סוף.
 האָבען נישט די אויסטייטשערס געזאָגט, אַז דאָס איז געווען דער

זיין טאקע פון דעם משל — דער אונטערנאנג פון די אלטע קעניג-
רייכען, מצרים, אשור, פערסיע, גריכענלאנד, רוים? אויסטייטשערס!
וואָס פאר אַ מאָדנע מענטשען! אַ מין מאַכען ביכער אָן אַ סוף!
אין וואָס פאר אַ מדבר פון פאַרשווענדערטער לאַגניק דער אידישער
אינטעלעקט האָט עס געוואַנדערט דורך יאָרהונדערטען! די ענד-
לאָזע ספרים פון דער גמרא און אירע פאַראַזיטען! די אומצויליגע
געזעצען וואָס זענען שוין איצט פאַרעלטערט, איבער וועלכע טויטע
אונגען זענען בלינד געוואָרען! אזא גרויסע געדולד און אַרבעט-
זאַמקייט ווי די וואָס זענען אַרײַן אין אויפבויען די ווענעציאַנישע
קונסט, און מיט זײַניגער רעזולטאַטען. דאָס אויסדערווילטע פּאָלק,
אודאי! און זענען זיי אזוי שטאַרק און געזונט? אַ פּײַנער געדאַנס
אין זיין מח, ווייליך!

ער, אויסגעמאַטערט פון דער גרויסער לאַסט פון די יאָרהונ-
דערטען, אזאַ לאַנגע אײַנגעבוירענקייט, אזוי פיל יאָרהונדערטען פון
פאַרפּאָלונג, אזוי פיל מאַנירען און שפּראַכען אָנגענומען, אזוי פיל
נאַציאָנאַליטעטען אָנגענומען! זיין נשמה מוז זיין ווי אַ געמעקט
און געשריבענער פאַרמעט מיט דער געשיכטע פון פּאָלק אויף פּאָלק.
עס איז געווען אומהיימליך, אָט דאָס האַלטען זיך אָן לעבען. אַ פּאָלק
דאַרף זיין צופרידען אויסצושטאַרבען. און אין אים איז עס אפשר
געוואָרען אזוי צופרידען. ער האָט פאַראַווינגעזען זיין פּאָלק'ס פאַר-
צווייפּלונג. ער האָט געהאַלטען פון דעם נייערען ישׂראל, דאָס פּאָלק
וואָס איז אַלע מאָל געלאָפּען צו עקסטרעמען, וואָס זײַענדיג דאָס
ערשטע אין גלויבען, איז עס אויך געווען דאָס ערשטע אין סקעפּ-
טיציזם, שאַרפּער דורכצודרינגען צום פּוסטען האַרץ פון זאַכען. ווי
אַ פאַר'יתומ'טער ווינט, אָן אַ היים, אַרומקלאַנגענדיג אין די פאַר-
לירענע ערטער פון דער וועלט. צו וויסען אז אַלץ איז אַ בלענד-
דעניש, אָפּגאַרעריי — אַליין דאָס אָפּגענאַרטסטע פון די פעלקער.
ווייטער גענאַרט צו אַ קאַריערע פון סרבנות און פאַרזכטונג. ווען
ער וואָלט נאָר געקענט אָנהאַלטען די האַפּנונג וואָס האָט געהייליגט
זייערע לײַדען. אָבער איצט איז עס געווען אַן עקדיש — נישט אַ
געטליכע האַפּנונג — וואָס דאָס פּאָלק האָט גענערט אין זיין בוזעם.
ער האָט זיך געפּילט אזוי איינזאַם. אַ גרויסע שטרעק פון שוואַרצ-
קייט, אַ פּרוכטלאָזע בלוזקייט, אַ הויכער פעלז אויף אַ פאַרפרוּי-

רענעם ים, א סאָסנע אויף א באַרנ. פאַרטיג ווערען מיט דעם אַלעם — די זיפצע! און די קרעכצען און די טרערען, דאָס האַרץ פאַרונקען, די טעמפע שלעפענדיגע טעג פון דערשלאָגענקייט און די נעכט פון פּיין. זוי אָפט האָט ער אומגעקערט זיין פנים צו דער וואַנט, באַדערענדיג צו שטאַרבען.

אפשר איז עס געווען אָט די טויטע שטאַט פון שטיינער און דעם ים וואָס האָט אַזוי געווירקט אויף זיין גייסט. טורגעניעו איז גערעכט געווען. בלויז די יונגע דאַרפען קומען אַהער, נישט די וואָס האָבען מיר ווירגיל'ן געזען די טרערען פון זאכען. און דאן האָט ער זיך דערמאָנט די שורות פון קאַטולוס — דאָס טרויעריגע מאַיעס־טעטישע געוויין פון דער קלאַסישער וועלט, ווי דער דערשטיקטער זיפץ פון א שטאַרקען מאַן:

„זונען גייען אונטער און קענען אויפגיין,
אָבער ווען ס'איז אונזער קורצער טאָג פאַרביי,
מוזען מיר שלאָפען אָן אייביגע נאַכט“.

דערנאָך האָט ער ווידער געטראכט פון ווירגיל'ן, און האָט זיך דערמאָנט אַ טאָסקאַנישע לאַנדשאַפט וואָס האָט אים אויסגעדריקט, און שרענגעס פון ציפרעסען וואָס האָבען זיך מאַיעסטעטיש באַוועגט אַזוי ווי העקזאמעטרען. ער האָט געזען די טעראַסע פון אַן אַלטען פאַלאַץ, און די גראַטעסקע חיות וואָס זענען געווען אויסגעשניצט אויף דער באַלוסטראַדע. דאָס גרינע פלאַקערען פון יאַשטשערקעס אויף דער חושב'דיגער גאַרטענוואַנט. דעם אַלטוועלטיגען זונזיגער און די גראַטע און דעם מאַרמאָרנעם פאַנטאַז, און די קילע גרינע טונקעלקייט פון דעם ציפרעסען־וועלדעל מיט זיינע זיסע שפרענקלעך פון שאַטען. אַן אומגעזעענער שוואַרצפויגעל האָט געזונגען איבער'ן קאַפּ. ער איז געגאַנגען איבער דעם גרויסען וועג אונטער די שטיי־נערנע אויגען פון אויסגעהאַקטע געטער, און האָט אַרויסגעקוקט אויף דער הייסער לאַנדשאַפט נעמענדיג איר גאַכמיטאָגרו אונטער דעם הייסען בלאַען הימעל — די גרינע זונבאַלוכטענע בערג, די ווייסע נעסטעלדיגע ווילעס, די גראַע איילבירט־בויםער. ווער איז געגאַנגען איבער אָט די קלויסטערישע טעראַסען? מיטעלאַטעריליכע פרינ־צעסינס, ליידיגעשאַפטליכע און פול פאַראכטונג, איידעל טרעטענדיג,

מיט אַ זיידענער שלעפּ און צארטע פּערפומען. ער וואָלט געמאַכט אַ ליד וועגען דעם. אָ, די ליבליכקייט פון לעבען! וואָס האָט עס אַ הינער זינגער דאָ געזונגען אין דעם אנגענעמען ווייכען ווענעציאַ-נישען דיאַלעקט?

די וועלט איז שיין און הערליך
ווייל זי איז זייער פאַרשידען,
און ווער ס'איז קלוג און ערליך
ווייסט דאָס און איז צופרידען.

יאָ, די וועלט איז באמת וואונדערליך שיין און וואונדערליך פאַרשידענאַרטיג. טערענץ איז גערעכט געווען: די קאָמעדיע און דער פאַטאָם פון זאַכען זענען גענוג געווען. מיר זענען אַ געניגענ-דיגער ספּעקטאַקעל איינער פאַר'ן אַנדערען. עפעס האָט אין אים אויפגעלויכטען. אויף אַ רגע האָט ער באַקומען אַ פעסטען אָנהאַלט אין לעבען, און די אומענדליכע פאַנגפּיס פון זאַכען האָבען זיך אויס-געשטרעקט אים אַרומצופלאַנטערען.

וואָתא מיא וכבה לנורא דשרף לחוטרא דהכה לכלבא דנשך לשונרא דאכלה לגריא, דזבין אבא בתרי זווי, חד גריא, חד גריא! אָבער דער אויפלייכט איז פאַרשוואונדען, און ער האָט זיך צוריקגעצויגען טרויעריג און האָפּנונגסלאָז. ווייל ער האָט נישט גע-וואוסט וואָס ער האָט געוואָלט. היידענטום וועט נישט גענוג זיין. ער האָט געוואָלט — ער האָט באַגערט — גאָט. דעם גאָט פון זיינע פאַטערס. די דרייטוויזענט יאָר גלויבען האָט מען נישט געקענט אַפּטרייסלען. אַ געפיל פון זיינע אָבות איז עס געווען, וואָס האָט אים געגעבען די פּלוצימדיגע מאַדנע באַנייטערונג פון גאָט ביים ריה פון אַ רויו, ביים קלאַנג פון אַ קינד'ס געלעכטער, ביים אָנבליק פון אַ שלאָפענדיגער שטאַט. דאָס האָט אים געשיקט אַ וואַרימקייט אין האַרץ אַרין און טרערען אין זיינע אויגען, און אַ געפיל פון דער אומענליכער שיינקייט און הייליגקייט פון לעבען. אָבער ער האָט נישט געקענט האָבען דעם גאָט פון זיינע פאַטערס. און זיין אייגענער גאָט איז געווען זייט און צווייפעלהאַפּט, און קיין זאַך וואָס די מאַדערנע וויסענשאַפּט האָט אים געלערענט איז נאָך נישט געווען אָפּגעצייכענט אין זיין אָרגאַניזם. האָט ער עס אפילו געקענט איבער-

געבען צו יורשים? וואָס האָט עס ווייסמאָן געזאָגט וועגען אָנגע-
 נומענע כאַראַקטער-שטריבען? ניין, געוויסע פעלקער האָבען אַרויס-
 געגעבען געוויסע גלויבענס, און ביז מען האָט נישט אויסגע'הרג'עט
 די פעלקער, האָט מען קיינמאָל נישט געקענט אויס'הרג'ענען די
 גלויבענס. אָ, דאָס איז אַ גרויזאָמע טראַגעדיע, אָט די מערב'דיגע
 קולטור, וואָס איז אָנגעטשעפעט אויף אַ מזרח-פּאָלק, וואָס צעשטימט
 די טענער פון לעבען, צעשטעלט דאָס האַרץ און דעם מוח באַזונדער.
 אָבער די נאַטור איז דאָך גרויזאָם. ער האָט געטראַכט פון דעם
 פאַראַיאָריגען וויינשניט וואָס איז חרוב געוואָרען דורך אַ דונער-
 שטורעם, די שוידערליכע אַרעמקייט פון די פּויערים אונטער דעם
 דרוק פון די פּריצים. און דערנאָך איז צו אים געקומען די זעאונג
 פון אַ געפאַנגענעם טינטפיש וואָס ער האָט געזען אָן אַטעם, כמעט
 מיט אַ מענשליכען הוסט, אויפ'ן זאַמד און ליראָ. דאָס האָט פאַר-
 מיאוס'ט די הערליכקייט פון יענער ליידיגער שטרעק זאַמד און ים,
 און דער ליבער חן פון די ווייסע זעגלען וואָס האָבען זיך אזוי ווי
 געגליטשט איבער די סאַמע שטיינער פון דער ים-וואַנט. זיין נשמה
 האָט געפאַדערט גערעכטיגקייט פאַר דעם אַרעמען טינטפיש. ער
 האָט נישט פאַרשטאַנען ווי אזוי מענטשען קענען לעבען אין אַ
 זעלבסט-קאַנצענטרירטער גייסטיגער וועלט וואָס שליסט אויס דעם
 גרעסטען טייל פון דער באַשאַפונג. אויב ליידען האָבען געלייטערט,
 וואָס פאַר אַ לייטערונג גייען דורך צו שטאַרק געטריבענע פערד,
 אָדער פאַרהונגערטע קעז? דער נס פון באַשאַפונג — פאַרוואָס
 איז ער געטאָן געוואָרען פאַר הינטלאַך וואָס דאַרפען דערטרונקען
 ווערען? ניין, דער מענש האָט אַרויפגעצויגען מאַראַלישקייט אויף
 אַן אוממאָראַלישער וועלט, אנטראַפּאָמאָרפיזירענדיג יעדע זאַך,
 טראַנספּערירענדיג אין דעם גרויסען האַרט-האַרציגען מעכאַניזם אַרײַן
 די עמישע אידעאלען וואָס האָבען רעגירט די אויפפירונג פון מענש
 צו מענש. רעליגיע, אזוי ווי קונסט, האָט קאַנצענטרירט די וועלט
 אַרום דעם מענש, אַן אומוויכטיגען בייפּראָדוקט: דאָס איז געווען
 שלעכטע וויסענשאַפט פאַרוואַנדעלט אין גוטער קונסט. און זיין
 אייגען פּאָלק איז עס געווען וואָס האָט אָנגעהויבען די פאַרבליענדע-
 ניש! „און אַברהם האָט געזאָגט צו גאָט: 'וועט דער שופּט פון
 דער גאַנצער ערד נישט טאָן רעכט'? אַמאָל האָבען די געטער געד-

מיינט מאַכט, אָבער דעם מענשענ'ס נשמה האָט אָנגעהויבען צו באַגערען רעכט. פון דער צומישעניש פון דער מענשליכער עקזיסטענץ טעניז האָט דער מענש אויסגעטיילט דעם באַגריף פון גוטסקייט און געמאַכט אַ גאָט דערפון, דערנאָך האָט ער זיך נאַריש אומגע-דרייט און געפרעגט פארוואָס ער האָט דערלויבט דאָס שלעכטסקייט וואָס אָן דעם האָט דער באַגריף דערפון קיינמאָל נישט געקענט באַשאַפען ווערען. און ווייל גאָט איז געווען גוטסקייט, איז ער דער פאַר געווען איינטיקייט — האָט ער זיך דערמאָנט קינענ'ס שאַרפען אַנאַליז. ניין, דאָס מאָראַלישע געזעץ איז נישט מער דער צענטראַלער סוד פון דער וועלט ווי קאָליר און מוזיק. רעליגיע איז באַשאַפען געוואָרען פאַר דעם מענשען, נישט דער מענש פאַר רעליגיע. אפילו גערעכטיגקייט איז געווען אַ זינלאָזער באַגריף אין לעצטען אַנאַליז: וואָס עס איז דאָ, איז דאָ. דעם קינסטלער'ס בליק אויפ'ן לעבען איז דער איינציגער אמת'דיגער: דער קינסטלער וואָס גלויבט אין אַלץ און אין גאָרנישט.

די רעליגיעס האָבען אומבאוואוסטזיניג יעדע זאך צודרייט. דאָס לעבען אליין איז גענוג איינפאַך: אַ ביאָלאָגישע דערשיינונג וואס האָט איר וואוקס, איר רייפיקייט, איר צעפּוילונג. דער טויט איז נישט קיין מיסטעריע, ווייטאָג נישט קיין שטראַף, און זינד איז גאָרנישט אַ חוץ דאָס איבערלעבען פון די נידעריגע אַטריבוטען פון אַ פּריעריגע פּאַזע פון אַנטוויקלונג, אָדער נישט אומאַפּט דער באַרעכטיגטער פּראָטעסט פון דעם נאַטירליכען זעלבסט געגען קינסטליכער געזעלשאַפּטליכער עטיק. די גלויבענס האָבען עס ארויסגע-פייניגט זאכען פון זייער עלעמענטאַרער איינפאַכקייט. אָבער אין אים איז נאָך באַשטאַנען דער אַלטער באַגער. דאָס אַליין וועט גע-נוג זיין. גאָט, גאָט — ער איז געווען גאָט-פאַר'שיכור'ט, אָן שפּיר נאָזאָ'ס רואינקייט אָדער שפּינאָזאָ'ס זיכערקייט. גערעכטיגקייט, רחמנות, ליבע — עפעס וואָס האָט פאַרשטאַנען. ער האָט גע-וואוסט אז עס איז בלוז געווען פּשוט'ע בלינדע ירושה וואס האָט אים פאַרשטערט זיין לעבען — אָ, די איראַניע דערפון — און אז, אויב ער וואָלט געקענט פאַרנעמען זיין געפיל פון נוצלאָזיקייט, וואָלט ער געקאָנט לעבען שייין פאַר זיך אַליין. די רעדער פון מזל האָבען זיך גוט געדרייט פאַר אים. נאָר זיין נשמה האָט צו-

ריקגעווויזען אלע לייוונגען און זעלבסט-באטרעפונגען פון זיינע פריינט — די אלגעניגענדיגקייט פון וויסענשאפט, פון קונסט, פון פארגע-ניגען, פונ'ם מענשליכען ספעקטאקעל. ער האָט געזען מיט דער-בארמלאָזער איינדריןגליכקייט דורך די פּאַנטאָמישע אָפּטימיזמען, זיך נישט געלאָזט פאַרבלענדען מיט פּלאַטאַניזמען און העגעליזמען, האָט פאַרזאָרגט די פּאָזיציעס פון עסטעמען און קינסטלער און זעלבסט-צופרידענע דייטשע חכמים, צוזאמען מיט די פּאָזיציעס פון קאָנווענציענעלע פּרעדיגערס, האָט געפּאָדערט גערעכטיגקייט פאַר דעם יחיד ביז צום פּייגעלע, וואס צוויי פון זיי האָט מען פאַרקויפט אויפ'ן מאַרק פאַר אַ גראַשען, און אַ באַטייטונג און אַ צוועק אין דעם וועלטליכען פאַרנעם פונ'ם שיקזאל. דאָך האָט ער די גאַנצע צייט געוואוסט אז צוועק איז פונקט אזא אנטראָפּאָמאָרפישער באַ-גריף פון דעם וועזען פון זאכען ווי גערעכטיגקייט אדער גוטסקייט. אָבער די וועלט אָן גאָט איז אַ שיינע, האַרצלעזע פרוי — קאַלט, אָן אַן ענטפער. ער האָט באַדאַרפט האָבען דעם אויפלייכט פון נשמה. ער האָט עקספּערימענטירט אין נאַטור — ווי פאַרב, פאַרב, מיסטעריע — אין וואָס האָט ער נישט עקספּערימענטירט? אָבער עס איז געבליבען אַ נויט, אַ פּוסטקייט. ער האָט ליב געהאַט די נאַטור, איז געקומען זייער נאָענט צו געפינען רו אין דער ערד-ליידענשאַפט, אין דעם פאַר'שיכור'ענדיגען ריח פון גראַז און בלו-מען, אין דעם ריח און קלאַנג פונ'ם ים, אין דער באַגייסטערונג פון דורכשלאָגען זיך דורך די קאַלטע, געזאַלצענע כוואַליעס, וואָס האָבען זיך געשליידערט גרין און ווייס-געפּלעקט. דאָס לאָזט זיך פאַר קיין גרען נישט אויסבייטען. אָבער די ליידענשאַפט איז אלעמאָל אויסגעגאַנגען און דער אַלטער הונגער נאָך גאָט איז צוריק-געקומען.

ער האָט געפונען צייטווייליגע רו מיט שפינאַזא'ס גאָט: דאָס אייביגע אומענדליך-זייטיגע וועזען, פון וועלכען אלע שטערענדיגע אומענדליכקייטען זיינען בלוז געווען איין ארעמער אויסדרוק, און וואס צו ליבען עס האָט נאָך נישט געמיינט צוריקגעליבט צו ווערען דערפאַר. ס'איז געווען וואונדערליך דערהויבען צו ווערען אין פאַר-געטערונג פון אַט דער הימלישער פראכט. אָבער די פראכט האָט איינגעפירט, נישט פאַרברענט געוואָרען. ער האָט געוואָלט אז דאָס

אייביגע וועזען זאָל וויסען פון זיין עקזיסטענץ. נאָך מער, עס זאָל אים שיסען א סוד אין אויער אז ער איז נישט קיין מעטאָפיזישע אויסטראַכטונג. אַנדערש האָט ער איינגעפונען אז ער זאָגט נאָך וואָס וואָלטער האָט געמאכט שפינגאַזא'ן זאָגען: „איך גלויב, צווישען אונז גערעדט, אז איר עקזיסטירט גאָרנישט“. געהאָרזאָמקייט? פאַרנעטערונג? ער וואָלט געקענט ליגען שעה'ענווייז אויסגעשטרעקט אויף די שטיינער, אויסרייבען זיינע קני אין תפילה. אַ לויטער, אַ גאַלילעי, שונאים פון דער מענשליכער ראַסע! ווי קלוג עס איז פון דער קירך צו פאַרברענען אומגלויביגע, וואס ווילען פאַרברע-נען די היים פונ'ם גייסט — די היים וואס איז וואָרעם מיט דער ליבע און אוצרות פון דורות — און קאָזען די אָרעמע מענשליכע נשמה נאַקעט און ציטערדיג אין די קאַלטע אומציייליגע וועלטען. אַ נאַפאָלעאָן, הויפט'שונא, וואס עפענענדיג די געטאָס, וואו די אי-דען זיינען געקראַכען אין זייער ענגער פרייד איבער דעם שבת, האָט ער אַריינגעלאָזט אויף זיי דאָס געוויכט פון דער וועלט. ואתא תורא ושתא למיא דכבה לנורא דשרף לחוטרא דהכה לכלבא דנשך לשונרא דאכלה לגדיה דזבין אבא בתרי זווי, חד גדיא, חד גדיא!

אין ווין, פון וואָגען ער איז געקומען, האָט אַ איד, וועלכען די מאָדערנע וועלט האָט געדריקט, נאָך גע'חלומ'ט דעם אַלטען חלום פון אַ אידישען שטאָט — אַ מאָדערנעם שטאָט, פאַרקערפערונג פון די אַלע גרויסע פרינציפען וואס זיינען געוואונען געוואָרען מיט דער מאַטערניש פון יאָהרהונדערטען. דער קאַמעלעאָן פון ראַסען דאַרף ווייזען אַ באַשטימטען קאָליר: אַ אידישע קונסט, אַ אידישע אַר-ביטעקטור וועט געבוירען ווערען. ווער ווייסט? אָבער ער וואָס האָט געאַרבעט פאַר מאַציני'ן, וועלכער האָט געזען זיין העלד דער-גרייכען דעם גרעסטען פון אַלע דורכפאַלען, זיג, ער האָט געוואוסט. ער האָט געוואוסט וואס עס וועט דערפון אַרויסקומען, אפילו ווען עס זאָל קומען. ער האָט פאַרשטאַנען דעם גורל פון קריסטוס'ן און פון אַלע אידעאליסטען, וואס זיינען פאַרשאַלטען געווען צו זען זיך פאַרנעטערט און זייערע אידעען אָפגעוואַרפען אין אַ רעליגיע אָדער אַ שטאָט וואָס איז געגרינדעט געווארען ווי אַ נאַציאָנאַלער מאַנר-מענט צו פאַראייביגען זייער דורכפאַל. אָבער דער אידישער שטאָט

וועט אפילו נישט קומען. ער האָט ערשט נעכטען באַגעגענט זיינע ווינער ברידער. אין דער לעאָפּאָלדשטאָט, מיט די פאַרפעצטע קאַפּאָטעס און פּאות פון גאַליציע. אינ'ם פּראָטער, שיינענדיג מיט חוצפה אין גלאַנצענדיגע קאַרעטען מיט אויסגעפּוצטע קומשערס — דאָס אויסטערלישע פּאָלק וואָס האָט נעקענט אויפבויען שטעט פאַר אַנדערע נאָר קיינמאָל נישט פאַר זיך אליין. וואָס האָט באַהויפּט צו זיין אי אַ רעליגיע אי אַ נאַציאָנאַליטעט, און איז אָפט נישט געווען קיין איינס פון די ביידע. דער גראָטעסק פון דער געשיכטע! משה, סני, ארץ ישראל, ישעיה, עזרא, דאָס בית המקדש, קריסטוס, דער גלות, די געטאָס, די מאַרטירערייען — דאָס אלץ זאָל געבען די עסטרייכישע וויצבלעטער וויצען וועגען בערזעמעקלערס מיט נעז גרויס גענוג צו טראָגען אויף זיך בינאָקלען וואָס מען דאַרף נישט צוהאַלטען. און ווען מען זאָל אפילו אָננעמען אז נאָך אַ ניסומ'דיגער רינג זאָל צוקומען צו דער וואונדערליכער קייט, וואָלטען די גליקליכערע אידען פון דעם נייעם שטאַט אַריינגעבוירען געוואָרען אין אים אַזוי ווי קינדער צו אַ רייך־געוואָרענעם מענשען, וואָלטען נאָרנישט געוואוסט פון די קאַמפּען, אָנגענומען דעם לוקסוס, און וואָלטען געקראָגען פעטע בייכער און ענגע נשמות. דאָס בית המקדש וואָלט צוריק אויפגעבויט געוואָרען. און דערנאָך? דער אַרבי־טעקט וואָלט אַריינגעשיקט דעם השבון. מענשען וואָלטען געגעסען ביים באַנקעט און וואָלטען זיך געמאַרעט איינער דעם אַנדערען אין די ריפּען און וואָלטען זיך דערציילט די אַלטע רויכצימער וויצען. עס וואָלטען געווען פאַבריקאַנטען פון מאָדישע קליידער. די שול וואָלט פאַרפאַלגט יענע וואס וואָלטען געווען גרעסער פון איר, די פּראָפּעסיאָנעלע כהנים וואָלטען געפלאַפּעלט וועגען גייסטיגקייטען צו אַ וועלט פון חיות וואָס וואָלטען אַפּלאָדירט, די פּרעסע וואָלט געלאָפּען אין די אינטערעסען פון קאַפיטאַליסטען און פּאָליטיקער, די קליינע שרייבערלאַך וואָלטען געטאָן צולהכעים יענע וואס וואָלטען זיי נישט גערופּען גרויסע, די אונטערנעמערס פּונ'ם נאַציאָנאַלען טעאַטער וואָלטען געגעבען זייערע מעטרעסען ערשטע ראָלען. יא, דער אָקס וואָלט געקומען און געטרונקען דאָס וואַסער, און ישורון וואָלט געוואָרען פעט און וואָלט זיך געבריקעט. „ווייל דאָס וואָס איז קדום קען נישט געמאַכט ווערען גלייך“. מענאַדער'ס קאַמע-

דיעס זיינען פריש פון דער מינץ, משלי אזוי ניי ווי מודה אני. ניין, ער קען נישט חלומ'ען. זאלען די אינגערע פעלקער חלומ'ען. דאָס עלטסטע פּאָלק ווייסט בעסער. דאָס פּאָלק וואס איז געווען דאָס ערשטע צו חלומ'ען דעם שיינעם חלום פון אַ משיח'ס צייט איז דאָס ערשטע דעם חלום צו פאַרוואַרפּען. ניין, איז עס גאָר גע-ווען אַ שיינער חלום? יעדער איינער אונטער זיין פייגענבוים, באמת, פעט און שלעפּעריג, דער גייסט צופוילט! הכל הבל, אויך דאָס איז הבל.

ואתא השוחט ושחט לתורה דשתה למיא דכבה לנורא דשרף לחוטרא דכבה לכלבא דנשך לשונרא דאכלה לגדיא דובין אבא בתרי זוי, חד גדיא, חד גדיא!

חד גדיא! חד גדיא! ער האָט קיינמאָל נישט געטראכט פון דעם טייטש פון די ווערטער, ער האָט זיי בלויז אלעמאָל פאר-בונדען מיט דעם סוף פונ'ם סדר. „אַלץ פארביי! אַלץ פארביי! האָבען זיי אזוי ווי געקלאָגט, און אין דעם מאָדעם ניגון האָט אזוי ווי געקלונגען אַ געפיל פון אומענדליכער אנטוישונג, פון אומענדלי-דער רן. אַ פארענדיגען, אַ סוף, זאָבען זיינען פארביי און אַריבער, אַ פיבער האָט זיך איינגעשטילט, אַן אַרבעט פארענדיגט, אַ רוף זיך באַרואיגט, אַ קלאַנג צום געזעגענען זיך, אַ מין פארלייגען די הענד צום שלאָף.

חד גדיא! חד גדיא! עס איז געווען אַ געוויין איבער דעם קאמף פאַר עקזיסטענץ, די צוועקלאָזע פּראָצעסיע פון די יאָרהונ-דערטען, דאָס פארגיין פון די אוראלטע קעניגרייכען — ווי די קאָמענטאַטאָרס האָבען אָנגעוויזען — און פון די היינטיגע קעניג-רייכען וואָס וועלען פארגיין צוזאַמען מיט יענע, ביז די ערד אַליין — אזוי ווי די וויסענשאַפטסלייט האָבען אָנגעוויזען — וועט פאר-גיין אין קעלט און פינצטערניש. פלום און צוריקפלוס, דאָס פייער און דאָס וואַסער, דאָס וואַסער און דאָס פייער! ער האָט געטראכט פון די אומבאַריכטערע סקעלעמען וואס מען האָט נאָך באַדארפט אויסגראָבען פון פּאַמפּעי, די איינגעווינדעלטע מומיעס פון די פרעה'ס, דאָס נישט געמינערטע אַש פון פאַרגעסענע ליבהאַבערס אין עטרווישע קברים. עס האָט אין אים אויפגעבליצט אַ געפיל פון אַ ריזיגען ספעקטאַקעל פונ'ם מיטעלאַלטער — פויפסטען, קע-

ניגען, קרייץ־ציער, מאָנאַכען, בעטלערס, פויערים, געשמיסענע, שול־מענשען. פון דעם ריזיגען מאָדערנעם לעבען אין פאַריו, ווין, רוים, לאַנדאָן, בערלין, ניו יאָרק, שיקאַגאָ. דאָס פינקלענדיגע לעבען פון די רייכע געגענטען, די פלאַפלעריי פון די באַהעמיעס, די ארעמע אין זייערע הינטערנגעסלאַך, די קראַנקע אויף זייערע קראַנקענבעטען, די זעלנער, די נאסענ־פרויען, די פארשקלאַפטע אין מעבלירטע צימערען, די פארברעכער, די משוגעים. די ריזיגע האַרדעס פון רוסלאַנד, דאָס לעבען וואָס ווערט פארשוועכט אין די שוואַרמיגע שיפען אויף כיר־געזישע טייכען, דאָס לוסטיגע זומערפויגעל לעבען אין יאפּאַן, די אומבאקאנטע ווילדע פון טיף אַפריקע מיט זייערע פעטישען און קריגס־טעני, די שבטים פון מזרח וואָס שלאָפען אין זייערע ביי־לעך אָדער קערען זיך אומרואיג איבער אויף די הייסע טעראסען פון זייערע הייזער, די נעגערישע ראסען וואס ווערען אזא שרעקליך פּראָבלעם אין די פאַראייניגטע שטאַטען, און יעדעס פון די אַלע פעלקער, ניו, יעדער איינציגער פון יעדען פּאָלק, האַלט זיך פאַר דעם צענטער פון דער וועלט, און פון זייער ליבע און זאָרג. דער גורל פון די פעלקער איז נישט קלערער פון דעם גורל פון יעדען איינציגען און נישט געטליכער ווי דאָס לעבען פון די פליגעלעך, און דער גאנצער ריזיגער פארנעם פון דער געשיכטע איז נישט מער ווי אַ ספּאַזם אין דעם לעבען פון איינער פון די קלענסטע פון פארוואָר־פענע גרופען פון וועלטען, אין אן אומענדלאַכקייט פון נאָך גרעסערע שטערען־וועלטען. אָ, דאָס איז צו גרויס! ער האָט נישט געקענט זען דאָס פנים פון זיין אייגענעם גאָט און בלייבען לעבען. אָן די סטערעאָסקאָפישע אילוזיעס וואס האָבען באַפעסטיגט זיין פּאַטער'ס לעבען, האָט ער נישט געקענט ווייטער עקזיסטירען. זיין שטאַנד־פונקט איז געווען האַפּנונגסלאָז קאָסמיש. יעדע זאך איז געווען אלצאיינס גרויס און מיסטעריעז? יא. אָבער יעדע זאך איז געווען אלצאיינס קליין און געוויינליך. קאַנט'ס „שטערענדיגער אומענד־ליכער דרויסען?“ בע! בלויז שטיקער בלאָטע וואס דרייען זיך ארום אין אַ דרייטאני, און ווערען הייס דערפון. נישט מער ווי פינטעלעך וואס דרייען זיך אין אַ טראָפען שמוציג וואסער. מאָס אָן און פאַר זיך איז גארנישט. עס זיינען פאַראן בערג און ימ'ען אין אַ שטיקעל נאַסער בלאָטע, וואס זיינען בילדליך גענוג פאַר

מיקראָסקאָפֿישע טוריסטען. א ביליאָן ביליאָן שטיקלאך נאָסע בלאָד
טע מאַכען נישט קיין שטאַרקערען איינדרוק ווי איינס. געאַלאָד
ניע, כעמיע, אסטראָנאָמיע — דאָס איז אלץ אין דעם בלאָטע-
שפּריץ פון א פאַרבייפּאַרענדיגער קארעטע. אומעטום איין געזעץ
און איין נוצלאָזיגקייט. די מענשליכע ראָסע? אויסטערלישע ים-
פארזעענישען קריכען ארום אויפ'ן גרונט פון אַ לופטיים, און קענען
נישט שווימען ארויף, מאָדנע אויסגעקינצלעט אין די גע'ננב'עטע
פעלען פון אַנדערע באַשעפענישען. אזוי אומזיניג, ווען מען באַ-
טראַכט זיי אומפאַרטייאיש, אזוי ווי די מאָדנע באַשעפענישען וואָס
האָבען זיך חנ'עוודיג צוגעפּאַסט צו די טשיקאווע אומגעבונגען וואָס
מען האָט געזען אין אַקוואַריום. קאַנט'ס „מאָראַליש געעוז אינע-
ווייניג! וואָס קען אויפגעלייזט ווערען דורך אַ כּאָלערע-באַציל, אַ
טשיקאווע בלאָע נעץ אונטער'ן מיקראָסקאָפּ, נישט אומגענוג צו אַ
מאַפע פון ווענעדיג. יא, דאָס קאָסמישע און דאָס קאָמישע זיינען
איינס. פאַרוואָס זיך לאָזען איבערשרעקען פון דער שפינאַליסטישער
מורא? אפּשר היינע — אָט דער אַנדערער איד — האָט אמת'ער
געזען, און דעם מענשענ'ס לעצטע וואָרט איבער דער וועלט אין וועל-
כער מען האָט אים אַריינגעוואָרפען אומגעפרענטערהייט, קען זיין אַ
חוזק איבער דעם וואָס האָט פון אים חוזק געמאַכט, אַ געלעכטער
מיט טרערען דערין.

און ער, ער האָט פאַראויסגעזען די צוקונפט פון אַלע ראָסען,
אזוי נוט ווי פון זיין אייגענער. זיי וועלען אַלע כּסדר קעמפען,
ביז זיי וועלען ווערען זעלבסט-באַוואוסט. דאמאלס, אזוי ווי קינ-
דער וואָס וואָסען אויף אין מענשען, ווען די הייטלעך וועלען אַראָפּ-
פאלען פון זייערע אויגען, וועלען זיי זיך פּלוצלונג פּרעגען וועגען
וואָס דאָ האָט זיך געהאַנדעלט, און באַגרייפּענדיג אז זיי זיינען
אויך געווען געטריבען פון בלינדע קרעפטען צו אַרבייטען און צו
קעמפען און צו שטרעכען, וועלען זיי אויך פאַרגיין. די גראָבע
קינדישע ראָסען וועלען זיי פאַרשלינגען, ווייל די נאַטור וועט אויס-
גיסען נייע ענערגיעס פון איר אומאויסשעפּליכען קוואַל. ווייל
קראַפט איז דאָ אין די אומבאוואוסטזיניגע, און ווען אַ פּאָלק האָט
זיך אָפּגעשטעלט זיך אַליין צו פּרעגען צי עס האָט אַ רעכט אויף
קעניגרייך, איז שוין זיין קעניגרייך פאַרנאנגען. דער אַלטער אַרץ

ישראל'ער איד וואס האָט מקריב געווען זיי שעפעלע צו גאָט, וואס פאר א פיגור פון גראַניט ער איז אין פארנלייך מיט אים, אומענדל'יך פון און באַווענליך! א יאָרהונדערט אדער צוויי וועט די היינטיגע וועלט זיין גליקליך צו זען זיך אָפגעשפיגעלט אין ליטעראַטור און קונסט דורך אירע דעקאדענטישע גייסטער, אין זייער מיטווייך ברירען מיט דעם פאַטאָם און בילדליכקייט פון אלע צייטען פון דעם מענשענ'ם מיסטעריעזער עקזיסטענץ אויף אַט דעם אויסטערלישען פלאַנעטעל. אין דער צייט וואָס די אלטע ערד־צענטערישע עטיק, וואס וועט זיך מאָדע ווייטער האַלטען אָן דער גענדערטער וועלט־באַשאַפונג, וועט האַלטען דאָס לעבען ריין. אָבער דאָס אלץ וועט אָפגעווישט ווערען — און דערנאָך דער מבול!

עס האָט אַ בלאַז געטאָן מיט פרייליכער מוזיק פון דרויסען. ער איז אויפגעשטאַנען און איז שטיל צוגעגאַנגען צום פענסטער און האָט ארויסגעקוקט אין דער נאַכט אריין. א פולע לבנה האָט געהאַנגען אין הימעל, פון אויבען אראָפּ און נידעריג, אזוי אז זי האָט אויסגעזען א זאך פון דער ערד אין פארנלייך מיט די שטער־רען וואס זיינען געווען צעווארפען אויבען, גלאַדיע הינטער גלאַריע, און אין דער לייכטענדיגער איטאַליענישער אטמאָספערע האָבען זיי אים געמאַכט פילען זיך ווי ער וואָלט געווען פון זייער פינקעלדיגער געזעלשאַפט, דרייענדיג זיך דורך דער אומענדליכער פוסטקייט אויף איינער פון די אומציייליגע וועלטען. א ברייטער זילבער גרינער פאַם לבנה־ליכט איז געלעגען אויפ'ן טונקעלען וואסער, און איז אויסגע־שווינדען אין אַ שנירעל טאַנצענדיגע גלאַדשטיקלעך. אראָפּ דעם קאַנאַל זיינען די שוואַרצע גאַנדאָלעס געלעגען ארום אַ באַרקע וואס איז געווען באַלויכטען מיט לוסטיג־קאָלירטע לאַמטערנעס, פון וואָנען די מוזיק איז געקומען. פּוּניקולי, פּוּניקולא — עס האָט אַזוי ווי געטאַנצט מיט דעם סאַמע גייסט פון פרייליכקייט. ער האָט געזען א יונג פאַרל זיך האַלטען ביי די הענט. ער האָט גע־וואוסט אז זיי זיינען ענגלענדער, דאָס מאָדע, גליקליבע, פעסטע, זיגערישע פאַלק. עפעס האָט אין אים געציטערט. ער האָט גע־טראַכט פון חתנים, יוגענט, קראַפט. אָבער עס איז געווען אזוי ווי דער פוסטער ווידערקלאַנג פון אַ ווייטען באַדויער, עפעס אן אומ־קלאַרער זונאוּפגאַנג פון גלאַד איבער בערג פון חלום. דאַמאַלס

האָט אַ שיינע טענאָרשטיים אָנגעהויבען זינגען שובערט'ס סערענאָ-
דע. עס איז געווען אזוי ווי די שטים פון האָפּנונגסלאָזער ליידענ-
שאפט אַליין. דער באַגער פון אַ מילב נאָך אַ שטערן, פונ'ם מענש
נאָך גאָט. טויט, טויט, פאַר יעדען פּרייז, טויט צו ענדיגען דאָס
לאנגע שוידערליכע אַרומקריכען איבער די הינטערוועגען פון לע-
בען. לעבען אפילו אויף איין רגע לענגער, לעבען אָן גאָט, האָט
אויסגעוויזען אומערטרעגליך. ער וועט געפינען רו אויפ'ן בוועם
פון גאָט יענעם שוואַרצען וואַסער. ער וועט איצט שטיל אַראָפּ
אונטען, וועט קיין וואָרט נישט אויסריידען.

ואתא מלאך המות ושחט לשחט דשחט לתורא דשתה למיא
דכבה לתורא דשרף לחוטרא דהכה לכלבא דנשך לשונרא דאכלה
לגדיא דובין אבא בתרי זוי, חד גדיא, חד גדיא!

ווען מען זאָל אים געפינען צופעליג דערטרונקען, ווי וואָלט
עס די וועלט געקאָנט פארשטיין, די וועלט וואָס איז נאָך קיינ-
מאָל נישט געווען הינטערשטעליג אים צו משפט'ן אַז אַ מענטש
מיט יוגענט, געזונט, רייכקייט, און אַ געוויסער מאָס באַרימט-
קייט זאָל זיך נעמען דאָס לעבען. וואָלטען אפשר די זייניגע גע-
טראַכט אַז אַ גייסט איז עס געזעסען ביי סדר אזוי שטיל און שוויי-
גענדיג. און באַמת וואָס, אַ חוץ אַ גייסט? מען דאַרף נישט
שטאַרבען כדי אַרומצושוועבען אינדרויסען פון דעם וואַרעמען קרייז
פון לעבען, אויסצושטרעקען פּוסטע אַרעמס. אַ גייסט? ער איז
אַלעמאָל געווען אַ גייסט. פון קינדווייז אָן זיינען גאָט די מאַדנע
פעסטע מענשען געקומען און געגאַנגען און האָבען גערעדט מיט
אים, און ער איז אומגעגאַנגען צווישען זיי, אַן אומרעאַלער גייסט,
וועלכען זיי האָבען צוגעשריבען פלייש און בלוט מאַטיווען אזוי ווי
זייערע אייגענע. אַלס קינד האָט אים טויט אויסגעוויזען שרעקליך.
רויטע ווערים קריכענדיג איבער ווייס פלייש. איצט האָבען זיך
זיינע געדאַנקען אַלעמאָל אָפּגעשטעלט ביי דעם גליקליכען מאַמענט
פון אויפגעבען דעם גייסט. נאָך לעבענס נאָכ'ן קבר? אַ, די וועלט
איז נישט גרויס גענוג פאַר איין לעבען. עס מוז זיך כסדר איבער-
חזר'ן. ביכער, צייטונגען, וואס פאַר אַ לאַנגווייליגקייט! עטליכע
געדאַנקען וואס זיינען געשיקט צוזאַמענגעשטעלט. ווייל עס איז
נישטאָ קיין שום ניס אונטער דער זון. דאָס לעבען אזוי ווי אַ

מעשה דערציילט פון א אידיאָט, פול מיט קלאַנג און ווילדקייט, און עס מיינט גאַרנישט. שעקספיר האָט געפונען דעם העכסטען אויסדרוק דערפאר ווי פאַר אַלץ וואָס איז דאָ דערין.

ער האָט זיך שטיף אַרויסגע'גנב'עט דורך דער האַלב-אַפּענער טיר, איז דורכגעגאנגען דאָס ריזיגע פּאָדערצימער, פול מיט טעפּיר כער און פיגורען פון אַלטע ווענעציאַנער אין פּאַנצערס, אראָפּ די ברייטע טרעפּ, ארויס אויפ'ן גרויסען הויף וואָס האָט אויסגעזען מאָדנע און קבר'דיג ווען ער האָט אָנגערײבען א שוועבעלע צו גע'פינען דאָס טירעל צום וואַסער, און האָט דערזען זיין שאַטען וואָס האָט זיך אויסטערליש געדרייט איבער דעם געקארבטען דאָך, און האָט קרום געקוקט אויף דער פרייער פינסטערניש. ער האָט שטיף געעפענט די גרויסע טירען, און איז אַרויסגעקומען אין דער פיינער פּרילינגס-נאַכט'לופט. אַלץ איז איצט שטיף געווען. דער שמאָך-לער זייטען-קאַנאַל האָט געהאַט א שימער פון לבנה-ליכט, דער פּאַל-לאַץ אַנטקעגען איז געווען שוואַרץ, מיט איין פּלעק פון ליכט וואו אַ פענסטער האָט געשיינט: איבער'ן קאַפּ אין דעם שמאָלען פּאַס טונקעל בלאָען הימעל איז געפלויען אַ סטאַיע שטערען ווי ליכטיגע פייגעל דורך דער פיינער סאַמעטענער פינסטערניש. דאָס וואַסער האָט טרויעריג געפּלעסקעט אָן די מאַרמאָרנע טרעפּ, און אַ גאַנדאַלע איז געלעגען געאַנקערט צו די סלופּעס, און האָט צערטליך צוגע-שאַקעלט צו איר שוואַרצען שאַטען אויפ'ן וואַסער.

ער איז צוגעגאנגען דאָרט וואו דאָס וואַסער-געסעל האָט באַגע-גענט דעם טיפּערען גראַנד קאַנאַל, און האָט זיך אַראָפּגעגליטשט מיט אַ שטילען איינגעהאַלטענעם פּליוך. ער האָט זיך אַרומגעזען אַז ער קעמפט, אָבער ער האָט באַזיגט דעם אינסטינקטיווען ווילען צו לעבען.

גאָר ווי ער איז געזונקען צום לעצטען מאָל, האָט זיך די מיט-טעריע פון דער נאַכט און די שטערען און טויט געמישט מיט אַ מאָדנעם ווירבעל פון קינדישע זכּרונות וואָס האָבען אינסטינקטיוו געטראָגען דעם וואונדער פון לעבען, און די אומפאַרגעסליכע לשון קודש'דיגע ווערטער פון דעם שטאַרבענדיגען אידען האָבען זיך אַרויסגעשלאָגען פון זיין כאַרבּלענדיגען האַלז: „שמע ישראל יהוה אלהינו יהוה אחר“.

פון דער אָפּענער טיר האָבען אראָפּגעפלאָסען די לעצטע ווער-
טער פונ'ם ליד און פונ'ם סדר:
ואתא הקדוש ברוך הוא ושחט למלאך המות דשחט לשוחט
דשחט לתורה דשתה למיא דכבא לנורא דשרף לחוטרא דהכה לכלבא
דנשך לשונרא דאכלה לגדיא דזבין אבא בתרי זווי, חד גדיא, חד
גדיא!

עפילאג

א היינטיגער סופר אין ירושלים

I

אינדרויסען פאר די ווענט פון ירושלים, אויפ'ן וויסטען נישט געפלאסטערטען וועג צום הר הזיתים, אין אַנבליק פון די דאָמען און מינארעטען פון דער הייליגער שטאָט, און קוסענדיג צו אַמאר'ס מאַשע חוצפה'דיג פינקלענדיג אויפ'ן אָרט פון שלמה'ס בית-הקמדש — ליגט צווישען די שוואַרצע, נאָסעטע פעלזען אַ קאָלאָניע פון אַראַבישע אידען פון תימן.

אַט די כמעט הייל-איינוואוינערס, שמוציגע געשטאַלטען אין קאָפּטאַנעס, מיט פאַרשוואַרצטע פנימ'ער, קויל-שוואַרצע פאות, און הונגעריגע אויגען, האָבען זייער איינציגען עפענטליכען אוצר אַ שול, וואָס באַשטייט פון אַ קליין צימערל, מיט בלוז אַן אַרון קודש, און אַפילו אַן בענקלאַך.

אין דעם צימערל איז אַ היינטיגער סופר, דער אַרעמסטער אין ישראל, אָבער באַשאַנקען מיט זעאונג, געשטאַנען און געבלע-טערט די עטליכע אלטע ספרים וואָס זיינען אַרומגעלעגען, אַן אויס-טערליש אַרויסשליידעכץ פון די גרויסע וועלט-שטראַמען וואָס האָ-בען געטריבען ישראל'ן אַהין און אַהער. און צו אים בשעת ער איז געשטאַנען אָנגעבויען איבער דעם זוהר, — דאָס גרויסע קבלה-ספר פון דרייצענטען יאָרהונדערט, וואָס אַ איד פון שפּאַניע האָט אויסגעשמידט אין באַלדייאַיש, וואָס האָט אויסגעפלאַסטערט דעם וועג פאַר דעם טערקישן משיח — האָט מען געבראַכט אַ קליין קינד.

אַ קליין אינגעלע אין זיין פאַטער'ס אַרעמס, אַ בילד פון אים אין מיניאַטור, מיט אַ מיניאַטורען שמוציגען קאָפּטאַן און מיניאַ-טורע קויל-שוואַרצע פאה'לאַך הינטער זיין קליין שוואַרץ קאָפּעלע.

א מענשליכע קוריאזיטעט געבראכט צו פאראינטערעסירען דעם פרעמדען און צו פארגרעסערען זיין באקשיש. ווייל זע! דאָס אינגעלע האָט געהאַט זעקס פינגער אויף זיין רעכטער האַנט! דאָס אינגעלע האָט עס געהאַלטען א פאַר-שעמטער אין אַ פּוּיסטעל, נאָך דער פּאָטער האָט מיט כּח צונומען די פינגער צו באַווייזען זיי. און דאָס קינד האָט דערהויבען זיין קול און זיך ביטער צע-וויינט.

און אזוי, אָפּטמאָל אין שפּעטערע טעג ווען דער סופּר האָט געטראכט פון ירושלים, איז עס נישט געווען דאָס וואָס מען האָט אים געזאָגט אַז ער וועט טראכטען. נישט פון נביאים און מלאכים און קרייז-ציערס — נאָך פון דעם געוויין פון דעם זעקס-פינגער-דיגען אידישען קינד, וואָס די גרויסע כּוואַליעס פון דער מענשלי-כער געשיכטע האָבען אַרויסגעשווענקט אויף די שוואַרצע פעלזען כמעט צופּוסענס פון דעם הר הזתים.

II

ירושלים — דער צענטער פון פּילגרימען פון דריי גרויסע רעליגיעס — די אומהייליגסטע שטאָט אונטער דער זון!
„כי מציון תצא תורה ודבר יהוה מירושלים.“ באמת ארויס-גענאנגען, האָט דער סופּר געטראכט, איבערלאָזענדיג אין ירושלים אליין כלוויז די שוויבלענדיגע סעקטעס ארום דעם קערפּער פון רעליגיע.

נישט קיין נביא'ישער צענטער, דאָס ציון, אפילו פאר ישראל. כלוויז די אָפּגעשטאַנענע, אַלצאייניגע טעטיגקייט פון רבנים וואָס לייגען אַרײַן אין חרם, און דאָס פאַרשפּרייטען ווי אזוי עס גלױסט זיך די פאַראַליזירענדיגע חלוקה, וואס לאָזט אַ שוידערליכע פּיל-פאַרשפּרייטע אָרעמקייט גוסס'ענדיג אין די משופּע'דיגע פאַרשמור-ציגטע געסלעך. דאָס קוים באַוועגען זיך פון נייעס לעבען, דער שוואַכער באַגער פון דעם יונגען ישראל זיך גלייך אויפצולעבען אויף דער ארץ ישראל'ער ערד, דער הויכער פּאַטריאָטיזם פון אי-מיגראַנטען טרוימערס וואס זיינען נאָך נישט בכּח בייצוקומען דעם לאַנגען לעטאַרנישען שלאָף פון הייליגען לערנען און פון תּפילות

אויף רענען. א שטאָט וואוהין מענשען פֿאַרען שטאַרבען, אָבער נישט צו לעבען.

א פֿאַרשטאַלענע שטאָט, פֿאַרפעסטעט מיט גלחים און פֿאַר- בעטלערט מיט קאַליקעס וואָס שלעפען זיך אַרום איבער אירע טעמפֿ- לען און קרעציגע וואָס גראָבען זיך איין ביי די טויערען פֿון ציון. אָבער א שטאָט וואָס איז אומענדליך פֿאַטעטיש, אומענדליך ראָ- מאַנטיש מיט דעם אַלעם, אַ צענטער דורך וועלכען עס גייען דורך אַלע גרויסע פעדים פֿון דער געשיכטע, אַלטער און מיטעל- אַלטערליכער, און וועלכע ציטערט איצטער ענדליך מיט דעם טע- לעגראַפֿישען פֿאַדעם פֿון דער היינטיגער, וועלכער איז אָבער דער- פֿאַר נאָך מער אָנגעלאָדען מיט דעם פֿאַטאָס פֿון דער פֿאַרנאַנגענהייט און מיט די טרערען פֿון אַלעם. א סימבאָל נישט נאָר פֿון דער טראַגעדיע פֿון קריסטוס'ן, נאָר פֿון דער טראַגעדיע פֿון זיין פֿאַלק, ניין, פֿון דער גרויסער וועלט-טראַגעדיע.

III

ערב פֿסח, איז דער סופֿר אָנגעקומען אינדרויסען הינטער דעם פֿאַרבינדעקליירטען, באַשטריימעלטען עולם וואָס האָט זיך געטרייעלט אין א ליידענשאַפטליכער געיאָמעריי פֿאַר דעם ריזי- גען איבערבלייבאכץ פֿון דער כּוּתל מערבי, וואס איז דאָס איינ- ציגע הייליגע איבערבלייבעניש פֿון ישראל'ס פֿאַלקס-גרויסקייט. רעווענדיגע כּוואַליעס פֿון היסטערישער תּפֿילה שלאָגען זיך אָן אָן די ריזיגע, סימעטרישע שטיינער, וואָס שלמה המלך'ס משרתים האָבען אויסגעהאַטט און די קושען פֿון דורות האָבען אויסגעגלעט. אַ פֿאַטערלאַנד פֿאַרלוירען מיט אַכצענהונדערט יאָר צוריק, און דאָך האָט נאָך אַלץ דאָס מאָדנע אומבאַזיגבאַרע פֿאַלק ווייטער געהאַפּט!

„אייל דרך, אייל דרך, אויסלייזער פֿון ציון“.

און פֿון צווישען די קלאַגערס, האָט איין הויכע, מאַיעסטעטישע געשטאַלט, געקליידט אין פֿורפור סאַמעט, געווענדט דאָס פֿנים צום סופֿר און געזאָגט, מיט אַן אויסגעשטרעקטער האַנט און מיט אַ קול פֿון אומאויסזאָגליכער ליבשאַפט —

„שלום עליכם“.

און דער סופר האָט אויפגעשוידערט, ווייל זע! דאָס איז געווען
זען קריסטוס'עס פנים.

VI

האָט ער עס אַרומגעוואַנדערט אַרום דער כּוּתל מערבי, און גע-
טײַלט מיט זײַנע ברײדער זײער פּײַן? ווייל אין דער קירך פּונ'ם
הײליגען קבר האָט אים דער סופר נישט געפונען.

V

דער סופר האָט זיך אַרײַנגעשמוגעלט האַלב־פאַרשטעלט: ווייל קײן
איד איז נישט דערלױבט געווען אַרײַנצוקומען אין הויף אדער אין
דער אומגעבונג פון דעם הײליגען אָרט. זײן ערשטער אָפּענער
פּראוואו איז צושטערט געווארען דורך די טערקישע סאַלדאַטען וואָס
האַבען באַוואַכט דעם שמאַלען צוגאַנג צום לױף. „ריה! עמשי!“
האַבען זײ ווײלד געשריען, און ווען דער סופר האָט זיך אן אומבאַ-
קײמערטער נישט געוואַלט אומדרייען האַבען זײ אים מיט כח פאַר-
יאַגט. דאָס איז אַ פאַרשטעלט ברכה, האַבען אים זײנע פּרײנט
געזאַגט, ווייל ווען די פאַנאַטיקער פון דער גריכישער קירך וואַלטען
זיך דערוואוסט פון אים, וואַלט ער נאָך אומגעקומען אין אַ מיניאַ-
טורען הײליגען קריג. און ווען ער האָט זיך דורכגעקעמפט זײן וועג
דורך דער מאַסע צו געפֿינען שוין אונטער אַ באַלאַקאַן, האָט ער
ווירקליך געפֿילט אַז אײן פאַסקודנער לױף וואַלט גענוג געווען אים
צו דערדריקען.

IV

אין דער קבר־דיגער ווירויך־באַלאַדענער האַלב־פּינסטערקײט
פון דער זעלטזאַמער קירך, אין דעם רעליגיעזען חושך באַפּינטעלט
דורך דעם דורכדרינגליכען פּינקלען פון אַ טױזענט הענגענדיגע זיל-
בערנע לאַמפּען, איז געווען צונויפגעדריקט און אויסגעמישט אַ שטײ-
קענדיגע מאַסע פון פאַלמען־טראָגענדיגער מענשהייט פון אַלע פעל-
קער און ראַסען, די רײך־געקליידטע און די אין שמאַטעס, די גע-
זונטע און די קראַנקע. די רעגענבויען־פאַרבען פּונ'ם מזרח־דער-
לײכטערט פון דער ווייסקײט פון די ווייס־געקליידטע פּרויען, אײני-
געשטײלט דורך דער פּינסטערער אָפּגעריסענקײט פון די רוסישע מו-

זשיקעס און פויערטעס, און דורכגעשפיזט דורך א לעבעדיגער קיין לעכדיגער ליניע פון רויטע טורבאנעס אויף די אומאנטבלויזטע, אומ-הייליגע קעפ פונ'ם טערקישען רעגומענט וואס האָט געהאלטען ארד-נונג צווישען די דריקענדיגע אייפערזוכטען פונ'ם קריסטענטום, וואס זיינע קאָנקורירענדיגע קירכען שוויבלען אַרום דער מאָדנער, פינקלענדיגער, מיט ליכט-באַלויכטענער ראָטונדע וואָס פאַרדעקט קריסטוס'עס קבר. נישטאָ אין ערגעץ קיין איינציגער צאָל פון פרייען אָרט אונטער דעם שאַמען פון גאַלגאַטא: אן אייביג שווינד-גען אַהין און אַהער פון מענשליכע כוואַליעס, וואס קאָכט מיט זיפ-צען און מיט קריגערייען. וואָס פליסט אַרײַן אין דעם פלאַנלאָזען פלאַנטער פון קאפּעלן און קירכען פון אַלע צייטען און ארכיטעקט-טורען, וואס זיינען געשטאַנען אויף פעלזען אָדער אויסגעהאַקט אין זייער שימעלדיגער פינסטערניש, הערליך מיט קירכען-אוצרות נישט אויסצודערציילען, ארמענישע, סירישע, קאַפּטישע, לאַטיינישע, גרי-כישע, אַביסינישע — און דער אָפּקלאַנג פון זייערע ספּעציעלע הייליגקייטען און די באַדריקונג פון זייערע פּערזענליכע האַרליכ-קייטען פון קלייד און צערעמאָניע צו דער אָנגעלאָדענער אַטמאָספּערע וואָס האָט געציטערט מיט באַגייטערונג און תפילה און מיסטישער גלאַקען-קלינגעריי. פאַרשפּרייטענדיג די זיבענאונדרייסיג הייליגע ערטער, און אַריינרענדיג אין די הייליגסטע פון הייליג-קייטען אַליין, צו יענעם אומדורכדרינגליכען מירמעלשטיין, דעם ציעל פון דער וועלט'ס באַגער אין דעם פלאַם פון די אייביג ברע-נענדיגע לאַמפּען. און איבערפליסענדיג אין דעם שרייענדיגען הויף אַרײַן, צווישען די פלאַכשטיין בענק פון קאפּעלען און צלמים און געשניצטע שאַלען, און דעם רויבנידיגען פעבל פון קאַליקעס און הענדלערס.

און צווישען דער וואנזיניגער דריקעניש און קריגעניש, איז מיט אַ נס נעמאכט געווארען א וועג פאַר א גלענצענדער פּראָצעסיע פון דער איינציגער אַרטאָדאָקסישער קירך, וואָס האָט זיך מאַעס-טעטיש באוועגט ארום און ארום, צום זיסען קלאַנג פון אומגעזע-הענע זינגער-אינגלעך און פאַראוים פון א געטראַגענעם איילכירט-בוים. זיבעציג גלחים אין באבלומטען דאמאסק, טראָגענדיג פאַלמעס אָדער שווינגענדיג ווירווך, אינגלעך אין גרין, טראָגענדיג זיידענע

פאָנען, רייך באַהאַפּטען מיט הייליגע סצענעס, ארכימאנדריטען באַגלייט פון דיאַקאָנעס, און טראָגענדיג סימבאָלישע טריניטארישע לייכטערס, בישאָפּען מיט זייערע הייליגע קאָסקעס, און צום לעצט-טען און הערליכסטען פון אַלע, דער פּאַטריאַרך מיט'ן סצעפּטער וואָס בויגט זיך צו דער קלייניקער קאָפּטישער קירך אין ווינקעל, ווען זיינע גלחים דרייען און שווינגען זייער וויררויך אהין — דער גאַנצער אויסגעפיינטער באדימענטער ריטואַל וואָס עס האָבען אויסגעארבייט די פרעמדע פעלקער פון דעם פשוט'ען לעבען און לערע פון ישו פון נצרת.

„אָ, יעזוס, ברודער אין ישראל, אפשר נאָר די וואָס זיינען אויסגעשלאָסען פון אָט דער הייליגקייט דיינער קענען דיך פאַר-שטיין!“

VII

אזוי האָט געטראכט דער סופּר, ווען ער האָט פון דער פאַר-העלטניסמעסיגער זיכערקייט פון אן אויבערשטען מאָנאָסטיר וואו קיין אידישער פּוּם האָט קיינמאָל נישט געטראָטען, אראַפּגעקוקט אויף דער גלינדעדיגער, כוואליענדיגער מאַסע. דאָס ריכטיגע געפיל איז צו אים נישט געקומען. ער איז געווען אויפגערעגט. דער געדאַנק פון אריינגיין אין אַזאַ היסטאָרישער און אידישער הייליג-קייט בלויז אויף דער געפאַר פון זיין לעבען, האָט אים דערמאָנט די לאַנגע אומטאָלעראַנץ פון דעם מיטעלאַטערליכען קריסטענטום, די פינסטערע צייטען פון די געטאָס. זיין פּאַנטאָזיע האָט אים אויפגע'כשוּפ'ט א איראָנישע זעאונג פון זיך אליין אַלס דאָס שפּיל פון אָט דער קאָכענדיגער מאַסע, ער האָט געזען ווי ער זוכט א לעצטען אָפּדאַך אין דעם הייליגען געצעלט, און ווי ער פאַלט טויט איבער דעם הייליגען קבר. און דאן די פאַרשטיקטע לופט אָנגעפילט מיט די אַלע אָטעמס און ליכט און וויררויך, די בריי-ליאַנטענע פּראָצעסיע וואָס האָט אויפגעפלאַטערט אין דער שטאָט פון נויט און הונגער, די מיליטערישע רייע פאַרעכטליכע מוסול-מאַנער וואָס האָבען פאַרפלאַנטערט די געגענזייטיגע פאַראַכטונג פון די קריסטליכע סעקטעס, וואָס האָבען אים דערמאָנט אָן דער פליכט אויף דעם נייעם אידישען שטאַט, אויב ער זאָל אַמאָל קומען, אָפּצו-היטען אָט די הייליגע מערקווירדיגקייטען. די גראַטעסקע סתירה

פון דעם אלעם ארום דעם קבר פון דעם פרינץ פון פרידען, דאָס
 קבר אליין פון צווייפֿעלֿהאפטער באשטימטקייט, שוין נישט צו
 רעדען פון די זעקסאונדרייסיג פאראזיטישע הייליגקייטען! ...
 ער האָט געטראכט פון דער נאָך מער טומעלדיגער סצענע וואס
 דארף זיך ערשט דאָ אָפּשפּילען אין דעם טאָג פון דעם גריכישען
 פייער: ווען אין דער שרעקליכער פינסטערניש פון אויסגעלאָשענע
 לאַמפּען, וועט פון א שפּאלט אין דעם הייליגען געצעלט וואו דער
 פּאַטריאַרך האָט אין איינזאַמקייט און פינסטערניש תפילה געטאָן,
 אַרויסשען א צונג פון הימלישען פלאם, גאָט'ס יערליכער באווייז
 אויף דער איינציגער ריכטיגקייט פון דער גריכישער קירך, און די
 אַרימע וואַנדערער מיט די געשוואַלענע פיס, ווילד פון עקסטאַז,
 וועלען שפּרינגען איינער איבער דעם אנדערען אָנצוצינדען זייערע
 ליכט און שטורקאצען אָן דעם, און אַ שיף וואָס שטייט איצט
 געאַנקערט וועט זיך אַיילען מיט איר פּראַכט פון הייליגען פלאם
 אָנצוצינדען די קירכען־לאַמפּען פון הייליגען רוסלאַנד.
 און דערנאָך האָט זיך פאר אים פארבייגעטראָגען די לאַנגע
 היסטאָרישע טראַגיקאַמעדיע פון קריגערישע סעקטעס, די גריכישע
 קירך באַטראַכטענדיג די רוימישע אלס פארבלאָנדזשעטע אין די
 סאַקראַמענטען פון באַפּטיזם און דעם האַר'ס מאַלצייט. אייניג
 מיט דער פּראַטעסטאַנטישער בלוז אין נישט בעטען צו דער יונג
 פרוי. און יעדעס נייע שלעכטע אויסטייטשען פון מענשליכע
 טעקסטען איז גענוג געווען אָנצוהויבען א נייע אפיקורסות.

VIII

ער האָט געהאַטט פּאַלעסטינע: דעם ירדן, דעם חר הזתים, די
 הייליגע באַזאַרען, די געאַגראַפישע הייליגקייט פון טעמפלען און
 ערדען, די לאַנגע מאַטערניש פון נביא'ישע טעקסטען און אפּאַקא-
 ליפּטישע אויסטייטשונגען, די אלע פרומע פּרעפּלערירען פון דעם
 נאָר און דעם פּיליסטער. ער וואָלט פּאַרבאָטען די ביבעל אויף אַ
 יאַהרהונדערט אָדער צוויי, ביז די מענשהייט זאָל זי קענען לייענען
 מיט אַ פּרישען בליק און מיט אַמת'ען געוויין. ער האָט באַגערט
 הלאוי וואָלט קריסטוס געקרייצונט די אידען און וואָלט נידערגע-
 שלאָגען דעם פלאן פאר דער וועלט'ס דערלייוונג. אַ, גליקליכער

קריסטוס, וואס איז געשטאָרבען איידער ער האָט געזען די קרייצ-
צוגען אָדער די אינקוויזיציע!

IX

די אויפֿרעגונג איז אריבער אין אן אומענדליכען רחמנות פאר
דער מענשהייט, וואָס איז געקרייצט אויפ'ן קרייצ וואָס זיינע
גלידער זענען צייט און רוים. אָט די אָרימע רוסישע וואנדערער
וואָס גייען מיט געשוואָלענע פיס איבער די גרויסע געפרוירענע
פעלדער, געצויגען דורך אָט דעם מיראזש פון געבענטשטקייט,
שלאָפענדיג אויף די וועגען, און טיילמאָל שוין נישט אויפשטיי-
ענדיג! אָרימע מענשהייט, ווי אַ בלינדער אָריענטאלישער בעטלער
אויפ'ן פארלאָזטען וועג שרייט באַקשיש צו אַ ליידיגען הימעל, וואָס
פון זיין הוילען און ליידיגען רוים פליסט אראָפּ דאָס איינציגע
וואָרט: מאַפיש — „עס איז גאָר נישטאָ“. לאָמיר ווייניגסטענס
קענען פארדעקען דאָס אָרימסטע לעבען מיט יענער מענשלי-
כער ליבע און רחמנות וואָס איז גאָט'ס פארטרעטער אויף
דער ערד, און עס צערטליך איבערגעבען אין דעם אומבא-
וואוסטען.

X

נאָר אזוי ווי דאָס קריסטענטום האָט שוין צוגעדעקט אָט די
אָרימע לעבענס מיט ליבע און רחמנות, טאָ זאָלען זיי לעבען אין
דער שיינער אילוזיע, אזוי לאנג ווי די מיאוס'ע פאקטען ברעכען
זיך נישט דורך. וואָס מאכט עס אויס אויב די אלע זעאונגען
זענען אמת צי פאלש — די גלויבענדיגע נשמה האָט זי אמת גע-
מאכט. אלע די שטיינער זענען הייליג, ווען אפילו בלויז מיט די
טרערען פון דורות. דאָס גריכישע פייער מעג זיך זיין אַ שאַנד-
לאָזער שווינדל, אָבער דער אמת'ער הימלישער פלאם איז געווען
דער גלויבען אין דעם. די קריסטוס געשיכטע מעג זיך זיין פאלש,
אָבער זי האָט אידעאליזירט די אורשפרינגליכע זאכען — ליבע,
רחמנות, זעלבסט-אָפּפערונג, ריינקייט, מוטערשאַפט. און אויב
אַ וואָסער עס איז געטליכע קראַפט ארבייט דורך דער געשיכטע
דאָן מוזען אלע גרויסע אלגעמיינע אילוזיעס פון דער מענשהייט

אויך זיין געטליך. און אין א וועלט — וואָס איז אליין אן אילוזיע — וואָס פאר אן אמת'ען קענען זיין א חוץ די אמת'ען וואָס אר-בייטען, באגרינדעט דורך א נאטירליכען אויסוואל אין דער גייס-טיגער וועלט, פארשידען פאר פארשידענע ראסען, און וואָס האל-טען זיך אויף דורך צופאסען זיך צו די געענדערטע נויטען פונ'ם גייסט?

XI

אכסאָלוטער רעליגיעזער אמת? ווי קען דען זיין אזא זאך?
עס איז פונקט ווי מען זאָל זאָגען אז דייטש איז אמת'ער פון פראנצויזיש, אָדער אז גריכיש איז ענדגילטיגער פון אראביש. זיין רעליגיע ווי זיין שפראך איז געווען דער וועג ווי די טיפסטע אינ-סטוינקטען פון א פאָלק האָבען געפונען אויסדרוק, און פונקט ווי א שפראך איז רעליגיע געווען טויט ווען זי האָט זיך אויפגעהערט צו ענדערען. יעדע רעליגיע האָט געגעבען דער מענשליכער נשמה עפעס גרויס צו ליבען, מיט וואס צו לעבען, און פארוואָס צו שטארבען. און דער וואָס האָט געלעבט אין א פריידיגער אונטערטעטיגקייט צו עפעס א גרויסקייט וואס איז אינדרויסען פון אים אליין האָט געהאט רעליגיע, כאָטש די וועלט האָט אים גערופען אטעאיסט. די פיינסטע נשמות האָבען צו לייכט אויפגעגעבען די בעסטע ווערטער צו די דומסטע מענשען.

די צייט איז געקומען פאר א נייעם רעליגיעזען אויסדרוק, א נייע שפראך פאר די אלטע אייביגע געפילען, אין טערמינען פון דעם היינטיגען קאָסמאָס. א רעליגיע וואָס זאָל נישט ווידערשפרעכען קיין פאקט און נישט אָהאלטען קיין נאָכפרעגען. אזוי אז קינדער זאָלען ווידער אויפוואקסען אן א שטערענדיגער שידונג פון זייערע עלטערען און זייער פארגאנגענהייט, אן אן איבעררייס אין די זיסע הייליג-קייטען פון קינדהייט, וואָס טראָגען אריבער צו די אלטע יאָרען עפעס פון דער פרישקייט פון די ערשטע געפילען, און זענען א קוואל פון טרערען אין דער וויסטעניש פון לעבען.

דער אייביג לעבענדיגער, פינסטער ארבייטענדיגער אידישער גייסט פון ליבע און שטרעבונג צו גערעכטיגקייט, דער הייליגער גייסט וואָס האָט באגייסטערט אידענטום און קריסטענטום, און האָט

אויך אזוי באווויגען דעם מאכמעדאניזם און דעם פראָטעסטאַנטיזם, מוז זיך איצטער צואיילען און ארויסברענגען די נייע לערע, וואָס ליגט נאָך טויט און פרעמד, אינדרויסען פון דער מענשהייט.

XII

אויב עוואָלוציע איז אן אמת, וואָס פאר א מיסטישע קראפט ארבייט אין לעבען! פון דעם טייוועלספיש וואָס גנב'ט זיך אונטער צו זיין רויב ביז דעם קרויסט וואָס לייגט אוועק זיין לעבען פאר זיין חבר, און זאָגט זיך אָפּ פון דער באַלוינונג פֿון דעם שטאַרקערען. פון דעם האַרצקלאַפּענדיגען זעקעל — וואָס איז אינגאַנצען מאָגען — פון עמבריאָנישען לעבען ביז דעם פּאָעט, דעם מוזיקער, דעם גרויסען דענקער. די טירישקייט פון דער דורכשניטליכער מענשהייט האָט גיכער געטריבען צו האָפּענונג ווי צו פארצווייפלונג, ווען מען האָט אין זיגען געהאט פון וואָס דאָס האָט זיך אנטוויקעלט. דער מענש אין אָט דעם אַרבייטענדיגען קאָסמאָס דאַרף זיך פאַראייניגען מיט דעם שטראָם וואָס ווירקט צו גוטסקייט און שיינקייט.

XIII

איז געקומען צו אים א ליד פון דעם אמת'דיגען גאָט, וואָס זיין נאָמען איז איינס מיט דער פארגאנגענהייט, געגענווארט און צוקונפט.

י ה ו ה

איך זינג דעם אויפשוואונג און די דערהויבונג,
איך זינג די בענקשאפט צו דער זון,
און דעם בלינדען ים וואָס הויבט ווייסע הענט פון תפילה.
איך זינג דעם ווילדען קאמפסרוף פון קריגערס און דאָס
זיסע מורמלען פון פארליבטע,
דאָס טויטע ווארט פון הימישען פייער און פון מוכה,
שטרעבונג, באַגייסטערונג, פאַרגיטיגונג,
גאָט!

דאָס שפיל פון שיינקייט הינטער די טריבע שטעט,
די אייביגע געזעצען וואָס רייניגען און מעקען אָפּ,
דאָס רחמנות דורך דער ווילדקייט פון נאַטור,
די ליבע וואס באַלוינט פאר די באַדעלן,
דעם מייסטער קינסטלער הינטער זיינע טראַגעדיעס,
באַשאַפער, צושטערער, לייטערער, נוקם,
גאָט!

קום אריין אין קרייז פון ליבע און גערעכטיגקייט,
קום אריין אין דער ברודערשאפט פון רחמנות,
פון הייליגקייט און געזונט!
שטרעק אויס גליקליכע גלידער אויף די זוניגע וואסערען,
אָדער ווער אַראָפּגעשלעפט אין דעם פוילענדיגען ווילדגראָז,
די אייטערדיגע קערפערס.
דערלייז די נשמה פון זאמדיגער טרוקענקייט,
לאָז זי בליען מיט רויזען און שטראַלען מיט די
לעבעדיגע וואסערען.

באַשולדיג נישט, און מראַכט נישט פון דיין פאַרנאַנגענהייט,
 און דערקלער ניט אים דיין איינגעבוירענע שוואַכקייט,
 נאָר קום, ווייל ער איז גרויזאָם,
 רוף אים אומגערעכט, נאָר קום,
 חוּק נישט און רוף אים נישט ארויס, ווייל ער וועט זיגען.
 ער באַטראַכט נישט דיך, ער האָט פאַרשלאַנגען די
 וועלטען און די פעלקער,
 ער האָט הומאָר אויך: קראַנקהייט און טויט פאַר
 די צופרידענע גבירים.

ווייל אזוי איז דאָס געזעץ, שטרענג, אומענדערליך,
 שיינענדיג.

מאכט מיסט פון נשמות און נשמות פון מיסט.
 ציטערט אויף דעם שטויב צום הייליגען, שיינעם גייסט,
 און קערט צוריק דעם גייסט צו שטויב.
 קומט און איר וועט וויסען רו און פרייד.
 זאָל דאָס וואָס איר פאַרלאַנגט פון דער וועלט אייך
 דורכדרינגען.

און אמת זאָל זיין דאָס געזעץ פון אייער מויל.
 זאָל ליבשאַפט, גוטסקייט און רחמנות דורכגיין אייך,
 ווייל אזוי זענט איר קאנאלען פונ'ם געטליכען ים,
 וואָס טאָר נישט פאַרפלייצען די ערד נאָר בלוז
 אריינ'נבענען זיך

דורך שפאַלטען אין אייערע נשמות.

פארלאן

מאקס יאנקאוויטץ

179 איסט בראדוויי, ניו יארק.

.25	— — — — —	THE FLIRT (אין ענגליש)
.70	.30	ליטערארישער דעקלאמאטאר און פארלעזער
		א בוך צום לאכען:
1.50	— — — — —	הומאריסטישע פארלעזונגען
		חיים שוים:
10.00		די גרויסע אידישע געשיכטע, 4 בענדער
		לארד ביראן:
.40	— — — — —	אידישע מעלאדיעס
		ראמאן ראלאן:
1.75	— — — — —	שוועסטער אגעט און סילוויא
		זומער (פארבישופטע נשמה) ראמאן אין
2.25	— — — — —	3 טיילען
2.25	— — — — —	מוסער און זון, ראמאן אין 3 טיילען
		ישראל זאנגוויל:
4.50	— — — — —	טרוימער פון דער גהעטא אין 2 בענדער
		ראבערט אינגערסאל:
.75	.40	מענות'ן פון משה רבנו
		ארטור שאפענהוייער:
2.00	— — — — —	די חכמה פון לעבען און אנדערע עסייען
		דר. מוזיקאנט:
2.25	— — — — —	דאס נייע אפערע בוך פֿיט 40 אפערעס
		ברוך שפינאזא:
2.25	— — — — —	מעלאנזיש-פאליטישער טראקמאט
		אנאטאל פראנס:
2.00	— — — — —	דער אויפשטאנד פון די מלאכים
		אסקאר וויילד:
1.50	— — — — —	דאס בילד פון דאריאן גרעי
		מ. ארציבאשעוון:
1.50	— — — — —	סאנין
1.20	— — — — —	מיליאנען
1.00	— — — — —	פרויען
1.00	— — — — —	אייפערוכט
3.50	.50	דער לעצטער שמריד (אין 2 בענדער)

לאה קאפילאוויטש האפמאן:

2.00	אין קינדער לאנד, פאר קינדער צו דעקלא- מירען
	לעאניד אנדרעיעוו:
.70 .40	דער רויטער געלעכטער
	פ. דאסטאיעווסקי:
1.00	ארימע מענשען
3.00	ערנידעריגטע און באליידיגטע (אין 2 בענד)
3.50	פארברעכען און שטראף (אין 2 בענד)
5.00	אידיאט (אין 2 בענד, 1,000 זיימען)
	טאמאס פיין:
2.00	די צייט פון פארשטאנד
	וויניטשענקא:
2.00	ערליך צו זיך אליין
	וויקטאר הונא:
3.00	דער מענש וואס לאכט (אין 2 בענדער)
	אויגוסט סטרינבערג:
1.50	דאס רויטע צימער, ראמאן
3.00	געזאמעלטע דראמען (אין 2 בענדער)
.25	„די פארברעכער“ דראמע
	פראפ. א. פארעל:
4.00	געשלעכטס פראגע פולשטענדיג אין 2 ב.
	ס. פשיבישעווסקי:
1.50	דעם טייוועלס קינדער
	מארק ארענשטיין:
.20	מיין ווייב'ס משוגעת, קאמעדיע
	ת. געלבויס:
2.50	מרדכי עמינגער, ראמאן פון אידישען לע- בען אין אמעריקא
	פעטער אלמענבערג:
1.75	ווי איד זעה עס
	ז. לעווין:
1.50	אין לעבען
	ראובן לודוויג:
2.00	שריפטען

179 EAST BROADWAY, NEW YORK, N. Y.
Telephone Dry Dock 7695